Mete Tunçay

Türkiye Sol Tarihine Notlar

Tarih ve Toplum Yazıları

iletişim

İletişim Yayınları 2498 • Araştırma-İnceleme Dizisi 411
ISBN-13: 978-975-05-2216-1
© 2017 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2017, İstanbul

EDİTÖR Kerem Ünüvar
DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç
KAPAK Suat Aysu
KAPAK FOTOĞRAFI Tramvay işçileri
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Berkay Üzüm - Emre Bayın
BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3
Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63
CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

METE TUNÇAY

Türkiye Sol Tarihine Notlar

Tarih ve Toplum Yazıları

iletişim

METE TUNÇAY 1936'da İstanbul'da doğdu. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okudu. Aynı kurumda 1961'de siyasal bilimler doktoru, 1966'da siyasal teoriler doçenti oldu. 1961'de Rockefeller bursuyla Londra İktisat ve Siyasal Bilimler Okulu'nda incelemeler yaptı. 1972-1973 yıllarında bir yıl süreyle DİSK'te araştırma uzmanlığı görevini yürüttü. 1979'da SSCB Bilimler Akademisi konuğu olarak Sovyetler Birliği'nde, 1979-1980'de Fulbright bursuyla ABD'deki Stanford Üniversitesi Hoover Kurumu'nda araştırmalar yaptı. 1987-1988'de Hür Berlin Üniversitesi Carl von Ossietzsky profesörü oldu. 1984'te *Tarih ve Toplum* (İletişim Yayınları) dergisini yayımlamaya başladı. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nın kuruluşunda yer aldı ve aynı kurumun yayımladığı *Toplumsal Tarih* dergisinin yöneticiliğini yaptı. Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü'nün kurucu başkanı olan ve aynı bölümde çalışmalarına devam eden profesör Mete Tunçay'ın pek çok çevirisi bulunmaktadır. Yayımlanmış eserleri: *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925* (AÜ, SBF Yayınları, 1967; İletişim Yayınları, 2009), *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi I-II-III* (AÜ SBF Yayınları, 1969; Bilgi Üniversitesi Yayınları 2006), *Sosyalist Siyasal Düşünüş Tarihi I-II* (derleme, Bilgi Yayınevi 1976), *TC'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931* (Yurt Yayınları, 1981), *Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler* (Belge Yayınları, 1982), *Bilineceği Bilmek* (Alan Yayınları, 1983), *1923 Amele Birliği* (BDS Yayınları 1989), *Türkiye'de Sol Akımlar II, 1925-1936* (BDS Yayınları, 1991; İletişim Yayınları, 2009), *Cihat ve Tehcir: 1915-1916 Yazıları* (Afa Yayınları, 1991), *Eleştirel Tarih Yazıları* (Liberte Yayınları, 2006), *Beynelmilel İşçiler İttihadı* (Erden Akbulut ile birlikte, TÜSTAV Yayınları 2009, İletişim Yayınları 2016), *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)* (Erden Akbulut ile birlikte, TÜSTAV Yayınları 2007, İletişim Yayınları, 2016).

İçindekiler

Sunuş · Kerem Ünüvar *9*

Önsöz · Mete Tunçay *13*

Ali Namık'ın 1908'deki Bir Yazısı: "Türkiye'de Sosyalizm" *15*

***Amele Gazetesi* (1909) ve "İki Mübareze"** *21*

İttihatçıların 1917'de Kurdukları Yapay Sosyalist Parti *29*

"Mevlevîzade" Mustafa Suphi'nin 1914 Yazında Kırım'dan Bakû'ya Gidişi ve Güzün Rusya İçlerine Sürülüşü *31*

Mustafa Suphi Kazan'da (1918): Bir "Kurtulmuş Fotoğraf" *41*

Türk Komünist-Bolşevik Parti: "Şûrâlar Hükûmeti ve Onun Dostları ve Düşmanları" (1919'dan Bir Bildiri) *45*

İttihatçılar ve Bolşevik Örgütü (İstanbul, 15 Nisan 1919) *55*

"Mesâî" ve Atatürk *57*

Bolşevikler ve İttihatçılar *59*

Meb'us Namzedimiz Ethem Nejat Bey Eskişehir'de Ne Yaptı? ... *63*

Anadolu Sosyalistleri Arasında İki Polemik ... *69*

TKP'nin 1920 Güzünde Rusya'da Yaşayan Türk Esirleriyle Türkiye Teb'asına Seslenişi ... *75*

1920'de Çıkmış Bir Türk Menşevik Gazetesi: *Yeni Dünya* (Tiflis) ... *79*

Türkçe Basın Tarihindeki Solcu "Yeni Dünya"lar ... *87*

***Yeni Dünya*'nın Yeni Serisinde Şevket Süreyya Aydemir'in Bir Yazısı 1921 [1922]** ... *91*

***Vazife* ve Memduh Cevdet** ... *99*

1919-1920 Yıllarının Alman Sol Basınında Türkiye Konuları ... *103*

Alman Sol Basınında Türkiye (1919-1921) ... *111*

Alman Sol Basınında ve Dışişleri Belgelerinde Türkiye Konuları ... *131*

Komünist Enternasyonal'in İkinci Kongresi (1920) ... *141*

İstanbul Katolik İşçiler Cemiyeti ... *147*

Resmî TKF'nın Bir Komintern Gazetesinde Yayımlanan Türk Kurtuluş Savaşı'yla İlgili Görüşü ... *149*

İstanbul'daki Bolşevik Etkinlikleri Hakkında ABD Yüksek Komiserliği'nin Washington'daki Dışişleri Bakanlığı'na Gönderdiği Dört Yazı ... *153*

1 Mayıs Bildirisi (1922) ... *159*

Ankara Demiryolcularının 1 Ekim 1922 Tarihli Bir Bildirisi ... *163*

Gizli Parti Kâtib-i Umumîsi Vedat Nedim'in Takma-Adla Yazdığı Bir Makale ... *167*

Bir Sendikacı Risalesi: 1927 ... *171*

Vlahov Efendi'nin *Balkan Federasyonu* Dergisi ve Dr. Şefik Hüsnü ... *183*

"Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz!" *Kıvılcım* (1928) ... *193*

Yeraltı Basınına Bir Örnek (1929) ***197***

Troçki ve Türkiye ***205***

Alman Komünist Partisi Sol Muhalefetinin Organı *Die Fahne des Kommunismus*'ta "Türkiye'deki Durum" (Temmuz 1929) ***209***

Die Fahne des Kommunismus*'ta "Türk Yoldaşların Mektubu" (Eylül 1929)** ***217

Komintern'in "Emperyalizme ve Sömürgeci Zulme Karşı Birlik" Adlı Yan Kuruluşu ve Dr. Şefik Hüsnü Değmer ***221***

TKP Gözüyle CHP (1936) ***225***

Donald Quataert Anlatıyor (Eylül 1986) ***271***

İşçi Hareketi Tarihçileri Uluslararası Konferansı Linz Notları ***277***

Hollanda'da Türkiye Sol Tarihi ***283***

Sunuş

Osmanlı İmparatorluğu'nda işçi hareketlerinin ortaya çıkması ve sosyalist düşüncenin şekillenmesi, 1960'lara kadar imparatorluk sonrası dönemin tarihi içinde özellikle incelenip değerlendirilmemiştir. Soldan dönenlerin birer fesat yuvası ve fesad tarihi olarak anlattıkları ise tarihyazımı açısından ancak kısmi bilgiler sunmaktadır. Bugün dahi Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan dönemde sol hareketlerin ve sol siyasal düşüncenin tam bir tarihi hikâyesine ulaşmış olduğumuzu iddia edemeyiz. Eldeki genel bilgileri ve bu bilgiler üzerinden yapılan analizleri değiştirecek mahiyette olmasa bile "tam ve ayrıntılı bir tarih", sol hareketin kendi dünü ve geleceğini daha serinkanlı bir bağ ile biraraya getirmesine yardımcı olabilirdi. Ayrıca bu "tam ve ayrıntılı tarih" sol siyasal hareketlerin etkili olma biçimlerini ve siyasal manevra kabiliyetlerini doğrudan etkileyen tarihsel örnekleri de daha yakından tanıma imkânı, hatta bu kabiliyetlerini geliştirme fırsatı da sunabilirdi. Bu konudaki eksiklerin pek çok nedeni sayılabilir. Arşivlerden örgütlere, cezalandırma ve yasaklamalardan, sürgünlere, örgütler içinde ve arasındaki çeke-

mezlik ve çatışmalara kadar makro ve mikro nedenlerin sıralandığı bir çok noktaya atıf yapabiliriz. Bunların epey bir kısmında haklılık payı da keşfedebiliriz. Ancak nedenleri ne kadar sayıp uzatsak da sorun ortadan kalkmaz ve "gri bölgeler"in sayısını azaltmak ancak uzun yıllara yayılan, birbirleriyle diyalog kurabilen çalışmalarla mümkün olabilir.

1908'den 1936'ya kadarki dönemi ele alan ve bu alanda yapılmış en kapsamlı, tek ve hâlâ en önemli çalışma olan Mete Tunçay'ın *Türkiye'de Sol Akımlar*'ı ilk yayımlandığı tarihten bugüne, her baskıda çeşitli eklerle yukarıda bahsettiğimiz "gri bölgeleri" mümkün olduğunca netleştirmeye adanan bir çabayı yansıtır. *Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler* (1982), *Türkiye'de Sol Akımlar*'ın 1978'de yapılan baskısına girmemiş araştırma sonuçları ve bulguların tasniflenip, okura ulaştırılması amacını taşımıştır. Bu arada *Tarih ve Toplum*'un yayımlanmaya başlamasıyla derginin yayın yönetmeni olarak Tunçay'ın sola dair araştırmaları ve yayınları da biraz daha kompakt bir biçim alır; bulunan arşiv belgeleri, anı ya da notlar, çevrimyazılarıyla birlikte okura sunulur. *Türkiye'de Sol Akımlar* metnine göndermelerle, hangi noktada yayımlanan notun önemli olduğu belirtilir, daha evvel yapılmış değerlendirmeleri değiştirip değiştirmediği izah edilir. Bir anlamda Tunçay'ın devam eden araştırmalarıyla kitap arasındaki diyalog da sürüp devam eder. *Türkiye'de Sol Akımlar*'ın 1991 ve 2009 baskılarında, *Tarih ve Toplum*'da yayımlanan notlar metne dahil edilmiş, metin içinde de bu notlara işaret edilmiştir. *Türkiye Sol Tarihine Notlar:* Tarih ve Toplum *Yazıları*, biraraya getirilen işte bu notlardan oluşmaktadır; ayrı bir bütünselliği olduğu düşünülerek, dergideki yayımlanış sırasına göre değil tarihsel akışa uygun olacak şekilde sıralanmış ve yayına hazırlanmıştır.[1]

1 Yazarın *Toplumsal Tarih*'te yayımlanan konuyla ilgili notları da ayrı bir kitap olarak yayımlanacaktır.

Metin hakkında verdiğimiz bu bilgiler dışında özellikle vurgulanması gereken başka bazı hususlar daha var. *Türkiye'de Sol Akımlar*, ilk defa Türkiye'de ve dünyada sol hareketin parıltısının gözalıcı olduğu bir dönemde yayımlandı. Türkiye'de kendi parıltısının ve cazibesinin solun kendi kendini büyülemesine de izin verdiği bir dönemde, solun kökenlerine dair duygusallaşma eğilimi göstermeyen bir tonla, uluslararası tarihyazımı kriterlerini taşıyarak hazırlanmıştı. İlk yayımlandığında 1908-1925 dönemini kapsarken yıllar içerisinde 1925-1936 dönemini de kapsayacak şekilde genişletildi; II. Meşrutiyet döneminde kurulan işçi örgütlerinin, yayımlanan gazetelerin, bildirilerin, öne sürülen görüşlerin, yapılan tartışmaların bir ölçüde envanteri ilk defa derlitoplu bir biçimde ortaya konuyordu. Gizli olması nedeniyle üzerinde zaten bir hava ve hâle taşıyan TKP'nin, Osmanlı sosyalizminden neleri ilham alabileceği de, neyi ve niye alamadığı da *Türkiye'de Sol Akımlar*'ın içinde mevcuttu.[2] Komintern arşivlerinin açık olmadığı bir dönemde araştırmacının ulaşabildiği tüm kaynakları kullanarak Sovyetler Birliği ile ilişkilerin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sırasında ve sonrasında TKP'nin yapabildikleri, yapamadıkları ve yapmadıklarının, uluslararası komünist hareket içindeki tıkanmanın Türkiye özelinde anlatılmış en önemli tarihsel analizini de ihtiva eder kitap. Bu nedenle notlar, belgeler, bu alanda yapılmış çalışmalarla girilen diyaloglar hatta bazı araştırmacıların makalelerinin ek olarak metinde yer alması gibi özellikleriyle, akademik dünyada görmediğimiz bir tartışma çevresi ve zenginliğini kendi metin sınırları içine çekerek, konu hakkındaki tüm gelişmeleri, ekleri, katkıları okurun da gözünün önüne serer. Belki de bu nedenle

2 Komintern arşivlerinin açılması ve araştırmalara etkisi konusunda bkz. Erden Akbulut, "Türkiye'de Sol Akımlar - Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler", *Toplumsal Tarih*, 271, Temmuz 2016, s. 50-56.

yazarının da kitabın yayımlanması sonrasında metinle ilişkisini devam ettirmesi, sadece eksiklerin ya da yeni edinilen bilgilerin işlenmesinden fazlasına işaret eder. Normalde daha fazla sayıda akademisyenin, bir vakıf ya da enstitü çevresinde yapması gereken, yapabileceği araştırma, tasnif, tartışma, kaleme alma faaliyetini kurum olarak tek başına sürdüren bir yazar ve metin vardır karşımızda.[3]

Bir yandan makro tarih araştırmalarının çekiciliğini kaybetmesi, bir yandan akademinin daha sınırlı dönemler, alanlar ve olaylar tarihine eğilmeyi özendirmesi ortaklaşa bir çalışma zemini oluşmasının önündeki engeller arasındadır mutlaka ama Türkiye'de solla ilgili araştırmaların aldığı, teşvik edici olmayan aksine engelleyici reaksiyonların da sol/sosyalist/komünist hareketin tarihine dair araştırmaları iyice kenara ittiği aşikârdır. Dolayısıyla *Türkiye'de Sol Akımlar*'a eşlik edecek, tartışma ve araştırmaları genişletecek bir çevre, gelenek, *école* sözkonusu olmadığı gibi farklı dönemler boyunca bu araştırma zincirini tesis edecek bir gayretin varlığından da söz edilemez. (İhtiyaten, böyle bir gayret olsaydı bile, sürdürülebilir olmasına müsaade edilir miydi, bilemiyoruz.) Dolayısıyla bu gayreti göstermek de bu sorumluluğu üstlenmek de Mete Tunçay'a kalmıştır. *Türkiye Sol Tarihine Notlar*, bu gayret ve sorumluluğun göstergelerinden yalnızca birisidir.

KEREM ÜNÜVAR

3 Bu noktada farklı örneklere de işaret etmek uygun olacaktır: *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)* (İletişim Yayınları, 2016); *Beynelmilel İşçiler İttihadı* (İletişim yayınları, 2016). Her iki metin de Mete Tunçay ve Erden Akbulut'un ortak emeğiyle hazırlanmıştır. Yakında tekrar baskısı yayımlanacak olan *İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne, 1919-1926: Almanya'daki Türk Spartakistleri'nden Mayıs 1926 TKP Viyana Konferansı'na* başlıklı eser de iki ismin ortak çalışmasıdır. Üç kitabın ilk baskılarının TÜSTAV tarafından sırasıyla 2007, 2009 ve 2012'de yapıldığını belirtelim. *Türkiye'de Sol Akımlar* ilk olarak 1967'de yayımlanmıştı; demek en erken ortak çalışma eserin yayımından ancak 40 yıl sonra gerçekleşebilmiştir.

Önsöz

Tamamına yakını 1984-2004 yılları arasında İletişim Yayınları tarafından çıkarılan aylık *Tarih ve Toplum* dergisinde yayımlanmış olan bu notları, son basımları yine İletişim tarafından gerçekleştirilen *Türkiye'de Sol Akımlar I: 1908-1925* ve *II: 1925-1936*[1] ciltlerine işlemiştim. Arkadaşlarım buradaki notların kitap metnine girmiş bilgiden farklı çekicilikleri olduğunu, bunların ayrı düşünce dizilerini esinleyebileceklerini ileri sürdüler. Ben de, öyle bir işlevleri olacağı umuduyla yayımlıyorum.

METE TUNÇAY
Büyükdere, 2017

1 *Türkiye'de Sol Akımlar*'a yapılan atıflarda 2009 (İletişim Yayınları) baskısı esas alınmıştır. Kitabın daha önceki baskısına gönderme yapılıyorsa, spesifik baskı tarihi ve o baskıya ait sayfa numarası korunmuştur.

Ali Namık'ın 1908'deki Bir Yazısı: "Türkiye'de Sosyalizm"

Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925 başlıklı kitabımın bir yerinde şu notu düşmüştüm (2009, s. 79):

> Ali Namık, 1918'de İstanbul'da yayımlanan *Vérité, Justice, Bonté* adlı kitabında, yakında İzmir'de Irgat diye bir gazete çıkacağını söylemektedir. Bkz. A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, s. 11. Ali Namık'ın kitabının tarihi geç olmakla birlikte, *Irgat*'tan sol yayınların öncüsü diye bahsedildiğine bakılırsa, bu bölüm *İştirak*'ten de önce, Meşrutiyet'in hemen ertesinde yazılmış olsa gerektir. [Sayın Kerim Sadi bize yolladığı 16 Ağustos 1966 tarihli bir mektupta, bu tahminimizi doğrulamakta ve Ali Namık'ın önsözünde, kitabını teşkil eden yazıların daha önce İstanbul'da başka başka zamanlarda ve çeşitli dergilerde yayımlanmış olduğuna işaret ettiğini belirtmektedir.]
>
> İşte bu Fransızca yazılardan birini, sıcağı sıcağına Türkçe bir gazetede iki bölüm halinde çıkmış olan çevirisini, değerli araştırıcı Doç. Dr. Şükrü Hanioğlu, bir çalışması sırasında bulmuş. Bana fotokopisini gönderdi. Ben de kendisine teşekkür ederek çevrimyazısını yapıp sunuyorum. [Ali Namık Bey (1885-1953), rahmetli Kerim Sadi/Cerrahoğlu'ndan öğrendiğimize göre, II. Abdülha-

mid'in sadrazamlarından Küçük Said Paşa'nın oğluydu ve bir fildişi kule aydınıydı.]

Mete Tunçay

* * *

"Fedakâran-ı Millet Cemiyeti"nin o ay yeni çıkmaya başlayan organı *Hukuk-u Umumiye* gazetesi, 21 ve 26 Eylül 1908:

"Ali Namık Beyefendi'nin Dersaadet'teki Fransızca gazetelerde "Türkiye'de Sosyalizm" nami altında neşrettiği bir makalenin tercümesidir."

Sosyalizm, eski zamandan beri çok kereler tekrar edildiği vechile, bütün memalik-i mütemeddinede fevkalâde tevessü etmiştir. Her hükûmette grev grevi takıp eyliyor, her gün cemiyetler, yeni sendikalar teşkil, amelenin müddeayat ve metalibi daha mühlik, daha vasi bir tarz ve şekil ahz ve sosyalizm taraftarı olan ceraid istenilen zamanın, beklenen günlerin pek yakınladığını neşr ve işae eylemekte devam ediyorlar. Hükûmat kuşkulanmakta, tevehhuş etmekte, yavaş yavaş rahatsız olmakta bulunuyorlar. Daha eski zamanlar, eski tarz-ı idareler taraftarları sufuf-u müdafaalarını sıklaştırıyorlar. Gerçi daha muhasebe-i kat'iyenin pek yakın ve hemen bugünlerde vukubulacağı çok da melhuz değilse de, herhalde müsademenin gayr-i kabil-i tevakki olacağı hissedilmektedir.

Her hükûmette, yirmi seneden beri vukubulmakta olan mücadelât-ı siyasiden bir şey, bir madde tezahür ediyor ki, o da sosyalizm efkârının her memlekette günden güne tevessü ve tezayüt etmekte, günden güne daha çok efrad kazanmakta bulunduğudur. Fransa'da Sosyalizm Fırkası, İtalya'da Sosyal-Demokratlar ve Amerika'da Fırka-i Ziraiyenin, bugün bulundukları hükûmetlerin nazar-ı dikkat ve ehemmiyetlerini celp etmekte oldukları, bu partilerin öyle kolay kolay itfa olunamayacağı, zamanında hükûmatı çok uğraştıracağı bir emr-i müsellemdir.

Sosyalizmin bu kadar terakki ve tevessüüne sebep, bir parça da bast ve temhid ettiği müddeayat ve amalin muvafık-ı efkâr ve ezhan olmasıdır. Bugün en tarz-ı kadim idareyi arzu eden fikirler bile bu meslekte bazı hakaik bulunduğunu kabul ve bayan etmeye mecbur oluyorlar. Esasen sosyalizm meselesi insanda fıtraten mevcuttur. Nasıl olmasın ki, herkes bir, her insan aynı insan olduğu halde meratib-i beşeriyenin adem-i müsavatı, ezvak ve refahın tarz-ı taksim-i gayr-i mantıkiyesi her nazara tabii olarak çarpar. Her düşünen fikir, bu ahvali biraz düşünürse kendi kendine bazı şeyler sorar. Bu fikirler, bu nazarlar memleket terakki, efkâr tenevvür ettikçe, daha kat'ileşir, daha tevessü eder. İnsanın cibilletinde mevcut olan "adalet-i tamme" hissiyatına gittikçe tehyic eder.

Tekmil memleketlerden sosyalizmin en ziyade rûnüma olduğu memleket bizim vatanımızdır ki, bu da pek tabiîdir. Bir kere gazetelerimize bu gibi şeylerden bahs için kat'iyen şimdiye kadar müsaade olunmazdı. Fakat bugün memleketimizde değişmiş bazı ahval vardır. Birçok mahasinin içinde bir de hürriyet-i matbuata mâlikiz ve biz de bu haktan çok, pek çok istifade ettik; hatta bazıları bu serbestîyi su'istimal ettiğimizi söylüyorlar. Nasıl olursa olsun, şu var ki: bu hürriyet-i matbuattan dolayı bizde de yavaş yavaş bu hususa, sosyalizm meselesine dair de neşriyatta bulunulacak, yazılacak. Hatta Avrupa'dan yakında bana gelen gazetelerde gördüğüm vech üzre birkaç gün sonra İzmir'de bu meslekte olarak (Irgat) isminde bir gazetenin intişar edeceği söyleniyormuş. Tabiî, bunu da birçokları takip edecek. Gerçi bazıları sanayiin bizde Avrupa derecesinde olmadığı, amelenin burada daha az olduğu cihetle, sosyalizmin bu memlekette öyle kolay kolay terakki, tevessu edemeyeceğini söylüyorsalar da onlara şu cevabı veririm. Her ne kadar memleketimizde Avrupa derecesinde sanayî amelesi yok ise de, çok, pek çok köylüler, yevmiye ile çalışanlar, ötede beride küçük memurlar yok mudur? İşte bizde de "amele-i mağdure", Avrupa'nın proletarya dedikle-

ri amele bunlardan ibarettir. İşte bunlaradır ki, sosyalizm gazeteleri kelâm ve efkâr-ı müfritelerini neşr ve tevzi eyleyeceklerdir. Bu amele pek çoktur; belki mürur-u zaman ile ârây-ı müntehabeyi de bunlar teşkil edeceklerdir. Ve ol zaman da tabiî metalibelerini daha seri, daha şiddetle ifa ettirerek biraz refah kazanacaklar, daha vasi ve maddî bir adalet-i vasiaya malik olacaklar. Büyük bir inkılâp husule getirerek hâkimiyet-i milliye demek olan meşrutiyet-i idareyi istihsal ettik. Elbette bundan sonra da bu idareyi tekrar iade edecek kadar kısırülbasr bulunmayacağız. Eski cehaletlere düşmeyeceğiz. Çünkü biliriz ki, yine tarz-ı idare-i kadimeye rücu, memleketimizin halet-i ihtizara düşmesi, mematı demektir. Türkiye hürriyetle yaşayacak. Adalet sayesinde terakki edecektir. Bizim için şimdi bir şey varsa, o da Kanunuesasînin bahşettiği hürriyet-i kanuniye sayesinde başka bir takım hukukumuzu da kazanmak, başka ve daha vasî serbestlikleri istihsal etmektir.

[İkinci tefrikadaki maba'd]

Hür memleketlerde ahali yavaş yavaş başını kaldırarak hukukunu, şimdiye kadar bilmediği bir takım hukuk-u magsubesini öğretiyor ve böylece kendini hissettirmeden akvamın arasına duhul ile hukuk-u müdda'iyenin istirdadı davasından başka bir şey olmayan bu sosyalizm, cemiyet-i hâzırayı bu kadar çalışmakta bulunan muhtacînin hukuk-u tabiiyesini ayak altına alarak ancak bir kısım halk hakkında, hatta fazlasıyla tatbik edildiğinden dolayı tahtie ediliyor.

Fransa'da 120 seneden beri hukuk-u şahsiye meselesi ilân olunduğu, asırlardan beri, İngiltere'de bir hükûmet-i meşruta devam ettiği halde, el'an amele ve biçareler eski hal-i biçarî ve muztarbânelerinde kalmaktadırlar. Avrupa'da değil, bütün Şark'ta da, her yerde bütün bu debdebe ve dârâtın yanıbaşında bir de sefalet ve zaruret levhası tecelli ediyor. Milyonlarca biçare var ki, bütün müddet-i hayatiyelerini sefalet ve zaruret içinde yaşayarak, hayatlarını ancak gözyaşı dökmekle ve bir gün olsun tamam-ı

sükûn ve sürur-u kalple geçirmemekle emrar ederek, hatta ölürken bile karşısında boyunlarını büküp ağlayan biçare evlâtlarının da daima yaşadıkça kendisi gibi alâm ve zarurete mevdu kalmış olduklarını bittefekkür rahatça can bile veremeyerek geçip giden ne mazlumlar, ne talihsizler var! Adalet-i beşeriye bu mudur? Sosyalizm taraftarları bu sefalet ve mağduriyet sath-ı arzdan hazf ve tay olunamaz mı diyorlar ve kendi aralarında, Evet diye bağırıyorlar!

Bu fikirlerle, bütün efrad-ı insaniyeyi düşündüren bu nazariyelerle sosyalizm süratle, dehşetle her tarafta tevessü eylemekte, yayılmakta bulunuyor! Yarın da buraya, bizim kapılarımıza gelecek!

Fakat bizde ise, elyevm –tabiî– bir inkılâp siyasetinden dolayı bir teşevvüş ve tebeddül-ü umumî devam etmekte olduğundan işbu sosyalistlik fikrini ahali arasına hemen saçmak, neşretmek doğru değildir. Biraz menfaati olsa dahi birçok zararı olacaktır.

Hitam

Tarih ve Toplum, sayı 98, Şubat 1992

Amele Gazetesi (1909) ve "İki Mübareze"

İkinci Meşrutiyet döneminde Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk önemli sol örgüt, Selânik'teki Sosyalist İşçi Federasyonu'dur. Hürriyetin İlanı'ndan hemen sonra, henüz hukukça Osmanlı egemenliği altındaki Bulgaristan'dan Selânik'e gelen Abraham Benoraya adında bir matbaacı ve öğretmen, burada önce bir Yahudi işçi kulübü örgütlemiş, 31 Mart ayaklanmasını bastırmak için İstanbul'a yürüyen Hareket Ordu'suna katılmış, sonra Yahudilerin yanısıra, Selânik'te yaşayan Bulgar, Rum ve Türk işçileri de bir federasyonda (heyet-i müttehide'de) toplamıştır. Federasyon, "sosyalist" sıfatını daha sonra kullanmaya başlamıştır. 19 Haziran 1909'da Osmanlı hükûmetince hazırlanan Tatil-i Eşgal (grev) Kanunu'nu protesto etmek için Selânik'te kalabalık bir gösteri yürüyüşü düzenleyen Federasyon, Hürriyetin İlânı'nın ilk yıldönümünü (10/23 Temmuz 1909) kutlama vesilesiyle uluslararası bir işçi bayramı örgütleyerek 100 Osmanlı altını gelir sağlamıştır. Bu parayla, 15 Ağustos'tan itibaren, dört dilde haftalık bir yayın organı çıkarmıştır:

Ladino [Sefaratların, yani İspanya'dan gelenlerin konuştu-

ğu Yahudi İspanyolcası]: *Jornal del Labrador*, Bulgarca: *Rabotniçeski Vestnik*, Rumca: *Efimeris tu Ergatu*, Türkçe: *Amele Gazetesi*.

5.-9. (son) sayıları yalnız Ladino ve Bulgarca çıkan[1] *Amele Gazetesi*'nin ilk dört sayısından yedi makale, yeni harfle-

---

1 *Amele Gazetesi*'nin 4. sayısının 2. sayfasından:

İLAN

Selânik Sosyalist Cemiyet-i İttihadiyesi, gazetesini dört lisanda neşretmeğe karar vermişti. Maatteessüf Türk ve Rum ameleler tarafından gösterilen cüz'i rağbet ve müşkilât-ı adida muvakkaten bu iki lisanda neşriyatı tatile bizi icbar eyledi. Karilerimize temin ederiz ki, ilk fırsatta gazetemiz yine dört lisan üzere neşr olunacaktır. Çünkü maksadımız hukuk-u umumiye ve şahsiyelerini müdafaa için ameleyi metin bir sendika ve parti teşkilâtına rabt eylemektedir.

Müdir-i mes'ulü: Rasim Haşmet

Aynı zamanda, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Selânik'te yayımladığı *Bahçe* dergisinin yazarlarından olan Rasim Haşmet için bakınız: A. Cerrahoğlu [Kerim Sadi], *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı* (May Yay., 1975), s. 128-30; ayrıca, *Amele Gazetesi* için, s. 163-65.

Ressam Haşmet Akal'ın, babası Rasim Haşmet hakkında anlattıklarını, Abidin Nesimi [Fatinoğlu] *TKP'de Anılar ve Değerlendirmeler 1909-1949* kitabında aktarıyor (Promete Yay., 1979), s. 44. A. Nesimi'ye göre, Selânik Sosyalist İşçi Federasyonu'na R. Haşmet'ten başka, Enis Avni (yaygın takma adıyla, Aka Gündüz) Ali Canip [Yöntem], Ömer Seyfettin vb. de girmişlerdir (s.30). Ali Canip Yöntem, *Yakın Tarihimiz*'in 38. sayısında (15 Kasım 1962) çıkan, "Milliyetperverlik cereyanının en büyük kuvvetli şahsiyeti Ziya Gökalp" başlıklı makalesinde, bu çevrenin Gökalp'le ilişkilerini anlatırken, R.Haşmet'i de anmaktadır: "İlme hürmetleri pek aşırı olmamakla beraber, kimsenin etrafını kuşatmak şanlarından olmadığını yakınen bildiğim Selânikli ve Selânik'teki gençler, Ziya'yı hemen yakalamış olmadıkları gibi, onun mülâhazalarına bigâne kalacak derecede gafil de değillerdi: Yusuf Osman, Akil Koyuncu, Rasim Haşmet biyoloji, Darwinizm, sosyalizm gibi bilgilerle çoktan mücehhezdi. M. Nermi gibi bazıları ise Şark âlimlerine, hatta Arapçaya aşina, tasavvufu müdrik gençlerdi. Bunlar, bilhassa Fransız edebiyatıyla daima uğraşmakta idiler. Hemen hepsi fakir, çok çalışmağa muhtaç oldukları için, bilâkis öyle geceli gündüzlü Ziya'nın etrafında pervane olamamışlardır." (s.353)

(Bu yazıya ve bundan sonraki kaynağa dikkatini çeken, eski öğrencim Dr. Ali Birinci'ye teşekkür borçluyum. – M.T) Namdar Rahmi Karatay, *Kitaplarımın Hikâyesi* (İstanbul, 1952) adlı eserinin Rasim Haşmet'e ayırdığı XXV. Bölümünde, onun Konya Lisesi İdadî'den Sultanî'ye çevrilince (1913 ?), ilk felsefe ve edebiyat öğretmeni olarak oraya atandığını yazıyor (s.78 vd.). "İyi Fransızca" bilen "orta boylu, ince, kıvrak bir genç" olan Rasim Haşmet, öğretmenliğinin yanısıra, İttihat ve Terakki'nin Konya'da çıkardığı *Osmanlı* gazetesini

re çevrilmiş ve dilce sadeleştirilmiş olarak, daha önce şu kitapta basılmıştı:

G. Haupt ve P. Dumont (çev. Tuğrul Artunkal), *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler* (Gözlem Yay., 1977),[2] s. 200-5: AG'nin 15 Ağustos tarihli 1. sayısından "Maksadımız"; s. 206-12: AG'nin 21 Ağustos tarihli 2. sayısından "İcmal" ve "Amele Evi"; s. 213-19: AG'nin 28 Ağustos tarihli 3. sayısından "Amelelere" ve (Ermeni Mebus Hampartsum Boyacıyan'la) "Mühim Bir İnterviyu"; s. 220-24: AG'nin 4 Eylül tarihli 4. sayısından "Tütün Mağazaları Ameleleri" ve "Yaşasın Müttehit ve Sebatkâr Amele".

Şimdiye kadar görmediğim, Türkçe *Amele Gazetesi'nin* fotokopilerini bana gönderen Yunanlı dostum Alekos Dagas'a çok teşekkür ederim. Onun üyesi olduğu Marksist Araştırmalar Merkezi'nin (Kentro Marksistikon Ereunon) Selânik Şubesi, bu yıl 312 sayfalık (+ resimler) Yunanca bir kitap yayımlamış bulunuyor: *I Sosialistiki Organosi "Fenterasion" Thessalonikis 1909-1918.* İki bölümden oluşan bu kitabın, hiç değilse Osmanlı Dönemi'ni (1909-1912) kapsayan ilk yarısı dilimize çevrilip yayımlanabilse!

Amele Gazetesi'nin 3. ve 4. sayılarından, "İki tür çatışma" hakkında Sosyal Darwinist bir makalenin yeni harflere çevrimini sunuyoruz. (Övgü kastıyla Atatürk'e Sosyal Darwinist diyen ulemamızın kulakları çınlasın!)

---

yönetiyormuş. Karatay'ın "M. Rahmi" takma adıyla yazdığı ilk makaleleri bu gazetede o yayımlamış. Seferberlik ilân edilince (s.70) Eylül 1914'te Karatay Afyonkarahisar lisesine tarih ve coğrafya öğretmeni olmuş. Rasim Haşmet de İstanbul'a nakledilmiş: "O sene içinde Rasim Haşmet'in henüz genç yaşında tifüsten öldüğünü işittik. Ne yazık! İnsanlık onun nurlu şahsiyetinde bize biran göründü ve bir hayal gibi kayboldu" (s. 81)

2 Bu kitap üstüne benim eleştiri yazım: *Toplum ve Bilim* sayı 3 (Güz 1977), s.129-42: "Osmanlı Yönetiminin Son Yıllarında Selânik'te Yahudi Sosyalizmi". Aynı yazının İngilizcesi: *Etudes Balkanique*, 1979/1, s.148-54: "On the Problems of the Workers' Movement in European Turkey."

İki Mübareze

I

Arkadaşlar: büyük bir hakîm birçok derin ve senelerce temadi eden tetkikattan sonra, bugün gayr-i kabil-i inkâr olan bir hakikatı bundan altmış, yetmiş sene evvel âleme ilân etmiş ve demiş ki, hayatta her nereye baksanız, herhangi asrı tetkik etmiş olsanız, nazarınıza çarpacak umumî bir kanun var. Bu kanun mübarezedir. Dünyada hiçbir mevcut tasavvur edilemez, hiçbir zî-hayat hatıra getirilemez ki, hayatın bu kanun-u tabiîsinden müberra bir köşede bulunsun. Müberaze-i hayatiyenin en birinci sâiki, yaşamak ihtiyacıdır... Yaşamak ihtiyacı her şey demektir ve onun içinde kâinatın mahsubat-ı (?) asgariyesinden en büyük mesele-i tecelliyat ve mevcudatına kadar herşey mevcut demektir. Midesini doyurmak isteyen bir insan ne hak ve selâhiyetle ne mütalâada bulunursa öylece gıday-i hayatiyesini talep eden bir mikrop, komşusunun yuvasına hücum eden bir küme karınca, ağlarını muhafaza eyleyen bir takım arı, köpek üzerine atılan kurt, kuzunun üzerine atılan bir şahin, kurdu yemeye çalışan yırtıcı bir kaplan, hepsi aynı muamelede bulunuyor. Hepsi gıda arayan, sarfiyatını imlâ etmek için evca-i şedide ile kendi ihtiyacını ilân eden midenin emrine ittiba ediyorlar. En vahşi hayvanattan insana kadar zî hayat, üzerinde vaktüsaat geçirmeksizin her zaman her yerde kendini ilân eden, hakkı arayan, bir parça katık ve biraz su isteyen her ihtiyaç muhafaza-i hayat emri mühimminin bir mevlûd-u tabiisidir. Yaşamak ihtiyacı buradan doğuyor ve işte o ekmek, o su, o yaşamak ihtiyacının arkasındadır ki bütün cemiyet-i beşeriye koşuyoruz. O ekmeğin elde edilebileceği araziye, o suyun nebe'an eyleyebileceği menbaa doğru gidiyoruz. Orada hepsi biraz daha ziyade soğuk almak, biraz daha ziyade hararetlerini tahfif maksadıyla su içmek ve içebilmek için hepsi, lâkin hepsi boğuşuyor, vuruşuyor, döğüşüyorlar. Bunlar arasında da-

ha kuvvetli, daha büyük parçaları alıyor. Kendi hakkından ziyade başkalarınınkini de gasp ediyorlar ve daha zayıfları da zaten zayıf olan mevcudiyetlerini idame ve temin edecek vesaiti bile elde edemiyorlar.

İşte bu beşeriyet-i iptidaiyenin en karanlık, en mechul zamanlarından beri şiddetle başlamış ve bugüne kadar hüküm sürmüştür ve insaniyetin, insaniyetin değil, bütün kâinatın hayatıyla berdevam olacaktır.

Mübareze-i hayatiye kanunu hiçbir vakit durmamış, hiçbir vakit şiddetini kaybetmemiş, hiçbir zaman hata ve gaflet eylememiştir ve tevakkuf etmek bilmez, tahavvül nedir anlamaz bir kanun-u ebedîdir. Yalnız şeklini ve tecellisini tahvil ve tagyir edebilir. Meselâ ilk insanların henüz vücutlarının tahammülü için hayvanat derilerine, gıdalarının temini için hüday-i nabit ağaç meyvelerine muhtaç olan ilk insanların servet-i mevcude-i tabiîyeyi, aralarında vâki olan taksim ve tevzileri ile kurun-u vustada beyleri yedd-i tahakkümlerinde ezilen milyonlarca üsera ve muhtekirlerin menba-i varidatını teşkil eden zenci ile sahibi arasında ve nihayet bugün bir sermayedar ile bir amele beyninde cereyan eden muamele hep o mübareze-i hayatiye-i tabiîyenin eşkalinin değişmesinden başka bir şey değildir. Hayatta daima zayıf ve daima çalışmağa mahkûm olan bir sınıf-ı müstahsile mukabil daima onun istihsalatını hiçbir hakk-ı meşruu olmaksızın sarf ve istihâk, hiçbir şey vermeksizin pek çok şey alan sefay-ı rahat içinde imrar-ı hayat eden bir sınıf mevcut bulunmuştur. Beşeriyet-i iptidaiyede yumruğu kuvvetli bir bey ve ailesi efradı ile kendi taht-ı kuudunda bulunan eşhas ve onların aile efradı arasında... sonra kendilerini o kadar metheden kabail-i Museviyede, Peygamberin evlâdına intisap ile kendilerinde bir şeref, bir imtiyaz tasavvur eden aileler ve rüesay-i kabail ile onları ıgda ve terfih için canla başla çalışan sınıf arasında... Mısrîlerde kral hanedanı ve ruhban ve bazı sunuf-u mümtaze ile sunuf-u saire-i içtimaiye arasında... kurun-u vustada beylerle tevabii arasında, onbeşinci ve onaltıncı asırlarda üsera

ile sahipleri arasında mevcut olan mücadele, hepsi bize bu kaziyenin zaman, muhit ve terakkiyat-ı tedric-i beşeriyetle eşkâl-i mütenevviaya girdiğini ihbar ediyor. Tekemmülât-ı cedide ve terakkiyat-ı medeniye ile bu ihtiyaç-ı tabiî-i hayvanînin başka şekillere de girebileceğini öğretiyor.

İşte bu masraf-ı ihtiyacat-ı tabiîyemizi sürdürmek (?) için bir parça somun ve katık ve bir yudum su elde etmek ve ihtiyacat-ı saire-i cismaniyemizi, havaic-i saire-i hayvaniyemizi temin eylemek için vâki olan mübarezemiz, mübareze-i iktisadiyedir. Mübareze-i iktisadiye mide mübarezesidir. Yaşamak mücadelesidir. Hayvanlarda hâkim olduğu gibi insanlarda da aynı menşeden hasıl ve aynı gayeye müntiç olduğu için bir mübareze-i hayvaniyedir. İnsanları bugünkü şerait-i medeniye ve içtimaiyelerinden, eşkâl ve muhitat-ı hâzıralarından çıkaracak olsak, mübareze-i iktisadiyeyi en iptidaî ve hayvanî şekline irca etmiş oluruz. Mübareze-i iktisadiye medenî bi-t-ab' olan taazzuv-u insaniyetin üssü'l hayatı, ruhü'l kaziyesidir. Mübareze-i iktisadiye her zaman ve her yerde câri olagelmiş ve ilelebed de cereyan edecektir... Gelecek nüshamızda mübareze-i hayatiyenin ikinci safhasından, mübareze-i içtimaiye ve siyasiyeden bahs edeceğiz.

II

Geçen nüshamızda, insaniyetin tabiat-ı hayvaniye ve içtimaiyesi itibariyle icrasına mecbur bi-t-ab' bulunduğu iki mübarezeden bahsediyorduk. Bundan birincisi, yani mübareze-i iktisadiyeyi tarif ve menşe ve gayesini izah etmiştik. Bu nüshamızda ikincisini mevzubahs edeceğimizi arz etmiştik.

Mücadelat-ı beşeriyenin ikincisi içtimaî ve siyasîdir. Mübareze-i içtimaiyenin avamil ve müessiratı, mübarâzat-ı tabiiye ve iktisadiyatın avamil ve müessiratından büsbütün başka ve ayrıdır.

Zaten insanda iki halet-i mahsusa daima muhtac-ı tefriktir. Bunlardan biri, ihtiyacat-ı hayvaniyesi üzerinde hâkim

olan hayat-ı uzviye ve maddiyesi, diğeri ise ihtiyacat-ı maneviye ve içtimaiyesine âmir bulunan hayat-ı ahlâkiye ve vicdaniyesidir. Mücadelât-ı içtimaiye ve siyasiyenin kökleri, de, işte bu hayat-ı tabiiye-i ahlâkiye ve bu ihtiyacat-ı içtimaiyesinde maruz ve mevzudur. İnsan tabiat-ı ahlâkiyesi itibariyle, içtimaî ve medenî olduğu yemek, istirahat etmek gibi maddî ve içtimaî ihtiyacatı haiz buunduğu gibi, okumak, öğrenmek, daima bir tekâmül-ü dimağî ile muhitindeki bütün ıneziyat-ı medeniyeye teâli eylemek ihtiyac-ı kat'isinde olduğundan, mutlaka seviye-i içtimaiye-i zatiyesini de terfih ve ilâ etmek mecburiyeti mutlakasındadır.

Gelecek ay da, Rasim Haşmet'in 1910 Mayısında *Resimli Kitap* dergisinde çıkmış "Sendikalizme Dair" bir makalesini sunacağız.

Tarih ve Toplum, sayı 66, Haziran 1989

İttihatçıların 1917'de Kurdukları Yapay Sosyalist Parti

Tarih ve Toplum'un Kasım 47. Kasım 1987 sayısında çıkan "Linz Notları"mda (s. 22/27), yapay bir Sosyalist partisi kurup Stockholm'e delege gönderme fikrini, Osmanlı hükûmetine o zamanki Avusturya-Macaristan Hariciye Nâzırı Graf (Kont) Czernin'in verdiğini öğrendiğimizi belirtmiştim. Bize salık verilen kaynaklardan birinde şu sözleri buldum:

> "Czernin kongre düşüncesini destekliyor, daha doğrusu ondan kendi amaçları için yararlanmayı tasarlıyordu. Avusturya-Macaristan sosyalistlerinden Stocholm'e gidenler hakkında, oradaki elçiye çektiği telgrafta, bunların kendi temsilcileri olmadığını, ancak tam desteğini alarak geldiklerini ve bu nedenle, elçiliğin kurye hizmeti, şifre vb. gibi bütün kurumlarının onlara yardımcı olmasının gerektiğini bildirmişti. Türk hükûmetinin kısa bir süre içinde bir sosyal demokrat parti kurmasını, hazırlanan programının konferansa sunulmasını ve parti temsilcilerinin Stockholm'e gönderilmesini de sağladı. Bu ayarlama başarılı oldu. Konferans delegeleri onayladı ve dinledi: Türk hükümeti ile Czernin'in Türkiye'nin tamamiyeti konusundaki dilekleri-

ni, Mısır'ın geri verilmesini, İngilizlerin işgal ettikleri bölgelerden çekilmesini istediklerini anlattılar."

Edvard Benes, *Der Aufstand der Nationen – Der Weltkrieg und die Tschechoslowakische Revolution* (Berlin: Bruna Cassirer Verlag, 1928), s. 294-295.

Tarih ve Toplum, sayı 48, Aralık 1987

"Mevlevîzade" Mustafa Suphi'nin 1914 Yazında Kırım'dan Bakû'ya Gidişi ve Güzün Rusya İçlerine Sürülüşü

İsmail Gasprinski oğluyla beraber 1883'te Bahçesaray'da Arap harfleriyle Kırım Tatarcası ve Rusça olarak *Tercüman* gazetesini yayımlamaya başlamıştı. Gasprinski'nin 1914 Eylülündeki ölümünden birkaç ay önce M. Suphi'yle tanıştığını şu yazıdan öğreniyoruz: Niyaz Subayev, "Mustafa Suphi ve Tercüman Gazetesi," *Yıldız*: iki aylık içtimaî siyasî ve edebî-bediî jurnal Özbekistan SSR Yazıcıları Birliğinin Organı (10. Sene) 1989 No: 4 Temmuz-Ağustos, "Medeniyetimiz Tarihinden" s. 128-29. (Kiril alfabesiyle!)

Ben burada, önce bu yazıyı alıntılarla özetleyeceğim. Sonra da, aynı araştırıcının Rusça olarak yazdığı "M. Suphi v Rossii" başlıklı bir başka makalenin (*Voprosi Istorii*, 1983, No. 5, s. 173-75) tercümesini sunacağım.

> "1914 senesi baharında Kırım şehirlerine hayretlendirici haber(ler) (y)etip geldi, sonra bu haber hakkında Peterburg, Moskova, Kazan ve Rusya İmperiyasının şehir gazeteleri yazıp başladılar. Yani Sinop bastırığından Kırım'a körkümlü cemaat erbapları, harbîler ve bezirgânlarının bir

gruppası kaçıp geldi. Onların arasında İstanbul'daki bir sıra âli okuv(l) yurtlarının profesörü ve hâkimiyete (iktidara!) karşı faaliyet gösteren *Ifham* gazetesinin redaktörü Suphi Bey Mevlevizade vardı.

"(H)albuki, özünün vatanında siyasî ömür kazanında kaynagan ve Sivastopol'da Rus dilini, memleketin âdetlerini, tertiplerini bilmeyen siyasî muhacir M. Suphi özünü nasıl alıp barmalı idi?" M. Suphi *Tercüman* gazetesini muhacir dostlarıyla beraber ziyaret etmiş. Redaksiyon ve neşriyatın bütün "hâdimleri" toplanmışlar. İsmail Gasprinski Suphi'nin ve yanındakilerin ellerini sıkmış. Fransızca konuşmuşlar. Vaktiyle Turgenyev'in yazmanlığını yapmış olan Gasprinski Suphi'ye Rusça öğrenmesini tavsiye etmiş. Ona ve arkadaşlarına Bahçesaray'ı gezdirmiş. Suphi özellikle bankalara ilgi göstermiş. "Siyasî-iktisadiyatçı olarak Kırımdaki kredi işlerin vaziyetini meraklandı." (Paris'teki mezuniyet tezi tarımsal kredi konusundadır ya!) Hansarayı'na, Müslüman Kabristanına ve Çıfıtkale'ye gitmişler.

8 Haziran'da gazete muhbiri M. Suphi'den interviyu aldı. Onda Suphi, siyasî muhacir arkadaşları hakkında meraklı malümat bildirdi ve Türkiye'deki vaziyeti tafsilâtlı karakterizledi. Bu siyasî erbaplar, 1908 senesi Küçük(Jön) Türk revolutsiyasından sonra meydana gelen çeşitli partiyalara ve cemiyetlere girerek Küçük-Türk hükümetinin içki ve dışki siyasetine karşı çıktılar. Onlar revolutsiyayı devam ettirmeğe ve derinleştirmeğe, hem de Türkiye halkının vaziyetini mümkün olduğu kadar yahşileştirmeğe tırış(çalış)tılar.

Suphi memleketin iktisadî ve siyasî vaziyetini tahlil ederek Küçük-Türk revolutsiyasının neticesine nârazılık bildirdi. Onun firkince, revolutsiyanın elebaşıları, emektarlara, memleketin millî azlığını teşkil edenlere nisbeten düşmanlık pozitsyasını işgal ettiler. Dışki siyasette ise millete karşı pozitsyada durdular, yani yarı-müstemlekecilik vaziyetini daha da fenalaştırdılar."

Ben *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-25* kitabımın son basımında (2009, s. 329, n. 155'te), M. Suphi'nin Bakû'da çıkan bir (ilk ?) yazısına (rivayeten) değinmiş ve künyesini vermiştim: "Türkiye'nin Heyri ve Bütövlüğü," *İkbal*, 24 Temmuz 1914.[1] Bu tarihten bir ay kadar önce, Tercüman muhbiri, M. Suphi'nin arkadaşlarıyla birlikte Kafkas'a gittiğini ve Bakû gazetelerine "bağlanmak" istediğini yazmış (26 İyun). Aslında, Suphi daha Bahçesaray'dayken *İkbal*'le mektuplaşmış:

> "Mustafa Suphi'nin gayet meraklı makalesi aynı şu *İkbal* gazetesinde dercolundu. Mesele şunda ki, Germanya (ile) Rusya'nın arasında cenk başlayınca Türkiye'nin hangi gruppirovka tarafında olabileceği hakkında imperyanın ve Türkiye'nin bazı gazetelerinde canlı müzakere başlangan idi. Azaplı toprağının vatanperveri M. Suphi (için) bu davadan çette (dışta) kalmak asla mümkün değildi. Bunun neticesi olarak, Bakû gazetesinin sayfalarında M. Suphi'nin "Türkiye'nin Maliyesi" serlevhalı büyük (bir) makalesi peyda oldu. Mezkûr makaleden ayrı parçalar Kırım'ın ve Kafkas'ın değerlik bütün gazetelerinde de aydınlatıldı. Meselâ *Krımskiy Vestnik Tercüman, Kafkas, Batumskiy Vesti* ve *Batumskiy Den* bunlar cümlesindendir.
>
> Yukarıda kayd etken gazetelerin dikkatini bu makalenin hangi bir tarafı celbetti acaba? M. Suphi(nin) karakterli sual-cevap usulüyle yazılgan makalede, müellif başlayan cenge nisbeten özünün münasebetini ve Türkiye'nin ondaki rolünü göstere(riyor)– *İkbal* 1 Ağustos 1914–. İşte Kırım ve Kafkas gazetelerinin dikkatini makalenin cenge karşı doğruluşu celbetse gerek?
>
> Böylelikle, M. Suphi'nin Kırım'daki ömrü ve faaliyeti (hakkında) Rus-Türkiye matbuatının alakaları şunu gös-

1 Subayev, 1 Ağustos tarihli *İkbal*'de çıkan "Türkiye'nin Maliyesi" diye bir makaleden söz ediyor. İkinci bölümdeki Rusça yazısındaysa, aynı tarihli makalenin başlığını "Türkiye'nin Esenliği" (Hayrı?) olarak veriyor. Bu durumda, benim değindiğim makaleyle, onun bahsettiği ayrı olabilir. Tarih farkı ise, Rusya'da o sıra kullanılan eski takvimlerden kaynaklanıyordur.

terir ki, imperyanın bu çet köşesinde, Rusya'nın ictimaî-siyasî ömrüne koşuluv ile başlana ve bu kısa devir, acaip enternasyonalist Mustafa Suphi'nin ilerideki hayatında mühim rol oynay."

Mustafa Suphi Rusya'da

Türkiye Komünist Partisinin kurucularından, Türk enternasyonalisti Mustafa Suphi Mevlevîzade'nin faaliyetleri birçok kereler araştırmacıların ilgisini çekti.[2] Ancak hayatının bazı sayfaları henüz hâlâ bilinmiyor. Bunlar arasında Mustafa Suphi'nin Fransa'daki tahsili ve Fransız sosyalistleriyle ilişkileri, Birinci Dünya Savaşı sırasında çarlık Rusya hükûmeti tarafından Türk olması nedeniyle sürüldüğü Ural'daki devrimci faaliyetleri de var. Arşiv belgelerinin ve periyodiklerin yardımıyla Suphi'nin 1914-15 yıllarında Türkiye'den Kırım'a ve Kaluga'ya kaçışından sonraki yaşantısını aydınlatmaya çalışacağız.

Suphi'nin toplumsal faaliyetleri Sorbon'da Sosyal Bilimler Fakültesinde öğrenciyken başladı. Ülkesine döndükten sora İstanbul'da çeşitli eğitim kurumlarında ders verdi. Millî Meşrutiyetperver adlı grubun yayın organı olan *İfham* (Bildiri) adlı muhalif gazeteyi yayınladı.[3] 1913 yılında Jöntürk Enver paşa hükûmetinin (!-MT) politikasını eleş-

2 (Son üç kaynak dışında tümü Rusçadır.) D. Nafigov-Merkez Müslüman Komiserliği'nin Faaliyetleri-*Sovyet Doğubilimleri*, 1958, No: 5; aynı yazar, *Mullanur Vahitov*, Kazan, 1960; E. Ludşuveit, 1918 yazında Türk sosyalistlerin Moskova'daki konferansı. *Doğubilimleri Dergisi*, cilt II, Erivan 1966; N. Subayev, F. Hamidullin, "1918-19 yıllarında Mustafa Suphi Tataristan'da" *Asya ve Afrika Halkları*, 1969, No. 2; E. Patlacan, "Mustafa Suphi'nin biyografisinden" *Bugünkü Asya ve Afrika*, 1970, No: 11; R. Hayretdinov, Türk Enternasyonalistleri, Kazan, 1972; N.A. Subayev, "Tarihî" bir kaynak olarak Türk enternasyonalistlerinin yayın organı "Yeni Dünya" (1918-1919), *Asya ve Afrika Halkları*, 1975, No: 2; V.A. Vodnyov, "Mustafa Suphi'nin siyasî faaliyetlerinin başlangıcı," *Asya ve Afrika Hakları*, 1982, No: 5; A. Akıncı, "Öldürülmelerinin 47. yıldönümü münasebetiyle Mustafa Suphi'leri anıyoruz" *Yeni Çağ*, 1968, No: 1 (43); Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)*, Ankara, 1967; *Ölümsüz Savaşçı, Mustafa Suphi*, İstanbul, 1978, vs.

3 Yu, Rozaliyev, *İnanmış Enternasyonalist. Hayat, Yaşanan Kavga*, Moskova 1964, sayfa 510.

tirmesi üzerine tutuklandı ve az olmayan sayıda mevcut düzen karşıtının da yattığı Türk Bastil'i Sinop kalesine sürüldü. Bu kaledeki mahpusların durumları hakkında bilgiler, Sinop'taki Rus konsolos yardımcısı V. Ciudiçi'nin İstanbul'daki konsolosluğa ve Petersburg'daki dışişleri bakanlığı birinci şubesine gönderdiği raporlarda yer alıyor. Konsolos yardımcısının 15 Haziran 1913 tarihinde (bu ve sonraki tarihler eski usule göre) konsolosluğa, daha sonra 24 Haziranda da Dışişleri bakanlığına bildirdiğine göre, Sadrazam Mahmut Şevket paşa suikastiyle ilgili olduklarından şüphelenilen 600 kişi Sinop'a gönderilmişti ve aralarında lise öğretmeni Suphi de vardı.[4] Konsolos yardımcısı hepsinin muhakemesiz, hükümsüz sürüldüğünü, aralarından 17 kişinin –tanınmış memurlar ve subaylar– şehirde gözetim altında yaşadığını bildiriyordu.

1914 yılının ilkbaharında siyasi sürgünler Sinop'tan kaçtılar. Bazı tutuklular şehirde nispeten daha rahattılar. Onlar da kaçışın gerçekleşmesinde rol aldılar. Rusya'dan gelmiş bir teknenin sahibiyle sözleştikten sonra 24 Mayıs gecesi bir kayıkla denize açıldılar ve onları 29 Mayıs'ta Balaklava'ya çıkaracak olan şalupaya bindiler. 14 kaçak oradan sağsalim Sivastopol'e geçtiler.[5] Birkaç Kırım ve Petersburg gazetesi o zaman bu kaçışın sansasyonel haberini vermişti. Bunlardan (Rusça) "Kırım Habercisi" 30 Mayıs tarihinde "Türk siyasi mülteciler Sivastopol'de" başlıklı haberinde Suphi'nin mücadele arkadaşlarıyla birlikte söz konusu gazetenin yazıişlerini ziyaret ettiğini bildiriyordu. Mustafa Suphi nasıl kaçtıklarını, Türkiye'deki Jöntürk rejimine karşı muhalefetin durumunu ve kendilerinin gelecekteki planlarını anlatmıştı. Petersburg gazetesi *Reç* (Söz) ise aynı gün Sivastopol'den aldığı bilgilere dayanarak kaçaklar hakkında kısa bir haber yayınladı. 31 Mayıs tarihli *Petersburg Kuryesi"* ve daha sonra *Kazan* adlı gazetelerde onlar hakkında daha ayrıntılı bilgi verildi.

4 Rus dış politika arşivi.

5 SSCB Merkez arşivi, 1914 yılı.

Kaçanlar Sivastopol makamlarının ilgisini çekti. 29 Mayıs'ta belediye reisi göçmenlerin varışını ve kontrol altında olduklarını polis departmanına bildirdi. Petersburg onların Sivastopol'de kalmalarına ses çıkarmadı, ama devrimci olup olmadıklarını öğrenmek istedi.[6] Sivastopol jandarma idaresi kaçanlar arasında –Türk genelkurmayından subaylar, yüksek memurlar, önemli tüccarlar, iki işçi ve bir öğretmen– muhalif bir gazetenin yöneticisi, Van genel valisinin oğlu olduğunu bildirdi.[7] Kaçaklar polisin göz hapsinde *Kazan* gazetesinin binasına yerleştiler.

Suphi arkadaşlarıyla birlikte yerel gazetelerin yazılışlerini, Bahçesaray'ın gazetesi muhabiriyle yaptığı görüşmede Sinop'ta, büyük bir çoğunluğunu tüccar ve memurların oluşturduğu Türkiye'nin vilayetlerinden gelmiş bir grup siyasî tutuklunun bulunduğunu ifade etti. Onlar, 1908 yılındaki Jöntürk devriminden sonra partiyle toplam arasında ortaya çıkan ayrılıktan önce gelmişlerdi, şimdiyse Jöntürk hükûmetine muhaliftiler, devrimi sürdürmek ve derinleştirmek istiyorlardı, halkın durumunun iyileştirilmesi için mücadele ediyorlardı. Suphi Jöntürk devriminin yarımyamalaklığından duyulan hoşnutsuzluğu anlattı, idareciler emekçilere ve ulusal azınlıklara karşı düşmanca tavır alıyorlardı, dış politikada ise Türkiye'nin yarı sömürge durumunu şiddetlendirecek konumlar alıyorlardı?[8]

Sivastopol Jandarma âmirinin raporuna göre, 1914 yılının temmuz başlarında Suphi, Bakû'ye gitti.[9] Kısa süre sonra bir Bakû gazetesi onun "Türkiye'nin Esenliği" başlıklı makalesini yayınladı.[10] Bu makalenin bu gazeteyle, Kırım ve Kafkas gazetelerinde yer aldığı tarih 1 Ağustos, Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'na girdiği gündü. Makalede Türk idarecile-

6 Aynı kaynak.

7 Aynı kaynak.

8 *Tercüman*, Bahçesaray, 8 Haziran 1914.

9 SSCB Merkez arşivi, 1914 yılı.

10 *İkbal*, Bakû 1 Ağustos 1914.

rinin ülkeyi kayzer Almanya'sının saflarında savaşa sürüklemek niyetinde olduklarından bahsediliyordu. Suphi savaşla ilgili fikirlerini açıklıyor, toplumsal sorunları sıralıyor ve bu sorunlara çözüm bulmaya çalışıyordu. Türkiye'de seferberlik ilânı hususunda ise, Avrupa'daki savaş ve Yunan sorununa zorla bir çözüm bulmak için değil mi diye soruyordu. Sadece Yunan değil Türkiye'nin herhangi bir ciddi sorununun Avrupa devletleri katılmadan çözülemeyeceğini belirtiyordu. Türkiye ne yapmalıydı? Üçlü ittifak tarafına mı geçmeliydi, yoksa Antant tarafına mı? Hayır, diyordu Suphi, savaşan devletlerden herhangi birine katılış sorunu karmaşık hale sokmak sonucunu verebilirdi. Ülkeler savaşı değil, halklarının durumlarını iyileştirmeyi düşünmeliydiler. Türkiye için barış ne kadar devam ederse o kadar iyiydi. Yazar ülkesinin geçen savaşlardan sonra henüz toparlanamadığını yazıyordu. (Türk-İtalyan savaşı 1911-12, Balkan savaşı 1912-13), ülkenin ekonomisi ancak yaraları sarabiliyordu, henüz Fransa'ya olan borç ödenmemişti, bankaların işleri ise henüz düzelmemişti. Türkiye Avrupa savaşına karıştırılmamalıydı. Düşman gruplaşmalara katılışı halkın çıkarlarını zedelerdi. Yazık ki Avrupa devletlerinden hiçbiri Türkiye'nin ayakları üzerinde durması için yardım etmemişlerdi. Ülkenin çıkışı: memleketin selâmeti için tarafsız kalmaktı.

1918 yılında Sovyet yönetiminin barışçı tutumu ve dünya savaşına dair Lenin'in değerlendirmesiyle karşılaştığında, Suphi Türkiye'nin savaşa girmesinin sonuçlarını sınıfsal ve devrimci konum açısından defalarca incelemişti. Makalelerinde Rusya ve Türkiye tarihlerini kıyaslayarak ülkelerin geçmişlerine genel bir bakış atıyor ve ülkesinin bu savaştan Rusya'nın yaptığı gibi devrimle çıkmasını istiyordu.

Türkiye Almanya'nın müttefiki olarak Rusya'yla Kafkaslarda savaşıyordu, pek çok Türk askeri Ruslara esir düşmüştü. Suphi yurttaşlarının durumlarıyla ilgilendi. Batum'a gelişi tesadüfen değildi.[11] Kısa süre sonra yetkili makamların

11 *Batum Habercisi*, 4 Ekim 1914, bu sayıda gazetecilerin Suphi'yle Türkiye'nin savaşa girmesiyle ilgili yaptıkları görüşme yer alıyor.

emri üzerine Sarıkamış, Artvin, Tiflis, Suhum, Batum, Nahçıvan, Gagr, Gudaut ve Tuapse'den gelmiş Türk savaş esirleri cepheden uzağa Rusya'nın içlerine gönderildiler. Aynı zamanda Rus yönetimi bütün Türk uyrukların gözaltına alınmalarını kararlaştırdı. Bunlara Suphi ve arkdaşları da dahildi. 22 Ekim 1914 tarihinde 975 savaş esiri Kaluga'ya gönderildi.[12] Suphi'ye ayrı olarak gözetim altında bir vatandaş gibi yaşama imkanı sağlandı. Önce Starıy Torga'da Orlovski hanının bir odasına yerleşti, daha sonra Blagoveşçenskaya caddesinde ayrı bir daireye taşındı.

Kaluga'daki Türk savaş esirleri Moskova-Kiev demiryolu hattının yeniden yapılmasında, çiftliklerde ve Kaluga'da diğer işlerde çalıştılar. 1 Ocak 1915 tarihinde burada 2000'den fazla Türk vardı.[13] Kaluga bölge arşivinde Suphi'nin 29 Kasım 1914 tarihinden 26 Temmuz 1915 tarihine kadar Kaluga valiliğine verdiği dilekçeler duruyor. Suphi bu dilekçelerde İstanbul'daki yüksek öğretim kurumlarında öğretmen olduğunu, ekonomi politik dersleri verdiğini, aynı zamanda da Jöntürk yönetimine muhalif, Türkiye'deki diğer halklara idari özerklik verilmesini isteyen *İfham* adlı gazetenin yöneticisi olduğunu yazıyordu. Daha sonra kendi yaşamından bazı bilgiler veriyor, Sinop'a sürülüşünü ve Batum'da gözaltına alınışını zikrediyordu.[14] Ülkesini bu mahvedici savaşa sürükleyen Jöntürk yönetiminin en önde gelen muhalifi olarak tanımlıyordu kendini ve Kafkas gazetelerinin sayfalarında bu politikaya karşı yazılar yazdığını belirtiyordu. Aynı zamanda da Türkiye'deki toplumsal-siyasal faaliyetlerini gizliyordu. İçinde bulunduğu çetin şartları belirterek kendisine siyasî göçmen olarak bir pasaport verilmesini ve geçim parası sağlanmasını istiyordu.

Kaluga valisi bu isteği polis departmanına gönderdi, aynı zamanda dilekçe sahibinin gerçek durumunu da sor-

12 Kaluga bölge devlet arşivi.

13 Aynı kaynak.

14 Aynı kaynak.

du. 12 Ağustos 1915'te valiye durum bildirildi; Suphi 30 yaşındaydı, bekârdı, aylık kirası 15 ruble olan mobilyalı bir odada kalıyordu ve Fransızca dersi vererek 25 ruble kazanıyordu. Bu nedenle ona yardım parası verilmesi reddedildi, pasaport isteği ise herhalde hiç incelenmemişti.[15] 9 Eylül 1915 tarihinde Kaluga valisi Petersburg'dan Türk vatandaşları ve savaş esirlerinin Ural'a gönderilmesini emreden bir telgraf aldı. Bir hafta sonra Kaluga'dan 741 kişi gönderildi. Aralarında Suphi de vardı. Ural'da Suphi'nin fikirleri devrimci Marxizme doğru yönelmeye başlamıştı. Savaş esiri vasıfsız işçilerle birlikte çalışırken devrimci harekete katıldı,[16] Rusça öğrendi, Ural Bolşevikleriyle temas kurdu, savaş esirleri arasında devrimci propaganda yaptı, 1915 yılı içinde Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi saflarına katıldı.[17] Ural'da, Petrograd'daki silâhlı isyanın zafere ulaştığını ve geçici hükümetin devrildiğini öğrendi.

Suphi'nin Türkiye'nin kaderi ve onu savaşa sürükleyen sebepler konularındaki düşünceleri 1918 yılında Sovyet Rusya'daki Türk enternasyonalistlerinin Moskova'da Halk Komitesi yardımıyla çıkardıkları *Yeni Dünya* adlı gazetede makaleler halinde yayınlandı. Kendi başına Moskova, Kazan, Kırım ve Taşkent'te partinin farklı görevlerini başarıyla yerine getirdi, Ukrayna'daki muhaliflerle mücadele etti. *Yeni Dünya* Sovyet yönetiminin belgelerini Türkçeye çevirerek yayınladı, Jöntürklerin Brest'teki barış görüşmelerinde Kafkasların bir kısmının verilmesini talep eden istilâcı plânlarını ifşa etti. Emperyalist müdahale ve iç savaş yıllarında Suphi diğer enternasyonalistlerle birlikte Sovyet iktidarını savundu. Birinci Komintern kongresinin delegelerinden biriydi, 1920 Eylül'ünde Bakü'de Türkiye Komünist Partisinin birinci kongresini örgütleyenlerden biriydi, bu kongrede parti başkanlığına seçildi.

15 Aynı kaynak.

16 Aynı kaynak.

17 R. Hayretdinov.

1921 yılının başında Suphi ülkesine döndü, ama mücadele arkadaşlarıyla birlikte jandarmalar tarafından yakalandı, bıçaklandı ve Trabzon açıklarında denizde boğuldu. Hayatı böyle trajik bir biçimde sona erdi.

N.A. Subayev
Türkçesi: Mehmet Fehmi Imre

Tarih ve Toplum, sayı 102, Haziran 1992

Mustafa Suphi Kazan'da (1918): Bir "Kurtulmuş Fotoğraf"

Bana Mustafa Suphi'nin bir fotoğrafını ve onu açıklayan yazısının çıktığı *Tataristan* dergisini (1991, sayı 8, s. 57-59) gönderen Kazan Üniversitesi'nden Dr. Niyazi Subay'a ve Rusça metni çeviren Sayın Mehmet Özgür'e minnettarım. 28-29 Kânunusâni 1921 – *Karadeniz Kıyılarında Parçalanan Mustafa Suphi ve Yoldaşlarının İkinci Yıl Dönümleri* (Moskova: Kızıl Şark M., 1923) başlıklı anı kitabında, Ali Yazıcı'nın kaleme aldığı "M. Suphi'nin Tercüme-i Hali"nde, onun Harb-i Umumî de düvel-i muhasıma teb'ası olduğu için Kaluga'da enterne edildiği, ama Almanların Polonya'dan ilerlemeleri üzerine, diğer Türk esirleriyle birlikte, oradan Ural vilâyetine sürüldüğü ve burada taş taşımak, toprak kazmak gibi ağır işlerde çalıştırıldığı yazılıdır. (s. 4).

Dr. Subayev'in makalesinden ilk öğrendiğimiz, M. Suphi'nin dahil olduğu grubun, Uralsk'ta demiryolu hatları döşemekte kullanıldığı. M. Suphi burada Tatar gazeteci Kâmil Mutıygı ile tanışmış, *Çulpan* ve *Kızıl Bayrak* adlı devrimci gazeteleri okumaya başlamış. Belki de, radikalleşmesi böyle olmuştur.

Yazıda, M. Suphi'nin Merkezî Müslüman Komiserliği'ne girdikten sonra, Kazan, Beyazlardan kurtarılınca, orada Sultan Galiev'in başkanlığı altında kurulan yeniden-örgütleme komisyonuna katıldığı anlatılıyor. M. Suphi "İlmî Hayat" kurumunun canlandırılmasıyla görevlendirilmiş. (Yardımcısı da Abdurrahman Velid olmuş.) Bu çalışmaları hakkında *İş* gazetesinde bir makalesi çıkmış. (Suphi sonradan bu yazısını genişleterek *Yeni Dünya*'da yayınlamış.)

1918 yılının solarında, öğretmenler ve dilbilimciler arasında, imlâ ve ortografi sorunları açısından Tatar yazıdilinin yetkinleştirilmesi tartışmaları başlamış. Bu konuda *Maarif* dergisinde ilginç yazılar çıkmış. Bütün Rusya çapında bir konferans düzenlemesi için, H. Şeref, D. Velidi, H. Badigi ve M. Kurbangaleyev kuramsal hazırlıklar yapmışlar. (Fotoğrafı veren) Fazılzen Hamidullin de *İş*'te iki yazı yayınlamış. Yılın son günü açılan konferansın örgütsel çalışmalarını M. Suphi yürütmüş. Toplantıya A. Samoyloviç, S. Malov, N. Aşmarin ve N. Katanov gibi akademisyenler de gelmişler. Çoğunluk Tatar yazısı için, Arap harflerinin uyarlanarak benimsenmesinden yana çıkmış. Mirza Fethali Ahundov'un başını çektiği bir azınlık ise, Latin alfabesinden yana olmuş. Fatih Seyfi Kazanlı'ya göre, M. Suphi de bu azınlıktanmış. Sekretarya'ya seçilen Fazılzen Hamidullin, M. Suphi'yi altın çerçeveli pensne'siyle (pince-nez: buruna tutturulan sapsız, ama kordonlu gözlük) iyi hatırlıyor.

Yazıda belirtildiğine göre, "Kişiye Tapma" (Stalin) döneminde Arap harfli bütün yayınlar yok edilmiş. Bu resimde, M. Suphi'yle birlikte görünenler gibi, birçok Türk-Tatar aydını da, milliyetçi oldukları ve Bolşevizmden saptıkları gerekçesiyle kellelerini koruyamamışlar. Onun için, bir fotoğrafın saklanıp kurtulanılması bile riskli olmuş. Ama onu yıllarca muhafaza eden Fazılzen Hamidullin, yakınlarda yapılan bir TV belgeselinin çalışmaları sırasında çıkarıp ortaya koymuş.

M. Suphi'nin Türk bağnazları tarafından öldürülmeseydi, birkaç yıl sonra Stalin'in hışmına uğrayacağını ilk kez merhum Kemal Tahir söylemişti.

Tarhi ve Toplum, sayı 102, Haziran 1992

Türk Komünist-Bolşevik Parti: "Şûrâlar Hükûmeti ve Onun Dostları ve Düşmanları" (1919'dan Bir Bildiri)

Bize aşağıdaki belgenin fotokopisini veren Sayın Vedat Türkali, bunu Odesa'da gezdiği bir müzeden almış. Bildiri, Mustafa Suphi'nin Sovyet Devrimi sırasında Kırım'da çalıştığı dönemden kalma olabilir. ("Sovyet" sözcüğü, eskiden "Şûrâ" ile karşılanırdı).

I. Şûrâlar hâkimiyeti ne demektir?

Şûrâlar hâkimiyeti, köylü ve amelelerin yaşayışlarını düzeltmek ve baht ve saadet ile doldurmak isteyen bir hâkimiyet demektir. Şûrâlar hâkimiyetini, yalnız kendi emek ve zahmetlerile yaşayıp da fabrika ve büyük tezgâhlara ve ticaret mağazalarına malik olmayan, kendi hesabına insanları çalıştırıp faydalanmayan kimseler intihap edebilirler. Böyle fakirler, amele ve köylüler kendileri gibi adamları intihap ederler. Yani her bir iki veya üç yüz fakir aralarından birini seçerek onlara derler: Bizler hepimiz çeşit türlü hizmetler ile meşgul olup bütün işlerin arkasından koşmak bizim için mümkün olmadığından, bizler sizleri -intihap olunan arkadaşlarımızı- bütün hayat meşakkatlarından kurtarıyoruz. Ve adaletsizliklerin olmaması, çalışmayan kimselerin bi-

zim güç ve zahmetimizle taayyüş etmemesi için size halkın menfaati arkasında yürümek vazifesini havale ediyoruz. Halk faydası uğruna idareyi ele almamızı ve bunların hepsi hususunda sizi intihap eden bize hesap vermenizi istiyoruz.

Zenginler – sermayedarlarla çiftlik sahipleri, tüccarlar ve hazır yiyiciler. (Mirasyediler) intihap olunamazlar. Çünkü onlar, amele ve köylünün güç ve zahmetile yaşıyorlar ve rençber halkın iyiliğini istemiyorlar. Onlar yalnız kendi ceplerini, kendi keselerini doldurmanın yolunu düşünüyorlar. İşte bundan anlaşılıyor ki, bu, köylü ve amele sovyeti yalnız amele ve köylü hâkimiyeti, rızkları kesilen insanların hakimiyetidir. İşte böyle bir hâkimiyet, şûrâlar hâkimiyeti diye isimleniyor.

II. Şûrâlar hâkimiyeti amele ve köylülere ne veriyor?

Şûrâlar hâkimiyeti, silâhlı amele ve köylülerin kendi yardımile kapitalistler ve toprak sahipleri ile zenginler ve onlara satılanların hâkimiyetini devirir ve onların fabrikalar ve maden ocaklarını ve bunun gibi amele ve köylünün zahmetile kazandıkları bütün servetleri zapt eder ve şûrâlar hâkimiyeti bütün bu halk zenginliğini rençber halkın idaresine verir. Şûrâlar hâkimiyeti, sermayedar ve çiftlik sahipleri tarafından gasp edilen amele ve köylünün kendisine iade eder. Şûrâlar hâkimiyeti, mülkdarlar zenginlerin tahtı inhisarında olan bilgiyi, mektep ve darülfünunları kendi idaresine alıp tahsil-i umumîyi meccanen yapar ve bunları amele ve köylülerin girip faydalanacakları bir hale getirir. Şûrâlar hâkimiyeti, düşmanlarının işini bitirdiğiyle köylü ve amele çocuklarını meccanen okutmak, giyindirmek ve beslemek vazifesini kendi üzerine alır.

Şûrâlar hâkimiyeti, bütün rençber fakir halkı yaşadıkları kulübe ve mahzenlerden çıkararak zenginlerin evlerine ve zenginleri ise amelelerin kulübelerine göçürür. Şûrâlar hâkimiyetinde emek birinci mevkiyi işgâl eder. Kim çalışırsa daha iyi yaşar, uyur ve yer.

III. Şûrâlar hâkimiyetinin dost ve düşmanları kimlerdir?

Köylü ve amele şûrâlar hâkimiyetinin düşmanları pek çoktur. Bunlar gizli ve aşikâr düşmanlardır. Aşikâr görülen düşmanlar -bunlar sermayedarlar, mülkdarlar ve ak çerilerdir. Bunları doğrudan doğruya gördüğümüzden ve kendilerile nasıl mübareze etmediği iyi bildiğimizden, onlar daha az havflıdırlar. İş gizli düşmanlar ile daha ziyade müşküldür. Onların amele ve köylünün dostları olup olmadıklarını birdenbire anlamak kolay değildir. Onlar da hürriyeti halka vermeli ve hâkimiyeti sermayedarlar ve zenginlerden almalıdır, diyorlar. Lâkin onlar burjuvazya sınıfından hâkimiyeti birden bire almak istemiyorlar. Hülâsa onlar istiyorlar ki hem kurd (kaşker) tok olsun hem de koyunlar sağ kalsınlar.

Halkın hürriyeti için çekişen o güreşçiler kendilerine halk sosyalisti, sosyalist revolusyoner, sosyal demokrat menşevik namı veriyorlar.

Bütün o "sosyalist"ler ekseriya söz ile görürler. Bunlar işçiyi şaşırtacak derecede güzel sözlerdir. Lâkin, iş can yakıcı canavar haydudların sermayedar ve zenginlerin mal ve mülkünü almağa varıp dayandı mı onlar gerisi geriye çekilirler.

Biz sosyalist olarak dilencileri sermayedar etmek istemeyiz, derler, kendileri ise bizim işçi kardeşimizin tezgâhlarda nasıl mahv ve telef olduklarını görmek bile istemezler.

Bu sosyalistlerden başka birçok türlü fitneciler ve aksi inkılâpçılar daha vardır. Bunlar amelenin cehalet ve karanlığından istifade ederek köylü ve amele arasında fitne ve fesat tohumlarını ekerler. Onlar bir yere varır ahaliye kommunaya girmeyiniz, girerseniz oradan çıkamaz, eviniz, toprağınızı ve balâ çağanızı alırlar ve Yahudiler faydasına çalıştırılırsınız derler. İkinci bir yere varır akçerilerin geleceğini, şûrâlar hâkimiyetin tutamayacağını ve bunlara Yahudilerin sebebiyet verdiklerini söylerler. Rusya'yı satan Yahudiler şimdi ise şûrâlar hükûmetini satıyorlar yollu sözler söylerler.

Bu fitnekârların yaptıkları boşboğazlıkları yazmakla bitmez. Her yerde rüyada bile görülemeyecek haberler işitirler. Ve herkes bunların doğru olup olmadığını araştırmaz. İşçi ve amelenin bir kısmı adamlar söyledi mi doğrudur diye inanırlar. Bu ise zenginlerin ve halk düşmanlarının araştırdıkları şeydir. Onlar Yahudi kırgını vesaireyi meydana getirip ahaliyi meşgul ederek yeniden hâkimiyeti kendi kollarına almak ve yeniden asker ve işçinin omuzlarına binmek isterler.

Böyle fesatçılar ve aksi inkılâpçılar bütün dünyanın zenginler ve fakirler namına ikiye bölündüğünü pek iyi biliyorlar. Onlar her halkta, her millette zenginlerin ve fakirlerin bulunduğunu, ve sermayedarların, zenginlerin fakirleri tazyik ettiğini pek iyi görüyorlar. Bütün sermayedarlara yalnız bir şey lâzımdır: O da millet farkına bakmaksızın fakir işçisinin onların faydasına daha ziyade çalışması, kendileri az alıp sermayedarlara çokça kazandırmaları.

Bütün fakirler, Türk, Rum, Ermeni, Yahudi, Rus, İngiliz, Fransız, Japon ve Nemse, bunların hepsi sermayedarların kendilerini tazyik etmekte olduklarını gördüler ve ayrı olarak onları yenemeyeceklerini anlayarak kendi araları düşmanlara galebe çalıp hür ve serbest bir hayata nail olmak için birleşe başladılar.

Padişahlar, zenginler ve halkı horladıkları için zenginlerden pek çok paralar alan kimseler, bunu görerek pek ziyade korkmağa başladılar. Onlar, mesut ve tatlı yaşayışlarının sonu geldiğini gördüler. Bunların hepsi kazandılar. Zenginler, cebren asker toplayarak ahaliyi esarete almak için çalışanlara ve kumandanlara, paşalara tasavvur olunamayacak kadar çok paralar serpdiler.

Böyle kimseler ahali arasından dolanarak birtakım yalanlar dağıtıyorlar ve inandırmak için kendilerinin bu işleri öz gözlerile gördüklerini söylüyorlar.

O kimseler bir milleti diğer bir millet üzerine saldırarak, onunla bizim gücümüzü zayıflatmak ve bizi yenmek istiyorlar, böylelikle bu kara güruhlar galebe çalarlarsa ame-

le ve köylüyü yine zenginlere esir eder ve bu iş için zenginlere sarf ettikleri paraları amelenin alın teri döktürülmek suretiyle yine iade edilir. Onlar ahaliyi horlaya horlaya mes'ut ömür geçirirler.

İşte buna binaen amele ve köylüler bunun gibi bir takım yalan haberler neşrile mülkdarlara yardım etmek isteyenleri hemen köylü ve amelenin düşmanı sıfatile tutmak ya şûrâya veya ki Askerî İnkılâp komitesine götürmelidirler. Öyle kimseler amele ve köylünün düşmanı sayıldıklarından onlara merhamet ve şefkât gösterilmez.

Gerek o "sosyalist"ler ve gerekse bu müşevvikler, hepsi rençber halkın düşmanıdırlar. Birinciler sermayedar ve zenginleri arzu ediyorlar ve onlardan hiç ayrılamazlar, hep kızgın nutuklarile ve ameleyi aldatırlar. İkinciler fitne ve fesat tohumları ekerler. Ve çalışan halka hep fenalık arzu ederler.

Ne onlardan ne bunlardan iyilik beklemeğe gelmez. Her ikisi de köylü ve amelenin düşmanları idiler ve yine öyle kaldılar.

Lâkin işçi ve amelenin dostları da vardır. Emektar halkın bu dostları her vakit köylü ve amele kardeşlere beklemek ve gütmek değil, iş yapmanın lüzumunu durmadan söyleyip geldiler. Amele ve köylülere artık hâkimiyeti kendi ellerine almak zamanı gelmiştir. Kendilerinin amele, köylü şûrâları vasıtasile halk, kapitalistlerden toprak ve fabrikaları zapt ederler. Halkın dostları bu işi kat'iyet ve cesaret ile yapmanın lüzumunu söylediler, artık düşmanlara hiç de merhamet edilmemelidir. Emektar halkların ve dostları – Amele fırkası, Bolşeviklerin Kommuna fırkasıdır.

Kommunist-Bolşevikler köylü ve amelelere, kapitalist ve toprak sahipleri kolunda kalan millet emvalini onların yine muharebelere, ve konuşmalara sarf edeceklerini ve halkın yine dilencilikte kalacağını tekrar tekrar söylediler.

En sonuna köylü ve ameleler kendilerinin burjuvazya ve hain sosyalistler tarafından nasıl bir girdaba süründüklerini gördüler ve Kommunist- Bolşevikler ile birlikte kapita-

list ve toprak sahiplerinin ağır boyunduruğunu kaldırıp attılar ve Şûrâlar hükûmetini meydana getirdiler. İptidaları aksi inkılâpçılar ve hain sosyalistler kapitalist boyunduruklarından kurtulmağa muvaffak olan amele ve köylüler ile bolşevikleri sökmekte devam ettiler. Ve her ne suretle olursa olsun şûrâlar hâkimiyetinin zararına çalıştılar. Şimdi amele ve köylü hakimiyetinin güçlendiğini ve onu yenmenin mümkün olmadığını görünce onlara kendilerinin şûrâlar hâkimiyeti taraftarı olduklarını söylemeğe başladılar. Hakikatta ise onlar şûrâlar hükûmetinin düşmanları ve gizli düşmanlarıdır.

Söz ile bu "sosyalist"ler köylü ve amele hâkimiyeti taraftarıdırlar. Lâkin işe gelince evvel ne iseler, şimdi de odurlar.

Köylü ve işçinin yegâne dostları evvelden olduğu gibi şimdi de Kommunist-Bolşeviklerdir. Yine köylü ve ameleye "artık beklemeyiniz" demektedirler. Ve diyorlar "vakit geçmezden evvel kendi hayatımızı kendiniz yoluna koyunuz. Şûralar hâkimiyeti size bu imkânı veriyor. Köylü ve ameleler sizi davet eden Bolşeviklerin Kommunist fırkasının davetine kulak veriniz! Onun birlikleri etrafında toplaşınız! O fırka sizin şûrâlarınızı yapar ve size yeni bir dünya kurar."

IV. Beynelmilel haydudların şûrâlar hükûmeti ile mubareze etmekten maksatları

Çar hükûmeti muharebe esnasında talancı "müttefik" hükûmetlere yüz milyar rubleden fazla borç yaptı. Bütün bu milyarları çar hükûmeti başta [Nikolay] olmak üzere Rus köylü ve amelesi çekiştirip almak istedi. Bu borçları vermek için haydudlar köylü ve ameleyi esarette tutarak yarım asırdan ziyade onları çekiştirecek idiler. Köylü ve ameleler çarı hükûmeti ile birlikte devirdiler. Sosyal revolusyonerler ile sosyal demokrat menşevikler mürekkep (Kerenski) hükûmeti teşkil edildi. Haydud "müttefik" devletler (Kerenski) hükûmetinden borçları verip vermeyeceğini sor-

dular. (Kerenski) hükûmeti ise borçları vereceğini vaat etti. Sonra müttefik haydudları Kerenski'den ahaliye faydasız olan muharebeyi devam ettirmesini talep etti. Haydud Kerenski ise Rus kapitali ve "müttefik" hükûmetlerin kapitalist ve çiftlik sahipleri menfaatı uğruna muharebe etmesi için köylü ve ameleye evamirde bulundu.

Rus köylü ve amelesi buna karşı gidebaşladılar. Ve en nihayet burjuvazya ve Kerenski boyunduruğunu deviren Kommunist-Bolşevikler, köylü ve ameleler ile birlikte idiler. Menşevik sosyal demokratlar ve başka "sosyalist"ler burjuvazya ve Kerenski ile birlikte idiler.

Köylü ve ameleler Rus ve müttefik kapitalistleri faydasına muharebe etmeden kendi çocuklarını ölüme sürükleyecek borcun kan içici canavarlara verilmesinden vazgeçtiler. İşte bu zaman beynelmilel haydudlar hükûmeti Rus köylü ve amelesine karşı birleştiler ve kendi askerlerini Rusya hududlarına göndermeğe başladılar. Onlar bütün dünya amele ve köylüsünün Rusya'daki kardeşlerinin kendilerini kendileri idare ettiklerini iyi ve serbest yaşadıklarını göreceklerinden ve kendi hâkimiyetlerini kaldırıp atacaklarından korktular ve aynı zamanda kolaylıkla topladıkları kapitalin tezlikle kaybolacağından korkarak kızdılar.

Emektar halkın düşmanları ile birlikte olan mübarezede Kommunist-Bolşevikler köylü ve ameleler ile birlikte kaldılar. Lâkin menşevikler ve bütün hain sosyalistler köylü ve amele düşmanları tarafında kalıp Şûrâlar hükûmetinin zararına çalıştılar.

V. Emek daima galiptir

Fakir köylülerin düşmanı olan beynelmilel haydudların sây gayretlerine rağmen yine de Şûrâlar hâkimiyetine galebe çalınamadı. Köylü ve ameleler kendi hürriyetlerini ve kıymettar hayatlarını müdafaa etmek için yalnız köylü ve amelelerden ibaret olmak üzere kendi kızıl ordularını teşkil ettiler. Amele ve köylülerin kendileri, kapitalist ve çift-

lik sahiplerinin yardımı olmaksızın toplarını döküyor, kendileri tüfeklerini yapıyorlar, sürüyor, ekiyor, biçiyor, harman ediyor ve pişiriyorlar. Kendi kendilerini kendi kızıl ordularını nasırlı kollar ordusunu giyindiriyor, lazım olan eşya ile techiz ediyor, köylü ve amele kızıl ordusu fakirlerin düşmanları için güçlü kuvvetli ve merhametsiz, lâkin kendi arkadaşları olan köylü ve ameleler için müşfik, merhametli bir ordu haline girdi. Güçlü kızıl ordu harp san'atını anladı ve öğrendi. Ve kendi düşmanları akçerileri kati surette def etti, kapitalistlerin hiçbir kuvveti onlarla mubareze edemedi. Artık Avrupa'da da ateş alevlenmeye başladı. Ecnebi kapitalistler ve çiftlik sahiplerinin hakikatı kendi köylü ve amelerinden gizlemek için olan sây ve gayretleri boşa gitti. Bizim sözlerimiz o köylü ve amele kardeşlerimize kadar erişti:

Birleşiniz Ey Bütün Dünyanın Mazlum ve Fakir Halkları!

Davetimizi işitti ve her şeyi anladılar...
Onlar bizim büyük kızıl ordumuzu ve onun kimi kurcaladığını anladılar ve onlar da uzak memleketlerde kendi kapitalist ve çiftlik sahipleri tarafından talanan kardeşlerimiz, köylü ve ameleler kendilerini horlayan haydudların hâkimiyetini kaldırıp atmağa başladılar.

Çiftlik sahipleri ile sermayedarların askerleri korktular. Burjuvazyayı, kan içicileri telâş ve korku kapladı.

Bizim kızıl ordumuz, emek ordusu büyük bir güvenme ile kendi bayrağını kaldırdı. Bütün dünya cephesine doğru tecavüze başladı. Rus köylü ve amelesinin bütün dünya mazlum halkına imdad isteyerek kopardığı feryat hoşuna gitmedi. Şimdi bütün dünyanın her bucağından şu cevap işitiliyor: İmdadına koşuyorum, dayan!

Macaristan'da artık *şûrâlar hükûmeti* hükümrandır. *Kapital ölüyor.* Kendi mevkini emeğe terk ediyor. Nasırlı kolların kapital ile bu katı görüşmesinde amele ve köylünün kendi yeni ve hür yaşayışı kurmak için meydan-ı mübarezeye almaması için bir ayıp ve bir lekedir. *Beynelmilel emek*

vekillerinin şûrâsı artık bir masal değildir. Artık bu şiar, bugünün şiarı olarak kalmıştır. Artık bütün dünyanın hâkimi kapital ve sermaye olmayıp emek olarak kalacağını görmek için pek az bir vakit kalmıştır.

Ey amele ve köylüler! Her şey size bağlıdır. Zaferle kazanılan inkılâbı büyütmeye gayret ederiz! Alçaklar ve müşevvikleri tutunuz. Mahkemeye veriniz. Onlar için emekdarlar ailesinde yer olamaz, cesurane bir surette kommunalar hükûmetinizi koruyunuz. Bolşeviklerin komünist fırkası, her vakit sizinledir. Her yerde nerde lâzımsa bu fırka size yol gösterir ve size kendi yardım ve kuvvetini verir.

Tarih ve Toplum, sayı 71, Kasım 1989

İttihatçılar ve Bolşevik Örgütü (İstanbul, 15 Nisan 1919)

Bir İngiliz İstihbarat raporu:

İttihatçılar Mesâî adı altında, Bolşevik doktrinler yayan bir örgüt kurdular. Bu öğretiler İslâma uyduruldu. Kur'an'ın insanlar arasında tam eşitlikten ve malların paylaşımından yana olduğu anlatılıyor.

Bu Bolşevizm yanlısı Jön Türkler iki merkezde kümeleniyorlar: Biri Pera'da, Tepebaşı'nda, diğeri Beşiktaş'ta. Başka mahallerde de kolları olabilir.

Bu örgüt, Türk halkını yabancılara karşı kışkırtmak için onun ulusal duygularına sesleniyor. Bir direniş hazırlamak amacıyla, Barış Kongresi'nin karar almasındaki yavaşlıklardan ustalıkla yararlanıldı. Bu partinin en birincil amacı, tek gerçek ulusal Türk partisi olmakla övünen İttihat ve Terakki Komitesi'ni yeniden iktidara getirmektir.

Örgütün önderleri, öncelikle, büyük bir askerî prestiji olan, Çanakkale Boğazı eski komutanı Mustafa Kemal Paşa ile Enver Paşa'nın yaveri ve eniştesi Kazım Bey'dir.[1] Halkın

1 1944-46'da Genelkurmay Başkanlığı yapan, 1960'ta da Temsilciler Meclisi'nin "Reis-i Sinn"i olan Kazım Orbay Paşa (1886-1964).

alt tabakasından, özellikle hammal, kayıkçı, mavunacı gibi her şeyi yapmaya kararlı ve taşkın unsurlar arasından kendilerine yandaş buluyorlar. Fakat Türk gençliğinin de onlara kolayca katıldığı sanılıyor. Bu biçimde toplanan insanlar, silâh ve ayda 30 lira para alıyorlar.

Hürriyet ve İtilâf Partisi, Emniyet Müdürünü İttihatçılara karşı açıkça korkaklık göstermekle suçluyor. Taşra illerinde yakalanan İttihatçılar İstanbul'da serbest bırakılıyormuş ve bunlardan yararlanıp saklanıyorlarmış.

Ruslardan ayrı olarak, İstanbul'da kalan Almanlar ve Avusturya-Macaristan uyruklular da bu propagandaya yardımcı oluyor ve Antant aleyhine yalan haberlerin yayılmasına katkıda bulunuyorlar.

Özellikle Karlman Mağazası yakınında Baudouy apartmanında oturan dişçiden (muhtemelen Grünberg)[2] sözediliyor. Onun ve personelinin bu tür bir propaganda yaptıkları sanılıyor.

2 Atatürk'ün (Musevi) dişçisi Sami Grünberg.

"Mesâî" ve Atatürk

"Mesâî" (çalışma ya da emek), İttihatçı Solunun kullanmayı sevdiği bir terimdi. İlk işçi milletvekili Numan Usta, son Osmanlı Meclis-i Meb'usan'ına "Osmanlı Mesâî Fırkası" (kuruluşu Ocak 1919) adına seçilmiş olduğu gibi, 1920 sonlarında da birtakım sol kanat İttihatçılar, "Mesâî" adını taşıyan bir program bastırmışlardır. Ben bu programın yeni harflere çevrimini uzunca bir girişle kitap halinde yayımladım (SBF Yay. 1972), sonra da *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925* başlıklı kitabımın üçüncü basımına (1978; 2009, cilt 1, s. 378) kattım.

Yakınlarda, Paris'te "K. Atatürk - Batıya Giden Yollar" diye 490 sayfalık Fransızca bir kitabı çıkan Bay A. Jevakhoff, geçen yıl Ekim ayında bana bir mektup göndererek, Ankara'daki Fransa Büyükelçiliği arşivinde bulduğu (çevirisi aşağıda verilen) 15 Nisan 1919 tarihli bir belge hakkında fikrimi sordu. Ben de 1920 Mesâî'si hakkında bildiklerimi kendisine kısaca yazdım ve belgenin bir fotokopisini istedim. Sağolsun hemen yolladı. Ama bu metni yayımlamadan önce, onun kitabının çıkmasını bekledim.

Söz konusu belgeyi *Tarih ve Toplum* için dilimize aktaran ve bana görüşlerini ileten arkadaşım Doç. Dr. Şehmus Gü-

zel'e çok teşekkür ederim.

Önce şunu belirtmeliyim ki Mütareke döneminde Fransız istihbarat raporları, (örneğin İngilizlerinkine oranla) zayıf ve güvenilmezdir. Sonra, Büyükelçilik arşivindeki bu not, orijinali elle yazılmış ve imzalı bir raporun, o zaman ya da ileriki bir dönemde daktiloya çekilmiş bir bölümü olmalı. Sonundaki (./.) işareti de, aslının devam ettiğini gösteriyor.

Jevakhoff kitabında, bu malzemeyi Fransızların Bolşevik-İslâm sentezi gibi tehlikeli bir hareketin başında olduğun öğrendikleri Mustafa Kemal Paşanın Doğu Anadolu Ordu Müfettişliğine atanmasını niçin engellemedikleri tartışması bağlamında kullanmış. Ona göre, M. Kemal Paşa Samsun'a hareketinin öncesinde (başka birçoklarıyla olduğu gibi - MT) Fransızlarla da temas halindeymiş.

1919 Nisan'ındaki Mesâî örgütünün 1920 Mesâî programıyla ne denli bağıntılı olduğunu bilmiyorum. Fakat ben Jevakhoff'a (onun s.96/dn.2'de aktardığının tersine), Mesâî'nin Enver Paşa'nın 1921 Eylül'ünde kurduğu "Sovyetler Partisi" tarafından kabul edildiğini değil, edilmediğini yazmıştım. Batum Kongresi'nin bu konudaki kararı şöyleydi: "1920 senesi içtimâında takarrür eden ve 'Meslek ve Gaye' mukaddemesiyle yazılan ve muvakkaten 'Mesâî' ünvanını alan program ile daha sonra tanzim ve kabul edilen 'Halk Şûrâlar Fırkası' programı tetkik edilmiş ve bunların bazı nokta-i nazar farklarıyla aynı esasları ihtiva etmesine mebni son programın cemiyetin esas programı addedilmesi...".

Atatürk'ün 1919-20 yıllarında Bolşeviklerden yararlanmayı umarak solla ciddi ciddi flört ettiği bizim için yeni bir bilgi değil. Fakat, bu belge de, güvenilirlikten ne kadar uzak olursa olsun, onun sol kanat İttihatçılarla ilişkisine ek bir kanıt sayılabilir.

Tarih ve Toplum, sayı 70, Ekim 1989

Bolşevikler ve İttihatçılar

Bolşevikliğin ne demek olduğunu iyice anlamayan insanlar arasında bazı yanlış fikirlerin ve dedikoduların husule gelmekte olduğu işitildiği için hakikatin neden ibaret olduğunu birkaç cümle ile anlatmak mecburiyeti hasıl oluyor. Bolşeviklik bildiğimiz mânâda fırkacılık demek değildir. Bolşevikler dünyada sosyalizmi yerleştirmeğe azmetmiş bir zümre-i beşeriyedir. Fende komünist kelimesi ile ifade olunan bu meslek, Türkçede ortaklık Arapçada iştirak diye bilinir. Kelimenin mânâsını daha iyi anlamak için bunu tarif etmek daha iyi olur. Ortaklık şu demektir. Hava, su, toprak bütün insanların müşterek malıdır. Havadan, sudan, topraktan çıkan ve elde edilen her türlü hasılata bütün insanlar ortaktır. Bel, kazma, sapan ve baltadan tutun da her türlü makinelere varıncaya kadar mevcut olan âletler ve edevatlar bütün milletin ortak malıdır. Hülâsa, dünyada mal ve mülk diye ne varsa bunların hepsine bütün dünyadaki insanlar ortaktır. Binaenaleyh, bir adam her kim olursa olsun, başlı başına on paralık bir mala bile malik olamaz.

Şu tarife nazaran: Bolşeviklik demek dünyada temellükü şahsî ve iktisasat-ı mâlîyi ortadan kaldırmak demektir. Evet, bütün insanların her türlü hukukunu müsavi kılmak

ve insanlar arasında hak-hukukça fark bırakmamak ve bütün mânâsıyla insanları hür yapmak demektir. Rica olunur, şimdi insaf ile düşünülsün. Fikirlerini, maksat ve gayelerini şu birkaç kelime ile anlatmağa çalıştığımız Bolşeviklerle ve bu memleketteki Türk Bolşevikleriyle İttihatçılar arasında ne münasebet var? O İttihatçılar ki, on iki seneden beri vakit vakit bu zavallı Türk milletinin başına öyle korkunç ve müthiş bir belâ kesilmişler ve bu fakir, çıplak milletin kanını türlü türlü hile ve desiseler ile emmişler ve elân da türlü türlü kıyafet ve namlarla emmektedirler. İttihatçıların her türlü fenalığını, ahmakça ve budalaca ve cahilce harekât ve icraatını ve müstebidane idarelerini bir tarafa bırakalım. İrtikâp ve irtişanın adını anafor koyarak memleketin her tarafında ahlâksızlığı son dereceye vardıran, hırsızlığı göklere çıkartan o zimam-ı idare adamlarının yoktan meydana getirdikleri servetler, harp zenginleri hatırlardan [nasıl] silinir. Çıkarlar da bu ervak-ı habise Bolşevik nam-ı mübeccelini nasıl taşıyabilirler. Hayır arkadaşlar hayır! Türkiye Bolşevikleri arasına yüzü kara ve elleri kanlı olan ne bir İttihatçı ve ne de İttihatçılardan daha fena olan ve bilhassa bu son zamanlarda bütün dünya İslâmlarının, bütün dünya amele ve fıkarasının biaman düşmanı olan İngilizler ve menfaatleriyle el ele veren İtilâfçılardan bir fert bile bulunmak imkân ve ihtimali yoktur.

Efkâr-ı umumiyede husule gelen bu şüphe ve tereddüde yalnız bir cihetten hak verilir. O da pek kurnaz ve şeytan tıynetli olan İttihatçı sülükleri tanılmadıkları yerlerde Bolşevikler arasına karışır ve sokulur ve bu mümkündür. Lâkin bunlar ne kadar şeytanlık ve samimiyet gösterirse göstersin, çok geçmez foyaları meydana çıkar. Ve çıkacaktır ve meydana çıkınca da derhal lâyık oldukları muameleyi göreceklerdir.

Yalnız şurasını da kayd etmek lâzımdır ki: Türkiye Bolşevikleri bütün namuslu insanları kendi arasında görmekle iftihar ederler ve bu nokta-i nazardandır ki eski fırkalardan herhangisine mensup olursa olsun fıkaray-ı halkın za-

rarına çalışmamış ve zulm ve gadr etmemiş ve son moda tabirle anaforculuğa karışmamış, namus ve faziletiyle tanınmış her vatandaş Türkiye Komünistleri arasında girebilir. Ve samimiyetle karşılanır. Türkiye Bolşevikleri böyle namuslu vatandaşlardan kendilerine arkadaşlar ararlar.

Türkiye Komünist Partisi Merkesi Umumîsi
Ankara 9 Ağustos 1920
[Mühürün ortasında Kiril harfleriyle TKP yazılı!]

Tarih ve Toplum, sayı 52, Nisan 1988

Meb'us Namzedimiz Ethem Nejat Bey Eskişehir'de Ne Yaptı?

Ethem Nejat Bey'in iki senelik Eskişehir sancağı Maarif Müdürlüğü'nde ifa eylediği hidematın hatırda kalanlarını zikretmekle mumaileyhin şiddet-i azm ve faaliyeti ve kudret ve kıyaseti hakkında bilmeyenlere fikr-i mahsus verelim. Böylelikle müntehipler ve müntehib-i sânilere mumaileyhi meb'us intihap etmek için doğru bir yol daha irae etmiş olacağız.

1- Iptidaîlerin beşiği ıtlakına seza olan Darülmuallimîni leylî olarak tesis eyledi.
2- İdadî halinde mektebi, tahsisatı muvazene-i maliyeden almak üzere Sultanî derecesine yükseltti.
3- Nejat Bey gittikten sonra kapanmış olan Darülmuallimat'ı sırf kendine mahsus bir itina ile tesis etti.
4- Eskişehir sancağındaki bilûmum ana mekteplerinin, çocuk yuvalarının müessis ve bânisi Nejat Bey'dir.
5- Umum mekâtib-i iptidaiyyeyi ıslah etti ve hariçten pek çok iyi tahsil görmüş ve Darülmuallimînlerden mezun, bugün iftihar ettiğimiz muallimleri celp ve cem' etti.
6- Tedrisat-ı iptidaiye kanununun 15'inci maddesini memleketin hayrına tatbik eyledi.

7- Yaptığı beş senelik program ile bütün köylerin mekteplerinin kâgir olarak yeniden inşasına ait masarifi bankalarda cem'e başlamıştı. Onun programı takip edilseydi bugün Eskişehir sancağının bütün köyleri bir mektep yaptıracak tahsisata malik olacaktı.
8- Turan Nümune Mektebini müceddeden inşa ettirdi.
9- Kuyucak'ta inşa olunan kâgir iptidaînin vaz'-ı esasını yaptı [temelini attı].
10- Matlab'ta (?) kâgir ve büyük bir iptidaî başlattı. (Fakat bu binanın bilâhare inşası tehir olunmuştur.)
11- Aşağı Mahallede yine kâgir bir mektep inşa etmek üzere vasî bir arsa mübayaa eyledi.
12- Eskişehir'de Turan Nümune, Haymana Ana Nümune, Edebalı, Sultan Osman, Sivrihisar'da Kızılelma Nümune, Beylikahır karyesi İnas mekteplerini yeniden tesis eyledi.
13- Pek iptidaî bir halde olan iptidaî mekteplerini en güzel, temiz bir darütterbiye haline koydu.
14- Harp içinde Avrupa'dan gerek merkez mekâtibine ve gerek mülhakata ders âletleri celp eyledi.
15- Zamanında ziraat dersleri talebeye amelî gösterildi. Ve Ziraat Nümune tarlasında talebeye mahsus bir kısım terfik edilmişti.
16- Zamanında mekteplerin vücuda getirdiği el işlerinden mürekkep bir sergi tesisine çalıştı.
17- İzcilik terbiyesi için sarf-ı mesâi eyledi ve muallimlere mahsus tatbikat ve malûmat devre-yi tedrisiyeleri küşat olundu. Keza Almanya'dan gelen muallim von Hof Paşa nezdinde beray-ı tahsil muallimler izâm edilmişti.
18- Memlekete ağaç yetiştirmek ve çocukların ağaç ve ziraat muhabbetini tezyit eylemek üzere zamanında bütün memleketin iştirakıyla ağaç bayramları yapıldı.
19- Eyyam-ı milliyede talebelerin yaptırdığı müsamereler sâkin şehrimize bir mevcudiyet-i milliye ve hissiye getirmişti.

20- "Muallimler Yurdu" ünvanıyla bir müessese açılmıştı ve burada muallimlere lisan dersleri verildi ve talim ve terbiye musahebetleri tesis olundu.

21- *Karacahisar*'ı[1] ilk neşreden ve liva matbaasını tesise çalışan Nejat Bey'dir. *Karacahisar* o zaman Türkiye'nin en iyi bir gazetesi olduğu matbuat mehafilinde bile söylenmiş ve yazılmıştı.

22- Nejat Bey halk terbiyesiyle de uğraşmış ve bunun için bilhassa halka mahsus bir kütüphane tesis eylemiştir.

23- Ahaliye mahsus kitaplar tab' eyleyerek meccanen tevzi etmiştir. Bilhassa *Çocuklarımızı Nasıl Yetiştirmeliyiz* ve *Mektep Müsabakaları* isimli kitaplar şayan-ı tezkârdır.

24- İdman alanını (Kuvvetli bir dimağ sağlam bir vücutta bulunur) hakikatine tatbiken tesis ve inşa ettiren Ethem Nejat Bey'dir. İdman alanının sonradan başına gelenleri herkes bilir.

25- Eskişehir ve mülhakatı alâim-i havaiye rasathanelerinin tesisine istatistik müdür Ferit Bey'le beraber çalışan Ethem Nejat Bey'dir. Râsıtlık için muallimlere bir devre-yi tedrisiye açılmıştı.

26- Meb'us namzedimiz Nejat Bey'in maarif icraatı hülâsaten budur. Onun muvaffakiyetini ve mesâisini anlamak için zamanında livanın hususi bütçesinin yüzde yetmiş beşten fazlası maarife ait olduğunu zikreylemelidir.

(Ahrar)

Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç (İstanbul: Ant Yay., 1970) adlı kitabında (s. 78-79'da) sözünü ettiği bu belgenin bir suretini, yayımlamam için bana veren Sayın Engin Tonguç'a çok teşekkür ederim.

(Ahrar), Millî Ahrar fırkası olmalı! Tarık Zafer Tunaya hocamızın *Siyasi Partiler* kitabına göre (tek ciltlik ilk basım, 1952, s.431- 34), 4 Mayıs 1919'da İstanbul'da oluşturulan bu fırkanın kurucuları şu zevattır:

1 Eskişehir'in 1916'da yayımlanmaya başlayan resmî gazetesi.

- *Söz* gazetesi başmuharriri Asaf Muammer, İd.Hey. âzâsı,
- aynı gazete sahibi Soysallıoğlu İsmail Suphi, İd.Hey. âzâsı,
- dava vekili Agâh Mazlum,
- sabık valilerden Bekir Sami [Kunduh ?], İd.Hey. âzâsı,
- eski Fizan meb'usu Câmi [Baykurt], Katib-i Umumî,
- dava vekili Refik İsmail [Kakmacı], İd.Hey. âzâsı,
- eshab-ı emlâkten Süleyman Nüzhet,
- tüccar Şakir Bey Sarıca,
- eshab-ı emlâkten Abdülhak Şinasi [Hisar ?],
- eski Ankara meb'usu Mahir Sait,
- mühendis ve muallim Mehmet Refik Beyler.

İsmine rağmen, bu fırkanın Meşrutiyet'in ilk muhalefet partisi olan Ahrar'la ilgisi yoktur. Ancak, programı Prens Sabahattinci fikirler içermektedir. İttihat ve Terakki'nin yanlışlarına karşı cephe almıştır. 1919 sonundaki Meclis-i Meb'usan seçimine Ahali İktisat Fırkası ile anlaşarak yalnız İstanbul'dan katılmış, kazanamamıştır. Bazı âzâları başka vilâyetlerden seçilmişler ve 1920'deki son Osmanlı Meb'usanına [oradan da TBMM'ne] girmişlerdir. Fakat, fırka seçimin meşruiyetini kabul etmemiş ve Meb'usanın feshini istemiştir.

Ahali İktisat Fırkası ile müşterek namzet listesi:

- Kemal Mithat,
- Âsaf Muammer,
- Câmi,
- Reşat Hikmet (Millî Ahrar'dan);
- Faik Nüzhet (Ahali İktisat'tan);
- Refik Nevzat (Sosyalist);
- Prens Sabahattin,
- Lûtfi Fikri,
- Celâlettin Ârif,

– Rauf Hikmet,
– Ahmet Salâhattin (Müstakil).

Prof. Tunaya'dan aktardığımız bu bilgiler tahkike muhtaç görünüyor. Çünkü, yukarıdaki adayların bazılarının, en azından Câmi, Reşat Hikmet, Celâlettin Ârif Bey'lerin seçildiklerini biliyoruz. Tunaya, ayrıca (s.439'da) 5 Aralık 1919 tarihli *Alemdar* gazetesinden Ethem Nejat'ın Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın üç İstanbul adayından biri olduğunu aktarmaktadır. Bense, *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925* adlı kitabımda, Ethem Nejat'ın TİÇSF Eskişehir adayı olduğunu, yakınlarından işittiğimi yazmıştım. Oysa, Ethem Nejat, burada Ahrar'ın Eskişehir adayı olarak karşımıza çıkıyor. Belki de TİÇSF'nin İstanbul, Ahrar'ın Eskişehir adayı olarak seçimlere girmiştir. MAF'ın başka partilerle ortak liste yapması, özellikle T.Sosyalist Fırkası'ndan Dr. Refik Nevzat'ı listesine alması, böyle bir olasılığı da akla getirmektedir.

Seçim sonuçlarını yorumlayan *Kurtuluş* dergisi (sayı 4, Ocak 1920), Eskişehir'den aday olan sosyalistin "mebus olan iki zattan sonra en çok oy kazandı"ğını ve bu başarının sosyalizme ait büyük bir zafer olduğunu yazmaktadır. Bakınız: *Kurtuluş* (İstanbul: Anadolu Yay., 1975), s.243.

7 Kasım tarihli *İkdam* gazetesinde ilân edilen "Millî Kongre'nin taşra namzetleri" arasında, Eskişehir'den Ethem Nejad'ın adı, bir dizgi yanlışıyla İbrahim Nejad bey diye geçmektedir. Ancak iki gün sonra, Millî Kongre'den *İkdam*'a gelen bir tavzih, ilân edilen adların Millî Kongre namzetleri değil, "tahattürü faideli bazı isimler olduğunu "açıklamaktadır.

TKP'nin ilk genel sekreteri olan Ethem Nejat'ın yaşam öyküsü için, benim kitabıma bakılabilir.

Tarih ve Toplum, sayı 61, Ocak 1989

Anadolu Sosyalistleri Arasında İki Polemik

1) Yunus Nadi - Arif Oruç Kavgasının Başlangıcı

Çerkez Ethem'in Kuvve-i Seyyaresi adına, Eskişehir'de "İslâm Bolşevik Gazetesi" *Yeni Dünya*'yı çıkaran Arif Oruç, bu gazetenin ilk sayılarından birinde, Ankara'da yayımlanan Yunus Nadi'nin *Anadolu'da Yeni Gün*'üne "varakpâre" (kâğıt parçası!) diye çatmış olmalı. [Bu *Yeni Dünya*'nın, bu (Eskişehir) dönemine ait, Millî Kütüphane'deki bir tek (32.) sayıdan başkası bulunamamıştır. Onun için, ancak aşağıdaki cevap yazısından çıkarsama yapıyoruz.]

Yunus Nadi, buna kendi gazetesinin 1 Ekim 1920 tarihli sayısında şöyle karışık veriyor:

> *Yeni Serseri*
>
> Eskişehir'de *Yeni Dünya* ismi ile yeni bir serseri türedi. *Yeni Dünya*'yı yeni serserilerin dünyası zanneden, söz yabana, bu gazete parçası ya aklının ermediği şeylere karışarak efkârı tağlit ediyor, yahut mütecaviz ve mütemadi bir lisanla ötekine berikine çatarak şöhret kazanmak istiyor.

İstanbul gazetelerinde kaldırım muhabiri olarak bile kullanılmayan, yine söz yabana, bir gazeteci, daha doğrusu müvezzi bozuntusu, bir çocuk bir müddet şurada burada güya bir marifetmiş gibi *Tasvir-i Efkâr* müdir-i mes'ulü diye kartlar ve ünvanlarla dalkavukluktan dalkavukluğa gezip tozduktan sonra nihayet bir takrible başmuharrir olmanın kolayını buldu ve *Yeni Dünya* isminde hâşâ vükelâ bir Bolşevik gazetesi çıkardı. *Yeni Dünya* Bolşevik gazetesi komünizm ve sonra *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin meşhur müdir-i mes'ulü Arif Oruç Beyefendi... Hayır ne Bolşeviklik ne de Anadolu bu kadar kıtlığa uğramış değildir. Okuyup yazması kıt, imlâsı bozuk, gazetecilik, ilim irfanla alâkası birkaç sene İstanbul gazetelerinde kaldırım muhabirliği etmekten ibaret serserinin maksadı boş zannettiği Anadolu'da şöhret çapulculuğu yapmaktır. Hattâ şu yazdığımız satırlardan memnun olur. Çünkü gazetede isminin zikredilmesine pek meftundur. İstanbul matbuatında bu nevi çapulcuları biz çok görmüş olduğumuz ve bunlardan memleketin pek çok zarara uğramış olduğunu pek iyi bildiğimiz için Anadolu'da da böyle bir serserinin şarlatanlıkla adamlar içine karışmasına razı olamayız. Biz Refii Cevat'ları, Pehlivan Kadri'leri, İştirakçi Hilmi'leri İstanbul'da bıraktık. Bunların bir de Anadolu'da türemelerine ve Bolşeviklik gibi derin bir meslek namına çapulculuğa kalkmalarına müsaade edemeyiz. Muhbirlik zamanında bugün *Yeni Gün*'ü neşredenlerin karşılarında her gün dört defa taklak atan bu miskinin Anadolu'nun şu pek nazik zamanlarında şarlatanlıkla adam sırasına geçmek isteyişine, sade biz değil, Anadolu da müsaade edemez. *Yeni Gün*'e varakpare diyen bu arsız çocuğun başından büyük işlere karışmaya hakkı yoktur. Anadolu'nun o kadar büyük dertleri vardır ki, böyle arsızca şımarıklıklara tahammül edemez. Meselenin bu ciheti gayet ciddi ve nazik olduğu içindir ki, yazdıklarımızdan memnun olacağını bilmemize rağmen, yine şu satırlarla çocuk üzerine celb-i dikkat etmek istedik. Bizi mecbur ederse daha söyleyecek çok şey var, fakat sütunla-

rımızın bu bahs ile kirlenmesini zaten istikrah ile kabul ettiğimiz için bu günlük bu kadarı kâfi gördük.

Komünistliği paylaşamayan iki başyazar, nihayet resmî Türkiye Komünist Fırkası'nda birleşirler (kuruluşu 18 Ekim 1920). *Yeni Dünya* da (bu polemiğin üstünden daha iki ay bile geçmeden) Ankara'ya taşınır, *Yeni Gün*'le birlikte bu partinin yayın organı olur ("Türkiye Komünist Gazetesidir").

2) İştirakiyuncuların Resmî Komünistleri Yalanlamaları

Çerkez Ethem resmi Komünist Fırkası'ndandır. Ama ayrıca bir de, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası vardır. Ethem ayaklanınca, suç İştirakiyunculara yıkılmak istenir. İstiklâl Mahkemesine verilip mahkûm ettirilirler. İtirazlara kulak asılmaz, kamuoyuna duyurulmaz, THİF yayın organı *Emek* de kapatılır. *Yeni Gün*, İştirakiyuncuları suçlamakta başı çekmektedir. İşte bu da, THİF'ndan Karahisarısahip meb'usu Mehmet Şükrü (Koç) Bey'in *Yeni Gün*'e cevabı:

AÇIK SÜTUN
Bu sütundaki fikirler sahibine aittir.
Efkâr-ı Umumiyeye
"Yeni Gün" gazetesinin 24 Kânunusâni 1337 (24 Ocak 1921)[1] tarih ve 134 numaralı nüshasının ikinci sahifesi-

1 Kim demiş, yakın zaman tarihçiliği arkeolojiye benzemez diye? Bir epigrafist, yazıt taşının kırılmış boşluklarındaki sözcükleri nasıl uydurup *emende* ederse, ben de ilk sayfadaki kopuk bölümleri cümlemin gelişinden, öylece (siyah harflerle) doldurmaya çalıştım:

(Attilâ İlhan gibi söyleyelim) Meraklısı için not:

Anadolu'da Yeni Gün'ün erken (özellikle TKF organı olduğu) sayıları nadirattandır. TBMM Kütüphanesi'ndeki koleksiyondan o tarihlileri, (günahı boynuna, belki Yunus Nadi'nin kendisi tarafından) kopartılmıştır. Neyse ki, sonradan Fethiye Kütüphanesi'nde tama yakın bir koleksiyonu bulundu da, mikro-filmleri T. Tarih Kurumu'na getirildi.

nin birinci sütununda "İstiklâl Mahkemesinde" serlevhasıyla neşrolunan bir fırkada *Emek* gazetesinin "Müdafaa-i memleketi ihlâle, ordu ve ahalinin istihlâs-ı vatan için mücahede hissini iptale sây (?) ile bu hususa dair neşriyatta bulunduğundan dolayı maznunen muhakemesi icra kılınan *Emek* gazetesi müdir-i mes'ulü Abdülkadir Efendinin netice-i muhakemede Yunan ordusuna iltihak ile İslâm ve Türk askerine silâh istimâl eden Ethem ve kardeşleri Reşit ve Tevfik'in amâl ve efkârına hâdim olacak bir surette neşriyatta bulunmasından dolayı İstiklâl Mahkemesi ... ... olduğu müdir ... ... evrakları ... ... binaen bervech-i zîr efkar-ı umumiyeyi tenvir etmek muvafık görülmüştür.

1. İstiklâl Mahkemesinin *Emek* gazetesini tatil hususundaki 23 Kânunusâni 1337 tarih ve 106 numaralı tezkere ile vârid olan tebligatında Ethem meselesiyle alâkadar hiçbir şey kat'iyyen mevcut olmadığı halde *Yeni Gün*'ün neşriyatı hilâf-ı hakikattir.

2. *Emek* gazetesinin ne Ethem ve biraderleri ne de herhangi bir çete ile hiç bir alâkası yoktur ve olamaz. Çünkü halkı mesut edecek hakiki inkılâbın ancak köylü ve işçiler yeddiyle olabileceğine kanidir.

3. Bundan başka *Emek* gazetesinin 17 Kânunusâni 1337 tarih ve mükerrer 1 numaralı nüshasında "Ethem'in Alçaklığı" serlevhasıyla yazdığı başmakalede "bu çılgın ve serseri adamlar hayalhanelerinde daima Kütahya ve havalisinde ayrı bir hükümet yapmak emel-i sahifiyle yaşıyorlardı. Bunun için, renkten renge giriyorlar, komünist olu[yo]rlar, her şey oluyorlardı.

Emek'ten tek sayısını [16 Kânunusâni 1337 tarihli 1. sayısının mükerrer olmayanın] Kerim Sadi merhum, 1975 yılında Belgesel Sosyalizm Serisi'nin 2. numarasında klişesiyle birlikte yayımladı.

Mehmet Şükrü'ye ait *İkaz*'ın "ilginç" sayılarını ise, bu vakte kadar görmüş araştırıcı yoktur. Ben, bir arkadaşımın dedesinden kalma, kenarlarını fare yemiş evraklar arasında, bir sayıyı buldum.

Buradaki yazılara yansıyan olayların öncesi-sonrası için, benim *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925* kitabıma bakılabilir.

Bunların mahiyet-i hakikiyesini bilenler ise bunların hiçbir şey olmadıklarını, her şeyin ve bütün mukadderat ve hissiyat-ı vatanperveranenin fevkinde etaniyetleri, hodbinlikleri, hiyanetleri olduklarını yine biliyorlardı. Bu etaniyet, hodbinlik ve hiyanetlerini bugünkü fikir cereyanlarına taraftarlıkla temine çalışmışlar ise de bugünkü cihan inkılâp fikrinin hakiki ve samimi taraftarları olanlar bunların yalancı, sahte komünist olduklarını pekalâ takdir ediyorlardı.

Hakiki işçi emekçiler bu sahte, maskeli komünistlerden ayrı bir fırka halinde birleşmeye mecbur olmuşlardı." fıkrasıyla *Emek* kendisinin de bu hususdaki kanaat ve efkârını açık olarak beyan etmiştir. *Emek*'in de "Türkiye Komünist Fırkası" ile teşrik-i mesâî etmesinin başlıca sebeplerinden birisi de, bu mesut inkılâbı öyle mütegallip, zengin çetelerle değil, bilâkis [gazetenin ikinci sayfasında devamla] onlardan zulüm ve haksızlık görmekte olan köylü ve işçilerle yapmak umdesi olduğu içindi.

4. *Emek* şahsiyattan daima uzak kalmak istediği halde, birçok esbaptan dolayı, velev ki az çok şahsî meselelere temas ile dahi olsa, daima hakayiki bütün çıplaklığıyla göstermek mecburiyetindedir. *Emek* gazetesinin Ethem meselesiyle birgüna alâkası olamaz. Çünkü yukarıdaki makale fıkralarıyla ispat ettiği vechile, *Emek* Ethem'in hiyanet ve alçaklığına dair aleyhinde bulunmuştur.

Ethem'in *Yeni Dünya* gazetesini Ankara'ya getirerek Türkiye Komünist Fırkası kendisine nâşir-i efkâr ittihaz etmiştir.

Ethem'in biraderi Reşit'in TKF'ndan tardını neşretmiş olan *Yeni Gün*'ün, Ethem'in nâşir-i efkârı *Emek* olmayıp *Yeni Dünya* olduğu ve buna benzer birçok hakikatleri unutmaması lâzım gelirdi.

5. Binaenaleyh: *Emek* gazetesinin Ethem meselesiyle bir münasebeti yoktur. *Emek* gazetesi bir köylü ve işçi inkılâbı demek olan bu mesut inkılâbı bizzat mazlum ve fakir köylü ve işçilerin yapmasına taraftar olduğunu bir defa daha

tekrar eder. Emek Avrupa istilâcılarına karşı memleketin kemal-i azim ile müdafaasını kat'iyyen nazar-ı dikkatten kaçırmayan bir gazete idi.

Emek müdir-i mes'ulü
Mehmet Şükrü

Tarih ve Toplum, sayı 33, Eylül 1986

TKP'nin 1920 Güzünde Rusya'da Yaşayan Türk Esirleriyle Türkiye Teb'asına Seslenişi

Aslı Komintern Arşivi'nde bulunmak gereken bu belge, TKF'nin Bakû'da 10 Eylül 1920'de toplanan kuruluş kongresince seçilen merkez heyeti adına kaleme alınmıştır. Kış aylarından önce yazıldığı, Ermenistan'la Gürcistan'ın henüz Sovyetleşmemiş olmasından anlaşılıyor. Elyazısının Mustafa Suphi'ye ait olmadığı, M.S.'nin bilinen yazısıyla karşılaştırılınca görülmektedir. Hitap, belki Ethem Nejad'ın veya İstanbul'dan giden bir başkasının elinden çıkmıştır.

Yoldaşlar;
Çoktan beri esir olarak yahut da başka bir suretle Rusya'nın muhtelif şehirlerinde yaşıyorsunuz. Rusya'da çıkan Türkçe gazeteleri okuyorsanız, Türkiye'nin ahvali hakkında bir dereceye kadar malûmatınız var demektir.

Arkadaşlar;
Türkiye'nin vaziyeti cidden şayan-ı dikkat ve tetkiktir; senelerden beri istiklâli, şerefi, mevcudiyeti için uğraşan zavallı Türkiye'nin bu cihan muharebesinde de ne kadar fedâkarlık gösterdiği cümlenin malûmudur. Çiftini çubuğu-

nu terk eden köylülerimiz, işten ocağından ayrılan işçilerimiz yalnız Türkiye'nin değil, Avrupa'nın sarp dağlarında, geniş ovalarında, ıssız ormanlarında körükörüne kırıldı ve kırdırıldılar. Türkiye'de çok köyler sahipsiz, tarlalar çiftsiz, evler erkeksiz kaldı. Dökülen bu kadar kanların, kırılan canların, mahv edilen hanümanların mukabili olarak ne görüyoruz? İstanbul'da yine İngilizler ve onlarla ortak olup rahat ve saadetini bozmak istemeyen Sultan ile paşalar ve beylerimiz; yine onlar saraylarında, konaklarında, yalılarında keyif ve sefada... Her tarafta zahmet çeken, koyunlar gibi kırılan fakir halk, mahrumiyetler ve sefaletler içerisindeyiz. Vatanı, dini, milliyeti bize karşı tekrar eden, tabancalarıyla tehdit eden, bir kurşunla çok canları bedeninden ayıran bizim efendilerimiz, şahsî menfaatleri ve kendi rahatları için köşelere çekilerek zevk ve sefasına her türlü mukaddesatı feda ediyorlar. Yalnız bizimkiler değil, bütün dünyadaki zenginler, krallar, şahlar, hanlar, paşalar, biçare fakir fukaranın alın teri dökerek bin mihnet ve meşakkatle kazandığı bir lokma ekmeği rahat yedirmiyorlar. Herbiri bir cellât kesilerek hakkını tanımayan bu insan sürüleri istedikleri gibi felâketten felâkete, mihnetten mihnete, meşakkatten meşakkate, hülâsa keyifleri nasıl isterse öylece kullanırlar.

Şu halde biz öyle adamlara hizmet etmiş, öyle emirlere tâbi olmuşuz ki, sırası geldi mi her şey onların arzusu ile olup bitiyor. Bizim çektiğimiz eza ve cefalar/hiç oluyor. İşte İstanbul için ölen yarım milyon fıkaranın kemikleri üzerine saltanat kuran, İngilizlerle uyuşan padişahla paşalar. İşte Avrupa cihangirleriyle alçak diplomatlarının Türkiye hakkındaki kararı: İzmir Rumlara, Adana İtalyanlara, Samsun Amerikalılara. Türklere İngilizlerin lûtf-u mahsusu olan İzmit, Bursa, Ankara, Konya, Kastamonu, Sivas bırakılıyor. Türkiye'nin bu suretle ölümüne ve taksimine razı olmayan Anadolu mazlum çiftçileriyle işçileri Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında toplanmış, Anadolu'yu muhafaza ve müdafaaya söz vermişlerdir, fedakârane de çalışıyorlar.

Fakat arkadaşlar; Türkiye'nin bu defaki kıyamı, ağır hastalığın tedavisi çareleri, paşaların kılıçlarından, diplomatların zekâsından ziyade, işçi ve çiftçilerin himmet ve gayretine, onların sinesinden çıkacak inkılâp ateşinin şiddetine bağlı [olarak] işçi ve rençberlerin kıyam ederek Türkiye mukadderatını bilfiil ele alması ile mümkün olacaktır. Bu hareket, bu kıyam sonu gelmeyen istilâları, sonu gelmeyen muharebeleri, sefaletleri, haksızlıkları devirecek, bu deviriş memlekette, bu kan ocağında sonucu, fakat, mazlum insanlarla ittifakın ilkci esas taşı olacaktır. Rusya işçi ve çiftçileri nümune olmalı; halk bir defa hakkı eline aldıktan sonra evvelâ sermaye sahipleri, zenginleri, sonra halk kıyamına karşı duran adamları temizledikten sonra, hariçten gelen bütün düşmanlara da sille çaldılar. Her türlü mihnetlere göğüs gererek, meşakatlere katlanarak elde ettiği hakkı, hürriyeti kimseye vermiyorlar. Köylü, çiftçi, işçi, kimse gıdasız kalmıyor; fakat inkılâbın semeresini kaptırmak ve fırsatı kaçırmak istemiyorlar. Avrupa cihangirleri, Avrupa sermayedarları etrafı kuşatarak halkı aç bırakmak istediler. Lâkin halk elindeki tüfeği yine bırakmadı, zâlimlerin arzusuna vâkıf olduğu için yaşamaya azmederek fedakârlıklar ediyor. Avrupa da halkın kıyamını bastırmanın imkânsızlığını anladı, metin azm ü sebat karşısında şapa oturdu. Şimdi her tarafta çalışan ameleler, çiftçiler haklarına, topraklarına sahip çıkmaya başladı. Her tarafta yeter artık kulluk, zulüm avâzesi yükseliyor; işçiler iş hakkını, çiftçiler çift hakkını, zenginlerle huddamların(?) boğazına dakmayacaklarını açıktan açığa söylüyorlar. Bu hakları sözle değil, bilfiil elde etmeğe uğraşıyorlar. Demek bütün dünyada ezilen hakların, işçilerin birleşmek/için zâlimlere karşı koymak için bir kıyam, bir hareketi görülüyor. Rusya'da bu adım muvaffakiyetle atıldı. Çar hükûmeti zamanında haktan hukuktan mahrum olan Tatarlar, Başkırtlar, Türkistanlılar hep hür birer yoldaş olarak çalışıyorlar. Kafkas ve Azerbaycan halkı da bunlara koşuldu. Iran da İngiliz boyundurluğunu attı, kardeşlik yolunu tuttu. Gürcülerle Ermeniler de elbette

bir hak ve insaniyet yoluna gireceklerdir. Anadolu'da ezilen halk da bu yola dönmeğe hazırlanıyor, Şûrâlar Rusyası ile resmî münasebata başlanıldı. Türkiye Komünistleri, Türkiye Kızıl Askerleri her tarafta faaliyet ve fedakârlıkla çalışıyorlar. Türkiye işçi ve çiftçileri de hükûmeti kendilerinin hakiki vekillerine verecek, (?)leri *tazm*aları(?), bütün zenginlikleri kendi eline alarak mihnetkeş halka taksim ederek dünyada rahat yaşayacaktır.

Yoldaşlar:
Rusya'da vücuda gelen halâskâr büyük inkılâbı anlamak için etrafa gözünüzü vererek zenginlerle menfaati bozulan insanları dinleyerek değil, hakikati bilen, gelecek zamanda ve hal-i hâzırda nasıl olacağı anlayan ve anlatan adamlar, kitapları dinleyiniz ve okuyunuz! Zenginlerle hemfikir olan heriflerin boş, aldatıcı sözlerine kulak asmayınız. Bolşevikler bütün insaniyetin, İslâmiğyetin, Şarkın halâsı için uğraşıyorlar. Bolşeviklerin şiarı Avrupa cihangirleriyle zâlimlerin beşeriyete kurdukları tuzakları dağıtarak, kendilerini mahv ederek insanları, işçileri selâmete çıkarmaktır. Selâmete çıkarmak isteyen bütün mazlum milletler birleşiyor. Türkiye mazlum çiftçileriyle işlerin selâmet ve saadeti de kırmızı bayrağın altında toplanarak inkılâp topu(nu) patlatmak ve kızıl bayrağı Türkiye semasında da yükseltmektir.

Yaşasın bütün dünya inkılâbı
Yaşasın bütün dünya işçileri ve çiftçilerin birliği
Yaşasın Türkiye İştirakiyun ve Kızıl Askerler Teşkilâtı

Türkiye Komünist [Fırkası] Heyet-i Merkeziyesi

Tarih ve Toplum, sayı 58, Ekim 1988

1920'de Çıkmış Bir Türk Menşevik Gazetesi: *Yeni Dünya* (Tiflis)

Abidin Nesimî [Fatinoğlu] *TKP'nde Anılar ve Değerlendirmeler 1909-49* (İstanbul: Promete Yay., 1979), s. 14'te şöyle yazar: "Yaptığımız araştırmalarda [saptadık ki], Atatürk'ün Ankara'da kurdurduğu sahte KP'nin Kafkasya'da bir uzantısı vardı. Bu partinin Tiflis'te bir merkezi ve *Yeni Dünya* adlı bir yayın organı da vardı. Bu, Tiflis'teki sahte TKP'nin kurucularından ve *Yeni Dünya* adlı yayın organının yürütücülerinden birinin adı da Ali Rıza'ydı." Abidin Nesimî'ye göre, bu Ali Rıza, İbrahim Topçuoğlu'nun TKP kurucuları arasında saydığı A.R. Keskin olabilirmiş.

Ali Rıza'ları bilmem, ama notlarım arasında, bu yazarın ilk söylediklerini belki doğrulaması olası bir şey var. 1979-80'de ABD'de Stanford Üniversitesi'nin Hoover Kurumu'nda incelemeler yaparken, katalogta şu karta rastladım: langi (Jani) Duniia No. 1-24; Je. 18-N.30 1920 Tiflis, Georgia, Wk.

(Hoover'in basılı kataloglarının *Turkish and Persian Collections* cildinde s. 618.) Ne yazık ki, hafize-i kütüpler, ben oradayken "Turkish News. Coll." içinden bana bu koleksiyonu bulup çıkarmadılar.

Türkçe bilmediği için, belli ki, Arap ya da Kiril harflerinin tek tek transkripsiyonuyla künyeyi hazırlayanın, düştüğü notlardan, bu *Yeni Dünya*'nın 18 Haziran-30 Kasım 1920 tarihleri arasında Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te haftalık olarak çıkan ilk 24 sayısını gördüğü anlaşılıyor. 1920 yılında Gürcistan henüz Menşevik yönetimi altındaydı. Bunu göz önünde tutmak, Tiflis *Yeni Dünya*'sının M. Kemal Paşa'nın resmî TKF'ye yakınlığını şüpheli kılmaktadır. Aslında, resmî kuruluş tarihi 18 Ekim 1920'dir; yani bu gazetenin ilk sayısının çıkmasından tam dört ay sonra. Fakat Yeşil Orducu/Halk Zümreci Anadolu solunun 1920 yılı içindeki aranış ve gelişmeleri hayli karanlık olduğu için, Tiflis'teki sol çevreyle ilişki olasılığını büsbütün gözardı etmek istemiyorum.

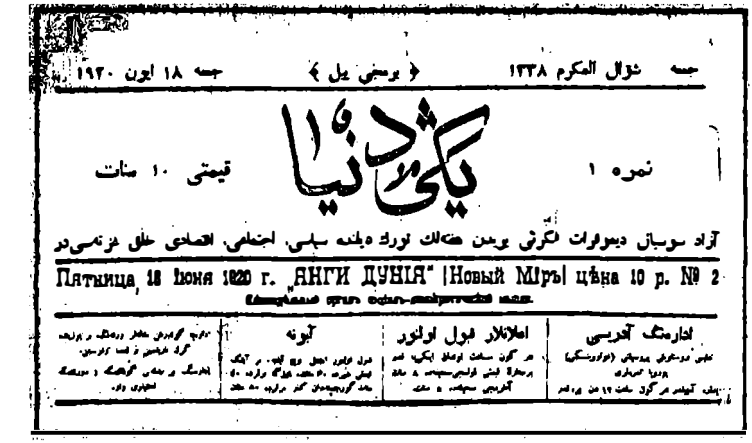
Sonradan, Hoover'da aradığım koleksiyon bulunmuş. Bir arkadaşımın aracılığıyla dört sayfadan oluşan ilk sayının tamamıyla ikinci sayının ilk sayfasının fotokopilerini getirtebildim. (Gazeteler yıpranmasın diye daha fazla fotokopi çektirmemişler.) Bunların incelenmesinden, Abidin Nesimî'nin "Ankara'daki sahte Komünist Partisi'nin Kafkasya'daki uzantısı" varsayımı çöküyor. Bu *Yeni Dünya*, bir Menşevik organıdır: Azad (özgür) Sosyal Demokrat.

Menşevik Yeni Dünya'dan, diline hiç dokunmayarak bazı yazılar aktaracağım. Birtakım sözlerin karşılığını ben de bulamadım, ama genel anlam pekalâ "başadüşülüyor" – üstelik Kafkas Türkçesi'nin pek şirin bir tadı var.

Bizim Maksadımız

Türk demokratyası ve Şark İslâmlarının hayatî tehlike ve buhranlı dakikalar geçirdiği zamanda *Yeni Dünya* gazetesi neşrolunmaya başlıyor.

Azerbaycan'ın istiklâliyeti Rus Balşeviklerinin İstibdat ve kanlı yumruklarının altında puç olduğu halde, bununla beraber Rus kırmızı ordusunun dürttüğü kanlı tarz-ı hareket

جمعه شوال المکرم ۱۳۳۸ | یوزنجی یل | جمعه ۱۸ ایون ۱۹۲۰

یکی دنیا

نمره ۱ | قیمتی ۱۰ صانت

آزاد سوسیال دیموکرات فکرتی یورتن حقلك تورك دیلنده سیاسی، اجتماعی، اقتصادی حلق غزتهسیدر

Пятница, 18 іюня 1920 г. „ЯНГИ ДУНІЯ" |Новый Міръ| цѣна 10 р. № 2

ادارهنگ آدرسی | اعلانلار قبول اولنور | آبونه

Cuma[ı] Şevval el mükerrem 1338 (Birinci Yıl) Cuma 18 İyun 1920
Numro 1 YENİ DÜNYA Kıymeti lo Manat
Azad Sosyal Demokrat fikrini yürüten haftalık Türk dilinde siyasî, içtimâî, iktisadî halk gazetesidir.
Pyatnitsa, 18 İyunya 1920 g. YANGİ DUNIYA (Novaıy Mir) Tsena lo r. No. 1
Yejenedyolnıy organ Sotsıal-demokratiçeskov Mısli.
İdarenin adresi Tiflis Rostavili prospekti (Guluvinski) Yuropa Numroları
İdare açıktır her gün saat 12'den bire kadar İlânlar Kabul Olunur
Her gün saat ondan ikiye kadar
Bir satırın kıymeti evvelinci sahifede 8 manat, âhirinci sahifede 5 manat
Abone kabul olunur ancak üç aylığa. Bir ayınki kıymeti şehirde 40 manat, özge yerlerde 50 manat Gürcistan'dan kenar yerlerde 80 manat
İdareye gönderilen makaleler varakanın bir yüzünde gerek yazılsın ve imza olunsun. İdarenin bir makaleni güdültmeğe ve düzeltmeğe ihtiyarı var.

malüm oldu. Ve onların Şark İslâmlarını Avrupa müstebitlerinin esaret zincirinden halâs etmelerini Azerbaycan faciası gösterdi.

Şimdi nire gitmeli, ne yapmalı, nice olmalı. Kimdir düşman, kimdir dost. Necat nerededir.

Bu sualler her bir sadık, namuslu ve cemaatin ümidini canlı nazara alıp, kanlı yaş döken demokratın nazarında durmaktadır.

Bizim maksadımız yardım etmektir o şahıslara, kimler ki hakikate cemaatin menfaatinden ötürü çalışıyor ve cemaat bizim zannımızca ibarettir faale ve ekinciden. Bizim

emel ve şiarımız zulmet içinde çarpıştığı halde ışık ve doğru yolu ahtarmak cemaate kömek etmektir.

Millî hayat fakat o zaman nusret tapabiler ki, herkâh demokratyanın, yani faale ve ekincinin menafii âli al umde müdafaa oluna.

Bütün dünyada milyonlarla faaleleri birbiriyle merbut eden ilim Inkılâbiyun-u Âmiyun (Sosyal Demokratya) ilmidir. Bu ilim ekincilerin hayat, maişet ve ihtiyaçlarıyla merbut olan meseleleri nizam ve kaide üzere hâl ediyor.

Müslüman âleminde taze diriliğe uyanan faale ve ekincilere lâzımdır ki ilim gösteren yoluyla gitsinler.

Bu ilmin neticesi olarak, içtimaiyat (sosyalizm) hükümferma olacak, yeni hayat teşkil olunacaktır. Alnın teriyle çörek kazanan rençber ve zahmetkeş cemaatin nef'ine ne inki özge zahmetle yaşayan tüccar, mülkdar, kapital sahibi, bey ve ağalar nef'ine.

İki büyük maksat hâl-i hazırda bütün dünyanı şülelendirmiş, milliyet ve sınıfın hür ve azad yaşaması maksatları.

Bu iki maksada *Yeni Dünya* gazetesi Müslüman âleminde hizmet ediyor ve meseleleri sosyal demokratya efkârı hâl ediyor. Ne o usül üzere ne tur ki Bolşevik ya inki Müsavatçılar hâl ediyor.

Türk matbuatı

Türk âleminde umumen ve bizim Kafkasya'da hususen matbuat ya ki alçak bir derecededir. Bir taraftan matbuatta işlemekten ve çalışmaktan ötürü hazırlanmış kuvvetlerin azlığından öbür taraftan milletimiz çohunki öz Anadolun'da subdsuz olduğundan her bir gazete ya jurnal ya özge bir neşriyat dünyaya geldikten bir kadar sonra mecburen kapanır.

Bizim milletimizin, bizim halkımızın dalda kalmağının en büyük sebebi budur.

Islâm âleminde az çok gazeteler ve jurnaller neşrolunur ise o da Istanbul'da Mısır'da ve bir kadar İran'da olunur.

Bizim Zakafkasya bu barede en âhırıncı yerdedir. Bed-

bahtlık ondadır ki burada neşrolunan gazeteleri de bizim Türk ohuyup başadüşmebilmez, yazıcılar başardıkça çetin ve galiz dil ile yazırlar, ohucular lâp yadlarından çıharırlar, öz makalelerine Türk sözlerinden sıvayı her cur sözler katarlar, Arap, Fars, Latin ve gayre. Odur ki hiçbir gazete halkın içinde nüfuz kazanabilmez. Obir taraftan da hemi yazıcılar makale yazanda öyle şeyler yazırlar ki, halkın dikkatini çekebilmezler, yazılar halka lâp uzak olan metaliplerden: halkın, bizim halkın, yani Borcatlı, Gence, Kazah, Nahcivan, Zenginur halkının derdirne, oduna, maişetine kezrane dair hiç bir söz de olsun yazmırlar.

Dünya politikası onları herşeyden artık meraklandırır. Odur ki, az çok ohumak bilen arkadaşlarımız da bu derin fikirli gazeteleri ohumaktan çekinirler.

Bizim çok büyük ihtiyaçlarımız, bizim çok ağlamalı dertlerimiz, bizim çok dimeli sözlerimiz var. Bize gazete lâzımdır ki onunlan, onun vasıtası ile biz öz fikirlerimizi deyik, böyle gazeteni gerek halkın özü, halkın vekilleri, halkın derdine yanan, ona yahun olan, onu seven, ona yürekten kömek etmek isteyen teşkilâtlar neşreylesin, çünkü halka millete uzak olanlar, onunlan bir yerde yaşamayan, onun gammını, şadlığını böl(üş)meyen teşkilâtlar ya şahıslar, millete yakın ve lâzım olan gazete, milletin dili ile danışan jurnal verebilmezler.

Zakafkasya'da halkın dili ile danışan gazete çok az idi. İndi de ki hiç yoktur. Tiflis'te ise, bu Kafkasya'nın medenî merkezinde çok az gazete, jurnal neşrolunurdu. Zakafkasya'nın en çetin, en kanlı günlerinde Tiflis'te halk taraftarı olan Sosyal Demokrat Fırkası "Himmet" öz gazetesini neşrediyordu.

"Gelecek" adında

Çok az adam bu gazeteye tanış idi. Çünkü hem Müslüman ülkeleri o zaman Türklere meşgul idiler. İstanbul'dan gelen askerlere ümidlerini bağlıyordular, onlardan necat isti-

yordular, özleri öz fikirlerine, öz kuvvetlerine malik değil idiler. Öz varlıklarına inanmazdılar.

"Gelecek" gazetesi ise anları himmete çağırdı. Anları inandırmak istiyordu ki, ne Türk ne Arap ne Fars ne özge bir Müslüman milleti ya devleti, bizi hoşbaht idebilemez, eğer biz özümüz gayret etmesek.

"Gelecek" gazetesi diyordu ki, Zakafkasya Müslüman halkı hürriyete maliktir. Özü öz maişetini dolandırabilir (kendi geçimini sağlayabilir). Onun için lâzım gelir ki, biz özümüz gözümüzü açıp maişetimizi düzene salak, özümüzü idare edek.

O zaman Türklerin kumandanları, paşaları bu gazeteyi kadgan eylemişti. Azebaycan'a bırahmırdı. Çünkü gazete anların da kusurunu, anların da ayıplarını açardı, tenkid ederdi.

Odur ki gazete çok yaşayabilmedi. Millet ana kulak asmadığından kapandı, bağlandı.

Türk paşaları milletimizin içinde ne yadigâr koydu ise, halkın özüne yahşi malûmdur.

İmdi gine Kafkasya'nın kanlı günleri geldi. Dağıstan ve Azerbaycan, milletin düşmanları tarafından gasp olunup bu iki azada Müslüman memleketleri Rusun saldatları, Balşevikleri tarafından tutulup ve gine Müslüman halkının üstünde matrahlar şakıldıyır, gine Türk avratlarının namusu ayak altına gidir.

Milletin böyle kara gününde lâzımdır, hemi kanacaklı ve ilimli şahıslar toplansın ki umumî kuvve ile millete yol göstersin, onu halâs etmek için çalışsın, vuruşsun, öz sesini sadasını kalkızsın.

Bugünde de biz dinmesek, bu vakitte de biz sâkıt dursak onda Türk adı, Müslüman adı, insan adı gerek bize haram olsun.

Bu çetin, bu karanlık günde biz öz gazetemizi neşre başlıyorduk. Gazetemizde biz milletimizi kabağa (ileriye) davet eyleyeceyik, o yeni dünyaya o taze maişete ki özge milletler çoktan anlara maliktirler. Biz cemaatimizi çağıraca-

yık ki, o gözünü açsın, gafil olmasın. İndi o zamandır ki, her bir millet gerek öz geleceğini yohlasın, öz istikbalini fikirleşsin, özüne bir düz necat yolu yapsın.

İndi gafil olanlar daha bir de hürriyet görmezler. İndi yatan şahıslar sonra gözlerini açanda özlerini mahpus, kul görecekler, öz ruhlarında ağır zincir his edecekler.

O zinciri kırmak anda çok çetin olacaktır. Ve azada doğulmuş millet zincirde vefat edecektir.

Biz öz bayrağımızın altına, öz gazetemizin, mesleğimizin etrafına hemi gözü açık halk taraftarı olan Müslüman kardeşleri davet edirik. İndi mübareze (savaşım) zamanıdır. Gelin bir yerde umumî düşmanlarımız ile mübareze edip öz hukukumuzu sahlıyak.

Aziz Şerif

Tarih ve Toplum, sayı 31, Temmuz 1986

Türkçe Basın Tarihindeki Solcu "Yeni Dünya"lar

"Yeni Dünya", geleneksel olarak Amerika kıt'asını anlatan bir deyim olmakla birlikte, geçen yüzyıldan beri, kurulacak yeni toplumsal düzen "Sosyalist Dünya" anlamını taşımaya başlamıştır. Sovyetler Birliği'nde 1925'ten bu yana, bu adla (*Novyi Mir*) çıkan bir dergi vardır ki, Yazarlar Birliği'nin süreli yayın organıdır. Ondan önce de, Rus dilinde yayımlanan "Yeni Dünya"lar olmalı. Örneğin, 1917 yılının ilk aylarında New York'ta bulunan Troçki'nin de yazarları arasına katıldığı, ABD'de Rusça olarak çıkan, günlük, uluslararası devrimci *Novyi Mir*.[1] Mustafa Suphi'nin 1918-1920 yıllarında, çeşitli Sovyet ülkelerinde yayımladığı *Yeni Dünya* gazetesi, adını belki bunlardan birine öykünmeyle almıştır.[2]

---

1 Leon Troçki, çev. Müntekim Öçmen, *Hayatım* (İstanbul: Köz Yay., t.y. /1970/), s. 319. Buharin, Volodarski ve Çudnovski de, bu gazetenin yazarlarındandı.

2 1979 ilkbaharında, Mustafa Suphi'nin *Yeni Dünya*'sının, Moskova'daki Lenin Kütüphanesi'nde bulunan yirmi sayısının (no. 1-18, 20 ve 26) bütün sayfalarının filmlerini çektirdim ve yeni harflerle çevirttim.

Soyvet Devrimi'nin en heyecanlı günlerini ve bu arada, oradaki Türk solcularının etkinliklerini günügününe yasıtması bakımından büyük değer taşıyan bu kaynak, 12 Eylül döneminin baskıcı havası içinde yayımlanamadı. Şimdi, o koleksiyondan bir seçmeler kitabı hazırlayabileceğimi umuyorum.

M. Suphi'nin *Yeni Dünya*'sının ardından, Türkiye'de 1920-22 yıllarında aralıklı olarak Eskişehir ve Ankara'da Arif Oruç'un *Yeni Dünya*'sı yayımlandı. Arif Oruç'un *Yeni Dünya*'sının başında, önceleri, malî destekçisi Çerkes Ethem'in Kuvve-yi Seyyaresini anıştıran "Seyyare" sözü vardı ve mesleği İslâm Bolşevikliğiydi: Ankara'ya gelince, "resmî" TKF'nin organı oldu – bu parti kapatıldıktan sonra, bir ara mesleksiz bir gazete olarak çıktı.

Ülkemizde yayımlanan ikinci sol *Yeni Dünya* gazetesi pek şanssız olmuştur. Millî Mücadele Anadolusu'ndaki sol akımlara adı karışan, TBMM Hükûmeti'nin ilk Dahiliye Vekillerinden Câmi Baykurt'un yayın müdürü ve başyazarı olduğu bu "siyasî sabah gazetesi" İstanbul'da 1 Aralık 1945 Cumartesi günü çıkmaya başlamış (4 sayfa, 10 kuruş) ve ancak 4 sayı yayımlanabilmiştir; çünkü 4 Aralık 1945'te milliyetçi üniversite gençliğine Tan Matbaası yıktırılırken, *Görüşler* dergisi, *Tan* ve *La Turquie* gazetelerinin yanısıra dördüncü bir hedef bu *Yeni Dünya* idi. Her sayısında (başından itibaren, "Böbrek" adlı uzun öyküsüyle) Sabahattin Ali, (ikinci sayıda, "Sur Dışında İnsanoğlu": bir deri fabrikası işçileri arasında gözlemleriyle) Sait Faik Abasıyanık, (üçüncü sayıda başlayan, "Sonu Gelmeyen Mücadele" [Bitmeyen Kavga] çeviri tefrikasıyla) John Steinbeck gib edebiyatçı imzalarının (ayrıca, "pek yakında" Şolohof'un "Onlar Yurt için Döğüştüler"inin tefrika edileceği ilânının) göründüğü bu gazete, anti-faşist ve Sovyetlere yatkın liberal bir çizgideydi ve Halk Partisi'nden ayrılan milletvekillerinin "Demokratik Halk Partisi" adıyla yeni bir örgüt kuracaklarını müjdeliyordu.

Câmi Bey'in *Yeni Dünya*'sından otuz yıl sonra, Türk basınında sol bir *Yeni Dünya* daha görülmüştür ki, bu Yusuf Ziya Bahadınlı'nın *Yeni Dünya - "Sosyalizm Sorunları"* başlıklı aylık dergisidir. 1975 Ocak ayında çıkmaya çıkmaya başla-

yan (gördüğüm son sayısı: 7 Ekim 1975) bu dergi, ilk sayısında *Yeni Dünya* geleneğine bir selam olarak, "Mustafa Suphi" üstüne bir yazı yayımlamıştır.[3]

Tarih ve Toplum, sayı 31, Temmuz 1986

3 Türk basın tarihinde, M. Suphi'nin *Yeni Dünya*'sının çıkmaya başlamasından bir yıl sonra çıkan, solla ilgisiz bir *Yeni Dünya* mecmuası vardır. Bu asrîlik yanlısı, resimli, edebî dergi, *Resimli Ay*'ların, hatta günümüze daha yakın yılların *Hayat*'larının prototipi gibidir. Bu onbeş günlük *Yeni Dünya*'nın Millî Kütüphane'de 15 Haziran - 14 Ağustos 1335 (1919) arasında çıkan ilk beş sayısı bulunmaktadır. Sahib-i İmtiyaz ve Müdürü Salâhattin Sâdi, Sermuharriri (ilk sayıda) Mehmet Rauf'tur. Son sayısının başyazısı "Sansürce tayyedilmiştir."

Solcu olmayan bir *Yeni Dünya* da, "siyasî-iktisadî-içtimaî-müstakil" bir haftalık gazete olarak, 14 Nisan 1951'den itibaren İstanbul'da birkaç sayı yayımlanmıştır. Sahip ve başyazarları: Ali Rıza Gizdeşir ile Ahmet Dinçer Taçkın.

Bir de Tatarca *Yeni Dünya* olmalı. Cemile Nuşirvanova, *Eski Sol Üstüne Yeni Bilgiler*, s. 28'de aktardığım "izahat"ında şunları söylüyor: "1920'nci yılda Simferopol tekrar Sovyetler ülkesine geçer ve komünist gazetesi olan *Yeni Dünya* gazetesi tekrar Kırım Ablonstoy (Bölge) Komitesi'nin nâşiri resmî organı olarak çıkmaya başlar. 1930'ncu yılda bu gazetenin onyıllık bayramı teşkil olundu."

Belki bunun gibi, Mustafa Suphi'nin başlattığı *Yeni Dünya*'lar Türkistan'da vb. de sürdürülmüştür.

Yeni Dünya'nın Yeni Serisinde Şevket Süreyya Aydemir'in Bir Yazısı 1921 [1922]

Mustafa Suphi'nin Bakû'daki *Yeni Dünya* gazetesinde çıkan son baş yazısı, 18 Aralık 1920 tarih ve 65-17. numaradadır: "BMM Hükûmeti ve Komünist Fırkası" (bknz. TSA I, s.227/dn 211). Bundan sonraki, TKP Merkezî Heyeti'nin çoğu üyeleri, arkalarında üç kişilik (başkan Ahmet Cevat Emre, âzâlardan biri Kayserili İsmail Hakkı) bir Haricî Büro bırakarak Türkiye'ye geçmişlerdir. Gazetenin başlığının altında, "TKF Merkezî Heyetinin fikirlerini neşreder ve haftada bir defa çıkar" diye yazmasına karşın, bir sonraki sayının (66-18) tarihi 26 Ocak 1921'dir, yani M. Suphiler grubunun öldürülmelerinden bir gün önce! Daha sonraki sayı (67-19), üç hafta arayla 17 Şubat 1921'de yayımlanmıştır ve cinayetten habersiz görülmektedir. (Gelecek aylarda, *Yeni Dünya*'nın ilk serisinin bu örneklerinden, çeşitli yazılar aktaracağım.) Bundan sonra *Yeni Dünya* çıkmamıştır. TKP Merkez Komitesinin toplu ölüm haberi Bakû'ya ulaşınca, Rus KP ve Komintern'in onayıyla, beş kişilik bir TKP Teşkilât Bürosu oluşturulmuş (Eski Sol..., s. 16-17) ve bu örgütçe seçilen iki delege, 1921 Temmuzu'nda toplanan Komintern'in 3.

Kongresinde Türkiye'yi temsil etmişlerdir. Herhalde, ancak bu kongreden bir süre sonra, 16 Mart 1921 tarihli antlaşma gereğince, Sovyet topraklarındaki TKP örgütü dağıtılmıştır.

Bu arada, Türkiye'den Batum'a geçen Nâzım Hikmet ile Vâlâ Nurettin, Bakû'da bulunan Şevket (Süreyya Aydemir) ve Ahmet Cevat (Emre) ile birleştiler ve TKP'li oldular. Sakarya savaşı arifesinde, Şevket (Süreyya) TKP ve Komintern tarafından Türkiye'ye gözlemci olarak gönderildi. (Ruslar, Batum'da yedek güç olarak tuttukları Enver Paşa'ya ne yapacakları konusunda karar vermek için, Sakarya savaşının sonucunu bekliyordu.) Daha sonra, dört arkadaş KUTV'da okumak üzere Moskova'ya gideceklerdi. 1 Aralık 1921'de *Yeni Dünya* (Bakû'da) yeniden yayımlanmaya başladı. Ama bu kere, başlık altı yazısına göre, "Türkçe Komünist gazetesidir." Başlığının yanında iki cümle vardır: Burjuva hükûmetlerinin terk-i teslihat teşebbüsleri fare eti yememek için yemin eden kedilerin haline benzer -Kapitalist devletler müstemleke haline koymak istedikleri memleketlere güler yüz gösterirler, kurbanlık koyunu süsleyip okşadıkları gibi.

Gazetenin ilk sayfası: Fransa - Türkiye İtilâfı

Anadolu'yu Kim İstismar Edecek?

Anadolu'da Tegullup - BMM Müzakeratından

S. 2: İngiliz Gazeteleri - Bizde Fırkalar (Cim.Dal.)

S. 3: Anadolu'da Ne Gördüm? - Paşalar Arasında ve Manzum Hikâye (Ahmet)

S. 4: Şûrâlar Hükûmetinin Bir Senelik Şark Siyaseti

İşte, aşağıda bu gazetenin 3. sayfasında biri Şevket Süreyya'nın olmak üzere iki yazıyı sunuyoruz. Şunu da belirtelim ki, *Yeni Dünya'nın* bu ikinci serisinin 2. numarası, tek yaprak, elyazması teksir olarak 15 Kânunusani 1921 (22 olacak!) tarihinde çıkmıştır. Türkiye'ye yönelik olarak ve Türkiyeliler tarafından yayımlanan *Yeni Dünya*'ların sonu, muhtemelen budur.

Anadolu harbinin bidaiyetinden beri, İstanbul'dan gelen gazeteleri görenler Anadolu'yu bir tükenmez şenlik şehrâyin içinde zannederler. Kumandanlar nutuklarını söylüyor, vâizler vaazlarını dinletiyor, gazeteciler bir sütunda kaybedilen, yakılan, katliama uğrayan memleketlerin haritasını yaparken, diğer sütunda arslan, kaplan, heybetli kahraman resimleri altında methiyeler neşrediyorlar... Meşhur bir hatibimiz altın ordumuza İzmir rıhtımından kahve, Meriç nehrinde soğuk su içirdikten sonra yine Altaylara yolluyor. Bir edibemiz bile Arap atı üstünde sayfiyesine giderken Anadolu'da son kadına varıncaya kadar harbe devam edebileceğini ecnebi muhabirlere beyan ediyor! Her gün güya, Anadolu'dan gelen bir bitaraf zat: İstanbul gazetelerinde yolları emin, mahkemeleri adaletli, maarif müterakki, ahaliyi mesut gösteriyor. Adeta cennet misali olan bir ülke tasvirine girişiyor. Böylece gitgide Anadolu ile beraber onu idare edenler de mukaddes lâyuti oluyor. Açılması günah bir perde altına sarılıp gidiyor. Meclisler emin, hatipler coşkun, mitingler bereketli... Öyle yal Atina'dan yolu şaşırıp gelen ahmak, korkak, sarhoş düşman ordusu İzmir'de, Nazilli'de, Kütahya'da, Eskişehir'de. Sakarya'da olmadıysa Ankara'da Kızıl, Yeşil ve ya Kara Irmak'ta nasıl olsa son neferine kadar mahvedilecekl Fakat hatipler ne söylerse söylesin, gazeteler ne yazarsa yazsınlar, bütün bunlar mezarlıkta kahkaha ile gülen baykuşların gürültüsüdür. Anadolu da fakir, hasta, harabe, bereler içinde inler bir ülkeden başka birşey değil.

Ben Anadolu'yu, fakat gazetecilerin ve bilumum "bitaraf zat"ların tasvir ettiği Anadolu'yu değil, menfaatin, şevkatin, rüşvetin, zulmün ve istibdadın hükümran olduğu, viran, karanlık, yoksul, ölüm döşeğindeki asıl hakiki Anadolu'yu kendi gözlerimle gördükten sonral bir levhasını tasvir etmek istiyorum: Karanlık, yağmurlu, soğuk bir gecede "Ayanadağ" arkasındaki ormanlardan iniyordum. Ka-

yaların arkasından yanıklı garip türkülerine benzeyen hasta, ihtiyar bir kadın feryadı duydum; yaklaştım, ocağındaki ateş artık kararmağa yüz tutmuş, viran bir kulübede adeta çıplak yere serilmiş ağlıyordu. Açlıktan, hastalıktan benizleri kurumuş iki küçük kızcağız da bir köşede titreşerek yatıyorlardı. İçeriye girdim, derdini sormak istedim:

– Ne ağlıyorsun bacı?

– Jandarmalar dövdüler!..

– Niçin?

– Oğlum kaçak da, teslim et!.. dediler.

Feryadını artırdı. Yürekten kopan beddualar gecelerin esrarlı karanlığı içinde yükseliyor, taşıyor. Sessiz ormanlar, bulutlu dağlar üzerinden aşarak meçhul mücrimlerin, müstebidlerin başında yıldırım gibi patlamak için uzak ufuklara doğru dağılıyordu. Biraz sonra yine sordum:

– Kocan nerde bacı?

– Kocam şehit... Bir oğlumu askere götürdüler! Bak bunlar onun yetimleri! Bir oğlum da cepheden kaçtı; şimdi her gün jandarmalar gelip beni dövüyorlar.

Ocakta ateş sönüyor. Kadın artık bunalıyor. Köşede titreşen çocuklar bu harap, bomboş yuvada galiba açlıklarını unutmak için uyumağa çalışıyorlardı.

– Buralarda ekmek bulunmaz mı bacı? dedim.

– Sebep olanlara lânet olsun, lânet oğul!.. dedi. İşte bu işler başımıza geldi. Mısırları bekleyemedim! Hep domuzlar doldu; gelen geçen jandarmalar, eşkiyalar yedi bitirdi.

– Acaba komşuda olmaz mı?

– Komşu nerde oğul, komşu nerde hep düşman. Allah onlara el açtırmasın!

Rengini kaybetmiş, yırtık, yamalı bir peştemala sarıldı, kalkmağa çalıştı. İsli çatının bir kenarında birkaç koçan mısır asılmıştı; galiba bana ikram için pişirmek istiyordu. Kalktım, çantamdaki ekmeği bir tarafa bırakarak çıktım. Dışarıda hain bir fırtına uğulduyor, perişan, ümitleri kesilmiş, çıplak bir dul kadının bunalmış bedduaları kulaklarımda çınlıyordu...

Ben o gece Ayanadağının arkasındaki ormanlarda hakiki Anadolu halkını gördüm. Bereketi çalınmış, çiğnenmiş, domuzlara, jandarmalara, eşkiyalara melkel olmuş bir dul kadının tarlacığı ve viran kulübesi ile bizim memleketimiz arasında ne fark var?

Bu hasta ve perişan dul kadın da bizim yaralı, dertli, hakaret görmüş milletimizin timsali değil midir?..

Paşalar Arasında

Mustafa Kemal Paşa bu son gecelerde uykusundan müşteki olsa gerektir. Kim bilir, ne kadar korkulu rüyalar görüyor, ne müthiş buhranlarla uyanıyor! Harb-i Umumîde iken mevkiine göz diktiği, nişanlarına bakarak ağzını sulandırdığı Enver Paşa işte yine karşısında bir hayalet gibi duruyor.

İstanbul'un Kemalist gazetelerinden tutunuz, Anadolu'nun şarkında, Sarıkamış'ta bilhassa Enver Paşaya ve Halk Şûrâlar Fırkasına karşı koymak için çıkarılan (*Varlık*) gazetesine kadar bütün neşriyat, aynı düğmeden emir alan elektrik çıngırakları gibi, birbirlerine noktası noktasına muvafık düşen çığırtkanlıklara başladılar. Tahmin edilebilir mi ki, Şûrâlar Hükûmeti toprağından gelip tesadüfen idarehaneye uğramış bir yolcunun verdiği malûmat yahut bunun gibi herhangi bir tesadüf sebebiyle bütün gazeteler bir ağızdan birden ötmeye başlasınlar!.. İmkân yok değil mi? O halde elektrik cihazı meydana çıktı; düğmenin üstüne kimin parmağı bastığı belli oldu. Çıngıraklar Halk Şûrâlar Fırkası kuvvetsizdir, başta Enver Paşa sonra sayılı birkaç avantürcüden ibarettir diye! kıyameti koparıyorlar.

Bunu başka bir hadisat da, pek nazar-ı dikkati celb edecek bir şekilde takip etmekten geri kalmıyor. Mesele alev aldı alalı Mustafa Kemal Paşa, vaktiyle Halil Paşa'nın maiyetinde çalışmış, Enver Paşaya intisap etmiş büyük memurları, kumandanları azil ve tevkif ediyor. Sonra bazı mânidar istifalar haber alınıyor. Biz bunlara bakarak, Kemalist

gazetelerin: kuvvetsizdir, hiçbir şey yapamaz! diye hüküm verdiği Halk Şûrâlar Fırkasından ve Enver Paşa'dan korkacak kadar Anadolu Hükûmeti zayıf mı düştü diye düşünmekten kendimizi alamıyoruz. Kuvvetsiz de bütün bu heyecanlar, helecanlar, çırpınmalar niçin?..

Anadolu şehirlerindeki, kasabalarındaki mütegalibe arasında Mustafa Kemal'e destek olanlar, Enver'e mütemayil olanlar ne nisbettedir, bilmiyoruz, ama ortalıkta dönen bütün bu ahval birinci kısmın yavaş yavaş partiyi kaybetmeye başladığını gösteriyor.

Maamafih bizim nazarımızda, Enver ne ise Mustafa Kemal de odur. Bürû aristokratlık tiryakiliğiyle malûl olanlardan fakir halka; çalışan insanlara yalnız zarar geleceği itikadını besleyenlerdeniz. Bu iki ceneralin farkı şudur ki, birinin tâlii yar olmamıştır. Nereye elini uzattı ise kopup elinde kalmıştır. Öbürünün ki ise şimdiye kadar rütbelerin, ünvanların en büyüğünü bahş edecek kadar sahibine güler yüz göstermiştir. İşte bu!

Mustafa Suphi'nin *Yeni Dünya*'sı üstüne bibliyografik not

Yeni Dünya gazetesi 27 Nisan 1918'de Moskova'da "Merkez Müslüman Sosyalistler Komitesinin Türkçe Nâşir-î Efkârı" olarak yayımlanmaya başladı. M. Suphi'nin bu iki sayıdaki başyazısı için bknz. *Tarih ve Toplum*, 37 (Ocak 1987), s 37-39): "Cenuptaki Türk Yoldaşlarına, Türk Kardaşlarına."

Sayı 2 - 16 Mayıs
Sayı 3 - 30 Mayıs
Sayı 4 - 15 Haziran
Sayı 5 - 18 Temmuz
Sayı 6 - 3 Ağustos
Sayı 7 - 15 Ağustos
Sayı 8 - 8 Eylül, "Türk Sosyalist Komünistleri (Fırkası)'nın Nâşir-i Efkârı"

Sayı 9 - 13 Ekim

Sayı 10 - 30 Kasım, "Türk Komünistleri (Fırkası)'nın Nâşir-i Efkârı"

Sayı 11 - 24 Aralık "Rus Komünist (Bolşevik)'ler Partisi Türk Teşkilâtının Naşir-i Efkârı"

Sayı 12 - 10 Şubat 1919 "Rus Komünist (Bolşevik)'ler Partisi Müslüman Merkez Bürosu Huzurunda Türk Teşkilâtının Nâşir-i Efkârı"

Sayı 13 - ? görmedim.

Sayı 14 - 14 Nisan "Naşiri: Şark Halkları Merkez-i Umumisi, Yazıcısı: Türk Komünistler Şubesi" Simferopol - Akmescit

Sayı 15 - 6 Mayıs

Sayı 16 - 9 Mayıs "Nâşiri: Şark Halkları Komünist Teşkilâtının Merkez Bürosu, Yazıcısı: aynı"

Sayı 17 - 13 Mayıs

Sayı 18 - 14 Mayıs "Türk Komünistleri Teşkilâtının Nâşir-i Efkârı"

Sayı 19 - ? görmedim.

Sayı 20 - 18 Mayıs

Sayı 21-25 - ? görmedim.

Sayı 26 - 25 Mayıs.

Beyaz Orduların Kırım'ı işgali üzerine Mustafa Suphi Moskova'ya döndü. Türkmenistan'a gönderildi ve *Yeni Dünya*'yı Taşkent'te çıkarmaya devam etti: (*Eski Sol*... s.51) (Kırım'ın geri alınmasından sonra, orada Tatarca bir *Yeni Dünya* yayımlanmaya başlanmıştır.) Azerbaycan'ın Sovyetleştirilmesi üzerine, M.Suphi Bakû'ya geldi ve *Yeni Dünya*'yı çift numarayla çıkarmaya başladı. İlk sayı 1(49), 20 Haziran 1920. TKP Kuruluş Kongresi (10 Eylül) gününe kadar 11 sayı yayımlanmıştı (*Eski Sol*... s.75). 15(63) numaralı sayı 15 Kasım 1920'de çıkmıştır.

Vazife ve Memduh Cevdet

Rahmetli Kerim Sadi (A. Cerrahoğlu; asıl adıyla, Nevzat Cerrahlar) *Türkiye'de Sosyalizm Tarihine Katkı* (İstanbul: May. Yay., 1975) kitabının 554-57'nci sayfalarındaki "Memduh Necdet'in Yorumu" bölümünde, arkada tam metnini verdiğim makaleyi özetlemişti. Ben de, o zaman kendim görmediğim bu yazıya, *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-25* (1978) adlı yapıtımın s.339/dn 55'inde, Kerim Sadi'nin anlatısı aracılığıyla bir gönderme yapmış ve bunun, *Aydınlık* çevresinin yeni Cumhuriyet iktidarını soldan etkilenebilecek bir halk hükûmeti diye görme umutlarından vazgeçerek, onu burjuvazinin temsilcisi saymaya başlamasının ilk belirtilerinden biri olarak yorumlamıştım.

Şimdi de geçerli olduğunu düşündüğüm bu yorumun yanısıra, aynı dipnotumda, Kerim Sadi'nin sunuşuna iki noktadan karşı çıkmıştım. Biri, onun yeni (1923) *Vazife*'yi, Nüzhet Sabit'in (ölümü 1920), 1911 ve 1918'de iki dönem yayınlanan *Vazife*'sinin devamı sayması; öteki, arada (1913 ilkbaharında) bir de Mustafa Suphi'nin yönetiminde çıkan *Vazife* olduğuydu (s.196/dn. 167). Eleştirilerimin ikincisi doğru olmasına doğru, ama ilki yanlışmış! Yeni *Vazife*'nin

başlığı altında, sahiden "Müessisi Nüzhet Sabit" yazıyor! O itirazımın yersizliğini itiraf ederken, Kerim Sadi hocayı saygıyla anıyorum. Yeni *Vazife* başyazarlarından Sadrettin Celal'in Nüzhet Sabit'le dostluğunun ve onun hatırasına bağlılığının bir kanıtı da, *Nüzhet Külliyatı* adıyla çıkarılan kitaplardan (Nüzhet Sabit Hayatı ve asârı) ikincisinin (1922) başında, Nüzhet Sabit hakkında on sayfalık pek duygulu bir yazısının yayımlanmış olmasıdır.

Ben Kerim Sadi'ye Memduh Necdet'in kimliğini sormuştum; O da *Aydınlık* idarehanesine bazan uğradığını hayal meyal anımsadığını söylemiş, başka bilgi verememişti. Bunun üzerine, kitabımın s.339/dn. 55'inin sonunda, acaba bu zat, THİF çevresinden, Karahisar-ı Şarkî (Giresun) mebusu, jandarma subaylığından gelme Memduh Necdet (Erberk 1890-1957) midir diye bir olasılık ileri sürmüştüm. Daha sonra, bunun yanlış olduğunu keşfettim. *Vazife* ve *Aydınlık*'ın keskin solcu yazarı, sonradan Kemalizme transfer olan bir tıbbiyeliymiş sanıyorum.

Ali Naci'nin (Karacan) *İnkılâp* gazetesi adına, İsmet Paşa'nın Sivas'ta Ankara-Sivas hattını açış töreni için oraya giden hususi muhabir Ekrem (Ercüment Ekrem Talû?), bu gazetenin 2 Eylül 1930 tarihli 4. sayısında şunları yazıyor:

> Paşadan önce:
> "Belediye reisi nutkunu okuyor.. Arkasından doktor (Memduh Necdet) isminde imanlı bir genç, hepimizi hıçkırıklarla ağlatan güzel, ama çok güzel hitabesini irat ediyor. Sivas Numune hastanesinde operatörlük eden bu Türk evlâdının hitabet kudretini anlamak için onu dinlemeli.. Halis, tertemiz bir Türkçesi var. Öyle kelimeler buluyor, onları öyle diziyor ki, sözlerinin arasında tek yakışıksız tâbir bulamazsınız. Bana imzalı bir kitabını verdi.. Yeni çıkmış.. Adı: Gazinin Yolu! Bu kitabı, temiz heyecan arayan Türk gençlerine tavsiye ederim..."

Memduh Necdet, bu alıntıda anılan *Gazinin Yolu*'nun 2'ncisini de 1933'te çıkarmıştır; *Dilimizi Nasıl Onarmalıyız?* (İstanbul, Hamit Matbaası)

Tarih ve Toplum, sayı 69, Eylül 1989

1919-1920 Yıllarının Alman Sol Basınında Türkiye Konuları

Özgür Berlin Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nde verdiğim derslere devam eden öğrencilerden, iki dünya savaşı arası, Alman sol basınında Türkiye konularını taramalarını istedim. Türkçe de öğrenmiş olan bir öğrencim, Margit Schreiner bu işi titizlikle yaptı ve bana birçok kupür fotokopisi çıkarttı. Bunlardan en ilginç birkaçını, buradaki Türk arkadaşlarımın çeviri yardımlarıyla sunmaya başlıyorum. Dikkati çeken başlıca özellik, doğru ya da yanlış olmalarına bakılmaksızın, Türkiye havadislerinin, Alman sol parti organlarının birbirleriyle kapışmalarına vesile edilmeleri.

Tarih ve Toplum, sayı 48-50-55-56-57, Şubat-Aralık 1987, 105 Temmuz-Ağustos-Eylül 1988

I. Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Beyin Nemrut Mustafa Paşa Divan-ı Harbi kararıyla 10 Nisan 1919'da idamı

Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin yayın organı Vorwärts, *15 Nisan 1919*

Ermeni kıyımının öcü Kâmil Paşa asıldı

İstanbul, 12 Nisan (*Reuter*) Eski Tokat Valisi Kâmil Mahmut Paşa,[1] Ermeni olaylarının suçlusu bulunarak İstanbul'da idam edildi. Eski Jandarma komutanı 15 yıl hapis cezasına çarptırıldı.

Bununla Türkiye'deki elim Ermeni olaylarının hesabı verilmeye başlandı. Türk hükûmeti suçluları çok sıkı bir biçimde yargılamaktadır. Suçlular Türk halkı arasında küçük (ama) kudretli bir üst tabakayı oluşturmaktadır. Halkın olaylarla genelde hiçbir ilgisi yoktur.

Alman Komünist Partisi'nin yayın organı Rote Fahne, *17 Nisan 1919*

Kâmil Paşa asıldı

Vortwärts, Ermeni olayının suçlusunun, utanç verici davranışı nedeniyle İstanbul'da asıldığını, bu başlık altında büyük bir saflıkla okuyucularına duyurmaktadır.

Vorwärts'in haberine dayanıldığında, onun yoldaşlarınca uygulanan ve kabul gören savaş politikasına göre, bugünkü Alman okuyucusu Ermeni kıyımı hakkında pek az bilgiye sahip olmuştur. *Vortwärts* bu halkın "askerî nedenlerle," oturdukları yerlerden uzaklaştırıldık-

1 Kemal Beyin ad benzerliği yüzünden Kâmil (Mahmut ?) Paşa ile karıştırılmasının, *Vorwärts*'in mi yoksa haber kaynağı olan Reuter Ajansı'nın mı günahı olduğunu merak ettim. Reuter'in o günlerin bir İngiliz gazetesinde çıkan aşağıdaki haberine baktım. *Vorwärts*'in kabahati, "Yozgat Bölge Yöneticisi"ni Tokat'a aktarmaktan ibaret.

larını, yabancı şehirlere ve gözaltı kamplarına götürüldüklerini hiç söylememektedir. Olaylar büyük bir sessizlik içinde ve şarkvarî bir biçimde, yani Prusyalıların kuzey Fransa ve Polonya'da yaptıklarından daha gaddarca cereyan etmiştir.

Alman okuyucu nasıl binlerce kuzey Fransızlarının ve Polonyalının öldüğünü bilmiyorsa, yüzbinlerce Ermeninin öldüğünden de habersizdir. Binlerce kişi açlık ve bitkinlikten yok olmuş ve sefalete düşmüştür.

Büyük, yetenekli bir halk neredeyse tümüyle böylece yok edilmiştir.

Bütün bunlar *Vorwärts* ve yandaşlarınca Alman okuyucusundan gizlenmiştir.

Ve *Vorwärts*, Alman görgü tanıklarının, "büyük müttefikini" böyle utanç verici olaylardan vazgeçirmek için hiç değilse parmağını oynatsın diye, Alman hükûmetine insanlık adına yalvardıklarını da okuyucularından gizlemektedir.

Vorwärts üstelik, Alman hükûmetinin bunu reddettiği gibi, Türkiye'deki Alman militarizminin Türkleri böyle bir harekete teşvik ettiğini de saklamaktadır.

Vorwärts, Karl Liebknecht'in vaktiyle Reichstag'ta hükümete küçük bir soru önergesi yönelttiğini ve hükûmetin vicdanına seslendiğini, oysa bugün *Vorwärts*'in haberien dayanan insanların o zaman kendisini susturduklarını ve insanlığın sesinin kısıldığını da okuyucularına söylememektedir.

Bunu yapanlar, Ermeni olaylarından tıpkı Kâmil Paşa gibi suçludurlar.

Kâmil Paşa idam edilmiş ve *Vorwärts*, Kâmil Paşa'nın Alman yardımcılarından niçin söz etsin ki?

II. Enver Paşa'nın Bakû Kurultayı'ndaki söylevi

Alman Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi'nin yayın organı

Die Freiheit, *20 Ekim 1920*

Yoldaş Enver Paşa

Brüksel'de yayımlanan *Peuple*'in bir haberine göre, Enver Paşa Bakû'daki Doğu Halkları Kongresi'nda anlam itibariyle şunları söylemiştir:[2]

> "Ben ve arkadaşlarım her zaman emperyalizm ve militarizme karşı savaştık ve daima küçük ulusların kurtuluşlarından ve bağımsızlıklarından yana olduk. Üçüncü Enternasyonal'ın, dünya emperyalizmine ve genel anlamda baskıya karşı şu anda benim sürdürmekte olduğum nihaî savaş için bir temel teşkil edeceğine olan inancım sonsuzdur. Bu inancımın nedeni, sadece 3. Enternasyonal'ın bağımsızlığın bir sembolü olması değil, 3. Enternasyonal'ın da benim savunduğum ilkelerin aynını savunuyor olmasıdır."

Bu sözler, kongreye katılanların alkışlarını toplamıştır. Gene yukarıda belirtilen Brüksel gazetesinin ifadesine göre, Enver Paşa bu kongreye sadece 3. Enternasyonal'ın "önemli bir sosyalist şahsiyeti" sıfatıyla değil, ayrıca Fas, Cezayir, Tunus, Trablusgarp, Mısır, Arabistan ve Hindistan

---

2 Enver Paşa Bakû Kurutlayı'nda kendisi konuşmamış, hazırladığı bildiriyi Rusça çevirisinden, Kurultay sekreteri Ostrovski okumuştur. Bkz. Türkkaya Atöv, "1-7 Eylûl 1920 Doğu Halkları Birinci Kongresinde Enver Paşa'nın Konuşma Metni ve Bununla İlgili Kongre kararı," *SBF Dergisi*, Cilt XXIX (1975), Sayı 1-2, s. 43-51. Şevket Süreyya Aydemir'e göre de, metnin Türkçe aslını TKP'den (ileride Mustafa Suphi'leri ihbar edecek) Mehmet Emin, "Başkanlığa verilmiş olan bu kâğıdı okuyorum" diye belirgin bir küçümsemeyle okumuştur. Ayrıca bkz. (Ali Alev) *Birinci Doğu Halkları Kurultayı* tutanağı (İstanbul: Koral Yay, 1975).

Sosyalist Partileri'nin lideri sıfatıyla katılmıştır. Enver Paşa konuşmasına aşağıdaki cümlelerle başlamıştır:

> "Yoldaşlar. Gerek kendi adıma ve gerekse yoldaşlarım adına, dünya emperyalizmine ve kapitalizmine karşı savaşan bizlere, burada, Bakû'da biraraya gelmek fırsatını verdiği için 3. Enternasyonal'a duyduğum minneti belirtmek isterim."

Bakû'daki kongrenin düzenleyicileri arasında bulunan Zinovyev, Halle'de yaptığı bir açıklamada, Ermeni cellâdı Enver Paşa'nın kongreye katılanlar tarafından ciddiye alınmadığını teyid etmiştir. Oysa Enver Paşa'nın konuşmasından görüldüğü gibi, kendisi sadece yoldaş olarak boy göstermemiş, ayrıca kongreye katılanların alkışlarına da mazhar olmuştur. Enver Paşa'nın, daima küçük ulusların bağımsızlığı için mücadele vermiş olduğu yolundaki iddiası, aynı kongrede Ermenistan'ın yok edilmesi için verilecek savaşımın karar altına alındığı gözönüne alınırsa, kanlı bir alay etkisi yaratmaktadır.

Demek bu paşa bir "komünist", 3. Enternasyonal da onu sevinçle bağrına basıyor ve kendisine bir "yoldaş" olarak hoşgeldin diyor. Buna karşılık, sosyalizm yolunda başardıkları işler ortada olan ve oynanan bu komediye ortak olmayı reddeden Batı Avrupalı yoldaşlar davaya ihanet etmişlerdir ve Moskova ideolojisince Orgesch'in[3] yandaşlarından da aşağılıktırlar. Enver Paşa ile birarada bulunmaya lâik görülmemek, aslında bir şereftir.

---

3 Organisation Escherich. Alman Generali Escherich, Dünya Savaşı'nın sonunda ordusunu dağıtmayı reddederek Baltık'ta Bolşevilere karşı döğüşmüştür.

Alman Komünist Partisi'nin yayın organı Rote Fahne, *23.10.1920*

Enternasyonal'dan

"Die Freiheit" ve Üçüncü Enternasyonal'ın Doğu Politikası. Bir Türk Yoldaş[4] bize aşağıdaki yazıyı yolladı:

"Die Freiheit" gazetesi, 3. Enternasyonal'ın doğu halklarına ve sömürge halklara karşı uygulamayı kararlaştırdığı politika ve taktik nedeniyle hiddete kapılmaktadır.

Doğu ve Dünya Devrimi kavramlarını biraraya getirmeye çalışmak, Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi'nin dogmatik ve katı ideolojisi çerçevesinde bilindiği gibi sadece bir saçmalıktır! Nerede dünya politikasının karmaşık ilişkilerine derinlemesine ve akılcı bir yaklaşımla bakan birini görseler, o kişiyi karşılıksız ödün verirken ya da oportünist açıklamalar yaparken suçüstü yakalamış zannederler kendilerini. Doğu'da fabrika yok, Doğu'da endüstri yok, o zaman Doğu'da proleter sınıf ve devrim de yok. Ne kadar mantıklı bir zincirleme düşünüş.

"Die Freiheit"ın bir ulusun bağımsızlığını görebildiği heryerde, aslında İtilâf Devletleri'nin emperyalizmi altında bir boyunduruk sözkonusudur. Ermeni Ulusu bağımsızlığına kavuşmamıştır. Sadece efendisini değiştirmiştir.

Doğu'da sadece şekilsel anlamda bağımsız uluslar vardır. Doğu'nun tüm çalışanları, dünya burjuvazisinin iş köleleridir. Bu insanların işgücü kapitalizmin kuvvetini pekleştirmeye yaramaktadır.

Oysa bugün emperyalizm yoksa kapitalizm de olmuyor. 3. Enternasyonal'ın Doğu Politikası'nın anahtarı işte burada yatmaktadır.

3. Enternasyonal'ın doğuda sosyalist bir devrimin gerçekleşmesi olasılığının bulunmadığını, buna karşın doğuda

4 Bunun doğru olup olmadığını elbette bilmiyoruz. 19 Mayıs 1919'da İstanbul'a dönen Berlin çevresinden geriye kalmış, bilinen tek Türk Komünist Vedat Nedim [Tör] idi.

emperyalizmin köklerine yönelik bir mücadele ile proleter dünya devriminin desteklenmesinin mümkün olduğunu anlayabilmesi için, Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi'nin çok bilmiş beylerinin yardımına gerek yoktur.

3. Enternasyonal'ın, doğudaki devrimci politikasını uygulamaya başlamak için bir Türk Lenin'inin dünyaya gelmesini bekleyecek hali yoktur. 3. Enternasyonal, mevcut insan malzemesini kullanmak zorundadır.

Ulusların gerçek kurtuluşlarının ancak emperyalist sistemin yok edilmesiyle gerçekleşebileceğine inanan Ermeni ulusun hakiki dostları, yani Ermeni komünistleri, Moskova'daki Türk yoldaşlarıyla omuz omuza çalışmaktadırlar.

Ermeni Sosyalist İşçi Partisi, yayımladığı bildirilerle, bu partinin sosyalist nitelikli bir parti olduğuna hâlâ inanmakta inat edenler arasında inandırıcı olabilir ancak. Oysa aslında bu parti, Ermeni burjuvazinin emellerini dünya proleterlerinin gözünden gizlemek için "sosyalizm" kelimesinin ırzına geçmekten başka bir şey yapmamaktadır. Kendilerine "Ermeni Sosyalistleri" adını verenler, Ermeni ve Türk uluslarının uğradığı felâketlerde, her iki ulusun burjuvazilerinin olduğu kadar suçludurlar.

Yunanlılar'ın Türk ulusuna karşı giriştiği zorbalıkları ve Türk ulus üzerindeki İtilâf Devletleri emperyalizmini kınaması yolundaki ricalarımıza ısrarla kulaklarını tıkayan "Die Freiheit", şimdi kendini Bakû Kongresi'nin kararlarına ve politikasına karşı hak ve hukuk koruyucusu rolünü oynamakla mükellef görüyor.

Burada acaba "Die Freiheit"ın yöneticilerinin 3. Enternasyonal'dan öç alma isteği mi yatıyor?

Aslında haklılar, çünkü günleri sayılı!

Alman Sol Basınında Türkiye (1919-1921)

Kızıl Bayrak'tan [*Rote Fahne*] Haberler, Yorumlar, Makaleler

24 Nisan 1919

Asya'da bolşevizm

Budapeşte – 21 Nisan – Macar Telgraf Ajansı.

Moskova'dan: Odesa kaynaklı haberlere göre, Küçük Asya vilâyetleri bir Sovyet Cumhuriyetine dönüşmüştür. İstanbul'da askerî birliklerle de desteklenen bir Devrim Komisyonu çalışmalarına başlamıştır.

Bu haberin ilk cümlesinin esin kaynağı, Mütarekeyi izleyen günlerde Elviye-i Selâse'de (Üç Sancak) kurulan Şûra (Sovyet) hükûmetleri olmalı. 5 Kasım 1918'de toplanan Kars İslâm Şûrası, elimizdeki haberin yayımlandığı sıralarda, İngiliz işgali sonucu dağıtılmış ve yöneticileri Malta'ya sürülmüştü. Oltu İslâm Şûrası ise daha uzun ömürlü olmuş

ve Ankara'daki meclisin açılmasından üç hafta sonra TBMM Hükûmetine katılmıştı. İstanbul'daki resmî Devrimci örgüte gelince, bu belki de, Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya geçmeden önce yaptığı girişimlerle ilgilidir.

28 Aralık 1919

Mezopotamya'da ayaklanmalar

Daily News'in bildirdiğine göre, Türkiye'deki İngiltere aleyhtarı akımların sayısı şaşılacak kadar artmıştır. Bu olgu, özellikle Türk ordusunu denetim altında tutmanın gün geçtikçe zorlaştığı Doğu Anadolu'da daha belirgindir. En ciddi ayaklanmalardan biri Mezopotamya'da başgöstermiş. Çok sayıda Bedevi Bağdat çevresinde mevzilenmiş bulunmaktadır. Bunun büyük bir Türk-Arap ortak harekâtı olduğu ve ayrıca Fırat vadisi boyunca Bağdat yönünde geniş çaplı askerî birlik hareketlerinin gözlendiği bildirilmektedir. Söz konusu askerî birliklerin pek yakında İngilizlerle karşı karşıya gelmesi beklenmektedir.

13 Mayıs 1920

Türk Barış Antlaşması

Türk barış antlaşması [tasarısı] dün Paris'te Türk delegelerine verildi. Wolff telgraf (Ajansı), metnin içeriğini şöyle özetliyor:
"İlk bölüm Milletler Cemiyeti hakkındadır. İkincisi, Türkiye'yle Avrupa ve Asya arasındaki yeni sınırları saptamaktadır. Üçüncü bölüm 13 başlık altında toplanmıştır. Türkiye, Avrupa ve Asya'da meydana gelmiş ya da gelecekte ortaya konabilecek siyasal değişiklikleri kabule zorlanmaktadır. Boğazlar sorunuyla ilgili özel bir düzenlemeyi de içeren metin, Kürdistan'a, bağımsızlığa da dönüşebilecek bir

özerklik tanımakta, İzmir şehri ve yöresi için de Türk egemenliği altında, Yunanistan'ın özel bir yönetimini öngörmektedir. Ayrıca şu talepler yer almaktadır: İki yeni devletin, Hicaz ve Ermenistan'ın tanınması, Suriye ile Mezopotamya'nın bir süre için manda altında bağımsız devletler olarak kabul edilmesi ve Filistin'de Yahudiler için millî bir yurt kurulmasına ilişkin olarak 1917'de Britanya hükûmetinin açıkladığı bildirinin gereklerinin yerine getirilmesi. Üçüncü bölüm, Türk hükûmetinin savaş sonucu ortaya çıkan Mısır, Sudan, Kıbrıs ve Ege adalarındaki yeni durumu kabul etmesini ve Fas ile Tunus'taki Fransız protektorasını tanımasını öngörmektedir. Ayrıca, Türkiye Kuzey Afrika'da yaşayan Müslüman nüfus üzerine bundan böyle herhangi bir etkide bulunmak iddiasından vazgeçecektir. Dördüncü bölüm, Türkiye'deki azınlıkların güvenliği ve savaş tazminatlarıyla ilgilidir. Beşinci bölüm askerî sorunlara dair olup, padişahın muhafızlarının, ordu ve jandarmanın sayılarını belirlemekte, mecburî askerliğin kaldırılmasını gerektirmektedir. Boğazlar'daki istihkâmlar azaltılacak, ayrıca oralarda, Fransa, İngiltere ve İtalya, donanma kara ve hava kuvvetleri bulundurabilecektir. Türk bahriyesi yalnız balıkçı ve devriye gemilerinden oluşacak, hava gücü olmayacaktır.

Altıncı bölüm savaş tutsaklarının durumunu, yedinci bölüm savaş sorumlularının cezalandırılması sorununu düzenlemektedir. Sekizinci bölüm mâlî konularla ilgilidir. Ekonomik sorunların ele alındığı dokuzuncu bölüm, Türkiye'deki ve Türkiye'den ayrılan yerlerdeki imtiyazlı şirketlerin dayanacakları esasları göstermektedir. Öteki bölümler limanların uluslararası denetimine, nehirlerde ulaşımın ve demiryolları sisteminin düzenlenmesine dairdir; ama ileride Rusya'nın da iddia sahibi devletler arasına katılmasını dahi ele almaktadır.

Türkiye'nin kaderi, Alman emperyalizminin Fransız savaş alanlarında çöküşüyle belirlenmiştir. Doğu'nun, sürekli olarak Britanya'nın Mısır'daki egemenliğini ve dolayısıy-

la Dünya İmparatorluğunu tehdit edecek biçimde [Kayzer] Wilhelm Almanyası tarafından sömürülme olasılığının yerini, şimdi İtilâf devletleri emperyalizmi almıştır.

İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan şimdi savaş ganimetlerini paylaşıyorlar. Bunları aralarında nasıl dağıtacakları, barış antlaşmasında ancak kaba hatlarıyla belirlenmiştir. Bugüne değin, anlaşamadılar. Suriye, İngiltere ile Fransa arasında kavga konusu; Küçük Asya'nın batı bölümüyle Ege adalarını kapmak içinse, İtalya ile Yunanistan yarışıyorlar. Aralarındaki en güçlü Avrupa devleti olan İngiltere, arslan payını almak istiyor. Eskiden Türk mirası üstünde Alman ve İngilizlerle eşit ölçüde açgözlülük eden Rusya'nın emperyalizmi, Sovyet devrimi sonucunda ortadan kalktı. Başlangıçta Ermenistan ve İstanbul mandasını isteyen ABD ise, sonradan merkezî Avrupa işlerinden elini çekmeye karar verdi.

Şimdi tasfiye edilen ve savaştan önce Alman, İngiliz ve Rus emperyalizmlerinin rekabet konusu olan Türkiye ise, artık savaş öncesindeki gibi değil. Durmadan iç çatışmalar, ulusal ayaklanmalar çıkıyor, bu durumda yeni sahipler için sömürü olanağı kuşkulu bir hâl aldı. Yeni sahipler de savaş öncesindeki gibi değiller. İngiltere, Fransa ve İtalya savaş sonucunda az çok harap olmuş ve iç sınıf kavgaları nedeniyle siyasal açıdan zayıflamış durumdalar. Büyük emperyalist savaşın kalıtı üstündeki anlaşmazlığı çözebilecek ve bu mirastan alabilecekleri payların keyfini çıkarabilecek güçleri yok.

Ne Türkiye'den kopardıkları parçalarda, ne eski sömürgelerinde ne de kendi ülkelerinde sömürülen halk kitleleri için, doyurucu koşullara erişemeyecekler. Gerek kendi ülkelerindeki gerek sömürgelerindeki ve gerekse Türkiye'nin işgal edilmiş yerlerindeki bu kitleler açısından, Rus Sovyet devriminin varlığı devrimci bir ivme oluşturuyor.

Türk "barış antlaşması" barış yaratamayacak, kapitalist anarşiyi güçlendirecek ve uzatacaktır. Onun üstünde dünya devrimi yükselecek ve proletaryanın kurtuluşuyla birlikte, sömürge halklarının da kurtuluşu gerçekleşecektir.

4 Haziran 1920

İran'daki durum üstüne

... İngiltere İran'ı savunmakla, aynı zamanda kendisinin Mezopotamya'daki çıkarlarını, uyanmaya başlayan Bolşevizm tehlikesine karşı korumuş oluyor. Bolşevizmin, Azerbaycan ve Türkistan'daki konumunu sağlamlaştırdıktan sonra, İran'a atlaması –ki İngiliz gazetelerinin de itiraf ettikleri gibi, İran halkının arasında Rusya'ya eğilimler gelişmiştir–, aynı zamanda Mezopotamya'yı ve San Remo dolayısıyla yeniden uyanan Türk milliyetçiliğiyle birleşerek İngiltere'nin etkisi altındaki Türkiye'yi tehdit etmesi beklenmelidir. Sovyet Hükümetinin radikal, taktik "oportünizm"i Küçük Asya'daki milliyetçi ve dinci akımları kendi safına çekmeyi başarmıştır. *Temps,* bu nedenle, eğer Türklerin ve İranlıların yardımıyla Bolşevizmin önüne bir sed çekilmek isteniyorsa, bu iki halkın milliyetçi duygularına saygı gösterilmesi gerektiğini vurguluyor. Oysa, İtilâf Devletleri emperyalizmi için, bu çözümsüz bir çıkmazdır.

26 Haziran 1920

Yunan-Türk Savaşı

T.U. İzmir, 25 Haziran
Mustafa Kemal Paşa kuvvetlerine karşı girişilen Yunan taarruzu başarıyla ilerliyor. Akhisar çevresinde toplanmış olan milliyetçi kuvvetler geri çekilmek zorunda kaldılar, Akhisar Yunanlılar tarafından işgal edildi. Yunan birlikleri ilerlemelerine devamla Salihli'ye saldırdılar. *Temps* muhabirinin Atina'dan bildirdiğine göre, Yunan hükümeti İtilâf Devletlerinin kararları uyarınca, Türkiye'deki milliyetçi hareketi yok etmek için her türlü tedbire başvuracaktır. Yunan hükûmeti Trakya'daki milliyetçi çetelere örgütlenme fırsatı vermeden, bunlara karşı sert önlemler uygulayacak-

tır. Atina'da genellikle, bu hedefe birkaç hafta içinde ulaşılacağı tahmin edilmektedir.

Büyük Yunanistan ülküsünün önderi Venizelos, milliyetçi Türk direniş hareketinin başarıları sonucu, İtilâf Devletlerinin içine düştüğü utanç verici şaşkınlıktan yararlanarak, Yunanistan'ın gerek Trakya'da gerekse Küçük Asya'da kendi başına askerî harekâtlarda bulunabilmesini Lloyd George'a kabul ettirmiştir. Venizelos, Boulogne'da alınan kararları hemen gerçekleştirmek ve barış antlaşmasının kukla İstanbul hükûmeti tarafından kabul ya da reddini bile beklemeksizin, kendisine vaad edilen avın üstüne atılmak, İzmir ve Trakya'yı ilhak etmek niyetindedir. Fakat Yunan ordusunun halihazırdaki başarılarını, Atinalı emperyalistlerin, milletçe ırzlarına geçilmelerine karşı sonuna kadar direnmeye kararlı Türk köylüleri tarafından daldıkları rüyalardan uyandırılması izleyecektir.

2 Temmuz 1920

Kahil Paşa Moskova'da

Stockholm, 1 Temmuz (Rote Fahne telgrafı).
Ünlü Türk siyasetçileri Kahil Paşa, Fuat Paşa ve Semfe Paşa Moskova'ya varmışlardır. Yukarıda anılanlardan ikisi, Mustafa Kemal Paşa Hükûmetinin temsilcileridir.

"Kahil" (Enver Paşa'nın kendisinden genç amcası, Mustafa Kemal Paşa tarafından Moskova'da görüşmeler yapmak üzere görevlendirilen) Halil [Kut] Paşa olmalı. "Semfe" Paşa [!], herhalde Bekir Sami – Yusuf Kemal delegasyonunun askerî danışmanı Kur. Yrb. Seyfi [Düzgören]dir. İlk Moskova sefirimiz Ali Fuat [Cebesoy] Paşa ise, o tarihte Rusya'ya gitmiş olmak şöyle dursun, atanmış bile olamaz. 1920 yılının son ve 1921'in ilk günlerinde, Kars'ta Mustafa Suphi'lerle görüştüğünü biliyoruz.

3 Temmuz 1920

İngiltere ve Doğu

Karl Radek'in "İngiltere ve Doğu" başlıklı, iki bölümden oluşan yazısının ilk yarısı.

Müttefikler, birbuçuk senelik bir düşünüp taşınmadan sonra, Türkiye'nin kederini belirleyecek girişimlerde bulunuyorlar. Aslında mesele çok basitmiş gibi görünüyordu: Türkler Ermenileri katletmişler ve hakikaten varolan ya da varolduğu uydurulan bir sürü halkı ezmişlerdi. Oysa bu halkları önce kurtarıp, sonra kendisi ezebilmek hakkı sadece ve sadece büyük sömürgeci güçlerin elindeydi. Öyleyse Türkleri parçalamalı ve kendilerine ait olup da bu dünyanın güçlülerinin iştahını kabartan neleri varsa ellerinden almalıydı. Ondan sonra da paylaşma aşamasına geçilirdi. Çok basit bir mesele. Oysa müttefiklerin geçtiğimiz birbuçuk sene içinde fikir birliğine varabildikleri tek konu, Türkiye'nin bölünmesinin gerekliliği oldu. Ama kimin hangi parçaya konacağı sorusunda bugüne değin bir fikir birliğine varamadılar. Fransa'nın Suriye'ye el koymasının gerekliliği, "Halkları Kurtarma Şirketi ve Ortakları"nın karar defterlerine işlenmişti bile. Tam bu aşamada Filistin Cephesi'ndeki İngiliz Kuvvetleri'nin başkomutanı General Allenby çıkıp, pişmiş aşa su kattı: "Suriye'yi Türklerin pençesinden kurtaranlar Fransızlar değil. Bu işi emrindeki İngiliz Kuvvetleri ile ben başardım." Ve Lord Curzon da gizliden gizliye düşündü ki: "Evet, Fransa iyi hoş bir müttefikimiz, ama bu iyi hoş müttefikin illâ da İngiltere ile Hindistan'ın irtibatını sağlayan Süveyş Kanalı'nın bu derece yakınına çöreklenmesi gerekmez ya! Hem sonra bir gün bu müttefik vefasız çıkarsa ne olacak? Niye bağrımızda bir yılan besleyelim?" Bir buçuk senedir Fransızlar İngilizleri ikaz edip duruyorlar: "Sayın Baylar yeteri kadar soygunculuk yaptınız, şimdi ise bizi neden ihmal ediyorsunuz?" Arabistan'ın bölünmesi, Suriye ve Mezopotamya'da sayıları yarım düzi-

neyi aşkın çeşitli krallıkların kurulması vesaire gibi konuları zaten artık kimsenin gündeme getirdiği yok; çünkü bu krallıkların hiçbirinin ayağı yere sağlam basmıyor, hiçbirinin sağlam bir örgütlenmesi ve tabanı yok; bunların varoluşlarının yegâne nedeni, İngiltere aleyhine girişecekleri entrikalar için de İngilizler'den para kopartabilmek.

İstanbul'un kaderini tayin etmek çok basit bir işmiş gibi gözükmekteydi. Ama bu sorun da çok güçlük çıkarttı. İngiliz Muhafazakâr Partisi'nin başkanı Robert Cecil *Evening Standart* gazetesinde Fransız kapitalistlerini suçlayarak, bunların İstanbul'u rahatça ve rakipsiz olarak kapatçılık yapabilecekleri bir merkez olarak görmek istediklerini ve saltanatın varlığının sürdürülmesini ve İstanbul'un açık şehir haline getirilmesini sadece bu nedenle savunduklarını ileri sürmekte. *Temps* gazetesi de bu suçlamaya en sevimli halini takınarak verdiği yanıtta şöyle demekte: "Ya siz, sayın Bay İngilizler, sizin istediğiniz de Çanakkale Boğazı'nı öyle şartlarla uluslararası karasuları haline getirmek ki, sonuçta en kuvvetli donanma olan İngiliz Donanması Çanakkale Boğazı'nın hâkimiyetini fiilen tek başına elinde tutabilsin.

Ermenistan kurtarılmalı. İtilaf Devletleri gazeteleri bir buçuk yıldır bunu yazıp duruyorlar. Peki ama, Ermenistan'ı kurtaracak olan kim? Böyle bir kurtarma operasyonu şimdiki durumda en az 150.000 askerin sevkini gerektirir. Ermenistan zaten Orta-Asya politikası için son derece büyük bir stratejik öneme haizdir. Tebriz Dağları, Mezopotamya, İran ve Güney Kafkasya'ya hâkim olmanın anahtarıdır. Ermenistan'a düzenlenecek olan bir sefer gayet pahalıya malolacaktır ve böyle bir sefer sadece İngiltere'nin işine gelir; ancak İngiltere'nin dost ve müttefikleri, İngiltere'ye karşı kendisine bu konumu bırakacak derecede güven duymuyorlar. İşte bu nedenle Kürt'ler, müttefiklerin kurtuluş gürültüsüne aldırmadan hâlâ soğukkanlılıkla Ermeniler'i katledip duruyorlar, tıpkı Abdülhamid'in saltanatının en parlak olduğu dönemlerde yaptıkları gibi. Daha-

sı da var: Müttefikler, padişah ve İstanbul'daki paşalar kliği ile kendi istediği şartlarla bir barış anlaşması imzalayabilir. Peki ama kim bu anlaşmanın şartlarının yerine getirilmesini sağlayacak?

Türk subaylarının en kıymetlileri, çağdaş fikirleri en çok benimsemiş olanları, İtilâf Devletleri'ne karşı derin bir nefret duymakta. Askerî alanda yenilgiye uğramış olan Genç Türkler, yeniden Türkiye'nin fikir üretme merkezi konumuna geldiler. Genç Türkler, fikir alanında ve sosyal alanda bir yeniden doğuş sürecinin içindeler. Evvelce, iktidarını sürdürebilmek için uluslararası sermaye ile her türlü işbirliğine girmek zorunda olan bir büyük toprak sahibi ve subaylar partisi konumundaydılar. Oysa şimdi işte bu uluslararası sermaye, Türkiye'ye hükmeden ve Türk ulusunu temsil eden bu sınıfı yok etme gayreti içinde. Köylüleri İtilaf Devletleri'ne karşı savaşa çağırmak için, kendi isteğiyle feodal bir takım ayrıcalıklarından vazgeçmenin kolay bir şey olmadığı tabiîdir. Hiçbir sınıf, ayrıcalıklarından ve kendi sınıfsal tarihinden vazgeçmeyi istemez. Polonya, ne kadar idealist olunursa olunsun, kendi çıkarını gözetmeksizin ya da kendi çıkarı hilafına belirlenen istekler doğrultusunda bir politika izlemenin ne derece zor olduğunun canlı bir delilidir. Fakat Türk ordusunun subaylarının bir bölümü zaten uzunca bir süredir "deklase" olmuş ve feodal sınıfın dışına çıkmaya zorlanmıştır. Öte yandan köylüler de terhis edilip savaştan dönen askerlerin derebeylerini kovalaması nedeniyle, sorunun çözümünde üzerine düşeni yapmaktadır. Genç Türkler'den oluşan subay camiasının bir bölümü köylülerin ve terhis edilen askerlerin yanında yerini almış ve İtilâf Devletleri'ne karşı savaşım verecek bir başkaldırı ordusunu kurmaya ve köylü hareketini örgütlemeye başlamıştır. Bunlara karşı mücadele eden derebeyleri tarafının ise ciddiye alınabilecek bir güçleri bulunmamaktadır. Derebeyleri, ancak ve ancak yabancı güçlerin süngü gücü yardımı ile bu mücadeleden galip çıkabilirler ve bu durumda İtilâf Devletleri'nin herhangi bir müdahale-

si, başkaldıran köylülere yönelik bir saldırı niteliğini kazanır. Müttefikler İstanbul'da 70.000 asker bulunduruyorlar, Çanakkale Boğazı'da ellerinde. Fakat Türkiye demek sadece İstanbul demek değil ve müttefikler her şeyi istedikleri yola koymak amacıyla Türkiye'yi bozguna uğratmaya kalkarlarsa, ülkenin iç kısımlarına önemli ölçüde askerî kuvvet (ki bu da takriben 300.000 kişilik bir kuvvet demektir) sevketmek ve Kemal Paşa tarafından yönetilen, başkaldırmış Türk kuvvetleriyle yeni bir savaşa girmek zorundadırlar.

10 Aralık 1920

Türk sorunu

Vrangel'in çöküşü, Türk Kurtuluş Hareketinin Küçük Asya'nın doğusunda kazandığı başarılar ve İngiltere'nin sadık vassalı Venizelos'un düşüşü, İtilâf Devletleri'nin Yakın-Doğu politikasının uğraması beklenen fiyaskonun başlangıcını haber vermişti. Avrupa'daki karşı-devrimci hareketlerin başını çeken Fransa, sadece büyük bir kıvraklıkla bu yeni şartlara kendini uydurmakla kalmıyor, bu yeni şartları, İtilâf Devletleri'nin Yakın-Doğu'daki emperyalizmini kendi açısından olumlu yönde pekiştirebilmeye yönelik bir girişime de âlet ediyor. İngiltere de, bu Fransız girişimlerine kendi dünya politikası ilişkilerinin içinde yer veriyor.

Kırım Cephesi'nin kapanması ve Trans-Kafkasya'daki anti-bolşevik "tampon devletler duvarının" bir halkası olan Ermenistan'ın Türkler tarafından ele geçirilmesi, büyük bir olasılıkla karşı-devrimin askerî kanadının eylem üslerini doğuya, Trans-Kafkasya Kıstağı'na kaydırmasına yol açacaktır.[1] Bu ise Rusya için, gelecek baharda yeniden düzenlenmesi görevi Romanya'ya düşecek Kırım-Donetz cephesinden daha az tehdit edici değildir. Trans-Kafkasya,

1 Bu makale baskıya verildikten sonra ulaşan, Ermenistan'da bir Sovyet Hükümeti kurulduğuna ilişkin haber, İtilâf Devletleri'nin Kafkasya'daki başarı şansını çok etkileyecek, ancak bunların amaçlarında bir değişiklik yaratmayacaktır.

Bakû'nün petrol üretimi nedeniyle Şûrâlar Rusya'sının ekonomik hayatı için son derece önemli olmanın yanısıra, Ortadoğu'ya açılan tüm kara yollarını sinesinde toplamaktadır. Ortadoğu'da devrimin gerçekleştirilmesi ise, Komünist-Entarnasyonal'in, dünyanın üç kıtasından kuvvet toplayan Avrupa kapitalizmine (adını koymak gerekirse Avrupa kapitalizminin en önemli ve güçlü organı olan Britanya Dünya İmparatorluğu'na) karşı sürdürdüğü savaşta büyük bir önem taşımaktadır.

Öte yandan Fransa, Venizelos rejiminin düşüşünden yararlanarak İtilâf Devletleri'nin Türkiye politikasını tamamiyle değiştirmek yoluna gitmektedir. Bu tashihin amacı Moskova'ya karşı dostça yaklaşımlar içinde bulunan Türkiye'deki ulusal devrimci hareket ile bu hareketin etkilerinin görüldüğü tüm Müslüman ülkelerin temellerini sarsmak, böylelikle büyük güçlerin sömürge varlıklarını tehdit eden "İslâm ile Bolşevizm arasındaki birliği" ortadan kaldırmak ve zengin tabiî servetlere sahip Küçük Asya'yı dönüşü olmayacak şekilde ve emin olarak Batı Avrupa kapitalizminin sömürü alanına sokmaktır.

Fransa tarafından gündeme getirilen bu yeni Türkiye politikası başarı kazanırsa -ki bu politikanın başarılı olma şansının bulunup bulunmadığını araştırmak bizim görevimiz olacaktır- Türkiye'deki gelişme Dünya Devrimi'nin yayılma sürecinde iki bağlamda birden bir gerileme anlamına gelecektir. Böyle bir gelişme sonucunda bir taraftan Moskova'dan yayılan devrimci etki, daha şimdiden umut verici bir şekilde için için kaynayan Doğu'da frenlenmiş olacak ve Sovyet Rusya Asya Cephesi'nde yeniden ağır savaşlar yapmaya zorlanacak. Öte yandan kapitalizm, Doğu'daki örgütlenmesini pekiştirmekle Avrupa'daki güç konumunu ve böylelikle yaşamını sürdürme şansını daha kuvvetli bir hale getirmiş olacak. Moskova'dan yayılan ve Türkiye'nin Doğu'da sermaye ile devrim arasında verilmekte olan savaşta yansız bir konum alması sonucunu bir tehdit olarak görüp, bir yandan bu tehdidi önlemeye, diğer tarafından da

Türkiye'yi kapitalist Milletler Cemiyetinin etki alanına sokmaya yönelik bu politikanın ne derece tehlikeli olabileceği, her kılığa girmeye uygun Britanya emperyalizminin Mısır, Mezopotamya, Hindistan vs. ülkelerde birtakım meşrutî "reformlar" yapmak, göstermelik bir biçimde özerklik tanımak, "Arap devletleri" kurmak, yerlilere hükümet ve yönetim organlarında yer vermek gibi önlemlerle kendi konumunu pekiştirmek eğilimiyle birlikte gözönüne alındığında daha da açıklık kazanır. Doğu'daki devrimci gelişimin en azından sınırlı bir süre yukarıda belirtilen gerileme tehlikesiyle karşı karşıya kalması olanağını küçümseyemeyiz; iyi örgütlenmiş ve gerekli parasal olanaklara sahip olan kapitalizm, eskiden olduğu kadar şimdi de "divide et impera" (böl ve yönet) politikasının etkili araçlarını elinde tutmaktadır ve böylelikle politik ve sosyal yönden tam olarak olgunlaşmamış bir yöre olan Doğu'da kendi politikasını kabul ettirebilecek güce sahip bulunmaktadır.

Temps in yazdığı gibi, savaşın seyri şimdiye kadar iki kez gösterdi ki, Yunanistan'daki gelişmeler, çok önemli dönüm noktalarının başlangıcını oluşturabiliyor. Bunun ilk örneği 1913'teki "deney"le Kral Konstantin'in Sırbistan'a hıyaneti sonucunda Bulgaristan'ın savaş açması ve böylelikle Rusların İtilâf Devletleri safındaki bağlaşıklarından yalıtılmasıyla Türkiye'nin sürekli olarak kuvvetlenmesi ve bunun sonucu olarak da Balkanlar'daki genel durumun İtilâf Devletleri aleyhine gelişmesiyle görüldü. Daha sonra 1918'deki "karşı-deney"le: Konstantin'in Fransız yüksek komiseri Jonnart'ın zorlamasıyla tahttan indirilmesi sonucunda, sarayın (çevirenin notu: Osmanlı Sarayı kastediliyor) Makedonya ordusunun harekâtının önünün alınması ve başta Bulgaristan olmak üzere Merkez Devletleri'nin tümünün sarsıntı geçirmesiyle. Görüldüğü kadarıyla *Temps* "üç sayısında hayır vardır" demeye getiriyor ve Konstantin'in önümüzdeki günlerde yeniden tahta çıkarılacak olmasının bilinciyle ve batıl bir inanıştan kaynaklanan coşkulu sevinçle haykırıyor: "Artık Doğu'da elimiz kolumuz ser-

best." Arzu edilen şey, Yunanistan'daki gelişmelerin, İtilâf Devletleri emperyalizminin sürdürdüğü savaşta üçüncü kez "önemli bir dönüm noktasının" başlangıcını oluşturması ve bu dönüm noktasının da İtilâf Devletleri emperyalizminin Doğu'daki konumunu, tehdit edici etkileri görülmeye başlanan devrimci tehlikeye karşı pekiştirici nitelikte olması. Geriye dönen Yunan kralının "hıyanet derecesinde Alman taraftarı olması" da, Fransa için Türk Barış Antlaşması'nı revizyona tâbi tutup yukarıda belirtilen "dönüm noktasını" başlatmak böylelikle kendi sömürü alanını güvence altına almak ve hatta daha da geniş etmek için arayıp da bulamayacağı bir bahane oluşturuyor.

Milli toprak bütünlüğünü Sévres Antlaşması'nda öngörüldüğü derecede kapsamlı şekilde ortadan kaldırılmasından vazgeçilmesi ve İtilâf Devletleri'nin Ankara Hükümeti ile de barış anlaşması yapması yollarıyla Mustafa Kemal Türkiye'sinin tarafsızlığı sağlanırsa, kapitalist İtilâf Devletlerinin Menşevik vassalı Gürcistan'dan yararlanmak ve sadece Fransız askerî birlikleri kullanmak suretiyle (ki böylelikle İngiltere'nin, önümüzdeki günlerde Sovyet Hükümeti ile imzalaması beklenen anlaşmanın şartları hilafına hareket ettiği suçlamasıyla karşı karşıya kalması önlenecektir) Trans-Kafkasya'yı Rusya'ya karşı yeni bir savaş cephesi haline getirmek olanağı yaratılmış olacaktır. Bunun da amacı, Şura Hükümeti'nin güneydeki uzantısı olan "Kızıl Azerbaycan'ı"ezmek, petrol alanlarını ele geçirmek ve Sovyet Rusya'nın Orta-Doğu ile olan bağlantısını kopartmak olacaktır. Böylelikle İngiltere, Milletler Cemiyeti vasıtasıyla dünya politikası yönünden belirleyici önem taşıyan Batum-Bakû hattını fiilen tek başına kontrolü altına alabilecektir. Ayrıca Kızıl Ordu, Kafkasya Cephesi'ndeki varolma savaşında, haklı bir güven ve umutla beklediğimiz gibi, muzaffer olsa dahi, yeni ve son derece yıpratıcı bir savaşa, savaş donanımı açısından ezici bir üstünlüğe sahip olan ve şu andaki boşluktan diplomatik, askerî ve organizasyon alanlarındaki eksikliklerini telafi etmek için pürtelaş yararlanan

Fransız emperyalizminin gelecek baharda Polonya'dan Romanya'ya tüm cephe boyunca kalkması beklenen taarruzları durdurmaya çalışmak zorunda kalacaktır.

Bütün bunlar, Fransız başbakanı Lengues'in Yunanistan'da Konstantin'in tahta dönmesiyle tekrar güncelleşen "Alman tehlikesine" karşı alınması elzem tedbirler diye allayıp pullayıp Londra'daki ortağı Lloyd George'a sunabileceği teklifler. Sovyet Rusya'nın amansız düşmanı ve Doğu'daki kapitalist İngiliz yayılmacılığının vekili konumundaki bu kişinin, için için bu planların gerçekleşmesi bakımından elinden gelen her türlü yardımı esirgemeyeceği yolundaki kararlılığını belirtmesi şüphe götürür mü?

Bütün bunlar gerçekleşirse Sovyet Rusya, varolma savaşımındaki en zorlu engele yaklaşıyor demektir. İngiliz-Fransız ortak yapımı Küçük-Asya'daki karşı-devrim planlarının gerçekleşmesi yolundaki haklı beklentilerimize rağmen -bu beklentilerimizin dayandığı temelleri daha sonra açıkça ortaya koyacağız-, şimdilerde Londra'da kotarılan politikanın ya da en azından bu politikayla ulaşılmak istenen sonuçların ilk aşamada gerçekleşmeyeceğini kesinlikle söyleyebilecek durumda değiliz. Bu nedenle Alman proletaryası da Doğu'daki gelişmeleri dikkatle takip etmelidir. Çünkü Sovyet Rusya yeniden hem batıda ve hem de doğuda ölüm-kalım mücadelesine girişmek zorunda kalırsa, insanlığın kaderini etkileyecek olan "Dünya Devrimi'nin zaferi ya da yenilgisi" sorunu, pek kısa bir süre içinde yerini Alman proletaryasının tutumu sorununa, başka bir ifadeyle Alman proletaryasının en nihayet aktif olarak Rusya ile dayanışma içinde omuz omuza ve devrimci bir tutumla büyük savaşa katılma kararını verip vermeyeceği sorununa bırakabilir. Alman proletaryası, olayların yukarıda belirtilen gelişmeyi göstermesi halinde hazırlıklı bulunmak zorundadır.

"Türkiye sorunu" ile ilgili olarak şimdi Londra'da bulunacak çözüm –ama İngiliz-Fransız karşı-devriminin sahne arkasında aranan çözümden söz ediyoruz, kamuoyuna su-

nulacak olandan değil-, Sovyet Rusya'nın varolma savaşının bundan böyle ki seyri ve başarı şansı konularında belirleyici bir rol oynayacaktır. Asya'daki yayılmacılıktan kazanacakları çok şey, Doğu ülkelerinin devrimci başkaldırı halinde ise kaybedecekleri çok şey olan her iki batılı kapitalist büyük devlet, şimdiye kadar karşı-devrimci bir dayanışma göstererek bütün önemli konularda birlikte hareket ettiler. "Fransa ve İngiltere'nin Doğu'daki çıkarlarının birbiriyle bağdaşmaz" nitelikte olduğuna ısrarla dikkati çekenler, olaylara yüzeysel biçimde yaklaşanlardır. Hakikaten bu çıkarlar arasında bağdaşmazlık mevcuttur, fakat kuvvetlerin oyunu zannedildiğinden çok daha karmaşıktır. Ancak, emperyalistlerin hareket stratejileriyle ilgili varsayımların kombinasyonları arasında düzenli olarak ve büyük bir zevkle "İtilâf Devletleri'nin kendi aralarında gerilimlerin ortaya çıkması" olasılığının rüyasını gören ve bu umutların her defasında birer sabun köpüğü gibi söndüğüne şahit olmak zorunda kalan milliyetçi küçük burjuvalar için, bu karmaşık ilişkileri kavramak olanaksızdır. Dünya kapitalizmine karşı verdiği savaşta olaylara evrensel bir yaklaşımla bakmak zorunda olan ve elindeki mücadele olanaklarının bir sınırlılığı nedeniyle, Paris ile Londra arasında her sefer olduğu gibi yeniden bir ortak tutum bulunduğunda bu gelişme karşısında hazırlıksız yakalanmak gibi bir lükse sahip olmayan proletarya, gündelik politikanın ufkunun ötesine bakmak ve kapitalist büyük devletlerin ortak ve değişmez tek amaçları olduğuna ısrarla dikkati çekerek, emperyalist güçlerce sergilenen oyunu zamanında gözler önüne sermek zorundadır: Bu amaç, sadece zihinsel alandaki yansımaları dahi Avrupa kapitalizminin üç kıta üzerindeki varlığını ölümcül bir biçimde tehdit eden Rus Sovyet gücünü yok etmektir.

Bu aynı zamanda, şimdilik İngiltere'nin Doğu'daki tutumunu belirleyen düşüncedir. İngiltere, bunun ötesinde bugünden, zamanı geldiğinde Fransız emperyalizmi ile kendisi arasında çıkacak anlaşmazlık konusunda düşünceler

üretmektedir. Fakat Fransa'dan daha ileri görüşlü ve temkinli olması nedeniyle, rakibinin şu andaki dünya politikası çerçevesinde uyguladığı emperyalizmi, büyük ölçüde kendi amaçları doğrultusunda kullanabilmektedir.

Karadeniz ve Ege Denizi çevresindeki durumun değişmesinden sonra da İngiltere'nin uygulayacağı Türkiye politikası, yukarıda belirtilen iki düşüncenin sonuçlarından oluşacaktır.

Explorator [Kâşif ya da Sorgucu]

12 Ocak 1921

Türkiye: Bir Komünist Halk Partisi

İstanbul, 10 Şubat
Ankara'dan bildiriliyor: Millî Meclis'in şimdiye kadar Halk Partisine [Zümresi'ne] bağlı olan bazı üyeleri, Komünist Halk Partisi adını taşıyacak yeni bir parti kurmuşlardır.

[Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası 7 Aralık 1920'de kurulmuştur.]

13 Ocak 1921

Türkiye İşçi Hareketi Hakkında [Bilgiler]

İstanbul'da 100.000 kadar işçi vardır ve bunların 12.000'i sendikal örgütlüdür. İstanbul'da Üçüncü Enternasyonal'le ilişkili bir Komünist grubu bulunmaktadır. Türk taşrasında da işçi örgütleri vardır: örneğin, Ereğli ve Zonguldak maden bölgelerinde. Eskişehir'de ise, Türkiye'nin yegâne gündelik sosyalist gazetesini çıkaran gayretli bir sosyalist derneği çalışmaktadır. [İşçi]

Türkiye'de partilerin durumu
*(*Rote Fahne*'nin özgün araştırması)*

Istanbul, Ocak sonu
Türkiye'deki sosyalist partiler şunlardır:

1. Türkiye Sosyalist Fırkası. Önderi [İştirakçi] Hilmi Beydir. Bu adam İngiliz işbirlikçisidir. Herhangi bir ilkesi bulunmayan partinin bilimsel sosyalizmin ne olduğundan da haberi yoktur. Geçen ay, İkinci Enternasyonal'e üye oldu. Partiye Kautsky'den, proletaryası güya Türk milliyetçileri tarafından ezilmekte olan Ermenilere yardım etmesini isteyen bir mektup geldi. Programının [Nizamname!] üçüncü maddesi bu sosyalist partinin amacını açıklayabilir: "Partinin kurucusu Hilmi'dir, bu nedenle de ömrü boyunca başkan olarak kalmalı ve değiştirilmemelidir.".
2. Sosyal Demokrat Fırkası denilen parti. Bunlar da Komünist değildir. Programları Wilson'un 14 Prensibinden oluşmaktadır.
3. Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası. Bu partinin solcu önderleri devrimci sosyalistler, komünistlerdir. Almanya'da okumuşlar ve yeni devrimci yazını hevesle incelemişlerdir. Onlarla birlikte *İkinci Kongre* adlı broşürü Türkçeye çevirdik. Burada sosyalist yayın yapmak yasak. Bizse Komünistler olarak çalışmaya başlamak üzereyiz ve işimiz çok güç. En önemlisi, sınıf bilinçli bir proletaryamız yok, çünkü sanayimiz az gelişmiş durumda. Küçük burjuvaziyi ise kazanabiliriz. (Çünkü) İngiliz emperyalizmine de, Türk despotizmine de karşı. Türkiye gibi geri bir ülkede böylesi bir konum gayet iyi anlaşılabilir. Komünist Manifesti'nde bu gibi durumlar açıkça belirtilmiştir. Burjuvazi devrimci bir yolda yürümeye başlayınca, Komünist Partisi de mutlak monarşiye ve feodal toprak sahipliğine karşı onunla birlikte savaşmaya giri-

şir. Bu yargı bize uymaktadır, çünkü Türkiye ulusal bağlamda Orta Avrupa'nın 1848 yılındaki toplumsal durumuna benzemektedir.

15 Ağustos 1921

Türkiye'de işçi hareketi

Türkiye'de şimdiki işçi hareketi milliyetçilikten sosyalizme geçiş aşamasında görülmelidir. Bunalım, yoksulluk, işsizlik ve açlık işçilere sınıf bilinci getirmekte ve Türkiye'nin yalnızca Avrupa bölümünde değil, Asya bölümünde de devrimci hareketin uyanmasına elverişli bir temel oluşturmaktadır.

1919'un başında sadece birkaç işkolunda sendika örgütlenmesi vardı, fakat 1920'nin sonunda sendikal, işçi sayısı 40.000'e yükseldi, daha da yükseliyor.

Birçok sendika arasında Anadolu demiryolcularının, elektrik işçilerinin, matbaacıların, deniz ulaşım işçilerinin ve madenlerin örgütleri de var. Bugünlerde Türkiye'nin ilk grevlerini göreceğiz. İtilaf kuvvetlerinin sıkı denetimine karşın, tramvay işçileri ve öğretmenler grev yapabildiler. 1918 [1908?] devriminden sonra, Türkiye'deki işçi hareketinde ortaya çıkan millî ve dinî eğilim bugünlerde azalıyor. Şimdi Rus devriminin büyük bir etkisi var ve bu olgudan ötürü Türk işçilerinin de devrim tarihinde değerli bir yer alacaklarına kesin gözüyle bakılabilir.

17 Ağustos 1921

İstanbul'da bir genel grev mi olacak?

Chicago Tribune İstanbul'da bir genel grev olacağını bildiriyor. Durumun pekâlâ farkında olan İtilâf temsilcileri bu hareketin tramvaylar, elektrik üreteçleri, su şirketi, tersa-

ne ve liman işçileri gibi bütün sanayi dallarını kapsayacağı kanısındalar.

Bu hareket Bolşevik propagandasından kaynaklanıyor. Bazı gösterilerde işçiler kızıl bayraklar açtılar. İşçilerin bunun siyasal bir grev olmadığını ileri sürmelerine karşın, öyle olduğu kesindir. Sosyalist sol kanat partilerin önderleri, Babıaliye ve işverenlere sunulacak koşulları hazırlamağa uğraşmaktalar.

Türk hükûmeti, hareketin İstanbul'un askerî işgalini haklı kılmak için çatışmalar düzenleyen Yunan etkilerinin sonucu olduğunu söylüyor. Geçen hafta tramvay işçilerinin kalkıştıkları bir grev güçlükle önlendi.

Chicago Tribune'ün bu haberi dikkatle incelenmeli. Bir süre önce, İstanbul'un gerçek egemenleri olan İngilizler Bolşevik-karşıtı önlemler almak için bu gibi haberler yaymışlardı. Bu havadislerin gerisinde de yine Bolşevik-karşıtı niyetler olduğu şüphesi vardır.

Alman Sol Basınında ve Dışişleri Belgelerinde Türkiye Konuları[1]

Kızıl Bayrak'ta (*Rote Fahne*) "Türk Düğümü" (2 Mart 1920) ve Sovyetler'in Ankara Büyükelçisi Aralov'la bir görüşme (1 Aralık 1921)

Türkiye Halk İştirakiyün Kongresi'nden dönen Komintern gözlemcilerinin Gürcü Doğu Şafağı'nda (*Zarya Vostoka*) yayımlanan (25 Eylül 1922) izlenimleri

Türk düğümü

Kapitalizm, kendi çıkarmış olduğu savaşı ne ekonomik alanda ne de politik alanda tasfiye edebiliyor. Kapitalizm tüm alanlarda, ne en kurnaz devlet adamlarının, ne en kararlı generallerinin ve ne de en ileri görüşlü bankacılarının bilgeliklerinin kâr etmediği çözümsüz çelişkilerle karşı karşıya bulunmaktadır. Olayların devrimci bir gelişim çizgisi gösterdiği Almanya'da hükümetin uykularını kaçıran konular tabiatıyla iç politikadaki gelişmelerdir. Dış politika

1 Bu metinleri Türkçeye çeviren genç arkadaşlarım Tarık Seden ile Kenan Kolat'a çok teşekkür ederim – M.T.

konusunda bilindiği gibi zaten hükümetin bir şey söyleme yetkisi yoktur. Dış politika konusunda hükümetin yapması gereken şey, sadece itaat etmektir. İtilâf Devletlerinin devlet adamlarının durumu daha da kötü. Bunların uykularını kaçıran, sadece iç politikayla ilgili sorunlar değil, aynı zamanda dış politika sorunlarıdır.

İtilâf Devletleri emperyalizmi savaşı kazandı. İtilâf Devletleri emperyalizmi, işçi yığınlarını en azından iyi kötü kontrol altında tutabilmek için bu yığınların savaş için verdikleri korkunç kurbanlara karşılık en azından kısmen eşdeğer bir şeyler vermek zorundadır. Umutlar ve hayaller, işte proletaryaya çok eski zamanlardan beri yem olarak verilen bunlardır. Kültür, demokrasi ve küçük devletlerin korunması adına açılan bayraklar altında bu yığınlar savaşa sürüklendi. Şimdi artık bu bayraklar işlevlerini yerine getirdikten sonra, sanki hiçbir şey olmamışcasına alaycı ve zorbaca bir davranışla bu parlak bayrakları yırtıp atmak mümkün değildir. Bu bayrakların yerine koyabilecekleri somut bir şeyler bulunabilseydi ellerinin altında! En azından yenik devletlerden birkaç yüz milyar altın, ya da fethedilen sömürgelerdeki ya da yeni ilgi alanlarındaki yakılmış yıkılmış servetlerin önemlice bir kısmı ele geçirilebilseydi.

Ama işte tam burada, tam bu aşamada, sorun güç bir hale geliyor. Yığınlar homurdanmaya başlıyor ve bu noktada bir şeyler yapılması gerek. Almanya'dan bir şeyler çıkarmak olanaksız. Aynı şey Afrika'daki sömürgeler için de en azından şimdilik geçerli. Uzak Doğu'ya ise Japonya el koymuş durumda. Böylelikle geriye Orta-Asya ile Ön-Asya kalıyor. Ön-Asya! Aman, aman; Avrupa halklarına bu konuda ne masallar anlatılmamıştı: Hele toprakaltı servetleri; hammaddeler, tarıma elverişli topraklar gibi özellikle Avrupalı "kültür getiricilerin" eline ve kesesine bakan muazzam zenginlikler. Daha savaştan önce Ön-Asya'nın bazı kesimleri kapatılmıştı. İngiltere İran Körfezi'ni, Fransa Suriye'yi, Almanya Bağdat Demiryolu'nu, Rusya Karadeniz ve Hazar Denizi kıyılarını kapatmıştı. Bu bölgeler, emperya-

list dünya plânlarının at oynattığı ve Avrupalı büyük bankaların milyarlık işlerini gördükleri ideal alanlar haline gelmişti. Ve bütün bunlar, yani muazzam Ön-Asya bütünü ve bu bütünün çekirdeği olan Avrupa ve Asya Türkiyesi, Dünya Savaşı'nın sonunda İtilâf Devletlerinin kucağına düştü. İtilâf Devletleri emperyalizmin bu aşamada doygunluğa ulaşmış olabileceği düşünülebilirdi. Ama hayır! İtilâf Devletleri emperyalizmi, tam bu lokmayı yutmaya hazırlanırken, kendisinin, her bir ağzı diğer ağızların lokmasını kapmaya çalışan çok başlı masal devlerini anımsattığını gördü. Ingiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan; her biri kendilerine bu lokmadan bir parça kopartmaya çalışıyor.

Üstelik, İtilâf Devletlerinin yutmak istedikleri ve uğruna birçok ağızın her birinin kıskançlıkla suyunun aktığı bu lokma, henüz ölmüş değil. Bu lokma henüz yaşıyor ve tüm kuvvetiyle yaşamını sürdürmeyi düşünüyor. Türkiye'deki ulusal hareket, İtilâf Devletleri politikacılarına, isteyebileceklerinden daha fazla güçlük çıkartmakta. İngiltere, Türkiye politikasını belirlerken, kendisini Hindistan'daki Müslümanları incitmemek zorunluğu nedeniyle eli kolu bağlanmış hissediyor. Öte yandan Türkiye'de birbirinden farklı bir sürü ulus yaşamakta ki bunları kaşla göz arasında yutmadan önce, ilk plânda "kurtarmak" lâzım.

İtilâf Devletlerine bu şartlar altında Balkanlaştırma politikasından başka ne kalıyor yapabilecek! Bu ise –bütün tarafların da bildiği gibi– düğümü çözebilmek bir yana, tam aksine onu iyice kördüğüm haline getirecek geçici bir uzlaşma yolu. Balkanlaştırma denilen, kenarda köşede kalmış ülkeler yaratma politikası, tampon devletler politikası, bağımlı olup da sanki bağımsızmış görünümü veren küçük devletler politikası. Bu, gerek koruyucu devletlerin kendi aralarında, gerekse korunan devletlerin aralarında sun'i olarak yaratılan ve ayakta tutulan çeşitli düşmanlıklar ve kıskançlıklar yoluyla elde edilen oldukça dayanıklı bir denge politikası; ancak bu denge, programda olmayan en ufak bir sarsıntıda tuzla buz olan bir "hokkabaz" dengesi.

Lloyd George, Balkanlaştırma politikası için örnek olabilecek bir politikacı. Kendisinin Türkiye politikası, Balkanlaştırma politikasını olanca açıklığıyla ortaya seriyor. Sonsuza kadar böyle bu. Özerklik, azınlıkların korunması vesaire gibi kendi büyük, içi boş lâflar.

Lloyd George tipi emperyalist politikacılar da pek tabiî biliyorlar ki, Balkanlaştırma bir çözüm olamaz. Fakat bu politikacıların şu aşamada aradıkları da zaten nihaî bir çözüm değil. Bunlar sadece zaman kazanmak istiyorlar. Kurdukları derme çatma yapının birkaç sene ayakta durabilmesini istiyorlar. Amaçları, bu süre içinde silâhlanma ve pakt teşkili yollarıyla kendi güçlerini Gordiyom Düğümü'nü bir kılıç darbesiyle darmaduman edecek düzeye çıkarmak. Sonra? Yeni düğümler! Yeni karışıklıklar! Yeni Balkanlaştırma! Sonsuza kadar böyle devam. İşte emperyalizmin Milletler Cemiyeti ve Barış politikası budur. Ola ki proletaryanın delidoluluğu, emperyalizmin kurnazlığına bir set çeksin.

İtilâf Devletlerinin takip etmekte oldukları Türkiye plânlarıyla ilgili son haberler, yukarıda belirtilen hususları doğrular nitelikte:

> *Amsterdam,* 27 Şubat. *Telegraf* gazetesinin Londra kaynaklı ve 26 (Şubat) tarihli bir haberine göre, Lloyd George Avam Kamarası'nda Mclean ve Carson'un sorularına verdiği cevapta şunları belirtmiştir: Türkler'in Konstantinopel'den çıkarılması *hem faydalı ve hem de zararlı sonuçlar* doğurabilecekti. İtilâf Devletleri Konferansı, uzun müzakerelerden sonra, *Türkler'i Konstantinopol'de bırakmanın* en iyi çözüm olacağı sonucuna varmıştı. Büyük Britanya'nın, dünyanın en büyük Müslüman gücü olduğu çoğu zaman gözardı edilmekteydi. Hindistan'daki Müslümanlar, kendilerine İngiliz hükümetince verilmiş olan söze güvenmekteydiler. Eğer Müslümanlar, barış çabalarının Peygamber'in sancağını yerinden söküp bunun yerine Hı-

ristiyanlık'ın sancağını dikmeye yönelik çabalar olduğu izlemini edinirlerse, bu *İngiltere'nin Hindistan'daki prestiji için son derece zararlı olacaktı.* Lloyd George sözlerine devamla, İtilâf Devletlerinin Türkiye ile yapılacak barıştan elde etmeyi hedefledikleri amaçların şunlar olduğunu belirtmiştir: 1. Çanakkale Boğazı'nın serbest olması, 2. Türk olmayan toplulukların Türklerin egemenliğinden kurtarılması, 3. Büyük ölçüde Türk olan unsurlardan oluşmakla birlikte kul konumunda olan toplulukların özerk bir yönetime kavuşturulması. Başbakan ayrıca, *azınlıkların Türk boyunduruğuna karşı korunması konusunda garantör* olunması gerektiğini belirtti.

Başbakanın sözlerine göre, Karadeniz kıyılarında birbirinden bağımsız altı ya da yedi halk yaşamaktaydı ve bu halklara ulaşabilmek için serbest bir ulaşım yoluna gerek vardı; Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki hâkimiyeti tamamıyla ortadan kaldırılmamalıydı. Fakat buna rağmen her şeyden önce Çanakkale Boğazı'ndaki tahkimatlar tahrip edilmeli ve Türkler'in Boğazlar civarında asker bulundurmaları önlenmeliydi. Hattâ tam aksine, İtilâf devletleri Boğazlar civarında kendileri garnizonlar kurmayı ve böylece sadece Çanakkale Boğazı'nı değil, İstanbul Boğazı'nı da kontrolleri altına almayı amaçlamaktaydılar. Türkiye sorununun bir diğer çözümü de, Konstantinopel'in uluslararası bir yönetim altına sokulması olabilirdi. Bu ise, bir milyon insanın, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın, belki de ayrıca Rusya ve diğer ülkelerin temsil edildiği bir komisyon tarafından yönetilmesi anlamına gelirdi. Oysa bu çözüm *sadece kıskançlıklar yaratmakla kalmayacak,* aynı zamanda Konstantinopel'in özerk bir yönetime kavuşmasını önleyecek ve eninde sonunda askerî bir yönetime yolaçacaktı. Ayrıca Türkler'in Konstantinopel'den sürülmeleri hiçbir şekilde Ermenilerin emniyetini sağlamaya yönelik bir önlem olmaya-

caktı. Yüksek Kurul, şimdiye kadar ezilen Türkiye'deki Hıristiyan azınlıkların korunması için elinden geleni yapmıştı. Bu azınlıklar bundan böyle Büyük Britanya'nın, Fransa'nın ve İtalya'nın koruyucu şemsiyesi altında daha huzurlu ve daha güvenlikli olarak yaşayabileceklerdi. Lloyd George konuşmasını şu sözlerle bitirdi: Amacımız, şimdiye kadar Türkler tarafından acımasızca ezilen gayrî-Türk ırkların üzerindeki egemenliği Türklerin elinden almak ve ayrıca Türklerin Karadeniz'e açılan su yolları üzerindeki egemenliğini ele geçirmektir.

Paris, 26 Şubat. Temps'in Londra muhabiri, Yüksek Kurul'un İzmir'i sınırlı bir hinterlandıyla birlikte Yunanlılara bırakma kararı aldığını, ancak padişahın İzmir üzerindeki hükümranlık hakkının bâki kalacağını, bildirmiştir. Yunanistan'ın Trakya ile ilgili isteklerine uyulduğu belirtilmektedir. Fransa'ya Kilikya'da, İtalya'da ise Adalia'da [Antalya] manda verildiği ifade edilmektedir.

Sovyet Rusya ve Türkiye
Ankara'daki Sovyet elçisiyle bir röportaj

Rostz. Riga, 31 Kasım. Sovyet Rusya'nın Türkiye'deki yetkili temsilciliği görevine atanan yoldaş G.J. Aralov, Rowna'dan (?) Ankara'ya yolculuğu sırasında kısa bir süre Riga'da konaklamış ve burada "Rowaj But" (?) gazetesinin bir muhabirine bir demeç vererek, Litvanya'da edindiği izlenimlerini ve Rus elçisi olarak kendisini Türkiye'de bekleyen görevlerle ilgili görüşlerini açıklamıştır.

Aralov, Türkiye sorunuyla ilgili olarak, Türkiye ile Fransa arasında imzalanan barış anlaşmasının karakteristik bir maddesine dikkati çekmenin zorunlu olduğu görüşündedir. Fransa ile bu yeni barış anlaşmasının imzalanması ile birlikte, Sevr Anlaşması geçerliliğini kaybetmektedir. Böylelikle, bağımsızlığını kaybetmeyi kabul etmeyen devletle-

rin kararlı ve ödün vermez tutumlarının, kendilerinin katılmadığı konferanslarda kendi aleyhlerine alınan kararların İtilâf Devletleri tarafından değiştirilmesi zorunluluğunu doğurduğu bir kez daha gözler önüne serilmiştir.

Fransa ile Türkiye arasındaki bu yeni anlaşma, İngiltere'nin çıkarlarına ters düşmektedir. İngiltere, sözkonusu anlaşmanın, İtilâf Devletlerinin ortak çıkarlarını yaraladığı konusuna dikkati çekmekle, bu anlaşmadan duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirmiştir. Fransa ile İngiltere arasında yeni bir uzlaşma sağlanamazsa, anlaşmazlığın daha da artacağı beklenebilir, çünkü her iki devletin Suriye ve Mezopotamya'daki ekonomik çıkar ve beklentileri çok büyük ölçülerdedir.

Aralov sözlerine devamla: "Bildiğim kadarıyla Türkiye şu anda büyük bir ekonomik kriz içerisinde bulunmaktadır ve İngiltere, Fransa ve Amerika bu durumdan yararlanarak Türkiye'ye bir sömürge muamelesi yapmaktadırlar. Türkiye bizim müttefikimizdir ve Sovyet Rusya, şu anda kendisi de zor ekonomik şartlar altında bulunmakla birlikte, Türkiye'ye ekonomik alanda yardımda bulunmaya çalışacaktır.

Sovyet Rusya'nın, hangi şekilde olursa olsun, emperyalist amaçlarının bulunmadığı tartışmaya dahi değmeyecek kadar açıktır. Doğu halkları bu konuyu gayet iyi bilmektedir ve Rusya'nın etkinliği her geçen gün artmaktadır. Bu gerçek, Rusya'nın şahsında kendilerinin Doğu'daki ekonomik fetihlerine bir engel gören İngiltere ve Fransa'yı huzursuz etmektedir. İran, topraklarını İngiliz kuvvetlerinden temizledi, aynı sürede Sovyet Rusya'nın prestiji hatırı sayılır ölçüde arttı. Tüm İslâm dünyası Türkiye'nin ağzına bakıyor ve Sovyet Rusya ile Türkiye arasındaki dostluk, Sovyet Rusya'nın diğer Müslüman ülkelerle dostane ilişkiler içine girmesinin yolunu açıyor. Bizim Doğu'daki çalışmalarımız tamamen barışçı ve ekonomik girişimlerdir ve eğer bu içten ve artniyetsiz dostluk politikamız Doğu'daki etkinliğimizi arttırmakta, öte yandan da İngiltere'nin sömürgeci poli-

tikasının bir fiyaskoyla neticelenmesine yolaçmakta ise, bu gelişmeden dolayı bizi suçlamak yersizdir.

Fransa'nın, Türkiye ile barış anlaşmasını yaparken, Türkiye ile Rusya'nın arasındaki ilişkilerin kesilmesi koşulunu öne sürdüğü yolunda birtakım haberler dolaşıyor ortalıkta. Kemal Paşa ile hükûmeti, bu koşulu kabul etmeyerek Rusya ile olan ittifaklarına sadık kalmışlardır.

Benim Türkiye'deki görevlerim –ki bu görevler selefim Nazarenus'un çalışmaları sayesinde çok daha kolay yerine getirilebilir hale gelmiştir–, iki devlet arasında mevcut dostluğun daha da geliştirilmesini ve pekiştirilmesini sağlamak ve ekonomik ilişkileri geliştirmektir. Sovyet Rusya hükûmeti, dış ticaretimizin gelişimini hızlandırmak için, Küçük Asya'da ve Karadeniz ile Akdeniz kıyılarında bir dizi konsolosluk açmayı amaçlamaktadır.

Kars, Trabzon ve Samsun'daki konsolosluklar şimdiden çalışır durumdadır. Önümüzdeki günlerde Antalya, Rize, Bayezıt ve diğer şehirlerdeki konsolosluklar açılacaktır.

Gürcistan'daki Alman Mümessilliği'nden
Berlin'deki Dışişleri Bakanlığı'na
Tiflis, 27 Eylül 1922

Zarya Vostoka, bu ayın 25'inde çıkan 80'inci sayısında, TKP Kongresi'yle ilgili olarak, Batum'dan gelen 20 Eylül tarihli şu telgrafı yayımladı:

> "18 Eylül günü, TKP Kongresi'nden dönen, Sorin, Jacques Sadoul ve Djewasch (Ahmet Cevat Emre) yoldaşların oluşturduğu Komünist Enternasyonal delegasyonu Batum'a geldi. Sorin yoldaş konuşmasında kongre izlenimlerini anlattı. Türk halkı delegelere sıcak ve dostça bir bilgi göstermiş. Ama gerici Türk hükûmet çevresi, Fransız temsilcisinin baskısı nedeniyle kongreyi yasaklamış. Bu karar, çalışanlar, işçiler ve liberal kesim tarafından tepkiyle karşılanmış [İzinsiz olarak yapılan]. Kongre TKP'nin sağlamlaşması, kök-

leşmesi yolunda olumlu bir adım olmuş. Kongre, yalnızca Türk işçi ve köylülerinin sınıf düzeyinde örgütlenmesini değil, aynı zamanda Avrupa emperyalizmine karşı içeride birleşmeyi de sağlamış. Bu bağlamda kongre çok büyük bir rol oynamış ve Türk ordusunun son zaferleri gibi önem kazanmış. Türkiye'deki ilk Komünist kongre olmasına karşın, Türk işçi ve köylülerinin sınıf bilinci edinmeye başladıklarını göstermiş. İşçi ve köylü delegeleri, ölüm cezaları ile tehdit edildikleri halde inandıklarını açıkça söylemişler. Bütün güçlerini ve yaşamlarını işçi sınıfına adadıklarını belirtmişler" (Kafkas-Rus Telgraf Ajansı).

Zarya Vostoka'nın aynı sayısında, Eylül'ün 20'sinde Tiflis'in Rustaveli Tiyatrosu'nda, bundan dört yıl önce Trans-Kaspi (Hazar-ötesi) bölgesinde oradaki İngiliz komando birliğince öldürülen Şaumyan vb. 26 eski Bakû Bolşevik Halk Komiseri'ni anma gecesinde Sorin'in yaptığı konuşma şöyle veriliyor. Sorin diyor ki:

> "Yoldaşlar! Ankara'dan geliyorum. TKP'nin ilk yasadışı kurultayını yaptığı yerden geliyorum. (Sürekli alkışlar. Orkestra *Enternasyonal*'i çalıyor.) Belirtmek isterim ki, dünyada, kendini devrimci göstermeye çalışan Türk hükûmeti kadar işçileri köleleştiren, komünistleri koğuşturan başka bir hükûmet yoktur. Bütün iyi niyetimizle yasal TKP toplantısı yapmak isteğimize karşın, bize izin vermediler, ama biz yine de toplantıyı yaptık." (Sürekli alkışlar.)

Bu arada, Jacques Sadoul yoldaş da uzun bir söyleşide (*Zarya Vostoka,* Sayı 82, 24 Eylül 1922) Ankara izlenimlerini anlattı. İlginç olan, Komünist delegasyonunun bir Rus denizaltısıyla Yunan ablukasını delmesiymiş. Delegasyon Ankara'ya geldiğinde, saldırıya uğrayacağı kuşkusunu taşıyormuş. Sadoul'un dediğine göre, Fransız Albayı Mougin'e olay anlatılıp, Komisyon üyelerinden biri öldürülecek olur-

sa kendisinin de öldürüleceği şaka yollu söylenince, bu durum, ortadan kalkmış.

Sadoul'un anlatımına göre, Ankara hükûmeti Rus yardımını büyük bir coşkuyla karşılamış, ama Komünist kışkırtmalarından çekinerek kongreyi yasaklamış. Ancak, devrimciler böyle bir yasaklamaya karşı gelebilir ve yasadışı bir kongre yapabilirlermiş. Böyle bir toplantı ise, Türk yoldaşlara bakılırsa, sınıflararası çekişmeleri keskinleştirecek nitelik taşıyormuş. Zaten Türk burjuvazisi ile bağlantı, ancak İngiliz emperyalizmine karşı savaş devam ettiği sürece olacakmış.

Bu arada, Ankara'daki yönetici kadrolarda bulunan İngiltere yanlıları, İstanbul'dan vazgeçilmesini, onun yerine Kafkasya'ya atılmasını, Batum ve Bakû'nun işgal edilmesini, Gürcistan'a göz konulmasını öneriyorlarmış. Fakat, Mustafa Kemal Paşa'nın zaferleriyle bu grup bir kenara itilmiş olmalıymış. Onların yerine şimdi, emperyalistler ve Pantürkistler öne çıkmaya başlamışlar. Zaferin verdiği sarhoşlukla, bunlar Rus topraklarına göz dikmişler. O nedenle, bir yandan Türklerin içindeki İngiliz emperyalizmi karşıtlarını korumak, öte yandan da Kızıl Ordu'yu hazır tutmak gerekiyormuş. En sağlam Rus diplomasisi, bu olabilirmiş. Durum, Rus-Komünist tarafının Türk-Rus dostluğuna pek de güveni olmadığını gösteriyor. Bunun dışında, elimize gelen bilgilere göre, TBMM'de kurulan yeni Türk Halk Komiserleri Kurulu'nun büyük çoğunluğunun İttihat ve Terakkicilerden seçilmiş olması ilginçtir. Bunlar, Alman dostu görünüyorlar. Buradaki Türk Elçisi Muhtar Bey kendisi ile yaptığım görüşmede, Türk devletinin Almanya ile resmî ilişkilere geçeceğini, kendisinin de bu konuda üstüne düşeni yapacağını söyledi.

(İmza: Hesse)

Komünist Enternasyonal'in İkinci Kongresi (1920)

Felsefesinden de kişiliğinden de genel olarak hazzetmediğim Hegel'in güzel bir benzetmesi vardır: Minerva'nın (yani Elencesiyle, Tanrıça Athena'nın bilgeliği temsil eden) baykuşu, kanatlarını gün batınca alacakaranlıkta açarmış. O bunu, Platon ve Aristoteles gibi büyük filozofların, Atina'nın çöküş döneminde yetiştiğini anlatmak için söylüyor. Uluslararası Solun tarihçiliği de, Sovyet sistemi yıkılalı müthiş parladı. Elbette, Sosyalizmin geleceğinden ümit kesmeyen, sol adını gasbetmiş polis-devleti rejimlerinin ortadan kalkmasını hayırlı sayan insanların çabalarıyla.

Amerika'daki Pathfinder Press adlı bir Troçkist yayınevi, 7-8 yıldır John Riddell'in derleyiciliğiyle, "Lenin Zamanında [yani ilk beş yılında ve ilk dört Kongresinde + Bakû Kurultayı'nda] Komünist Enternasyonal" başlığı altında, bilgince bir titizlikle hazırlanmış bir belgesel kitap dizisi çıkarıyor. Şimdiye kadar beş cilt yayımlandı.

1- (2. bas., 1986) *Lenin'in Devrimci Bir Enternasyonal* (Oluşturmak) *İçin Mücadelesi* – 1907-16: Hazırlık Yılları (604 s., 31.95$).

2- (1986) *Alman Devrimci ve Sovyet İktidarı Tartışması* – 1918-19: Kuruluş Kongresinin Hazırlığı (540 s. 30.95$).

3- (1987) *Komünist Enternasyonal'in Kuruluşu* – 1919: İlk Kongrenin Tutanak ve Belgeleri (424 s., 26.95$).

4 ve 5- (1991) *Dünya İşçileri ve Ezilen Halklar, Birleşin!* – 1920: İkinci Kongrenin Tutanak ve Belgeleri, 2 cilt (1.147 s., 60$).

Bu yazsonu da, Bakû 1920: Doğu Halklarının Birinci Kurultayı Tutanak ve Belgeleri çıkacak: (Türkiye delegelerinden Naciye Hanımın bir deyişiyle) *Şafağı Görmek.*

Ben burada, İkinci Kongre eserini tanıtmaya çalışacağım.

Stenografik kayıtlara dayanarak, 1921'de yapılan Rusça, Almanca ve Fransızca tutanak yayınları, bunları Komintern adına derleyenlerin önsözlerinde belirttikleri gibi, eksik ve yer yer bozuk metinlerdir. Daha önce 1920'de Viyana'da çıkan Almanca basım kısaltılmış olduğu gibi, 1924 tarihli İngilizce basım da öteki dillerden çeviri yoluyla yapılmıştır. Bu dört dildeki ilk metinler birbirini tam tutmamakta, herbirinde diğerlerinde atlanmış parçalar bulunmaktadır.

1934'te Moskova'daki Marxizm-Leninizm Enstitüsü, 300 sayfa kadar ek belge katarak yeni bir Rusça basım hazırlamış, fakat Troçki'ye değinen bütün olumlu göndermeleri ayıklamıştır. 1977'de Almancadan çeviriyle yeni bir İngilizce basım, 1981'de de Yugoslavya'da notlar ve açıklamalarla önemli bir Sırpça-Hırvatça basım yapılmıştır.

Elimizdeki iki ciltlik İngilizce basımda ise, bütün önceki yayınlar karşılaştırılarak kapsamlı notlar verilmekte, ilgili belge metinleri ve makaleler aktarılmakta, geniş bir adlar ve kavramlar sözlüğünden başka, ayrıntılı bir de dizin sunmaktadır. Ayrıca, her cildin ortasına kuşeye basılı fotoğraf albümleri konulmuştur.

Herbiri 600'er sayfaya yaklaşan bu iki ciltte, önce derleyen John Riddell'in hazırladığı (60 s.'lık) bir Giriş var. Lenin'in

2. Kongrenin hemen ertesinde yayınladığı bir değerlendirme yazısı, "Prolog" olarak sunuluyor, Sonra, KEYK Başkanı Zinovyev'le sekreteri Radek'in Kongreyi çağırma metinleri ve delegelere dağıtılan KEYK faaliyet raporu.

Tutanakları aktarılan 17 oturumun tarih ve konuları şöyle:

1. (19 Temmuz, Petrograd)

"Dünyanın Siyasal Durumu ve KE'nin Temel Görevleri"

2. (23 Temmuz, Moskova bundan sonra hep Moskova) "KP'nin Rolü ve yapısı 1"

3. (24 Temmuz) aynı konunun devamı

4. (26 Temmuz) "Ulusal ve Sömürge Sorunları 1"

5. (28 Temmuz) aynı konunun devamı. (Kayserili İsmail Hakkı'nın konuştuğu oturum)

6. (29 Temmuz-Sabah) "Kabul Koşulları 1"

7. (29 Temmuz-Akşam) aynı konu 2

8. (30 Temmuz) aynı konu 3

9. (2 Ağustos-Sabah) "Parlemantarizm 1"

10. (2 Ağustos-Akşam) aynı konu 2

11. (3 Ağustos-Sabah) "Sendikalar ve Fabrika Komiteleri 1"

12. (3 Ağustos-Akşam) aynı konu 2

13. (4 Ağustos-Sabah) "Tarım Sorunu"

14. (4 Ağustos-Akşam) "Tüzük"

15. (5 Ağustos) "İşçi Şûrâlarının Oluşturulması" 11 ve 12'nci oturumların devamı

16. (6 Ağustos) "Komintern'in Görevleri" 6, 7 ve 8'nci oturumların devamı. ("21 Şart"ın benimsenmesi)

17. (7 Ağustos) "Kapanış Söylevleri"

Kongre Bildirisi ("Manifesto")

Bunlardan sonra, derleyici, konuya ilişkin çeşitli belge ve makaleleri altı ek bölüm halinde toplamış:

1) Kongrenin Örgütlenmesi

2) Ulusal ve Sömürge Sorunları

3) Kabul Koşulları

4) Sendikalar ve Fabrika Komiteleri
5) Tarım Sorunu
6) Komünist Kadın Hareketi.

İkinci Kongrenin yapıldığı 1920 yazında, Rusya'da İç savaş sürüyor ve Savaş Komünizmi uygulanıyordu. Komünistler, Sosyal Demokratlara "hain" diye bakıyorlardı. Dünya Devrimi umutları doruğundaydı. Moskova'ya gelen yabancı delegeler, bir sürü materyal içeren dosyalarında, Troçki'nin Kautsky'ye cevabı: *Terörizm ve Komünizm* kitabını da bulmuşlardı. Hava, iyice Sol'du. Ama Lenin, bu eğilimi bir sınırda tutmaya çalışıyordu. Delege dosyalarına, onun *Sol-Kanat Komünizm-Çocukça Bir Hastalık* risalesi de konulmuştu.

Milli partiler için Komintern'e, yani Dünya Komünist Partisine üye, yani şube olabilmenin 21 şartının saptandığı bu kongrede, Ulusal ve Sömürge Sorunları konusunda Lenin'le M. Roy'un tezleri çatışmış, ama Lenin'inkilerin yanısıra, proletaryanın ulusal ittifakları açısından daha kuşkucu ve sakıngan olan Roy'un görüşleri de –yardımcı ilkeler gibi bir statüyle– benimsenmişti.

İkinci Kongreye katılan (19'u kadın) 218 delegeden yaşı saptanabilen 180'inin

4'ü 20'nin altındaydı (Lazar Şatskin 18);

41'i 20'lerindeydi (Sultan Galiyev 26);

79'u 30'larındaydı (Preobrajenski 34, Radek 35);

44'ü 40'larındaydı (Stalin ve Troçki 41, Çiçerin 48);

12'si 50'lerindeydi (Lenin 50).

Delegeler Listesinde (s. 843) Türkiye'nin üç oy hakkı ve üç delegesi olduğu belirtiliyor: "Komünist Teşkilâtları Bürosu"nu İsmail Hakkı ve Slavutski, "İstanbul Komünist Grubu"nu ise Nihat Nueret (Nusret?) temsil etmiş.

(*Acknowledgements* arasında benim adım da anılmakla birlikte, yaptığım katkı delege İsmail Hakkı'nın, M. Suphi'yle öldürülenlerden Arap İsmail Hakkı olmadığını, savaş

esirlerinden Kayserili İsmail Hakkı olduğunu bildirmekten ibaret kaldı.)

Bu üçünden, *Glossary*'de yalnız İsmail Hakkı var. Doğum-ölüm tarihleri (1901-1945?) diye gösterilmiş. (Doğumu 1301 (1885) olmasın. Elimizdeki 1920 resmi, 19'undan çok, 35'inde gösteriyor!)

"1920 İlkbaharında Bakû'da kurulan TKP MK üyesi; Sovyet Rusya'da kaldı; 1920'den itibaren TKP Harici Büro Başkanı; Doğu Emekçileri Üniversitesi'nde (KUTV) çalıştı; KP Transkafkasya Eyalet Komitesi üyesi."

Tutanaklarda herhangi bir müdahalesi görülmeyen, "Türkiye'den Nihat"ın adı, Troçki tarafından kaleme alınan Komintern 2'nci Kongre Bildirisi'nin altındaki imzalar arasında bulunmaktadır (s. 835).

Komisyon listelerinden de, İsmail Hakkı'nın "Tarım Sorunu" kuruluna girdiği, "Türkiye'den Slavutski"ninse "Ulusal Sömürge Sorunları" kuruluna ayrıldığı anlaşılıyor.

Nihat gibi, Slavutski'nin de kimliği meçhulümüz. Üstelik, Alman araştırıcı Günther Nollav'ın *Enternasyonal* kitabı (Türkçe çevirisinde s. 35), benim de bir karıştırmaya düşmeme yol açmış. Ona göre, Shatskin KEYK'na Türkiye adına seçilmiştir. Ben de, İkinci Kongredeki gayr-i Türk Türkiye temsilcisinin Shatski olduğu düşünmüştüm (*TSA 1908-25*, 4. Bas., I/1, s. 147/n. 193).

Oysa, Komünist Gençlik Enternasyonali (KIM) YK üyesi olan Lazar Şatskin, İkinci Kongreye doğal olarak Rusya adına katılmıştır.

Bu kongreyi izleyen yıllarda, delegelerin –Şatskin gibi– pek çoğu, Stalin'in tasfiyelerine kurban gideceklerdi. Derleyene göre (s. 9 vd.), 1920'lerin ikinci yarısı ile 1930'ların başlarında Komintern'e egemen olan küçük burjuva tabakasına Stalin önderlik etmiştir. Devrimci Enternasyonalizmi terkeden bu ayrıcalıklı bürokratlar, partiyi de, devleti de, Komintern'i

de karşı-devrimci bir yöne sokmuşlardır. Stalin ve yandaşları, Komintern'i, emperyalizmle uzlaşmanın yollarını arayan Sovyet hükümet politikasının bir aracı haline getirmişlerdir. (Troçki'nin *Lenin'den Sonra Üçüncü Enternasyonal* kitabında belirttiği üzere), bu "yeni düşünüş" ilk kez 1928'deki Altıncı Komintern Kongresinde yasallaştırılmıştır.

Devrimci çizgiye yönelen bu saldırı karşısında, İkinci Kongrede delege olan birçok Komünist, 3. Enternasyonal'in Lenin'in önderliği altındaki yıllarında oluşturulan perspektifini savunmaya gayret etmiştir. Bunlardan en az 20'si Troçki'nin, bir süre de Zinovyev ve Radek'in önderliğinde yürüyen Komünist muhalefet akımlarıyla ilişkiliydi. (13 delege de, yine Stalin'in kurbanlarından Buharin'in Sağ Muhalefeti ile bağıntılıydı.)

Sovyetler Birliği dışında gelen İkinci Kongre delegelerinin beşte üçü, 1933'e kadar Komintern'den ayrılmıştı. On yıl sonra, Dünya Savaşı sırasında, Sovyet hükümetinin emperyalist müttefiklerine bir ödün olarak, Stalin Komintern'i dağıttığında, ancak dörtte biri hâlâ üyeydi.

Stalin'in 1930'ların sonlarındaki kanlı ve düzmece temizliklerinde, İkinci Kongre delegelerinin üçte ikisi hayatlarını kaybettiler. O sıra, Sovyetler Birliği'nde olup da halklarında bilgi bulunabilen 76 delegeden hiç değilse 52'si idam edildi veya hapiste öldü. (İki delege de, Sovyetler Birliği dışında canından oldu: Troçki Meksika'da, Alman Komünisti Münzenberg ise Fransa'da, Stalin'in emriyle katledildi.) 6 delege hapse atıldı ya da işinden azledildi. 1937-39'da Stalin terörü sırasında ölen 7 delegenin de ölüm nedeni bilinmiyor. Sovyetler Birliği'nde yaşayan delegelerden yalnızca 13'ü (yani beşte birinden azı) o dönemde sağ kaldı ve tasfiyelere kurban gitmekten kurtuldu.

Evet, Troçkist bir bakış. Ama yalan mı?

Tarih ve Toplum, sayı 117, Eylül 1993

İstanbul Katolik İşçiler Cemiyeti

Bu sendika, Fransisken tarikatına bağlı St. Louis Biraderlerin girişimiyle Hz. İsa'nın kendisi de bir işçi (marangoz) olan babalığı Hz. Yusuf'u pîr (koruyucu aziz) kabul ederek, 18 Haziran 1919'da İstanbul'da kurulmuş ve Paris'teki Katolik İşçiler Çevreleri Birliği'ne üye olmuştur.

Sayın Gökhan Akçura tarafından bana armağan edilen, Siyah cilt kapakları içinde 20 sayfalık (9,5 x 14,7 cm. boyutlarında) bir üye karnesi Fransızca ve Yunanca olarak düzenlenmiş olup, Sendikanın 134 (+ ?) madde uzunluğundaki Tüzüğünden her iki dilde özetler içermektedir. Fransızca metnin sonunda (Vatikan'ın) İstanbul Pro-Vicarius Generalis'i A. Cesarano Pederin 11 Şubat 1920 tarihli Imprimatur'u (basıla izni) vardır. Bu örgütün İstanbul'daki (özellikle İtalyan ve Fransız kökenli) Latin Levanten ve Rum Katolik üyelerine Hristiyan şefkatiyle, dinî, ahlâki, zihnî, iktisâdî, ve içtimâî yardımlar sağlamayı amaçladığı anlaşılıyor.

Elimdeki 256 sıra sayılı karne örneği, 11 Nisan 1892 tarihinde İstanbul'da doğmuş olan Pierre Mathieu Renaud adlı bir Fransız uyruğuna aittir. Kendisi evli ve iki çocuklu olup

Galata Mumhane Caddesi'ndeki The Levant Stewedoring (gemi yükleme – boşaltma) şirketinde çalışmaktadır. Karnenin son yapraklarındaki kayıtlara göre, Sendikaya girdiği 1923 Eylülünden 1924 Temmuzuna kadar, her ay 30 krş. aidat ödemiştir.

Tüzük özetine göre, Sendikanın 16-60 yaşları arasındaki Katolik "aktif" iştirakçilerinden başka, bir de serbest ya da "hâmi" (koruyucu) üye kategorisi vardır ki bunlar için yaş, cinsiyet, milliyet ve din koşulları aranmamaktadır; ama genel kurullarda oy hakları yoktur. Onların yapacakları bağışlardan ve aktif üye aidatlarından başka, Sendika şenlikler, temsiller, piyangolar vb. düzenleyerek de gelir sağlamayı ummaktadır.

Genel kurul üç yıl süreyle 9 kişilik bir Yönetim Kurulu seçer. Derneğin sosyal sigorta niteliğinde bir Hasta Sandığı, bir de Dayanışma Sandığı bulunmaktadır.

Tarih ve Toplum, sayı 91, Temmuz 1991

Resmî TKF'nın Bir Komintern Gazetesinde Yayımlanan Türk Kurtuluş Savaşı'yla İlgili Görüşü

Tevfik Rüştü (Aras), Mahmut Esat (Bozkurt), Yunus Nadi (Abalıoğlu), Kılıç Ali, Hakkı Behiç (Bayiç), İhsan (Eryavuz), Refik (Koraltan), Eyüp Sabri (Akgöl), Süreyya (Yiğit) gibi, Yeşil Ordu Cemiyeti'nden gelen Sol İttihatçı, Birinci Dönem TBMM milletvekillerinin 18 Ekim 1920'de kurdukları, kısa bir süre sonra Çerkes Ethem'in vb. de katıldığı Resmî TKF'nın danışıklı bir parti (bir "muvazaa" partisi) diye adlandırılagelmesi konusunda, galiba ilk kez ben kuşkularımı açıklamış ve *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925* üstüne kitabımda, bu parti üyelerinin "genellikle sanıldığı gibi, tümüyle, Mustafa Kemal Paşa'ya her zaman uysallıkla boyun eğdiği pek doğru olmasa gerektir" diye yazmıştım (1978 baskısı, s. 175; 2009 baskısı, s. 314 ayrıca, kitabın sonundaki Ekler arasında bulunan, Hakkı Behiç'in Rauf -Orbay- Bey'e mektubuna bakılmalıdır, 2009 baskısı, s. 444-449). Daha sonra, bir sanat dergisinde çıkan bir eleştiri yazımın dipnotunda, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi'ndeki bir belgeye dayanarak, resmi TKF'nin 1920 Kasım ayında İstanbul'da da örgütlendiğini ileri sürdüm (bak. "M. Suphi Üstüne Son Bir Tartışma", *Bilineceği Bilmek*, s. 76-75 /dn. 2).

1920 yılı sonlarında, Komintern'e üye olmak için resmen başvuran bu parti adına, 22 Kasım'da TBMM kararıyla dört üye Sovyet rejimini incelemek üzere, Moskova Büyükelçiliği'ne atanan Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'yla birlikte oraya gönderilmişlerdir. Bunlardan Besim (Atalay) yolda hastalanıp dönmüş, Dr. Tevfik Rüştü, Fuat (Carım) ve İsmail Suphi (Soysallıoğlu) Beylerse Moskova'ya giderek, bütün dünyadan gelen Komintern delegelerinin kaldığı Lüks Oteli'ne yerleşmişlerdir. (Bak. "Süleyman Nuri'nin Öyküsü", benim 1981'de yayımlanıp yasaklanan, ama sonradan Sıkıyönetim Mahkemesi'nce aklanan kitabım *Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler*, s. 17). Fakat asıl TKP'lilerin itirazları üzerine, 3. Komintern Kongresi'nin öncesinde resmî fırkanın affiliasyon isteği reddedilmiştir. Bu arada, zaten Anadolu'da 1921'in başlarında, Çerkez Ethem Ayaklanması'nı bastırma dalgası içinde, bütün sol örgütler gibi resmî TKF de kapanmıştır. Ancak, partinin Moskova'daki delegeleri, bu durumdan hemen haberdar olamamışlar ve oraya gidiş amaçlarıyla ilgili (Türkiye'de uygulamak üzere komünizmi öğrenmek ve kendilerini Ruslara tanıtmak yolunda) çalışmalar yapmaya devam etmişlerdir. Resmî TFK delegasyonunun başkanı Dr. Tevfik Rüştü, Moskova'daki faaliyetlerini Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmekten de geri kalmamıştır. Mustafa Kemal Paşa ise, 16 Mayıs 1921'de Büyükelçi Ali Fuat Paşa aracılığıyla Tevfik Rüştü'ye şu uyarı mektubunu göndermiştir [(C. Akçakayalıoğlu) *Atatürk-Komutan, Devrimci ve Devlet Adamı Yönleriyle* (Genel Kurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yay., 1980), s. 632'de Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A.III-110. a,D.4-41, F.3-5'ten dilce sadeleştirilerek aktarılıyor]:

> "Komünizm akımının ülkemizde gördüğü ilgi hakkında Rus çevreleriyle yaptığınız temaslardan ve bu esas içinde

hazırladığınız rapordan söz eden mektuplarını aldık. Ülkemizin bugünkü durumu ve şimdiki koşullar, bu girişimlerinizi uygun görmeyecek bir durumdadır. Ülkemiz bugünkü savaşa başladığı günlerde düşündüğümüz, ülke ve millet bağımsızlığı prensibini, her türlü bulaşıklıktan uzak ve temiz bir şekilde kendisine belgi yapmış ve geçen yılda Rusların eğilimlerini ve büyük yardımlarını sağlamak için müsamaha edilen ve komünizmi temsil eden her türlü örgütler tüm olarak ortadan kalkmıştır. Türkiye Komünist Partisi ile Halk İştirakiyun Fırkası, bugün tam olarak dağılmış ve ülkede komünizm mesleğini tutan ve temsil eden resmî özel hiçbir örgüt kalmamıştır.

Halkın geniş ölçüde devlet yönetimine katılmasını güvenlik altına alan Anayasanın etkisinde kurulacak örgütler ve ilkeler, genel yönetimimizin ruhunu oluşturacaktır.

Sovyet Rusya, davamızın başarısı için de büyük içtenlik ve temiz düşüncelerle ödünç olarak yardım eden bir hükümet olduktan başka, genellikle Rusları Doğu dünyasında bizim sürekli dostlarımız olarak görmeyi kuvvetle dileriz. Ancak, bugün Rusların da anlamış ve takdir etmiş oldukları üzere, iç ve milli ilkelerimize her türlü bulaşıklık ve karışıklıktan korunmuş olarak, sımsıkı ve düşmeden bağlanmak zorundayız. Dış işlerimizde, Ruslarla kurulu ve belgelerle belirli olan ilkeler içinde en güçlü bir dost olarak işlemlerde bulunacağız.

Ruslarla, gelecekteki ilişkilerimizde, bu ilkeler içinde hareket olunmasını rica ederim. Mektuplarınız üzerine bir işlem yapılmamış ve saklanmıştır efendim."

Dr. Tevfik Rüştü'nün 8 Haziran 1921 tarihli *Moscou* gazetesinde çıkan, Fransızca yazısı, Komintern yayıncılarına, bu mektup henüz onun eline geçmeden önce verilmiş olmalı. Nitekim, makalenin sonunda vaad edilen ikinci yazı, *Moscou*'nun daha sonra ki sayılarında çıkmamış, her halde hiç verilmemiştir.

Komintern 3. Kongresi'nce yayımlanan bu Fransızca gazetede, yazıyı bulan ve dergimiz için Türkçe'ye çeviren Zafer Üskül'e çok teşekkür ederim.

Tarih ve Toplum, sayı 14, Şubat 1985

İstanbul'daki Bolşevik Etkinlikleri Hakkında ABD Yüksek Komiserliği'nin Washington'daki Dışişleri Bakanlığı'na Gönderdiği Dört Yazı

Basılı antet: İstanbul Amerikan Sefareti
ABD Yüksek Komiserliği No: 67 21 Şubat 1921
Damgalar:
- Yakın Doğu İşleri Bölümü (28 Mart)
- Rusya İşleri Bölümü (28 Mart)
- Bakan Yardımcısı (Undersecretary) (25 Mart)
- Dosyalama Dairesi (Index Bureau) (9 Mayıs)

Mahrem/Sır olmaktan çıkarılışı; 6 Şubat 1961

Sayın Dışişleri Bakanı,

Efendim,

İstanbul'daki Bolşevik etkinlikleri hakkında Konsolos yardımcısı R. Imbrie tarafından hazırlanan raporu ilişikte sunuyorum.

YK Vekili: Allen W. Jullio (?)

Muhtıra

Avrupa'nın diğer bölgelerinde yürütülen Sovyet propagandası gözönünde tutulursa, İstanbul'daki Bolşevik etkinlikleri beklenebileceğinden daha az enerjiktir. Bunun nedeni, kısmen, İstanbul'daki Rus kolonisinin çoğu-

nun Bolşevik öğretilerine pek karşı olan Rus aydınlarından oluşması; kısmen de, yerli nüfusun (yani Türklerin) millî ve dinî inançlarının Komünizmin gelişmesi için verimli bir zemin olmayışıdır.

Müslüman nüfusun alt sınıflarında gözlemlenebilecek Bolşevik sempatisi ise,

1- İtilâf devletlerine (Antanta'ya) karşı duyulan husumete ve

2- Bolşevizm ve Komünizmi doğru anlamamaya dayanmaktadır.

Kemal Paşa ile bağlaşmalarını güçlendirmek için, Bolşevikler Ankara'ya Anadolu'nun her yerinde de ajanları olan kalabalık bir misyon göndermişlerdir. Ama bu çabalar pek üretken olmamıştır ve böyle bir bağlaşma da, Komünizme ve Milliyetçilere karşılıklı duygudaşlık gösterilmesinden çok, her iki tarafın Antanta'ya ve Yunanlılara karşı koymak isteklerinden kaynaklanan geçici bir taktik hamle diye görülmek gerekir. Milliyetçiler Moskova'dan fiilen pek az yardım almışlardır; küçük miktarda para ve önemsiz ölçüde savaş malzemesi.

İstanbul Müslümanları arasındaki Bolşevizm etkisi, Anadolu'dakinden daha da azdır. Burada, Bolşeviklerin Türkler arasında örgütlü siyasal çalışmalar yaptıkları görülmemiştir. "Vrangel Ordusunun Askerlerine Çağrı"lar sayılmazsa, Bolşevik propaganda yazınına da rastlanmamaktadır. Hiçbir Bolşevik gazetesi yayımlanmamakta, yerel Bolşevikler büyük paralar kullanmamaktadırlar. Zaman zaman küçük lokantalarda, kahvehane ve klüplerde ve Rus sığınmacıların en yoksullarının gittikleri yerlerde kışkırtıcılar boy göstermekle birlikte, yüksek derecede örgütlü propaganda yoktur.

Çatalca'daki kamp müstesna, ne [Beyaz Rus] askerler ne de sivil mülteciler arasında Bolşevizme sempati belirtileri bulunuyor. Don kazaklarının kaldığı Çatalca kampında, Bolşeviklere karşı bir miktar duygudaşlık görülmektedir. Bu da, Pera Palas Oteli'nde kalan Bolşevik ajanı Kuz-

netsov'un desteklediği "Kroug" üyesi Albay Gniloribov'un yaptığı propagandanın sonucudur. Bu sempati, kazakların Sovyet Rusya'ya dönme isteğinde kendisini açığa vuruyor. Ama bu hareket ciddi boyutlara erişmemiştir ve yaşama koşulları düzeltilebilse, Bolşevik eğiliminin kaybolması olasılığı vardır. Ocak ayında, Bolşevikler ajanları [şimdi tutuklu bulunan] Dorofeev-ve eşliğinde sekreteri Nakurin– aracılığıyla Büyük Savaşın sakat ve gazilerini toplayarak, onlara kendi öğretilerini yaymaya çalıştılar. Dorofeev'in fikri, yerel sakat ve gaziler örgütünü Prag'ta örgütlenmekte olan genel bir toplantıya katmaktı. Böyle bir toplantının amacı da, 3. Enternasyonal'in ilişkileri uyarınca uluslararasıcılık ve Komünistlik ilkeleri yaymak olacaktı. Soruşturmalar, yukarıda anılan örgütün Moskova aracılığıyla Londra, Prag, Viyana ve diğer merkezlerle temas halinde olduğunu ve faaliyetlerinin Uluslararası Kızıl Hac kisvesi altında yürütüldüğünü ve gizlendiğini gösteriyor. Bolşeviklerin, Rus mültecileriyle ilgilenen en geniş örgüt olan Amerikan Kızıl Haçına kendi ajanlarını yerleştirmeye çalıştıkları da anlaşılmaktadır; Berlin'deki ünlü Bolşevik Komiseri Kopp aracılığıyla, bu amaçlarında bir ölçüde başarı kazanmışlardır. İstanbul'daki Beyaz Rusya Karşı-Casusluk çalışmaları, Bolşeviklerin burada Bolşevizme karşı olanları belirlediklerini ve kendi aleyhlerindeki Rus ve yabancı, bütün güçlerin, örgütlerin ve bireylerin tam bir listesini çıkardıklarını gösteriyor. Bolşevikler bunu sürekli olarak güncel hale getirmektedirler.

İstanbul'daki Bolşevik casusluk örgütünün başı, Vinogradov adlı, Çarlık Ordusunun eski bir albayıdır. Gerçek güç ise, Komünist denizci Lobanov'dur. Bu iki adam, şimdi tutuklu bulunan Yahudi avukat Aysenberg'le temas halinde çalışıyorlardı. Bunların etkinlikleri, 1- Gürcistan üzerinde Moskova ile ilişkilerini sürdürmek ve 2- Bolşevik satınalma komisyonları "Sentrossius" ile temasta olmaktı.

Bolşevik istihbaratı, kendi satınalma acentaları ile sıkı ilişkiler içindedir; onların ticarî temsilcileri, aynı zaman-

da siyasal ajanlar da sayılabilir. İstanbul'daki başka bir Bolşevik ajanı da, Kabristan Caddesi 28 numarada oturan Bonç-Brueviç'tir. Bolşeviklerin satınalma dairelerinin başında, Pera Palas Oteli'nde kalan, ama şimdi Sovyet Rusya'ya gitmiş olan Causnetzoff vardı. Bu adamın etkinlikleri geniş ölçüde savaş malzemesi, cephane vb. satınalmaktan ibaretti; ama bu amaç için harcadığı para son derece sınırlıydı.

İstanbul'daki Bolşevikler, malî işlemlerinde [Voyvoda Caddesi'ndeki] Gürcistan Bankası'nı, ticarî amaçları için de Sentrossius'un İstanbul Şubesi'ni kullanmaktadırlar.

İmza Imbrie

* * *

Alınan telgraf

Dosyalama Dairesi: 1 Temmuz 1921

211, 29 Haziran 1921, Saat 18

Londra'dan aldığı emirler uyarınca, bu sabah İngiliz Polisi yerel Bolşevik misyonunun ileri gelen üyelerini tutukladı. 7 Mayıs tarih, saat 16, No. 152 telgrafıma bakın. Toplam yaklaşık 72 kişi tutuklandı.

Bu eylem muhtemelen, buradaki Bolşeviklerin Anadolu'daki Kemalist hareketiyle ilişkili olarak İstanbul'da bir Türk devrimi çıkartmak için yerel devrimci unsurlara para dağıttığına inanıldığı için yapılmıştır.

Bristol

No. 337 Temmuz 1921 (Dışişleri Bakanlığı Bölümlerine alınışı: 28 Temmuz)

Sayın Dışişleri Bakanı,

Ankara Hükûmeti nezdinde çalışmak üzere 10 Haziran'da Rusya'dan Samsun'a bir Bolşevik misyonunun geldiğini bildirmekle şeref duyarım. Bu heyetin gelişini haber veren yetkin bir gözlemci, bana bu grubun "yarısı hayli sevimsiz genç adamlar, yarısı da çok sarışın ve cıvıl cıvıl

genç hanımlar olmak üzere" yaklaşık yirmi kişiden oluştuğunu söyledi.

Bu Bolşevik misyonunun siyasal nitelikli olduğu ve Anadolu'da propaganda yapmak için bir hayli altın ruble getirdiği bildiriliyor. Bu heyetin Ankara'ya gönderilmesinin özel sebeplerinden biri de, Rusların Milliyetçi Türklerle Bolşevikler arasında, geçen 16 Martta imzalanan anlaşmanın onaylanmasını hızlandırmak istemeleri olduğu anlaşılmaktadır. (12 Nisan tarih ve 137 sayılı gönderime bakınız)

Gözlemcim misyon hakkında şu yorumu yapıyor:

"Hiç kimsenin, hatta Türklerin bile, bu Rus grubunu ciddiye aldıklarını düşünemiyorum. Çünkü bir eğlence gezisine benziyor; aralarından yalnız bir kişi deneyimli ve yetenekli duruyor (hiç kimse de onun adını bilmiyor), zeki görünüşlü, kırk yaşlarında, gözlüklü ve hasır şapkalı biri."

"Daha sonra, bu Bolşevik heyetinin kavgacı Mdivanni'nin yerine gelecek Moskova sefirinin maiyeti olduğu haber verildi. Sefirin kendisi grupla birlikte değil; çünkü Kars'ta 'Milliyetçilerle bir antlaşma imzalıyor'muş. Bu antlaşmanın, haberleri İstanbul'a ulaşan Moskova'daki yeni Ankara-Bolşevik antlaşması olduğunu sanırım."

İtaatli hizmetkârınız olmakla kesb-i şeref eylerim efendim,

(imza) Mark Bristol
Donanma Tuğamirali
ABD Yüksek Komiseri

* * *

No: 362 21 Temmuz 1921

Sayın Dışişleri Bakanı,

29 Haziran 1921 tarih, 18 saat ve 211 sayılı telgrafıma gönderme yapmakla şeref duyarım. O raporuma şu ayrıntıları eklemek istiyorum:

İstanbul'daki önemli Bolşeviklerin tutuklanması Müttefik İşgal Kuvvetleri Komutanı İngiliz Generali Sir Charles Harrington tarafından yapılmıştır; fakat onun verdiği bu emir, Londra'dan kesin bir yetkilendirmeye dayanma-

mıştır. General Harrington, İstanbul'da yasa ve düzenden ve Müttefik askerlerinin güvenliğinden kendisinin sorumlu olduğunu ve bu sorumluluğun gereklerini yerine getirirken, şehrin güvenliğini tehdit eden herhangi birini tutuklayabileceğini düşünmüştür.

Dolaylı olarak öğrendim ki, General Harrington'un hareketi, olayı duyar duymaz onu bundan "vazgeçirme"ye çalıştıkları anlaşılan İngiltere'deki siyasal yetkililerin bir ölçüde canlarının sıkılmasına neden olmuştur. Bolşevik Misyonunun tutuklanan 18 üyesinin 9'unun ertesi gün salıverildiğini ve Bolşevik Misyonundan elkonulan kağıtların birçoğunun iyice araştırılmadan geri verildiğini de öğrendim.

Bakanlık, 6 Temmuz tarihli The London Times'ta İstanbul'daki Bolşeviklerin tutuklanmasının Parlamento'da gensorulara yol açtığını okuyacaktır; ayrıca, bu olayın Bolşevik Hükûmeti tarafından resmî bir protesto konusu yapıldığını duydum. Bolşevik Misyonundan, tutuklandıkları bana haber verilenlerden bazılarının adlarını liste halinde ekliyorum. (aynı nezaket sözleri ve imza) Bristol

29 Haziran 1921'de İngiliz Askerî Yetkililerince Tutuklandıkları ya da Gözaltına Alındıkları Bildirilen İstanbul'daki Bolşevik Misyonu Üyeleri: Kuznetsov, Brook, Kollomeitzev, Golzman, İnber, Makhrov, Nekrasov, Bir Kadın, adı bilinmiyor.

Tarih ve Toplum, sayı 96, Aralık 1991

1 Mayıs Bildirisi (1922)

Sofya'da çıkan BKP'nin Türkçe yayın organı *Ziya* gazetesinin II. yıl, 26. Sayısında (17 Mayıs 1922) yayımlanmış bulunan, Türkiye'den "İsmail Hakkı" imzalı bir yazının sonunda aynen şöyle denilmektedir:

> "1 Mayıs münasebetiyle arkadaşlarımız komünistlik ruhuyla meşbu bir beyanname neşr (ettiler). İşbu beyanname 'Yaşasın Sovyetler Rusyası! Yaşasın Cihan Komünist İnkılâbı! Bütün Kuvvet İşçilere!' nidalarıyla hitam buluyor."
>
> Bkz. Mete Tunçay, *Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler* (İstanbul: Belge Yay., 1982), s. 266.

İşte sözkonusu bildirinin, ancak yeni bulabildiğim bir kopyasını, çevrimyazısıyla birlikte sunuyorum. Ne yazık ki, bu belgede, yasa gereği bildirilere yapıştırılan 2 paralık Osmanlı damga pulunun üstüne rastlayan kimi sözcükler okunamıyor.

66 yıl öncesinin bu 1 Mayıs'ıyla ilgili olarak, Dr. Şefik Hüsnü'nün, yine yukarıda andığım derlememde yeralan söylevine [s. 259-63: "İstanbul'da Bir Mayıs Mitingi] ve şu makaleye bakılabilir: Zafer Toprak, "İstanbul'da Amele Bayramları-I", *Tarih ve Toplum*, Sayı 41 (Mayıs 1987), s. 37-38.

Yoldaş!

Sana bayramın mübarek olsun demiyorum. Cihadın mübarek olsun diyorum. Çünkü yalnız bir memleket (Sovyetler Rusyası) müstesna olmak üzere, bütün diğer memleketlerde işçilerin bayram yapacakları gün daha gelmemiştir. Onlar, ancak sermayedarların ve patronların boyunduruklarından kurtuldukları ve hürriyetlerini kazandıkları gündür ki bayram yapabileceklerdir.

Fakat sen şimdi soracaksın: 1 Mayıs bizim için bir bayram ve şenlik günü değil mi, neden işimizi bırakarak, hatta gündeliklerimizi kaybederek burada toplandık?

Bunun cevabı pek basittir:

(1899)'da Paris'te toplanan Enternasyonal tarafından beynelmilel bir nümayiş günü olarak kabul edilen 1 Mayıs her şeyden evvel, bütün işçilerin sermayedar burjuvazi tarz-ı idaresine karşı nefretlerini göstermek için tezahüratta bulundukları gündür, o tarz-ı idare ki bütün servet ve istihsal vasıtalarına malik olan bir avuç zengine, milyonlarca işçiyi esir gibi çalıştırmak ve onların sıhhat, saadet ve hürriyetlerini ayaklar altında çiğnemek hakkını bahsetmiştir. Bunun içindir ki, işçiler 1 Mayıs tezahürüne, bir gün çalışmamak veya şenlik, bayram için değil belki bu büyük haksızlık ve adaletsizliğe karşı isyan etmek, sermayedar ve patronlara karşı seslerini işittirmek ve kuvvetlerini göstermek için iştirak ederler.

Bilir misiniz arkadaşlar ki, bugün bütün dünyada, milyonlarca, yüz milyonlarca işçi, aynı kızıl bayrak altında, aynı mukaddes gaye uğrunda nümayişler yapmaktadırlar. Bugün bütün işçilerin, hangi ırk ve dine mensup olursa olsun, yekdiğerinin sefalet ve ızdırap kardeşi olduklarını her zamandan ziyade kuvvetle hissettikleri bir gündür. Yine biliyor musunuz ki, 1 Mayısta bütün dünya sermayedarları korkularından titrerler. Çünkü bu haram yiyiciler, saltanatlarının son günlerini yaşadıklarını 1 Mayıs günü diğer günlerden daha şiddetle hissetmektedirler. Onlar işçilerden daha evvel ve daha iyi takdir etmişlerdir ki, cemiyeti yaşa-

tan amele sınıfıdır. Ve amele hakkın da, kuvvetin de kendi tarafında olduğunu idrak ettiği gün köhne sermayedar nizamını bozacak ve yerine iş saltanatını kuracaktır. Fakat çok yazıktır ki, işçilerin büyük bir kısmı daha henüz hakiki menfaatini idrak etmiş bir halde değildir. Patronların ve onların yardakçıları olan burjuva gazetecilerin hilekâr ve yalancı sosyalistlerin nüfuzundan kurtulamamıştır.

Arkadaşlar! Bugüne kadar size rehberlik etmek üzere başa geçen bütün insanlar sizi felâketten felâkete sürüklemişlerdir. Çünkü bu adamlar sosyalistlik ve işçilerin menafii için değil, yalnız kendi dolaplarını çevirmek ve ceplerini doldurmak için çalışmışlardır.

Ey senelerden beri aldatılan ve sosyalist isimli rehberler tarafından soyulan işçi arkadaşlar! Daha ne vakte kadar bu mel'unların elinde oyuncak olacaksınız?

Ne zamana kadar bütün kuvvet ve nüfuslarını sizden aldıkları halde sizi hiçe sayan, insan yerine koymayan bu cahil adamların keyfî muamelelerine, hırsızlıklarına tahammül edeceksiniz! Ne zaman kendi işinizi kendiniz görmeğe, kızıl sendikalar ve komünist grupları teşkiline başlayacaksınız ve (Üçüncü Beynelmilel)'e dahil olacaksınız?

Son tramvay grevi artık tamamıyla göstermiştir ki, amele teşkilâtları birkaç menfaatperestin elinde baziçe olduğu müddetçe amele için kurtuluş yoktur.

Arkadaşlar! Şunu iyice aklınıza yerleştiriniz ki, patronlar merhamet, insaf ve adalet tanımazlar. İşçilerin kuvvet ve ittihadıdır ki, onları insafa ve yola getirir. Hangi memlekette ki kızıl sendikalar ve komünist fırkaları kuvvetlidir, orada işçiler nisbeten daha rahat ve insan gibi yaşamakta ve günde sekiz saatten fazla çalışmamaktadırlar. İşsiz kaldıkları zaman yevmiyelerini almakta ve patronlar tarafından daha az tazyik edilmektedirler. Yine bu memleketlerdedir ki (komünizm) diğer memleketlerden daha evvel ve daha kolaylıkla teessüs edecektir.

Arkadaş! 1 Mayıs günü işçiler için bir şenlik, bir bayram günü olmamakla beraber bir ümit günüdür. İşçilerin pat-

ron ve sermayedarlara karşı açtıkları muharebe o kadar çetindir ki, bazen bu mücadelede hezimete uğrarlar. En imanlı ve en metin işçi ((sınıflarının)) bile ((hayallerinin)) kırıldığı ve ((kanaatlerinin)) sarsıldığı zamanlar olur. 1 Mayıs günü ( ) bütün işçiler başladıkları ( ) ve imanla takip edebilmeleri için büyük bir ümit ve heyecan verecektir ( ) sen ki 1 Mayıs, bütün beşeriyetin, iş saltanatının sermayedar saltanatı ( ) edeceği bir gün olsun. Elini kalbinin üstüne koy ve işçi vazifen ( ).

Yaşasın Sovyetler Rusyası.

Yaşasın Cihan Komünist İnkılâbı!

Bütün kuvvet işçilere!

1 Mayıs [1923]

Dün bütün dünya işçilerinin bayramı idi. Elinin emeği ile geçinen ne kadar amele, işçi, zanaatkâr varsa bu bayram günü el ele verir, göğüslerine yakalarına işçi işareti olan kırmızı nişanlar takar şenlik yaparlar.

Alnının teri, el emeği ile geçinenler bu dünyanın en namuslu, en çalışkan adamlarıdır. Vaktiyle kibarzadeler, krallar, hükümdarlar zamanında halk kendisi için değil, bu efendileri için çalışır, alnının terini o beyzadeler ve hükümdarlar için akıtırdı, şimdi dünya değişti, halk esir değil, insan olduğunu, bir çöpçünün bir padişahtan, bir kraldan farkı olmadığını, ikisi de Allah'ın bir mahlûku olduğunu anladı. Artık ekmeğini kendisi için kazanıyor. Terini kendisi için döküyor. Kolundaki sanatını, altın bileziğini kendisi için saklıyor. İşte dünkü 1 Mayıs günü bu namuslu, bu çalışkan insanların bayram günü idi. Bu bayramda din, milliyet farkı yoktur. Bu bayram çalışan ve ekmeğini alnının teriyle çıkaran bütün insanların bayramı idi. Bu münasebetle dün İstanbul'da yekûnu yüz binlere varan işçiler büyük şenlikler yaptılar.

Karagöz, Sene 16, sayı 1578, 2 Mayıs 1923
Tarih ve Toplum, 53, Mayıs 1988

Ankara Demiryolcularının 1 Ekim 1922 Tarihli Bir Bildirisi

Şimendiferci Arkadaşlara

Arkadaşlar!
Türkiye işçi ordusunun tarihi birinci sahifesinde seni kaydediyor. Neden mi..?

Hürriyetin İlânı'nda en evvel amele cemiyetini kuran sen ve arkadaşlarındı. Sen müstebid, zalim idarenin elinden birçok haklarını kurtarmağa uğraşırken hiçbir amele teşkilâtı, işçi birliği, varlığı yoktu. Bunu meydana sen koydun!

En evvel patronuna sen isyan ettin! Fakat bilâhere hükümetin eli buna karışıp gün geçtikçe bu senin haklı davanı söndürüp kapattılar.

Yine sen ve arkadaşların gizli teşkilâtlar yaparak varlığını, halkını müdafaa hususunu ihmal etmedin. Türkiye'de doğup ölen bütün işçi cemiyetleri hep senden örnek aldı. Sen çekicinle, eğen ile, tornan ile işin başında çalışırken dimağın da teşkilâtların yollarını tanzim ile uğraşıp, çalışırdı.

(Türkiye Komünist Partisi'ne) varlık veren, onu ilk devrelerinde yaşatan, mevcudiyet-i maneviyesini, kıymetini yükselten yine sensin!..

Hayatta mübarezen sermayecilere karşı mezarının eşiği-

ne kadar ilelebed devam edip gidecek! Sen bu mübarezeni gevşetir isen, kendin de, çocukların da, neticede açlık ve sefalatten kurtulamazsınız.

Şu muazzam harp senelerinde senin varlığını, hizmetini, fedakârlığını inkâr eden nankördür!

Tahtlar, taçlar devrilip hükümetlerin meydana gelmeğe, hayatta yeni bir inkılâp, yeni bir ışık, yeni bir devir açılmağa başladığı bugün iyi bil ki bunun en esas temeli kardeşlerin işçilerdir.

Arkadaş işçi ve amele orduları bir memlekette terakki ve temeddünde yegâne amillerdir. Türkiye'nin millî varlığının ilk *tutgasın* [?] eden yine en evvel bir amele varlığı teşkilâtını ortaya koyan ve başlangıç olan münevver yine sensin! İşçi senin diğer amele cemiyetlerinin tarihlerini tetkik et! En başta [?]

Bugün elindeki teavün sandığı senin, istikbalin en büyük bir istinadgâhıdır. Kendin, evvel, ailen için ne kadar çalışıyor isen; belki ondan daha fazla olarak bu sandık hakkında çalışmaklığın lâzımdır. Ve dünkü yokluk içinde: bu gün elinde okuduğun nizamname sana çok şey vaad etmez.

Yarınını temin için onu kendi varlığına, ihtiyacına, istikbaline göre tevsi ve tanzim için var kuvveti pazuya çevirip çalışmalıdır.

Arkadaşlar:
Aranızdaki suitefehhümden, suizandan; daima bizi ezmek isteyen emeğimizin hakkını çalan zâlimler istifade eder!

Mukadderâtını tevdi ettiğin arkadaşların sana doğru hizmet edip çalışmaz ise onları oradan yıkıp kaldırmak daha namuskârlarını işbaşına getirmek senin hakkındır...

Arkadaşlar:
Cihan hükûmetlerinde, cihan milletlerinde bütün amele ve işçi sınıfı ordusu kendini saydırmış, hakkını tanıttırmıştır.

Seni müdafaa eden, himaye eden kanunlar sen hükûmetten istemezsen, aramazsan, işlerin pek geri kalır. Ya-

şamak isteyen bir adamın çalışmağa ve her türlü ızdıraba, yorgunluğa katlanması lâzımdır.

Elbette sâyiinin semeresini göreceksin:

Arkadaş!
Harp dolayısıyla hükûmetin idaresine geçen demiryollarının yarın yine sermayeci ellerine geçeceğini unutma!

Ve yine unutma ki, göreceğin muamele seni çalıştırıp sırtından geçinecek, seni yok pahasına satın alacak, daha doğrusu çalacak patronların muameleleridir.

Bunu hayatıyla kendi hayatını mukayese edersen hayret edeceğin ve sana edilen haksızlığı, zulmü çarçabuk anlayacak ve göreceksin!

Eğer bu fırsat elde iken kendini müdafaa ve muhafaza edecek tedabiri hazırlayıp saadet ve istikbalin için, ailenin refahı için lâzım gelen malzeme ile mücehhez olmaz isen, neticede yanacak yalnız sen değil, çoluğun çocuğun ahfadın da beraberdir.

ARKADAŞ,
Varlığını müdafaa, istikbalini ihzar için, metin ve sabur ol! korkma, istikbal senindir! Sen yalnız azm ü sebatla hüsnüniyetle çalış! Bugün muvaffak olamadığın gayeyi yarın elde edeceğine şüphen olmasın!

Sen olmadığın için daha dün vücuda getirilemeyen "İşçi Birliği" amelesini gözönüne getir...

Arkadaşını sev.. Aradaki rabıta-ı muhadeneti bozmak isteyenleri daire-i itaate sevk et.. Rehberlerini intihap et! Elindeki teavün sandığını söndürme.. Yazıktır.. Bunu ilâya çalış ki, sen de âlî olasın... Arkadaş..

Ankara 1-10-38 [1922]

Tarih ve Toplum, sayı 57, Eylül 1988

Gizli Parti Kâtib-i Umumîsi Vedat Nedim'in Takma-Adla Yazdığı Bir Makale

1926'da Atatürk'e karşı düzenlenen İzmir suikast girişiminin solla herhangi bir bağıntısı olmamıştır. Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin yaptığı sorgulamalarda, dolaylı olarak, İttihatçı solunun 1920'deki (Halk Şûrâlar Fırkası ve Mesâi Programı gibi) etkinlikleri hakkında bilgiler ortaya çıkmıştır. Ancak, Ziya Hurşit'in yargılanması sırasında, ona "Komünist Hemşinli Mehmet kimdir?" diye sorulduğunu görüyoruz. Ziya Hurşit, bu soruyu "Dayızademdir. Onun bu işlerle ilgisi yoktur" diye yanıtlamıştır.[1]

Suikast girişimi üstüne, TKP genel sekreteri Vedat Nedim [Tör] yazdığı bir makalede, İstiklâl mahkemesinin olayı kişisel tutkularla açıklamaya çalışmasını eleştirmekte ve sınıf-

1 Aslında bu zat, bir buçuk yıl önce Cumhuriyet Aleyhine Suikast Mahkemesi'nde yargıç önüne çıkmış ve o vesileyle 17 Ocak 1924 tarihli *Vatan* gazetesinde resmi de basılmıştır. O davada bir yıl hapse hükûm giyen sandalcılar kâhyası Ali Osman Ağa ile Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'ya silâh kaçırma işlerinde çalışan Komünist Mehmet Efendi tutuksuz olarak yargılanmış ve beraat etmişti. Yine 17 Ocak 1924 günkü *Vakit* gazetesinde, mahkemede "basit ve saf bir edayla" verdiği ifadesinden, babasının adının Mustafa olduğu, Hemşinli Arzuoğullarından geldikleri, 39 yaşında ve evli bulunduğu, İstanbul'da Kasımpaşa'da oturduğu, eskiden ticaret yaptığı, ama şimdi boşta olduğu anlaşılmaktadır.

sal bir çözümleme yaparak TpCF'nı emperyalizm yardakçılığıyla suçlamakta ve HF iktidarını, halk yararına bir ekonomi politikası izlemeye, emekçi kitlelerin geniş demokratik haklarını tanımaya çağırmaktadır. Yazara göre, halka dayanmayan bir devrim anlamsızdır, oysa Türkiye'de bugün o yönde bir eğilim başgöstermiştir.[2]

İzmir Suikasd Teşebbüsünden Alınacak Dersler

Türkiye reisicumhuru Mustafa Kemal Paşa'ya karşı yapılmak istenilen suikasd teşebbüsü Türkiye'nin bugünkü dahilî vaziyetini tetkik ve izah etmek için bir anahtar vazifesi görebilir. Türkiye matbuatı ve İstiklâl Mahkemesi bu suikasd teşebbüsünün sebep mahiyetini yanlış bir nokta-i nazarla tefsir ve izaha çalışmaktadırlar. Bu teşebbüsü şahsî infial ve ihtirasların bir neticesi olarak göstermek, bu teşebbüsün haricî şekli altında yatan içtiâî kuvvetlerin mücadelesini meydana çıkarmamak ve buna nazaran tedbirler ve istikametler almamak Türkiye Cumhuriyet inkılâbı namına yapılan çok ağır bir hatadır.

İstiklâl mahkemesi bu teşebbüsün esas olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın suret-i teşekkülünü ve mahiyetini halk kitlelerine izah etmeye çalışırken, bazı politikacı generallerin ikbal ihtiraslarının hareket noktası olarak kabul ediyor. Filhakika bu nevi adamların şahsî ihtirasları bir vakıa olsa da, şiyasî bir hadiseyi izah edecek bir mebde noktası değildir. Asıl mebde noktasını Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın dayandığı içtimaî kuvvetlerde aramak lâzımdır. Kâzım Karabekir Paşa'nın "Ben Halk Fırkası'nın iktisat ve maarif siyasetine muarız olduğum için bu fırkadan çıktım..." "... Harekete sonradan iştirak eden ikinci derecede şahsiyetler, ona başka bir istikâmet vermeye çalış-

2 Bu yazının yayımlandığı dergi hakkında, benim "Vlahov Efendi'nin (1878-1953) *Balkan Federasyonu* dergisi (1924-32) ve Dr. Şefik Hüsnü Değmen" yazımıza bakınız: *Tarih ve Coğrafya*, sayı 45, Eylül 1987.

tılar..." tarzında mahkemede söylediği sözler çok sayan-ı dikkattir.

Evet, TpCF, HF'nin iktisadî siyasetine muarız olan içtimâî bir sınıfın, Türkiye'nin büyük şehirlerinde murabahacılık, emperyalizm maliyesine simsarlık yapan burjuvazinin siyasî bir teşekkülüdür. Kâzım Karabekir Paşa gibi adamlar da, herhangi bir sebeple olursa olsun, bu teşekkülün başına geçecek elebaşlarıdır. KK Pş gibi şahsiyetlerin cumhuriyet inkılâbına yaptıkları en büyük ihanet şahsî ihtirasları değil, bu inkılâbın en büyük düşmanı olan emperyalizm yardakçılarının siyasî teşekkülüne önayak olmalarıdır. Onları bu nokta-i nazardan muhakeme, teşhis ve mahkûm etmek icap ederdi.

İstiklâl mahkemesinin verdiği ağır cezalar, murabahacı ve emperyalizm maliyesine yardakçı burjuvaziyi ancak –muvakkaten– bazı silâhlarından tecrid edebilir. İnkılâbı bu mazarratlı düşmanlardan kurtarabilmek için daha çok esaslı ve derin tedbirler almak icabeder. Bu tedbirlerin en mühimi ve esaslısı emekçi halk kitlelerini daha kuvvetli surette inkılâba bağlayabilmektir. Halk kitlelerine dayanmayan bir inkılâp ya esas mânâ ve mahiyetini tamamen kaybeder –ki bugün Türkiye İnkılâbı bu istikamette inkişafa temayül gösteriyor– yahut da en ufak bir darbe ile tarümar olur.

Emekçi kitlelerini inkılâba bağlamak için parlak nutuklar, zarif makaleler, muşaşa' seyahatler kâfi değildir. Asıl mesele, bu kitlelerin iktisadî ve siyasî vaziyetlerinin nazar-ı itibare alınmasıdır. Halbuki bugünkü hükûmet –bugünlerde devlet aparatını idare edebilecek en inkılapçı bir zümrenin elinde bulunduğu halde bile– dayandığı içtimâî kuvvetlerde vücuda gelen tebeddüller ve bu tebeddüllere körükörüne inkiyad etmesi dolayısıyla, Türkiye halk kitleleri üzerindeki nüfusunu gitgide kaybetmektedir ve suikasd teşebbüsü de bu vakıayı pekâlâ nazar-ı dikkate almıştır.

Halk Fırkası hükûmetinin tuttuğu yeni iktisadî istikamet hiç de halkın menfaatine uygun değildir. Binbir şekildeki

vergiler, hayat pahalılığı, sermaye terakümünün barbarca inkişafı ve bu barbarlığı hükûmetin çok defa himaye etmesi, bugün inkılâbı temsil etmek isteyenlerle kitleler arasında derin bir uçurum kazmaktadır.

İktisadî vaziyetleri gündengüne berbatlaşan emekçilerin siyasî vaziyetleri de çok fecidir. Fakir köylü ve amelelerin menfaatini müdafaa edecek siyasî inkılâpçı bir gazetenin neşri bile imkânsızdır.

Bu vaziyetin bu suretle inkişafı Türkiye inkılâbı için bir felâkettir. Türkiye inkılâbının başında bulunanlar bugün bu inkılâbın dostları ile düşmanlarını tefrik etmelidirler. İnkılâbın derinleşmesi namına, onun düşmanları en ufak bir demokratik haktan bile mahrum edilmelidir. Buna mukabil inkılâbın en sağlam istinatgâhı olan emekçi kitlelerinin geniş demokratik hakları biran evvel tanıtılmalıdır. Aksi takdirde Ziya Hurşid'in atmağa muvaffak olamadığı tabancanın tetiğini bu sefer inkılâba karşı bizzat Halk Fırkası çekmiş olur.

Mehmet Süleyman

KAYNAKÇA

Azmi Nihat Erman, *İzmir Suikasti ve İstiklâl Mahkemeleri*, s. 90.

B. Ferdi, "İzmir Suikastını Hazırlayan Sebepler ve Sonuçları", [Alm.] 23-7-1926, Moskova.

La Fédération Balkanique/Balkan Federasyonu No. 52 (15-9-1926), s. 922-23.

Mehmet Perinçek, *Türkiye Diplomasisinde Gizli Sayfalar*, Kaynak Yayınları, 2011, s. 178-195.

Vedat Nedim'in *Balkan Federasyonu* dergisindeki (15-9-1926) yazısından iki aya yakın daha önce.

Tarih ve Toplum, sayı 83 Kasım 1990

Bir Sendikacı Risalesi: 1927

Yazarın kimliğini bilmediğimiz gibi, Zahmet Neşriyatı'nı da tanımıyoruz. Kitapçığın içeriği, bir komünist örgüt izlemini vermiyor. Okuyucularımızdan bu konuda bilgisi olan çıkarsa, bizi aydınlatmalarına çok sevineceğiz.

Sendikalar Meslek Birlikleri Niçin Lâzımdır?
Ameleye, Sendikalar İçinde Teşkilatlanmağa
Neden Lüzum Var

Bir işçi nasıl yaşar?

Nasıl çalıştığımızı, nasıl yaşadığımızı anlamak için biraz da vaziyetimizi tetkik edelim. Sabahın karanlığında işe başlarız 10-12 hatta bazen de 14 saat çalışıyoruz. Öğlen paydosu yapılan yerler pek azdır. İşbaşında ayak üzerinde kuru, soğuk şeylerle karnımızı doyuruyoruz. Aldığımız yevmiye hiç mesabesindedir. Yarı aç bir halde yaşıyoruz. Bir de hastalanır veya işsiz kalırsak, bütün ailemizle beraber mahvolduk demektir.

Bu fena ve gayr-i kabil-i tahammül vaziyeti bizzat kendi nefsinde tecrübe edip bilmeyen tek bir işçi bulunamaz.

Peki, şu halde işçiyi patronun tazyikinden, ustasının kü-

fürlerinden kim koruyacak..? Çocuklarının daha pek küçük yaşta fabrikaya gidip sıhhatlerini kaybetmemeleri için onun işgününü kısaltıp yevmiyesini kim arttıracak? Velhasıl maddi vaziyetini kim iyileştirecektir?

Patron işçilerin vaziyetini iyileştirebilir mi?

İşçilerin vaziyetini iyileştirmek için belki bizzat patronunun kendisi meşgul olur..? Acaba bu mümkün mü..? Hayır, hiç şüphe (s. 4) yok ki mümkün değildir. İşçilerle, patron ve fabrikatörlerinin barışması asla kabil değildir... Ve bu hiçbir zaman olamaz! Her patron, mümkün mertebe işçiyi çok çalıştırmak ve az para vermekte menfaattardır... Bir işçi nerede yaşıyor, kendisiyle ailesi nasıl geçiniyor. Bütün bunlar bir fabrikatör, bir patronu hiçbir şekilde alâkadar etmeyen şeylerdir. İşçiler, hastalandıkları veya kuvvetten düştükleri zaman patronların bilâ merhamet onları işten çıkardıklarını ve yerlerine daha genç işçiler aldıklarını bilmeyen kim var..? Hayır, kapitalistler işçilere yardım edemezler. Onlardan ancak cebir ve tazyik beklenebilir...

Hükûmet ameleyi müdafaa edebilir mi?

Belki hükûmet, ameleyi müdafaa eder..? Fakat şunu iyice bilmemiz lâzımdır ki, hükûmet iktidarı amele sınıfının eline geçmedikçe bu da mümkün değildir. Kapitalistlerin – yerli, ecnebi– hükümran oldukları yerlere, hükûmet iktidarını kendi ellerinde bulundurmağa her an için gayret ederler! Sermayedarlar sırf ameleleri takip ettirmek için, büyük bir polis ve hafiye ordusu beslerler.. Umumî müessesata, devair, orduya hep kendilerine muti adamları doldururlar.. Bu suretle bütün hükûmet aparatını kendilerine tâbi kılmış olurlar. Kapitalistler, hâkim oldukları yerlerde, veyahut polis kuvvetlerinin işçileri patronlara karşı müdafaa etmelerine hiç müsaade ederler mi? Sermayedarlar buna, hiçbir zaman imkân vermezler...

İşçilerin memnun oldukları her defasında, yevmiyelerini yükseltmek için grev yaptıkları veya tezahüratta bulundukları (s. 5) her anda hükûmet, derhal bunların üzerine ordu veyahut polis kuvvetlerini sevk eder... Grevci amele ile polis ve asker arasında kanlı müsadematın vukuu, sık sık her yerde görülüyor... Amele patronlardan şikayet maksadıyla mahkemeye müracaat ettiği zaman neticeden kim kazanıyor? Kapitalist değil mi? Bu, gayet tabiîdir. Çünkü mahkemesi de, polisi de, ordusu da, hükûmeti de velhasıl herşeyi de sermayedarların lehindedir. Bu itibarla işçilerin hükûmetten bir yardım beklemeleri pek mânâsızdır...

Her işçi münferiden kendisini müdafaa edebilir mi?

Şu halde işçileri burjuva hükûmeti tazyikinden, kapitalist istismarından kim kurtarabilir? Belki bunu her işçi, kendi kendine münferiden yardım etmek suretiyle yapabilir! İşçilerin, kendi iş günleri, yevmiyeleri ile çalışma şartları hakkında patronlarla, ustalarla ayrı ayrı konuşmaları, uyuşmaları daha iyi değil midir?

Hayır, hiç şüphe yok ki, daha iyi değil, daha fenadır. Çünkü, kadın, çocuk, kalifiye olmayan işçiler gibi daha zayıf ve daha tecrübesizleri patronların kendilerine teklif ettiği şerait dahilinde çalışmağa, yevmiye almağa razı olurlar. Şayet onlar bu şartlara razı olmazlarsa patron kendilerini kovmakta ve yenilerini tedarik etmekte hiçbir müşkilât çekmez. Hatta usta ameleler, şimendiferci, gemici, tornacı makinist gibi daha tecrübeli işçilerin bile, her zaman kendilerine verilmesi mutad olan yevmiyeyi de alamadıkları zamanlar pek çoktur. Çünkü bunlardan da bir kısmı daha şuurludur. Daha fazla talepkârdır. (s. 6) Bir diğer kısmı ise sükût eder. Eski şairlerden birinin dediği gibi;

"Ne verseler ona şakir,
ne kılsalar ona şad"

Tabiî bunlar diğer arkadaşlarına iştirak etmezler. O zaman kapitalist bunları daha ufak bir yevmiye ile kabul eder. Ve bunlar artık patronun yardakçısı, kuyruğu olurlar. Patron çok mecbursa, tabii o zaman, ilk fırsat zuhurunda tard edebilmek üzere bir miktar fazla yevmiye vermek suretiyle diğer daha talepkâr işçileri de kiralar. Görülüyor ki, münferiden patronlarla pazarlığa girişen işçiler hiçbir şey kazanamazlar. Patron onları hem kandırabilir, hem de kovabilir.

İşçiyi ancak sendikalar, meslek birileri müdafaa edebilir!

Hakikat halde, işçiye ne münferiden kendisi, ne de kapitalist veya burjuva hükümeti hiç, hiçbir kimse yardım edemez..! Onun menfaatını, hakkını patronlara karşı koruyamaz..!

Fakat işçiler hep birlik olarak, müştereken kendi sendikaları, cemiyetleri, meslek birlikleri vasıtasıyla hareket geçtikleri anda iş tamamıyla başkalaşır. O zaman her işçinin, patronla ayrı ayrı konuşmasına, pazarlığa girişmesine lüzum kalmaz. Bunun yerine onu temsil eden sendikanın mes'ul adamları bu müzakeratı, bu pazarlığı yaparlar.

İşçiler daha evvel, kendi sendikalarında, bu meseleleri uzun uzadıya görüşür ve muayyen kararlara geldikten (s. 7) sonra, bu kararları müdafaa etmek üzere vekillerini, mümessillerini gönderirler. Bu işçi mümessilleri, patronlarla yaptıkları müzakeratta bütün işçilerin menfaatini müdafaa ederler. Veya patronların her işçi ile ayrı ayrı değil, fakat sendika ile toptan bir mukavele yapmasını talep ederler. İşte buna, *kolektif mukavele* derler. Bu böyle bir mukaveledir ki, bilâ istisna o müessesedeki bütün işçilere şâmildir... Bu mukavele, bütün ve şeriatini, yevmiye, işgünü, bütün mesaili ihtiva eder. Bu suretle her işçi hakkının lâzım geldiği gibi müdafaa edildiğinde, kendisinin de unutulmadığına emin olur. Binnetice, patronlar da, münferiden işçilere çıkışmak imkânlarını bulamazlar. Çünkü karşılarında tek bir kişi değil, fakat bir kitle, bir kollektif vardır.

Demek ki, sendikalarda teşkilâtlanmş işçileri patron öyle istediği gibi istismar edemez...

Fakat kapitalist, işçilerin istediği şeraite razı olmaz ve sendikayı tanımak, onunla kolektif bir mukavele yapmak istemezse, o zaman sendika bütün işçileri işten çekerek patronu, o fabrika veya müesseseyi kapatmağa icbar eder.

Sendika, işçileri çalışmaktan alıkoyduysa, o zaman onlara gerek kasasından, gerekse diğer işçilerin ianesinden yardım eder. Sendikanın âzâsı ne kadar çoksa tabii ki maddî vasıtaları da o kadar boldur.

İşçiler geniş mikyasta ne kadar teşkilâtlı iseler, bunların çalışmadığı anlarda, işe gidip kendilerine ihanet edecek işçilerin miktarı da o nisbette azalır.

Maamafih, bu işçi-patron mücadelesinde işçilerin hezimetiyle (s. 8) neticelenen birçok vak'alar var. Bu bilhassa işçiler arasında kâfi bir vahdet olmayışından, aralarındaki hainlerin, *şütüreyberger*lerin bozgunculuk etmesinden ileri gelmiştir.

Şayet patron, grev kırıcısı hain ameleleri bulamazsa, şayet sendika bütün işçileri nefsinde cem'etmişse ve bunlar aidatlarını muntazaman veriyorlarsa, o zaman bütün grev müddetince grevci ameleye yardım etmek, bu suretle grevi nihayete kadar idame ettirmek, binnetice patronu itaate mecbur etmek pekâlâ mümkündür.

Patronlara karşı mücadele esnasında, amelenin birbirlerine yardım ve çok sağlam bir solidarite göstermeleri lâzımdır.

Bundan maada her işçi yoldaş, diğer bütün işçilerle çok sıkı bir kan rabıtası hissetmelidir. Bir işçi bütün işçiler için, ve bütün işçiler de bir işçi için mes'ul olmalıdırlar.

Sendikalar, işçilerin iktisadî vaziyetlerini iyileştirmek için yaptıkları mücadelelerde onlara rehberlik ettiği gibi, diğer bir sıra meselelerde de onlara yardım ederler.

Sendikalar, işsiz kalan işçilere iş arayıp buldukları gibi, ölüm, doğum, hastalık anlarında da kendilerine nakdî muavenette bulunurlar. Aynı zamanda işçilere hakiki nasihatler veren bürolar da organize ederler.

Bundan maada sendikalar, ümmiliğe karşı gece kursları, mektepler, spor şubeleri de vücuda getirirler...

Bu suretle sendikalar, işçilerin maddî ve manevî seviyelerini yükselttikleri gibi onu cemiyet hayatına alıştırırlar. Onu tenvir ederler...

İşte Sendikaların İşçilere Verdikleri Faydalar

(s. 9) Sendikalar nasıl teşkil edilmelidir?
Bir sendikanın teşkiline nasıl başlamalıdır?

Sendikaların zaruret ve ehemmiyetini anlamış birkaç işçi, her müessede bulunabilir. Bidayette bu işçilerin miktarı üçbeş kişi de olsa yine kâfidir... İşte bunlar sendikaları teşkil edecek heyet-i müteşebbise teşebbüs komitelerini vücuda getirebilirler.

300 işçisi bulunan bir mensucat fabrikasını alalım... Buradaki üç dokuyucu işçi, mensucat sendikasını teşkil için, teşebbüs komitelerini vücuda getirmeğe karar vermiş olsunlar. Eğer o memleketin başka bir şehrinde bu nev'i bir sendika –yani mensucat sendikası– mevcutsa, o zaman teşebbüs komitesi, kendilerine yardım edilmesi ve müşterek mesâi için bu sendika(ya) müracaat eder. Maamafih aynı şehirde bir başka sanat şubesine (s. 10) mensup da olsa, bir diğer sendika mevcutsa, teşebbüs komitesi, teşrik-i mesâi edilmesi için vereceği tahsisatlarla yeni teşkilâta yardımı dokunabilen bu sendikaya da müracaat eder.

Teşebbüs komitesi, sendika teşkili lehinde tahrikât yapmağı ve mümkün mertebe çok miktarda işçiyi bu sendikaya âzâ olarak celb etmeği kendisine vazife edinir, diğer imkânları düşünmeksizin, teşebbüs komitesi yalnız şifahî propagandada bulunabilir. Teşebbüs komitesi âzâsından herbiri, aynı zamanda olarak, fabrikanın grup içtimalarında, meüssese dahilinde sendika teşkili lehinde tahrikât yapar. Diğer sendikalar da kendisine yardım ederlerse bir beyannamecik de neşredilebilir.

O şehir veya o havalide bir tek mensucat fabrikası bulunuyorsa, o zaman o sendika da yalnız bir fabrika işçilerinden mürekkep olur. Fakat fabrikaların adedi birkaç tane ise, teşebbüs komitesi diğer fabrikalardaki işçileri de sendika teşkili için kazanmağa gayret eder... Diğer taraftan ve o fabrikalardan herbirinde kendisine yardımı dokunacak olan ve böylece "teşebbüs komitesine yardımcı" gruplar denilebilen yoldaş gruplarını da yapmağa çalışır. Sendika kendisine celbedilen işçilerin çokluğu nisbetinde daha iyi ve daha kolay faaliyette bulunabilir. Sendika teşkili lehinde propaganda yapan teşebbüs komitesi âzaları, evvelce sendikaya âza olmak arzusunu izhar etmiş işçileri de nazar-ı itibara alırlar (s. 11). Bir müdet sonra kendisinde sendika teşkili meselesi kat'i surette kararlaştırılan umumî bir içtima' akd edilir. Bu umumî içtima'ı yapmadan evvel burada halledilmesi ve karar altına alınması lâzım gelen aşağıdaki meseleleri de evvelceden hazırlamak lazımdır.

1- Sendika programının kabulü.

2- Heyet-i idare intihabatı

Sendikanın programı

Bu meseleleri, bilhassa program projesini hazırlamak teşebbüs komitesine düşer. Sendikanın programı, onun kanun-u esasîsi demektir. Her cemiyetin, bu meyanda sendikaların da, gayesi, maksad-ı teşekkülü ve nasıl çalışacağı hakkında bir fikir olması lazımdır.

Bilhassa bunun için, içtima'da toplanmış olan sendika âzâlarının program hakkında bir hüküm vermeleri zaruridir.

Program umumiyetle başlıca aşağıdaki meseleleri ihtiva eder:

1- Sendika ne maksatla teşkil ediliyor.

2- Sendikaya kimler âza olabilir, âzâlık hakkı.

3- Sendika nasıl teşkil edilmiştir ve nasıl çalışıyor.

4- Sendikanın malî faaliyeti.

Evvelce de söylediğimiz gibi *sendikalar, işçilerin kapitalistlere karşı menfaat ve haklarını müdafaa için teşkil edilirler.* Bunu, programa da koymak lâzımdır. Bundan maada, sendika, dersler, mektepler, klüpler vücuda getirmekle, işçilerin ve işçi çocuklarının (s. 12) tenviri maksadını da takip edebilir. Ve nihayet, işçi kiralamağa mahsus tavassut büroları, ölüm, hastalık ve grev vukuunda işçilere yardım için muavenet kasaları yapmak suretiyle de hizmette bulunur.

Kimler sendika âzâsı olabilir?

Her işçinin sendikaya âzâ olabileceğini daima nazar-ı dikkatte bulundurmalıdır. İşçi, gündüz veya gece işçisi imiş, usta veya kur'a amelesi imiş, şu veya bu dine mensupmuş, şu veya bu fırkanın âzâsı imiş, bütün bunlardan hiçbirinin ihemmiyeti yoktur ve sendika için bunlar hiçbir mâna ifade etmezler.

İşgücü satan kadın, erkek genç, ihtiyar her işçi sendika âzâsı olabilir.

Sendikalar, geniş bir demokrasi esası üzerine kurulurlar. Sendika âzâsı her işçi için aynı bir hukuka mâliktir. İntihap etmek, edilmek, bilâ kaydüşart, sendika âzâsı her işçinin hakkıdır. Sendikanın teşkilât, faaliyet ve hayatına ait meseleler ekseriyet-i ârâ ile karar altına alınırlar.

Ekseriyetle ittihaz edilen kararlara her sendika âzâsı işçi itaate mecburdur. Sendikanın muntazam iş görebilmesi için en mühim şartlardan biri disiplindir. Disiplinin ihmâl edilmesi sendika kararlarının infaz edilmemesi, sendikanın arkadaşlara tahmil ettiği vezaifin adem-i ifası muhakkak surette sendikanın de inhilâlini mucip olur. Buna binaen, şu veya bu arkadaşın fena hareketinden (s. 13) dolayı sendikanın umumî faaliyetinin sekteye uğramamasına bütün sendika âzâsı büyük bir gayret göstermelidirler. Bu her işçi arkadaşın gayet faal bir surette sendika hayatına iştirak etmesiyle temin edilebilir. Bütün bunlar, ancak doğru bir teşkilat esaası üzerine bina edilen sendikalarda mümkündür.

Herşeyden evvel bizzat işçi kitlelerinin mahallinde çalışması esasına müstenit aşağı, şube teşkilâtları koymak lâzımdır. Meselâ, fabrikada, imalâthanede, madenlerde –memur sendikası olduğuna nazaran– devairde, köylerde gibi. Yani bir müessesede çalışan bütün işçiler, umumî içtima'larında müessesenin ismiyle tesmiye edilen komiteler intihap ederler. Fabrika komitesi, maden komitesi ilâhere gibi.

Sendikanın idare heyeti

Müessese veya fabrika çok büyük olup bütün âzâyı biraraya toplamak mümkün değilse, o zaman her sanat şubesi kendi kendi murahhaslarını komiteye gönderir... Komiteler, bulundukları müesseselerde, kendi âzâları arasında o müesseseye ait bütün sendika faaliyetlerini sevk ve idare ederler.

Komiteler teşekkül ettikten sonra bunları kendi aralarında birleştirmek lâzımdır. Bunun için de, o müessese komiteleri, meselâ mensucat fabrikaları komiteleri konferans halinde toplanırlar. Bu konferansa, umumî içtima'da intihap edilmiş işçi murahhaslar da gönderilir. Konferans o şehir veya o mıntıkadaki bütün mensucat fabrikalarına ait mesâili tetkik ve halleder. Yine (s. 14) bu konferans, gelecek konferansa kadar sendika faaliyetini idare edecek olan heyet-i idareyi de seçer. Heyet-i idare, reis, kâtip ve kasadardan mürekkeptir. Sendika heyet-i idaresi grev, kolektif mukavele vesaire gibi mühim meselelerde müessese veya fabrika komiteleri âzâlarıyla istişare eder. Veyahut da bütün fabrikalardan gelen murahhasların iştirakiyle bir murahhaslar içtima'ını davet eder. Heyet-i idare, bu fabrika komiteleri vasıtasıyla o müessese dahilindeki amelenin vaziyetinden, onların yevmiyesinden haberdar olur. Yine bu komiteler vasıtasıyla patronlarla işçiler arasında, amele namına, kolektif mukaveleler akd eder. Ve mahkeme ile hükûmete karşı amelenin haklarını, menfaatlerini müdafaa eder.

Aidat

Bundan maada heyet-i idare, aidatın da muntazam bir şekilde verilmesine dikkat eder.

Sendikanın malî vaziyetine, ayrıca, büyük bir ehemmiyet atfetmek icap eder. Muntazam ve sabit bir aidat vaz'etmek, bunun muntazaman tediyesine nezaret etmek, sendikanın varidat ve masarifatının muntazam bir hesabını tutmak da lâzımdır.

Sendikalardaki duhuliye ve aidat muhtelif şekillerde olabilir. Alınacak aidat aylık kazancın yüzde bir veya ikisi nisbetinde olabildiği gibi bunu üç ne've, üç gruba tefrik etmek de mümkündür: küçükler, kadınlar ve kara amele için... Mütehassıs işçiler de ayrı bir grup teşkil ederler. Veyahut da alınan yevmiyelere nazaran sabit bir aidiye ve sabit bir duhuliye tesbit (s. 15) edilir. Meselâ duhuliye on kuruş, aidat da on, yirmi ve kırk kuruş tarzında olabilir. Meselâ Çin'deki bazı fabrika amelelerinin aidatı bu şekilde sabit bir miktardır. Mamafih hepsinden iyisi bunu umumî içtima'ın kararına bırakmaktır.

Bir müessese veya fabrika ancak tek bir sendika olmalıdır

Sendika teşkil edilirken dikkat ve gayret edilecek en mühim nukat bir fabrika veya müessesede ancak tek bir sendikanın bulunması keyfiyetidir... Bunların taaddüdüne hiçbir şekilde imkân verilmemelidir. Bunun için de meselâ bir mensucat fabrikasını nazar-ı itibare aldığımıza göre, orada çalışan dokumacı amele ile beraber, elektrikçilerin tornacıların, tesviyecilerin, kara amelenin de yalnız bu mensucat sendikasında âza olması lâzımdır. Bir müessese veya fabrikada sendikaların adeti taaddüt edecek olursa, o zaman işler doğru bir şekilde yürümez. Bundan maada şunu da nazar-ı dikkate almalıyız ki, aynı bir fabrikada çalışan muhtelif sanat şubeleri amelesi arasındaki münasebet, diğer bir fabrikada çalışan aynı sanat şubesine mensup ameleler(le)

olacak münasebetten daha sıkı ve daha yakındır. Meselâ, mensucat fabrikasındaki bir tornacı, iş itibarıyla bir başka fabrikanın tornacısıyla değil, fakat çalıştığı mensucat fabrikasındaki dokuyucu ile daha çok alâkadar ve bağlıdır. Mensucatçılar grev ilân ettiği zaman o fabrikadaki tornacıların da bunlara iltihak etmesi zaruridir.

Teşebbüs komitesinin bütün bunları iyice hesaplaması ve umumî içtima'da izah etmesi lâzımdır, umumî içtima' programı (s. 16) tetkik ve onda lâzım gelen tashihatı yapar. Onu kabul eder. Bundan sonra, artık bilfiil sendika teşekkül etmiş olur. Daha sonra da, en faal ve en ziyade itimadı haiz işçi yoldaşlardan bir idare heyeti intihap edilir.

Sendikanın işleri nasıl cereyan etmelidir?

İlk devirlerde umumî içtima'ları sıkça akd etmek lâzımdır. Umumî içtima'lar arasındaki fasıla esnasında idare heyeti âzâları büyük bir dikkatle şunları hassaten tetkik ve tatbik etmelidirler:

1- Muhtelif fabrikalardaki kadın, erkek, genç işçilerin vaziyetleri, evlerindeki hayatları, aldıkları yevmiyeler, iş (çalışma) şeraiti...

2- Aynı sanat şubesine mensup muhtelif fabrikalardaki ameleleri birbirlerine yaklaştırmak

3- Diğer sendikalarla ve merkezî sendika teşkilâtıyla rabıtada bulunmak ve onların tecrübe ve nasihatlarından istifade etmek.

Heyet-i idare, dikkatli çalışmak, teşkilâtı adım adım kurmak ve bütün işçileri kendisine celbetmek sahasındaki mesaisinden sonra kısa bir zaman zarfında bütün işçilerin menfaatini gözeten sağlam bir sendika ortaya çıkarmış olacaktır...

Tarih ve Toplum, sayı 89, Mayıs 1991

Vlahov Efendi'nin *Balkan Federasyonu* Dergisi ve Dr. Şefik Hüsnü

"Balkan Federasyonu" fikrini, ben ilk kez, 1961-1963 yıllarında Londra İktisat ve Siyaset Bilimi Okulu'nda arkadaşlık ettiğim Kosta Simitis'ten işittim (şimdi, Papandreu kabinesinde Ekonomi Bakanı). Türk-Yunan sorunlarına da çözüm olarak ortaya atılan bu fikrin, Yunan bağımsızlığı öncesine (Rigas'a) kadar giden bir geçmişi varmış ve Yunanlı ilericiler arasında hiçbir zaman unutulmamış. Kosta, bundan haberim olmayışına pek şaşmıştı. Ama 1960 öncesinde Türkiye Cumhuriyeti aydınlarının böyle bir düşünceyle gerçekten alışverişi yoktu. Federasyon bizim için ancak uzak geleceğe değgin güzel bir Ütopyaydı. Oysa İkinci Meşrutiyet'te benzer bir fikri, daha Balkan Savaşı çıkmadan bir Osmanlı meb'usu önermiş, sonra da peşini bırakmamış.

Toprağı bol olsun, Dimitur Vlahov Efendi (1878-1953) hakkında, benim *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925* kitabımda (2009) s. 96-97'deki çerçeve içinde hayli bilgi var. Ama burada da kısa bir özet vereyim. Vlahov 1878'de Makedonya'da doğmuş. Selânik'te liseyi, Sofya'da üniversiteyi bitirmiş, öğretmen olmuş. 1903-1904'te Makedonya İç Devrim

Örgütü'nün (VMRO = Vutnesna Makedonska Revolutsionarna Organizatsia; batı dillerindeki kısaltmasıyla IMRO) Merkez Komitesi'ne girmiş. 1908 güzünde bu örgütün Makedonya'nın Bulgarlarca ilhakına karşı özerkliğini savunan kanadının, yani Federal Halk Partisi'nin adayı olarak İkinci Meşrutiyet'in ilk Meclis-i Meb'usan'ına Selânik'ten milletvekili seçilmiş. 1910'da bu parti kapanınca Selânik Sosyalist Federasyonu'na girmiş. 1912'de milletvekilliği daha sonra ermeden, Balkan Savaşı arifesinde *İkdam* gazetesine Balkan Federasyonu hakkında 6-7 yazı yazmış. Bu makalelerin Fransızcaları da, İstanbul'da yayımlanan *Jeunne Turc*'de çıkmış. Ayrıca Meclis-i Meb'usan'da Balkan Federasyonu'nu gerçekleştirmek için çalışacak bir grup oluşturmak istemiş. Kendisine 50-60 milletvekili adlarını yazdırdığı halde, bu girişimden sonuç çıkmamış. (Vlahov'un 1970 yılında Üsküp'te yayımlanan anıları, *Memoari*'den naklen, G. Haupt - P. Dumont, çev. T. Artunkal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketler* - İstanbul: Gözlem Yay., 1977, s. 262.)

Vlahov Efendi 1913 sonunda Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı'na girmiş ve 1914'te Bulgaristan'ın Odesa Başkonsolosu olmuş. 1916'da Priştine işgüderliği yapmış. 1924'te ise Bulgaristan'ın Viyana Başkonsolosluğu'na atanmış. O ilkbaharda Komünistlerle IMRO'nun (ilhakçı ve federasyoncu) iki kanadı arasında kısa süren bir anlaşma yapılmış. Bu hava içinde, Vlahov Viyana'da *La Fédération Balkanique* dergisini (1924-1932) çıkarmaya başlamış. Ertesi yıl (1925), bunu gizli tutarak, Bulgaristan Komünist Partisi'ne girmiş. Sekiz yıl süren Balkan Federasyonu macerasından sonra, 1932 Kasımı'ndan itibaren, Komintern'in çok-dilli dergisi *Inprekorr*'a yazılar yazmaya koyulmuş. 1935'te Sovyetler Birliği'nde siyasal mülteci olmuş, 1944'e kadar orada yaşamış. O yıl Yugoslav KP'ne girmiş ve 1953'te (nefret ettiği Stalin'in ölmesinden birkaç gün sonraki kendi) ölümüne değin, bu

ülkenin yüksek parti ve yönetim görevlerinde bulunmuş.

Ben 1979'da Moskova'da Marxizm Leninizm Enstitüsü Kütüphanesi'nde bir *La Fédération Balkanique* koleksiyonu görmüştüm. Dokuz dilde yayımlanması (ayrı ayrı değil, aynı bir dergide dokuz dilin birden kullanılması) ve bu dillerden birinin Türkçe (tabiatıyla, Arap harfli) olması dikkatimi çekmişti. Joseph Rothschild de, bu derginin eksikli bir koleksiyonunun Oxford'daki St. Anthony's College Kütüphanesi'nde bulunduğunu yazıyor [*The Communist Party of Bulgaria, Origins and Development 1883-1936* (New York: Columbia Univ. Press, 1959), s. 175/dn. 22]. FB'in tamama yakın bir koleksiyonunu, son aylarda, Amsterdam'daki Sosyal Tarih Enstitüsü'nde gördüm.

Fransızca, Almanca ve "bilumum Balkan lisanlarında" (Arnavutça, Bulgarca, Hırvatça, Yunanca, Sırpça, Romence ve Türkçe) çıkan bu dergi 15 günde bir "intişar" etmektedir. 15 Temmuz 1924'ten Ekim 1930'a kadar Viyana'da yayımlanmış, 1 Temmuz 1926 tarihli 46'ıncı sayıdan itibaren "Balkan ekalliyetlerinin ve mazlum milletlerinin mecmuasıdır" altbaşlığını taşımıştır (Organe des Minorites nationale et des Peuples balkaniques opprimes). Dergi, 1 Aralık 1929 tarihli 124'üncü sayısından itibaren A (Fransızca ve Almanca) ve B (Balkan dilleri) diye ikiye ayrılmış, 1930 yılı Kasımı'ndan 1932 Şubatı'na kadar ise, yalnız A Bölümü Frankfurt am Main'da yayımlanmıştır.

Bu sergi üstüne, biri İngilizce, öteki Almanca iki doktora tezinde geniş bilgi vardır:

– *Socrates-James Asteriou, The Third International and the Balkans 1919-1945* (Univ. of California, 1959), yayımlanmamış 1043 s.

– Antje Helmstaedt, *Die Kommunistisehe Balkan Föderation im Rahmen der Sowjetrussischen Balkanpolitik zu Beginn der zwanziger Jahre*, 2 cilt (Berlin, 1978), teksir. 867 s.

Şimdilik, bu ilginç derginin açtığı soruşturmayı ve Dr. Şefik Hüsnü'nün buna verdiği yanıtı aktarmakla yetiniyorum. Balkan Federasyonu anketi, derginin Türkçe sayfalarında, 1 Eylül 1926 tarihli 51'inci sayıda açıklanmıştır. Fransızca olarak yayımlanan cevaplardan bazıları (H. Barbusse, P. Louis, L. Bazalgette, Kamil Balla, Prof. Kraus, Nitti ve Ph. Turati'ninkiler) Türkçeye de çevrilerek daha sonraki sayılarda ayrıca basılmaktadır. Şefik Hüsnü'nün yanıtı da önce Fransızca olarak 1 Ocak 1927 tarihli 59'uncu sayıda çıkmış, Türkçesiyse bir ay sonra, 1 Şubat 1927 tarihli 61'inci sayıda yayımlanmıştır.

Balkan Federasyonu ve Avrupa efkâr-ı umumiyesi siyaset ve edebiyat adamları nezdinde anketimiz

Makedonya ahalisinin bugünkü feci vaziyeti bir istihlâs mücadelesine girişmemizi bir vazife kılmaktadır. Eski Türk idaresi altında binlerce ve binlerce Makedonyalılar istiklâl ve hürriyet uğrunda hayatlarını feda ettiler. Balkan Harbi'nden sonra Makedonya yalnız efendi değiştirmiş ve Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan arasında taksim edilmiştir. Mağdur milletlerin istihlâsıyla intaç edeceği söylenen Harb-i Umumî, Makedonya'nın bu taksimini teyid etti. Bugün Makedonya eski Türk idaresine rahmet okutan bir esaret altında inlemektedir.

Makedonya[nın] bugünkü hâkimleri ahaliyi mahvetmek veya milliyetini söndürmek emelindedirler. Makedonya meselesini ortadan kaldırmak için en gaddar ve vahşi vesaite tevessül ve bütün bir milleti ifna etmekten çekinmiyorlar. Her tarafa korku ve dehşet ilka eden bu siyaset katliâmlarla, gasb ve garetlerle Makedonya ahalisini ecdadının meskenlerinden tard ve civar memleketlere sürgün etmektedir.

Bu siyasetin âmilleri Balkanlarda hükümran olan kanı mürteci hükûmetlerdir.

Bulgaristan'da Tsankof ve onun vârisi olan cemiyet-i askeriye büyük bir merteb-i kemâle getirdikleri eski gaddar

tedabiri mevki-i fiile vaz' ediyorlar. Katliâmlardan sarf-ı nazar, çetecilik usulünü yeniden ihya ve mahkemelerden cebren idam kararları çıkartıyorlar. Cânilerin kurşunlarıyla ifna edilen binlerce ahaliden maada mahkeme kararlarıyla idam edilen veya böyle bir karar beklemeden hapiste öldürülenlerin adedi gittikçe çoğalmaktadır. Yugoslavya'da Pasiç'in takip ettiği şedit merkeziyet usulleri keyfî harekât ve müstebit idare bu devletteki milliyetleri fevkalâde nahoşnut etmekte ve müstakbel buhranlara sevk etmektedir. Yunanistan'da ise askerî diktatörlükler birbirini veli etmektedir.

Romanya'da kurun-u vustaî bir hükûmet amele kitlelerini tazyik etmekte ve ekalliyetleri ifnaya çalışmaktadır. Nihayet Arnavutluk'ta Pasiç'in bir oyuncağı olan Ahmet Zogo ismindeki serseri siyasî rakiplerini öldürmekte ve ahaliyi tedhiş ve ihafe ile tazyik etmektedir.

Bütün Balkanlarda hükümran olan idare, zulüm ve istibdat idaresidir. Bu zâlim ve müstebit hükümetler arasında devam eden nifak ve rekabet Balkan milletlerini mahva sürüklemektedir. Harp, isyan ve katliâmlar bu zulüm ve istibdadın tabiî mahsulleridir.

Bu hale karşı bir çare yok mudur?

Eminiz ki, bu tehlikeleri izale için yalnız bir vasıta vardır. O da Balkan Federasyonu'dur. Bu fikri işaa için "Balkan Federasyonu" gazetesini neşrediyoruz.

Balkan milletlerinin serbestçe birleşmeleri ve Amerika Cemahir-i Müttefikası gibi bir federasyon teşkil etmeleri bu şibih cezireyi mahv ve inkırazdan kurtarmak için yegâne tedbirdir. Balkan milletleri ancak bu ümit ile istikbale bakmaktadır.

Balkan milletleri arasında gittikçe derin kökler salan bu fikri Avrupa efkâr-ı umumiyesinin büyük ricaline arz etmeyi bir vazife add ettik.

Fennî, edebî, siyasî adamlara zirdeki sualleri irad ettik:

1- Makedonya meselesinin şimdiki suret-i hallini hürriyet ve adalet mefhumlarıyla ve sulh-ü umumînin menafiiyle kâbil-i telif buluyor musunuz?

2- Balkanlarda bugün hükümran olan mürteci hükûmetlerin ekalliyetlerin hukukunu siyanet edeceklerine ihtimal veriyor musunuz?

3- Balkan milletleri arasındaki nifak ve cidali izale, ekalliyetlerin hayat ve hukukunu temin ve bugünkü istibdadı ref' için en iyi vasıta olmak üzere ne tedbir teklif ediyorsunuz?

4- Bugünkü hükûmetlerin bir Balkan federasyonu teşkil etmelerini mümkün buluyor musunuz?

5- Balkan Federasyonu hakkındaki fikrinizi ve bu fikir lehinde iseniz bir an evvel tatbiki hususunda ne gibi şeraiti lâbid add ediyorsunuz?

Şimdiye kadar aldığımız cevaplar birçok tarihî, içtimâi, iktisadî, siyasî esaslara istinaz etmekte olup Balkan Federasyonu'nun teşkiline taraftardırlar. Bu cevaplar, bundan maada ispat ediyor ki, Avrupa amele kitleleri, münevveran tabakaları fikrimizin tatbikinde bize muavenetlerini diriğ etmeyeceklerdir.

Avrupa efkâr-ı umumiyesinin Balkan Federasyonu lehindeki cevabı Balkan hükûmetlerinin mürteci ve faşist harekâtına indirilen büyük bir darbedir.

Bu maksat uğrunda sarf-i mesaî eden bizler için ise aldığımız bu cevapların kıymeti büyük olduğu kadar müstakbel galebemizi bildiren manevî bir muvaffakiyettir.

Takip ettiğimiz istihlâs mücadelesine cevaplarıyla tavsiyelerini esirgemeyen bu fen ve fikir adamlarına Balkan milletleri namına teşekkürlerimizi arz ederiz.

Gelecek nüshamızdan itibaren cevapları neşretmeğe başlayacağız.

Dr. Şefik Hüsnü

1890 senesinde Selânik'te doğmuştur.[1] Türk milletindendir. 1905-1912 senelerini Fransa'da geçirmiştir. Darülfünu-

1 Dr. Değmen'in doğum tarihinin doğrusu, 18 Nisan 1887'dir. Bkz. Rasih Nuri İleri, "Çanakkale'den Enternasyonal'e", *Yeni Gündem*, sayı 59 (19-25 Nisan 1987), s. 15-17.

nun doktor ünvanını haizdir. Henüz 15 yaşında iken 1905 Rus İhtilâli vesilesiyle beynelmilel amele hareketiyle alâkadar olmağa başlamış ve Paris'te tahsili esnasında, Müttehid Sosyalist Partisi'nin faaliyetini yakından takip etmiştir. Türkiye'ye avdet eder etmez, evvelâ Balkan Harbi, sonra Harb-i Umumî dolayısıyla seferber edilmiş, 1919'da terhis edildikten sonradır ki siyasî faaliyete atılmak imkânını bulabilmiştir. Bu senenin ilkbaharında, sosyalist telâkkilere kazanılmış bazı arkadaşlarıyla müştereken "Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası"nı tesis etmiş ve aynı zamanda Türk lisanında birinci Marxist mecmua olan "Kurtuluş"u neşretmeğe başlamıştır. Kurtuluş mecmuasının kapanması üzerine 1921'de, Türkiye amele hareketinde beş sene mütemadiyen gayet derin bir tesir icra etmiş olan "Aydınlık" ismindeki komünist mecmuası etrafında mücadelesine devam, 1922'de de komünist temayülündeki "Vazife" gazetesinin sermuharrirliğini deruhte ediyor. Nihayet 1924'te "Orak ve Çekiç" namı altında az zamanda büyük bir şöhret kazanan haftalık amele gazetesini çıkarmağa koyuluyor. 1925 Martında Takrir-i Sükûn Kanununun vaz'ı üzerine, bir İcra Vekilleri kararıyla, bütün ihtilâlci neşriyat tatil edildi. Ve bir müddet sonra da, kendisi Avrupa'da seyahatte bulunduğu bir sırada komünist akidelerini neşr ve tamim etmek ittihamıyla, yirmi beş kadar refikleri meyanında İstiklâl Mahkemesi tarafından 15 sene kürek cezasına mahkûm edildi.

Türk ve ecnebi lisanlarında intişar eden birçok makalelerinden maada başlıca eserleri: "Türkiye ve İçtimâi İnkılâp" nam kitabıyla Karl Marx ve Engels'in meşhur "Komünist Manifesti"nin Türkçe tercümesidir.

Balkan Federasyonu anketine cevap

Dr. Şefik Hüsnü

Son onbeş senenin kanlı mücadeleleri neticesi, Balkanlarda tahaddüs eden coğrafî ve siyasî değişikliklerden hiçbirisi, Balkan milletlerinin derin sefaletini, cüz'i olsun tahfif

etmiş değildir. Emperyalist rekabet dalaveralarını, çalışkan kitlelerin arkasında saklayarak, sahte bir vekar ile müdahalelerde bulunan düvel-i muazzama için... ve bu kitlelere ızdıraplarının hakiki iktisadî sebeplerini unutturmakta menfaattar olan bütün yerli zümreler için, Türk istibdadi maksada gayet uygun bir mazeret teşkil ediyordu. (1912) senesinde hudutsuz iştihalarla kıvranan Balkanların burjuva hükûmetçikleri –itaatli oldukları emperyalizmin bir işaretiyle –itaatli oldukları emperyalizmin bir işaretiyle– zıt emellerinin çarpışmasına kısa bir fasıla vererek, bir bölük teşkiline muvaffak oldular. Ve bu bölük hazırlıksız yakaladığı Türkleri Şarkî Trakya'nın ötesine kadar püskürttü, milliyetperverlikleri sun'î bir tarzda kışkırtılmak suretiyle mücadeleye sevkedilen bu zulme ma'ruz kitleler, Türklerin çekilmesi üzerine ilk defa olarak gözlerini dört açtılar, artık Türk jandarması başlarında yoktu. Fakat Bulgar, Türk, Yunan, Sırp köylü sürüleri her zamandan beter bir soyguna tâbi tutuluyordu. Ve millî rekabetler azalacağına artmıştı.

Cihan Harbi neticesinde imzalanan sulh muahedeleri milletlerin kendi mukadderatlarına hâkim olmaları umdesini kaba bir hayasızlıkla ayaklar altında çiğnediler. Bu gibi cebir ve şiddet tetami altında mevcut feci vaziyet salâha yüz tutmaktan kat'-ı nazar, tahammül edilmeyecek bir dereceyi, bu dereceyi buldu. Bugün emperyalizm uşaklarının ve cellâtlarının idaresi altında, Bakanlar her millete mensup mazlum halk kitleleri için bir cehennem, bir maktel halini almıştır.

Vehle-i ulâda bir "Balkan Federasyonu" bu kardeş milletleri içinde tıkanıp kalmış oldukları çıkmazdan kurtarıp, tam bir kurtuluş yoluna is'al edecek yegâne çare gibi gelir. Filhakika, prensip itibarıyla bu teklife karşı yapılacak hiçbir itiraz yoktur. Hal-i hazırda bu memleketlerde hükûmet eden faşist devlet adamları bile bazı kuyud ve şurud dahilinde, bu suret-i hale yanaşabilirler.

Fakat meseleyi bu kadar umumî ve mücerret bir tarzda vaz' etmek abes bir hareket olur, bedahete karşı farz ede-

lim, ki sermayedarlık nizamının içtinap edilmez bir neticesi olan zıddıyetler bir an için izale edilmiş olsun ve Avereskuların, Avzonoviçlerin, Liyapçeflerin, Pangalosların veya bu ayarda burjuva kodamanlarının himaye ve riyasetleri altında ucube-i hilkat bir federasyon vücuda getirmek imkânı hasıl edilmiş olunsun. Biz ihtilâlciler, en başta böyle bir zâlimler ittifakına karşı mücadeleye girişecektik.

Bu mahiyette bir siyasî teşekkülün, yalnız hâkim sınıflara, iş kuvvetini, insaf nedir düşünmeksizin istismar etmek imkânlarını bahş etmekle kalmayıp, emperyalist devletler elinde, istiklâl emelleriyle çırpınan şark-ı karib milletlerini zulüm ve esaret altında tutmağa yarayan müessir bir âlet yerine geçeceği isbattan müstağni bir hakikattir.

Demek oluyor ki, istenilen şeyin esası neden ibaret olduğu ve muhtevası ne olması lâzım geldiğini açıkça tasrih etmeksizin bir federasyondan bahs etmek, alâkadar halkın tehlikeli bir hayale kapılmasına sebebiyet vermekten başka bir netice veremez.

İtikadımızca, Lenin'in vaktiyle ortaya atılmış olan "Avrupa Düvel-i Müttehidesi" şiarı hakkında ileriye sürdüğü mütalâatı Balkan şib-i ceziresine tatbik suretiyle ancak mevzuubahs meseleye doğru bir suret-i hâl bulmak kabildir. Beynelmilel malî sermayenin ortakları ve komisyoncuları olan büyük sanayi ve ticaret burjuvazisinin ve vasî arazi ve çiftlik sahiplerinin hâkimiyeti altında bir Balkan Federasyonu hem imkânsız hem de red edilmeğe lâyık bir şeydir. Menfaatperest rehberlerin birbiri üzerine saldırdığı bu kardeş milletlerin saadetini kâfil olabilecek yegâne teşekkül "Balkan Sosyalist Cumhuriyetleri Federasyonu"dur.

Bu vaziye altında mesele, bu bedbaht memleketleri kana bulayan milletler arasındaki mücadeleleri sınıf mücadelelerine kalb etmek ve soyulanların soyanlar üzerine galebesini temin etmek meselesine icra edilmiş oluyor. Menfaat peşinde koşan bir avuç soyguncunun doymak bilmez hırs ve tamahını teskin için hatırasını kaybolmuş zamanlardan beri ter ve kan döken şehirli ve köylü çalışkan halk tarafından

iktidarın ele geçirilmesi, amele ve köylü diktatoryası, yalnız ve yalnız bu, Balkan memleketleri sosyalist cumhuriyetlerinin federasyonunu imkân dahiline sokabilir.

Ancak proletarya inkılâbı pişdar partileri köylünün üzerinde nüfuz kazanmağa muvaffak oldukları nisbette o hedefe doğru yol almış olacağız. Çünkü herkesin bildiği gibi Balkanlarda ahali(si)nin kahir ekseriyetini köylüler teşkil ederler. Bunlara hulûl etmeksizin inkılâbı başarmak kudretini haiz bir kitle teşkilâtı haline gelmek, muhakkak bunların itimad ve müzaheretini kazanmağa mütevakkiftir.

Mukadderatları emperyalist sermayenin emrine münkad bir küçük erbab-ı emlâk ve müteahhit çetesinin menfaatlerine bağlı kaldığı müddetçe, Balkanların mazlum milletleri için kurtuluş yoktur.

Ankete cevap veren İbrahim Çolak[2] Balkanlar'daki devletlerin yönetim sistemlerinin değişmesini istemektedir. Bu olmadıkça azınlıkların ezilmesinin önüne geçilemeyeceğini öne süren İbrahim Çolak, Federasyon için ilk işin askerî sınırların kaldırılmasını ve Federasyonun gerekli olduğunu savunurken Türk hükümetinin de bunu görmesini istemektedir.

Tarih ve Toplum, sayı 45, Eylûl 1987

2 İbrahim Çolak: 1880 veya 1881 Bursa doğumlu, Mustafa Velid oğlu. 1316 (1900) Harb Okulu mezunu, Makedonya'da Bulgar ve Yunan çeteleri ile savaştı. İttihad ve Terakki üyesi; Birinci Dünya Savaşı'nda Teşkilât-ı Mahsusa'ya alındı. Savaşta kolundan yaralandı, *çolak* diye anıldı ve bu lâkabı sonradan soyadı olarak aldı. İkinci Kuvayi Seyyare komutanı olarak Birinci ve İkinci Düzce ve Yozgat isyanlarının bastırılmasında görev aldı. Suvari tümen komutanı olarak İnönü ve Sakarya muharebelerine katıldı. Sonra özel bir görevle Bulgaristan'a gönderildi. Tekrar emekli oldu. TBMM'nin II. döneminde Ertuğrul, III, IV ve V. dönemlerinde de Bilecik milletvekilliği yaptı (sicil no. 498). 24 Şubat 1944 Perşembe günü İstanbul'da öldü.

[Bu bilgiler, Sayın İsmail Arar'dan sağlanmıştır.]

"Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz!"
Kıvılcım (1928)

1- Mücadele: fırkaya kuvvet ve canlılık verir. Fırka menfaatinin en kuvvetli delili, şekilsizlik ve açıkça çizilmiş hudutların çokluğudur. Temizlendikçe fırka kuvvetlenir.

Lassalle'in Marx'a gönderdiği mektuptan
30.8.859

KIVILCIM
T.K.P.
Nâşir-i Efkârı
1928
Türk İşçi Kanunu İstiyor mu?

2- Yoksul köylünün kat'i kurtuluşu bizzarure bugün (sosy?)al mücadelede ve yarın idareci olacak ameleye sıkı sıkı sarılmaktadır.

Amele sınıfı inkılâbın mihveridir.

EY! kirli tırnaklı, biş sakallı şeyhin heybetli karşısında, boynu zincirli...(?) Kürt paryasının uluduğu Mardin kalelerinden, bir günde demirleri eriten paslı rutubet batakhanelerinde bir lokma ekmek için on dört buçuk saat soyul-

duğu halde-tırnakları manikürlü, sakallı traşlı-beyefendisine ırzını da bağışlamadıkça köpekler gibi sokak ortasına atılan genç işçi kadınların inim inim inlediği İstanbul surlarına kadar uzanan Türkiye:

Ey! Dünya kurulalıdanberi milyonlarla insanın, masum çalışkan hep bir sürü sütü bozuk efendiler tarafından satırdan geçirildiği kara toprak. Ey! Keyhüsrev'inden firavununa İskender'inden kayzerine, halifesinden aşiret reisine, padişahından Cumhuriyet diktatörlerine kadar tarihî hailelerin şımarttığı her çılgın müstereddinin derisinden çadır yaptığı, kemiklerinden kâşâne kurduğu "küçük Asya" halkı ve küçük fakat derdi büyük Asya: "Türkiya"! "Türkiya"!.

Ve ey!... Türkiye'de hâlâ ve ebediyyen alınteriyle çırpınan talihsiz çiftçi ve işçi...

Frengistan'ın drednotlu müstevlilerini kovalamak için kanın ile yoğurduğun bu topraklar üstünde şimdi de kanteri döken, senin sırtında türeyen kazıklı efendileri görüyor musun? Bu ili kanınla yoğurdun, lâkin yazık ki kızartmadın. Bir zamanlar kan çağlayan selleri yazık ki, kızıllaştıramadın...

Bu yerlerde beliren siyah lekeler, İtalyan karagömlekleriyle elele verenler, Türkiye'de amele yoktur diyen, seni inkâr edenler, yağlı lekeler gibi kâşâneleri, apartmanları ile yükseliyor, senin başına belâ kesiliyorlar, memleketin Allahı biziz diyorlar. Bunlar zengin, türedi, varlıklı sınıf burjuva, bezirgânlardır. Anadolu harbinde kanını, canını, namusunu, varını sen verdin. Meğer sen değilmişsin!. Bak! Tâk-ı zaferler altından irin rengine girmiş, sefahat, şan, şeref, hürriyet, adalet ve herşeyi onlar yaratmışlar... Esasen bütün bu lâflardan sana ne değil mi? Görüyorsun, şan: ortalığı efendileri hesabına kasıp kavuran burjuva maşası paşaların; şeref, göğüslerinde çeşit çeşit madalya sallandıran tayin edilmiş mebusların; hürriyet: seni gebertinceye kadar çalıştırıp, bütün bütün yarattığın kıymetlere sahip çıkan ve eline 200 kurşunluk ekmek parası sıkış-

tıran sermayedar patronların; ve adalet: komünist mücahitlerine polis salhanelerinde keyfî işkence yapmak olduktan sonra...

Bu çapulculuk "Halkçılık-Demokrasi" namı altında kurulmuş bir hâkim sınıf tuzağından başka nedir? Fakat ey gürbüz vücutlu, temiz yürekli işçi, çiftçi, bugün meb'us intihabatında sana emir ile istediği kodamanı seçtirerek seni peşine takan, seni koyun sürüsü gibi kırkan, bir tür vergiyle soyan, seni bir sürü gibi istediği yangına atan, buna mukabil sana hiç mânâsını anlayamadığı "demokrasi" diye kumpas kuran, sana kaba cahil gözüyle yukarıdan bakanlar da, daha dün kara Sultan devrinde halifenin kuyruğunu yalayan aşağılık "kapıkulu" ve "bezirgân" idiler...

Tarih ezelî ilerleyişinde devam ediyor. Bugün o "kulbezirgân"lar efendi mevkiine geçtiler. Bugün seni esir yerine koymuyorlar. Fakat "yarın" senindir. Ve o "yarın" ne vakittir biliyor musun?.. Sen efendi diye, yüksek diye tanıdıklarının, nihayet seni soymakla, senin kanını emmekle geçinen tufeyli bir sınıf haşerat olduklarını açıkça ve keskince anladığın zaman...

Ancak o zaman seni ezenlerin nasıl kuru bir blöf olduklarını, kendinin nasıl müthiş bir kuvvet sahibi olduğunu cihana göstereceksin.

Türk emekçisi, pekâlâ gördün ve göreceksin ki, en tehlikeli devirlerde yalnız senin olan ve sana inanan bir tek siyasî teşkilât vardır: Türkiye Komünist Partisi "T.K.P." senin içtimâi rolüne rehberlik eden şuuruyla tekrar tarihî sesini yükseltiyor.

Bütün Türkiye İşçileri ve çiftçileri birleşiniz!

Bütün Dünya işçileri birleşiniz!

T.K.P.
M.K.

İhtilâl Marşı

Fırtınalar Koptu Gökler Karardı.
Yangınlı Şimşekler Zulmeti Yardı
Kitleler Saf Oldular Saflar Sıkıştı
Kıpkızıl Kıyamet Dünyayı Sardı.

Gündüz Ateş Renkli Bayrağımızla
Gece Yol Gösteren Kızıl Yıldızla
Dağ Uçurum Vız Gelir İşkence Hiçtir
Ölüm Önümüzden Kaçar Bu Hızla

Nakarat

Haydi İşçi Çiftçi Ey Çekiç Orak Kalk
Marş Marş İleriye, Mahkûm Fakir Halk

Tarih ve Toplum, sayı 84, Aralık 1990

Yeraltı Basınına Bir Örnek (1929)

İrtica nasıl yıkılır?

Softalar, yobazlar, kırçıl sakallı kır bıyıklı derebeyi döküntüleri, tilki ruhlu ecnebi sermeyenin simsarları, Türkiye amelesinin, geniş emekçi köylü kitlelerinin kanı pahasına mal olan inkılâbı boğmak istiyorlar. Bunun için sık sık (?darbe)lere, irticaî taklib-i hükûmetlere kalkıyorlar. Eski vaziyetlerine hâkim olmak için her çareye başvuruyorlar.

Bu neden böyle oluyor? Şundan dolayı; Türk millî burjuvazisi inkılâbı yarıda bıraktı. İnkılâbı geniş emekçi kitleleri hesabına derinleştirmeğe bırakmadı. İrticaın başını Türk burjuvazisi ezmedi, ezemedi, ezemiyor. Çünkü irticaın başını ezmek, ancak irticaa kuvvet veren, irticaı harekete getiren, irticaın dayandığı iktisadî temeli yıkmakla mümkündür. Halbuki millî burjuvazi bu cihete yanaşmıyor. Derebeyliğin bekayasının burjuvalaşan tabakasıyla uyuştuğu için, onun diğer kısımlarına da dokunmuyor. Kurtuluş mücadelesinde ön safta giden amele sınıfına karşı hücuma geçen millî burjuvazisi inkılâbı yarıda bıraktığından aksi inkılâp kuvvetlerine yardım ediyor demektir. Emperyalistlerle ciddi mücadeleyi bıraktığından inkılâpçılığını büsbütün kaybediyor.

Burjuva inkılabı şahsî mülkiyeti bir elden diğer ele geçirir. Türk burjuvazisi de bu işi görürken derebeylikle uzlaşarak iş görüyor. Burjuvazinin bu uzlaşıcılığı irticaa kuvvet vermektedir. Mürtecileri yalnız asmakla iş bitmez. Aynı zamanda irticaı can evinden vurmak için, onların dayandıkları iktisadî temeli yıkmak lâzımdır. Bunun için de yegâne çare şudur:

1- Derebeyi mal ve mülklerinin bilabedel fakir köylüye tevzii,

2- Fakir ve orta köylüyü, amele sınıfı ve küçük sanatkârları ezen vergilerin lağvı,

3- Emekçi kitleleri ezen bugünkü şekildeki inhisarların kaldırılması,

4- Amele sınıfına serbest teşkilâtlanmak hakkının derhal tanınması,

5- İrticaî kuvvetlere hiçbir siyasî hak verilmemesi,

6- Bir dereceli inhitap kanuniyle Millet Meclisinin yeniden intihabı ve bu intihaba irtica kuvvetlerinin katiyen karıştırılmaması.

Küçük esnaf ve emekçi kitlelerin irticaın arkasından gitmemesi için bu işin yapılması lâzımdır.

Haricî emperyalist düşmanlarla kucak kucağa gelen burjuvazi bu işleri yapamayacak. Onda bu kuvvet kalmadı. Bu işi ancak, geniş amele köylü demokrasisine dayanan kuvvet yapar. Bu işi Türkiye'nin inkılâpçı amele sınıfı yapar.

Smavi

Halep orada ise arşın burada!

Takrir-i Sükûn Kanunu kalktı. Kalkan kanun nasıl bir kanundu, bu kanun kalktı da ne oldu, ne olacak?

Evvelâ birinci meseleyi anlayalım.

Takrir-i Sükûn Kanunu inkılâpçı bir kanun değildi. Çünkü eğer bir taraftan saltanat irticaına karşı çevrilmiş idiyse, diğer taraftan amele sınıfına, komunist hareketine, komunist fırkasına karşı çevrilmiş bir silâhtı. Evvelâ şunu unut-

mamak lâzımdır ki, komunist fırkasına karşı yapılan her hareket, amele hareketini tedhiş eden her kanun mürtecidir, aksi inkılâpçıdır; saniyen Takrir-i Sükûn Kanunuyla hükûmet derebeyliğine karşı tam mânâsıyla mücadele etmemiştir.

Bilakis, bu suretle tedhiş ettiği irtica unsurlarıyla, bu vaziyetten istifade ederek uzlaşmalar, anlaşmalar yapmıştır.

Bu suretle dört seneden beri hükmünü süren Takrir-i Sükûn Kanunu inkılâpçılığını kaybeden burjuvazinin mürteci sınıf diktatorasının bir ifadesiydi.

Şimdi bu kanun kalkmıştır. Fakat iş değişmiş değildir. İsmet Paşanın nutku bunun şahididir. İsmet Paşa, memleketteki komunist hareketine, inkılâpçı amele hareketine Meclisin kürsüsünden Takrir-i Sükûnun kalktığını ilân eden nutkunda hücum etti. Komunist hareketiyle, amele hareketiyle mücadele edeceğini resmen söyledi.

Bu bize iki şey gösteriyor:

1- Türkiye'de komunist hareketi doğru bir yoldadır; çünkü burjuvazi ondan korktuğunu itiraf etmiştir.

2- Takrir-i Sükûnun kalkması vaziyeti değiştirmemiştir. Eski hamam eski tas!

Burjuvazi bu iki şıkkın aksini iddia ediyorsa, Türkiye'de demokrasi vardır diyorsa, Komunist fırkasının resmen teşekkülüne müsaade etsin.

Halep ordaysa arşın burda.

Ahi

Kafamıza dank dedi

Bizde grevler neden cılız olur? Amele grevleri neden kaybederler? Neden bizde grevler ilerisi, gerisi belli olmayan bir bozgunlukla biter? İşçi birlikleri hareketlerinin içinde kuvvetleri teksif eden bir kudret de grevlerdir. İşçi birlikleri amelenin Sosyalizm mektebi ise, grevler onun harp mektebidir. Meslek birlikleri amele sınıfının ordugâhı ise, grevler bu ordunun yaz kış yaptığı manevralardır.

Fakat bu mektepler bizde hâlâ eski mahalle mekteplerini andırır, ordugâhlar onsekizinci asırdan kalma, manevralar başı kıçı belli olmayan yürüyüş.

[2. sayfa]
Birinci sayfadan mabad
Bu neden böyledir? Çünkü Türkiye'de işçi birlikleri bugünkü mahiyetleri ile pek iptidaî idiler. Bu birlikler hasta kasaları ve muavenet sandıkları şeklini bile göstermezler. Bunlar amelenin her günkü ihtiyaçlarına bakacak, onların (?) arzularını amele sınıfının umumî menfaatleri ile birleştirecek kabiliyette değildirler. Ameleye sınıf terbiyesi verecek, onlara hakiki inkılâpçı yolu gösterecek mahiyette değildirler.

İstanbul'da Tramvay amelesinin grevi oldu. Tramvay Kumpanyası var kuvvet ile bu greve karşı hücuma geçti. Ameleyi içinden dağıtmak için Uzeyir gibi Kumpanyaya satılmış unsurları grevcilerin içine saldırdı, polisi, jandarmayı, grev bozucularını ayağa kaldırdı.. Buna mukabil ameleler ne yaptılar? "Zor fenni bozar" şiarına dayandılar ve yalnız bu şiarla yürüdüler. Halbuki bu şiarla beraber kuvvetli bir grev komitesine ihtiyaç vardı. İşi çete muharebesine çevirmemek için muntazam ve kuvvetli bir merkez lâzımdı. Bunlar olmadan ameleler greve kalktılar diye, yanlış bir iş mi yaptılar? Hayır! Bin defa hayır! Fakat yalnız, her grevde olduğu gibi bu grevden de alınacak dersleri almadılar.

Grevlerle amele birlikleri beraber yürür; biri diğerini itmam eden iki halkadır. Grevsiz "meslek birliği" hareketi yürümez. "Meslek birliği" de olmadan grevler müspet netice vermez. Demek oluyor ki, artık kafamıza dank dedi. Kuvvetli, inkılâpçı işçi birliklerine ihtiyaç var. Amele hareketlerini ileri yürütecek plânlı grevler için umum Türkiye mikyasında hakiki meslek birlikleri vücuda getirmek lazımdır. Grevlerin acı tecrübelerinden esaslı dersler alınmalıdır. Buna çalışmayanlar hakiki vazifesini görmüyor, amele sınıfına ihanet ediyor demektir.

Umum Türkiye işçi birlikleri ittihadı'nı vücuda getirmek için seferberlik var. Her amele bu seferberliğe koşmalıdır.

Smavi

Amele sınıfına kısa bir tarihçeden büyük ders

Halk Fırkası işçi teşkilâtlarını himayesi altına almak istiyor. Bu ne demektir?

Meselenin künhüne varabilmek ve çevrilmek istenilen entrikanın çıplaklarını meydana koyabilmek için, aynı şekilde dün işçi sınıfına yapılan dalaveraların canlı misallerini ortaya koyalım.

İttihat ve Terakki Fırkası bir zamanlar M.M. grubu (Müfaa-i Milliye) ile mücadele sahasında ekseriyeti kazanmak için mühim yekûn teşkil eden işçi sınıfına yaklaşmak mecburiyetini hissederek İstanbul Amele Tesanüt Cemiyeti namile bir cemiyet teşekkül ettirdi. Aynı zarureti duyan M.M grubu Amele Cemiyeti'ni meydana getirdi. İşte karşı karşıya bulunan iki burjuva fırkası, kendi entrikalarının devrilmemesi için mücadele sahasında teşkilâtsız bir vaziyette bulunan işçi sınıfının menfaati iki burjuva fırkasının mücadelesine âlet olmak değildi. Kendi teşkilâtlarıyla müstakilen kendi siyasetini idare eden Komunist Fırkasının rehberliği altında vaziyeti tahlil ederek, M.M grubuna karşı aksi inkılâpçı olan ittihat fırkasını red ve onun yıkılması için mücadele etmekle mukabele etmesi lâzım gelirdi.

Maateessüf o gün için böyle bir vaziyete malik değildi. Ve kendi menafii ile uygun siyasetini müstakilen yürütücü bir vaziyette bulunmadığı için körü körüne, tarihi zaruretin ölüme mahkûm ettiği İttihat fırkasına âlet oldu.

Bugün işçi sınıfı bundan daha büyük tehlikeye, daha derin bir uçuruma sürüklenmek isteniliyor. İşçi sınıfının günden güne teşkilâtlanmağa doğru koşması, artık işçi sınıfının kendi kendine var olması, ancak kendi içinden doğan rehber kadronun Komunist Fırkası olduğunu anlamağa başlaması, Halk Fırkasını endişeye düşürdü. Halk fırka-

sı, rehberi bulunduğu sermeye ve sermayedar sınıfı hesabına, işçi sınıfını bu doğru görüş tarzından ayırmak, istikametini şaşırtmak için şöyle bir kombinezona karar verdi: İşçi teşkilâtlarını Halk fırkasının himayesi altına almak. Lâkin Halk fırkası sermayenin müdafii, Komunist fırkası ise sâyin müdafiidir.

Onun için işçi sınıfı da sermayeden ayrı, müstakil hareket etmek mecburiyetindedir. İşçi sınıfı sermaye sahiplerinin siyasetini müstakil yürüten Halk fırkası gibi, sâyin müdafii olan Komunist fırkasının müstakil rehberliği altında yürümek zaruretindedir.

İşçi sınıfına kadar yapılan dalaveralar, çevrilen entrikalar, kurulan kombinezonlar artık miktarı kâfi ders verdi. Halk fırkasının himayesine girmek, sermayenin bıçağı altında can vermek demektir. Benliğini bilen hiçbir amele Halk fırkasının himayesini kabul etmez.

Yaşar

"Ölümsüz" olduğu ileri sürülen bir manzume

Geçen aylarda "bir okuyucumuz" imzalı –imzasız– bir mektup aldık. Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın sürgündeyken yazdığı ve ilk kez *Müsavat* dergisinde yayımlanan bir şiirin kupürünü gönderiyor ve II. Abdülhamid'in 18 Şubat 1918'deki ölümünün yıldönümü dolayısıyla yeni harflere çevirip Şubat sayımızda basmamızı öneriyordu. Bu isteği, bir kaç ay gecikmeyle yerine getiriyoruz.

Lâyemut Bir şiir
Abdülhamid'in Ruhaniyetinden İstimdad!

Nerdesin şevketlim Sultan Hamid Han?!
Feryadım varır mı bargâhına?
Ölüm uykusundan bir lâhza uyan,
Şu nankör milletin bak günahına?

Tahrike yeltenen tac ve tahtını
Denedi bu millet kara bahtını
Sınadı sillenin nerm ü sahtını
Rahmet et sultanım süz-ı âhına

Tarihler ismini andığı zaman,
Sana hak verecek ey koca sultan!
Bizdik utanmadan iftira atan
Asrın en siyasî padişahına.

Padişah hem zâlim, hem deli dedik,
İhtilâle kıyam etmeli dedik,
Şeytan ne dediyse biz beli dedik,
Çalıştık fitnenin intihabına!..

Divane sen değil, meğer bizmişiz
Bir çürük ipliğe hülya dizmişiz,
Sade deli değil, edepsizmişiz,
Tükürdük atalar kıblegâhına!

Sonra cinsi bozuk, ahlâkı fena!
Bir sürü türedi girdi meydana,
Neden çıktı bunca veled-i zina!
Yuf olsun ecdadın ham ervahına!

Bunlar halkı didik didik ettiler,
Katliâma kadar sürüp gittiler,
Saçak öpmeyenler secde ettiler,
Bir âsi zabitin pis külâhına!

Bugün varsa yoksa Mustafa Kemâl
Şöhretine herkes fuzuli dellâl!
Âlem-i ma'nâdan bak da ibret al,
Uğursuz tali'in şu gümrahına!

Haddi yok açlıkla derde girenin,
Sehpâ-yı kazaya boyun verinin!
La'netle anılan cebârinen,
Rahmet okundu bu en küstahına!

Çok kişiye şimdi vatan mezardır!
Herkesin belâdan nasibi vardır!
Selâmetlere eren pek bahtiyardır,
Bu şeb-i yeldanın şen sıyâhına.

Millet davası fıska büründü!
Ridâ-yı diyanet yerde süründü!
Türkün ruhu zorla âsi göründü,
Hem peygamberine, hem Allah'ına!

Sen hafiyelerle dem sürdün ancak
Bunlar her tarafa kurdu salıncak
Eli, yüzü kanlı bir sürü alçak?
Kement attı dehrin mihr ü mâhına!

Bu itler -nedense- bana salmadı,
Pahalıydı başım kimse almadı!
Seyrandan başka iş de kalmadı,
Gurbet ellerinin bu seyyâhına!

Hoş oldu cilve mey-i cumhuriyetin!
Tadı kalmamıştı meşrutiyetin,
Deccala dil çalan böyle milletin,
Bundan başka çare yok ıslahına

Lakin sen sultanım gavs-ı ekbersin!
Ahiretten bile himmet eylersin.
Çok çekti şu millet murada ersin
Şefaat kıl şâhım medet hânına!

Tarih ve Toplum, sayı 92, Ağustos 1991

Troçki ve Türkiye

Balkan Savaşları'nı, ancak Osmanlı Devleti'nin düşmanlarının yanından izleyebilen Troçki, (1) günün birinde en üst düzeydeki Osmanlı yöneticileriyle karşı karşıya gelip haftalarca görüşmüş, (2) Kurtuluş Savaşı'mızı desteklemiş; (3) Sovyetler Birliği'nde sürülünce de, ömrünün dört buçuk yıla yakın bir bölümünü Türkiye'de geçirmiş ve (4) en önemli kitaplarından bazılarını burada yazmıştır. Bu noktaları kısaca açıklayayım:

(1) Sovyet Devrimi üzerine, Rusya Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilince, Almanya ve müttefikleriyle yapılan Brest Litovsk barış görüşmelerinde, Troçki Dışişleri Komiseri sıfatıyla, Sovyet delegasyonunun başkanıydı; bizim heyetimize ise Sadrazam Talât Paşa başkanlık ediyordu.

(2) Troçki, 1920 yılında TBMM Hükûmeti'ne askerî ve malî yardım yapılması için, Lenin'le birlikte hareket etmiştir. Stalin ise prezidyumda bu konu tartışılırken karşı çıktığından, parti disiplini gereği, Türkiye'ye yapılacak yardımı yönetmekle görevlendirilmiştir. Bu nedenledir ki, İlk Moskova sefirimiz Ali Fuad (Cebesoy) Paşa, Stalin'i bize

pek dost sanmıştır. İşin gerçeği Louis Fisher'in *Soviets in the World Affairs* adlı kitabında yazılıdır.

(3) Troçki, Alma Ata'da bir yıl kadar ikâmet ettirildikten sonra, Stalin tarafından Türkiye'ye sürülmüş, 12 Şubat 1929'da karısı ve büyük oğluyla birlikte İstanbul'a gelerek uzun süre burada yaşamıştır. Büyükada'da şimdi yanmış olan İzzet Paşa köşkünde oturmuştur. O zaman da, bu ev bir yangınla harap olunca, Troçki 1931 yılını Kadıköy'de kiraladığı bir evde geçirmiş, adadaki köşk onarılınca tekrar oraya dönmüştür. Üniversite Kütüphanesi hakkındaki dolaylı gözlemleri dolayısıyla, "1933 Darülfunun Tasfiyesi" yazımızın bir yerinde, çerçeve içinde, Troçki'nin İstanbul günlerinden söz etmiştik (Tarih ve Toplum, Cilt II, Sayı: 10, s. 228/12).

Troçki, 1932 Kasım ayının ikinci yarısıyla Aralığının ilk yarısında, Danimarka'da bir konferans vermek için yurdumuzdan ayrılmış; bunun dışında, Türkiye'den hiç çıkmamıştır. O sıralar, İstanbul'da Beyaz Rus mültecileri kaynadığı, onlar da Kızıl Ordu'nun kurucusunu her an vurmak isteyecekleri, ya da Stalin'in ajanları kendisini öldürüp suçu bu göçmenlere yükleyebilecekleri için, Troçki adadan (veya Kadıköy'den) şehre bile inmemiş, ancak bir kez Ayasofya'yı ziyaret etmiş, bir kez de dişçiye gitmiştir. Nihayet, 17 Temmuz 1933'te Türkiye'den temelli ayrılmıştır. Ülkemizde kaldığı sürece, Hükûmet Troçki'ye iyi davranmış ve can güvenliğini korumuştur.

Bu konuda şu iki kitaba bakılabilir:

Isaac Deutscher, çev. Rasih Güran, *Troçki*, III. Cilt - Kovulan Sosyalist (İstanbul: Ağaoğlu Yay., 1974) ve Ömer Sami Coşar, *Troçki İstanbul'da* (İstanbul: Kitaş Yay., 1969).

(4) Troçki'nin İstanbul günleri, sürgünde geçirdiği on iki yılın görece en iyi ve en verimli dönemi olmuştur. *Hayatım* başlıklı otobiyografisi (çev. Müntekim Öçmen; Köz Yay., bi-

rinci cilt t.y., ikinci cilt 1970) ile *Rus Devriminin Tarihi*'ni Büyükada'da yazmış; ayrıca *Bulletin Oppozitsii* adlı Rusça süreli yayını yönetmiş, birçok da polemik kitapçığı kaleme almıştır.

Türk Troçkistleri

Troçkist sözünün üç anlamı vardır:

(1) Gerçekten Troçki'nin kendisine ve örgütüne bağlı olmak;

(2) Lenin'le başlayan, fakat daha çok Stalin tarafından uygulanan "Tek Ülkede Sosyalizm" politikasına karşılık *Sürekli Devrim*[1] kuramının aracılığıyla "Dünya Devrimi" politikasını tutmak; bu anlamda, Moskovacı KP'ye oranla aşırı solcu olmak;

(3) 1930'ların komünist jargonunda gevşek ve pejoratif (kötüleyici) olarak da: solcu olmak iddiasındaki bir kimse veya hareketin, herhangi bir ülkede, SSCB'ye ve KP'ye karşı, polisle ve faşist akımlarla işbirliği yapması, kışkırtıcılık (*agent provocateur*'lük) etmesi.

Ben, Türkiye'de Sol Akımların tarihi üzerine çalışırken, bazı kişi ve grupların TKP tarafından "Troçkist" diye nitelendirildiğini görmüştüm: (1929-30'da) Nâzım Hikmet ve Kerim Sadi gibi. Bu konuyu araştırdım ve "Troçkist" sıfatının, yukarıdaki üçüncü anlamda bir sövgü ve suçlama sözcüğü olarak kullanıldığı sonucuna vardım. Ancak, o yıllarda Troçki İstanbul'da olduğu için, birinci anlamda, doğrudan

1 Troçki'nin bu kuramı geliştirdiği yazılarını ben çevirdim ve kendi derlediğim *Sosyalist Siyasal Düşünüş Tarihi* antolojisinin ilk cildinde yayımladım (Ankara: Bilgi Yay., 1976). Aynı konuya ilişkin olarak, I. Deutscher'in önsöz yazdığı Sürekli *Devrim Çağı* diye, Troçki'nin çeşitli yapıtlarından derlenmiş bir kitabın (çev. Nedim Sel; İstanbul: Habora Yay., 1971) yanı sıra, bizzat Troçki'nin yazdığı *Sürekli Devrim* (çev. A.Muhittin; İstanbul: Köz Yay., Kasım 1976) adlı kitap da Türkçe olarak yayımlanmıştır.

doğruya ona bağlı bir hareketin bulunması olasılığına karşı, Harvard Üniversitesi Kütüphanesi'nde Troçki Arşivi'nin Kapalı Bölümü'nü özel izinle görebilmiş olan (ki şimdi artık bu bölüm de kamuya açılmıştır!) Isaac Deutscher'le ve onun beni yönelttiği, Troçki'nin Büyükada'daki yazmanlarından, Dördüncü Enternasyonal'in sekreteri Pierre Frank'la yazıştım. Bana, hiçbir zaman Türk Troçkistleri olmadığını bildirdiler. Aradan tam yirmi yıl geçmiş; onlardan aldığım mektupları, Türkçeye çevirmeden, görsel bir anı olarak yayımlıyorum. (Şurasını da belirtmeliyim ki, beni ilgilendiren Sol Tarihinin sınırı, 1960'tır. Sonraları bizde de gerçekten Troçkistliğin ikinci anlamında bir akım olmuşsa bile, 1970'lerin hareketleriyle ilgili değilim.

Tarih ve Toplum, sayı 17, Mayıs 1985

Alman Komünist Partisi Sol Muhalefetinin Organı *Die Fahne des Kommunismus*'ta "Türkiye'deki Durum" (Temmuz 1929)[1]

1. Devrimci hareketler

XIX. yüzyılın sonlarından 1908'e kadar Genç-Türk Hareketi

Bu hareket şehirlerde tamamen burjuvaziye dayanmış ve köyleri adamsız, ağır vergi yükü altında bırakmış, aralıksız savaşların sonucu olarak, ülkenin Avrupa kesimindeki köylerde ilgi görmüş olan aydınlar (özellikle yüksek askerî okullar [Harbiyeliler]) tarafından yürütülmüştür. Hareket önceleri Cumhuriyetçi bir nitelikte iken (ideali, büyük Fransız Devrimi idi), daha sonra ve özellikle zafer elde edildiği zaman parlamenter-anayasacı [Meşruiyetçi] bir nitelik almıştı. İstekleri şunlardı: Vergilerin azaltılması, genel oy hakkı, parlamento, ulusal azınlıklar için eşitlik ve Fransız Devrimi'nin parolası örneğine göre özgürlük, kardeşlik ve eşitlik. Hareketin sonuna doğru yönetim sağ kanada

1 Bu makalenin fotokopisini ricam üzerine, yirmi yıl kadar önce bana Amerikalı araştırıcı George Harris sağlamış, Türkçe'ye çevirisini de yine o zamanlar arkadaşım Mehmet Selik yapmıştı. Kendilerine gecikmiş teşekkürlerimi sunuyorum.

geçti ve 1908'de şu hedeflere ulaşıldı: Sultan Abdülhamid tahttan indirildi [1909 Nisanı'nda!], yerine liberal zihniyetli kardeşi geçirildi; bir anayasa kabul edildi. [1765 Kanunu esasisinde değişiklikler yapıldı!], zenginlere, feodal ağalara ve azınlıkların aynı unsurlarına oy hakkı tanındı. Hareket sadece burjuva ve asker çevrelerinde ortaya çıktığı ve kitlelerce yürütülmediği, hatta kitleler bunun hemen hemen tamamıyla dışında kaldıkları için daha radikal talepler gerçekleşmedi.

Kemalist hareket, savaş yıllarından 1923'e kadar

Bu hareket çok daha bilinçlidir, kitlelere dayanır. Burjuvazi, parlamento ve kendi yönetim yıllarında çok şeyler öğrenmiştir. Savaş küçük zanaatkârları ve köylüleri fakirleştirmiş, hükümet ve halife tarafından izin verilen yabancı işgali, halk kitlelerini gazaba getirmişti. Hareketin öncüsü yine aydınlardı; yalnız şimdi bunlar yüksek rütbeli subay ve generallerden meydana geliyordu; Parlamentonun sol unsurları onlarla beraberdi. İstekleri memleketin yabancı işgalinden derhal kurtarılmasıydı. 1922'de "Halk Partisi" (Kemalistler) adıyla bir parti halinde örgütlendiler, şimdi şunları talep ediyorlardı: Arazi (âşâr) vergisinin kaldırılması, bunun yerine diğer bütün vergileri de kapsayan bir muamele vergisinin konulması, kapitülasyonların, yani yabancılara tanınan ayrıcalıkların ilgası, sekiz saatlik işgünü, kadınlara özgürlük ve eşitlik tanınması; saltanatın kaldırılması ve Cumhuriyet'in kurulması; din ve devlet işlerinin ayrılması vb. vb. 1923'te hareket şu hedeflere ulaştı: Sultan yurt dışına sürüldü [kaçtı!], Cumhuriyet ilân edildi; yabancıların ayrıcalıkları ve âşâr kaldırıldı, muamele vergisi kabul edildi. Daha sonra kadınlar da bazı haklar elde ettiler. İşçileri ilgilendiren istekler toptan ve özellikle unutuldu. Bunun yerine yeni bir parola benimsediler: Ulusal sermaye birikimi için ulusal burjuvazinin tam korumaya alınması. Kemalist Parti artık iktidar partisidir ve burjuvazinin çıkarla-

rının temsilcisidir; yabancı sermayeyi özel ayrıcalıklar tanımaksızın ülkye çekmeye çalışmaktadır. Parti, şimdi sadece büyük burjuvazinin çıkarlarını temsil ettiği için, işçiler, köylüler ve küçük burjuvaların gözündeki otoritesini kaybetmiştir. Hilâfet kurumuna dayanan feodal unsurlar da, onu kendilerine karşı görmektedirler.

İşçi hareketi savaş sırasında başlamıştı. Türkiye'nin Küçük Asya kesimindeki işçiler, zanatkârlar ve küçük burjuvazi, Kemalist hareketin yabancı emperyalizmine direnme ve karşı çıkma politikasını desteklemişlerdi. İstanbul ve Avrupa Türkiye'sindeki nüfusun Anadolu'daki hareketten işgal dolayısıyla ayrı düşmüş aynı unsurları, sendikalist ve sosyalist karakterde çeşitli gruplar meydana getirmişlerdi. Bakû merkez olmak üzere Güney Kafkasya'daki Türk aydınları, savaştan arta kalan subay ve askerler tarafından bir Komünist Partisi kurulmuştu. Ancak bu partinin Türkiye'deki proletarya hareketi ile hemen hemen hiçbir bağlantısı ve onun üzerinde herhangi bir etkisi yoktu (1920-1921). 1921'de Merkez komitesi tam kadro ile Bakû'dan Türkiye'ye doğru yola çıktı: Kemalist hareketi gözlerinde fazla büyütmüşler, onu anti-emperyalist ulusal kurtuluş savaşı yapan, proleter akımıyla sıkı sıkıya bağlı bir hareket olarak görmüşlerdi. Ne var ki, yola çıkanlar ancak Trabzon'a kadar gidebildiler. Burada bir motora kapatıldılar ve katledilip denize atıldılar. Bu sırada, savaş boyunca Almanya'da çalışmış, bilgi ve deneyim edinip yetişmiş işçiler ve aydınlar İstanbul'a dönmüş bulunuyorlardı. Bunlar çeşitli küçük gruplar oluşturmuş ve 1922'de, ertesi yıl toplanan Komintern'in III. Kongresi'nde üyeliği kabul edilen T.K.P.'yi kurmuşlardır. T.K.P.'nin 1925'e kadar, yüzde 93'ü aydınlardan ve işçi aristokrasisinden meydana geliyordu. Parti köylüler arasında hiç çalışmıyor, işçiler arasında pek az faaliyet gösteriyor, kadınları da tamamen ihmal etmiş bulunuyordu. 1925'e kadar, ancak iki haftada bir yayımlanan bir dergiye [*Aydınlık* aylıktı!] sahip olabilmişti. Dergi, aydınların bile anlamakta güçlük çektikleri, yüksek düzeyli Marksist

yazılarla dolu çıkıyordu. 1924 sonunda parti haftada dört gün yayımlanan [*Orak Çekiç* de haftalıktı] bir gazete çıkarmaya başladı. Bu gazete çok daha halkın anlayacağı bir düzeyde idi. Ne var ki, 1925 Nisanı'nda, söz konusu gazete de dergi de yasaklandı. 1926-1927'de Moskova'da öğrenim gören Komünist üyeler Türkiye'ye döndüler. Bunlar hemen Parti'nin Merkez Komitesi'ne karşı muhalefete geçtiler. 1927'de muhalefetlerini, Komintern'in Merkez Komitesi'ni de kapsayan bir ölçüye vardırdılar. Muhalif bir Merkez Komitesi oluşturdular ve sonra hepsi birden, özellikle Parti'den ve Komintern'den atıldılar.

Karşı-devrimci hareket, 1923'te, Sultan'ın yurtdışı edilmesinden sonra İngiltere'nin desteğiyle örgütlendi. Merkezi İstanbul'da bulunuyordu; fakat asıl Doğu Anadolu'da faaliyet gösteriyordu; çünkü feodal unsurlar çoğunlukla orada idiler. Kışkırtma ve propaganda yoluyla, Doğu Anadolu'nun karanlıklar içindeki cahil halkını Kemalist Cumhuriyet'e karşı ayaklandırmayı başardılar. İsyan kanlı bir biçimde bastırıldı. Kârlı çıkan yalnız İngiltere idi: Zengin petrol yataklarına sahip olan Musul'u Türkiye'den ayırdı ve Irak'la birleştirdi. Ayaklanmanın elebaşıları asıldı. O güne kadar Parlamento'da bile temsil edilmekte olan (karşı-devrimci) parti darmadağın edildi. En büyük bölümü yurtdışına, Yunanistan'a kaçtı. Dergilerini orada yayımlamakta ve zaman zaman önderlere karşı suikastlar yapmak üzere Türkiye'ye fedailer göndermektedirler. Bunlar İngiltere ve Yunanistan'dan maddi yardım ve destek görüyorlar. Türkiye içinde Kemal Paşa'nın reformlarından hoşnutsuzluk duyan tutucular arasında ve büyük mülk sahipleri çevresinde kendilerine sempatizanlar bulmaktadırlar.

2. Ekonomik durum

1908'den Dünya Savaşı'na kadar (sanayideki yabancı rekabetinden dolayı) sadece ticarette temsil edilmiş olan Türk

sermayesi, savaş sırasında sanayide tutunmak olanağını bulmuştu. Bu durumu kaybetmemek için genç Türk burjuvazisi, yabancı emperyalizmine karşı ulusal savaşa katılmıştı. Kemal Paşa'nın zaferinden sonra, 1923'te şu kesin adımlar atıldı: Yabancıların siyasal ve büyük ölçüde de ekonomik olan ayrıcalıkları (kapitülasyonlar) kaldırıldı; gümrük himayesi ve bazı mallar üzerinde devlet tekeli ihdas edildi. Daha sonra, burjuvaziye girişimlerinde yardımcı olmak üzere, hükûmet tarafından bir banka kuruldu. Geriye kalan ayrıcalıklar da yavaş yavaş yabancılardan alındı. Yabancı sermaye, son yıllarda ayrıcalıklı olarak değil, yerli sermayeye uygulananlardan daha sıkı koşullara uymak zorunda tutulan bir ulusal sermaye olarak faaliyet gösterebilmektedir.

Ülkenin endüstrileşmesinde alınan yola bağlı olarak sınıf farklılaşması da meydana geliyor. Zanaatkârların ve küçük burjuvazinin arta kalan kesimlerinin proleterleşmesi o kadar hızlı ve kuvvetli olmaktadır ki, durmadan açılan yeni fabrikalar işçileri istihdam edememekte ve böylece ücretlerine ve işçilerin durumlarını sürekli baskı altında tutan büyük bir yedek işsizler ordusu doğmaktadır. Devlet işletmelerinde işgünü 8 ila 9, diğer işyerlerinde ise, bundan çok farklı olarak 8 ile 15 saat arasında değişmektedir. Ücretler asgari düzeyde bir geçim sağlayamayacak kadar düşüktür. İşçi birlikleri (sendikalar) ve yardım sandıkları gibi şeyler olmadığı için, işçiler tümüyle özel girişimcilerin keyif ve isteklerine terkedilmiş durumdadırlar. Kaza ve hastalık hallerinde yardım almak sözkonusu değildir; hastalanan işçi, işini terketmek zorundadır, yerine bir başkası alınır. Yerel hükûmet tabibi hastalara parasız bakmakla yükümlüdür; ancak bu gibi durumlarda hekim bulmak ender bir şanstır. Kadın ve çocukların çalıştırılması, son zamanlarda özel girişimciler için çok elverişli bir hale getirilmiştir; bazı endüstri dallarında (örneğin tütün endüstrisinde) çalıştırılanların yüzde 95'ini kadın ve çocuk işçiler oluşturmaktadır. Kadın ve çocukların korunması diye bir şey yoktur: Çocuk 5 yaşın-

dan itibaren çalıştırılmakta, doğum yaptığı için işe gelmeyen kadın işini kaybetmektedir. Çoğunlukla karı ve kocanın her ikisi de çalışmakta, çocuklar aç ve perişan sokağa terk edilmektedir. Son zamanlarda bazı fabrikalarda çocuk yuvaları sağlanmıştır. Ancak anneler çocuklarının bakım giderlerini ödemek zorundadırlar. İşçiler dayanılmaz derecede kötü konutlarda yaşamaktadırlar. Siyasal hakların, basın özgürlüğünün, grev hakkının, toplanma ve örgütlenme özgürlüklerinin zerresi yoktur.

Toprakların en büyük ve en iyi bölümü, bunu ancak kısmen işleyen feodal ağaların elindedir. Köylü ancak küçücük bir toprağa sahiptir; bu onun geçimine yetmez, ayrıca yüksek vergiler de köylüyü çaresiz bir durumda bırakır. Ülkenin iç kısımlarında köylüler zengin topraklarda pek az iş bulabilirler; çünkü arazi ancak kişisel gereksinimlerin karşılanmasına elverecek kadar işlenir. Bunun nedeni, zaman zaman alınabilecek toprak ürünleri fazlasını şehirlere götürmek için yolların bozukluğu, demiryollarınınsa olmayışıdır. Türkiye'nin doğusunda durum özellikle kötüdür. Vergiler ödemek ve ailesini beslemek için, köylü iş bulabildiği batıya ve deniz kıyılarına ya da yurdunda bıraktığı çoluk çocuğunun geçimini sağlayabilmek üzere, binlerce Türk'ün yalnız Kafkasya'dakilerle kalmayıp, orta ve hatta kuzey kesimlerindeki şehirlerinde iş aradığı Rusya'ya gider.

Bu durumda ne gibi talepler söz konusu olmalıdır?

Her şeyden önce: Sekiz saatlik işgünü, hastalık yardım sandığı, işletmelerde tıbbi yardım, hastalık halinde işten çıkarılmama güvencesi, çalışan kadın ve çocukların korunması, ücretinden indirim yapılmaksızın kadınlar için doğumdan önce iki, doğumdan sonra iki hafta izin, loğusa yardımı, çocuk bakım yuvaları, işçi çocuklar için çalışma saatleri içinde mesleki eğitim, işçi konutları yapılması (işçiler çoğunlukla yıkıntı durumundaki yerlerde, yeraltında, havasız ve ışıksız olarak balık istifi halinde yaşamaktadırlar).

Siyasal talepler: Kendi partilerinde örgütlenme özgürlüğü, birlik (sendika) kurma özgürlüğü, grev hakkı, basın özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, kadınlar için siyasal haklar, kadınlara oy hakkı tanınması.

Köylü sorunu açısından: Vergilerin azaltılması, işlenmeyen toprakların feodal ağalardan alınıp köylülere verilmesi.

Tarih ve Toplum, sayı 34, Ekim 1986

Die Fahne des Kommunismus'ta "Türk Yoldaşların Mektubu" (Eylül 1929)

İstanbul, 9 Eylül 1929

Sekreter Hugo Urbans eliyle,
Komünis Partisi
Lenin Grubuna (Leninbund) Berlin

Değerli yoldaşlar!
Biz Türk muhalif yoldaşlar, sizlere en yürekten selamlarımızı gönderir ve ortak idealimize sadıkane ve ısrarla hizmet edeceğimize sizi temin ederiz. Muazzam mücadelemizi sarsılmaksızın devam ettireceğimize ve hedefimiz olan proleter dünya devrimine ulaşmak için olabilecek ve olabilir görünmeyen her şeyi yapacağımıza inanıyoruz.

Değerli yoldaşlar! Karanlık ağır geçmişimizin boş inançları bu yoldaki adımlarımızın yanı sıra gelmeyecek; tersine, açılmış gözlerimiz ve tutuşmuş yüreklerimizle, gelecek dünya devriminin ateşi ve her dakikanın bizi hedefe biraz daha yaklaştırdığına sarsılmaz inancımızla bu kayalık yolda hızlı adımlarla ilerleyeceğiz.

Aziz öğretmenler! Bizim durumumuz, Türk proletaryasının durumu, sizin yazınızda anlatılandan daha kötüdür.

Güçlerini feodalizmden kurtulma savaşımına katmış olan Türk proletaryası, Kemalistler tarafından burjuva cumhuriyetini kurmak için istismar edildi; şimdi de bu proletarya, durumunu gittikçe sağlamlaştıran Kemalist devletçe eziliyor ve ağır zincirlerle çarmıha geriliyor. Proletaryayı bu kölelikten kurtarmak istemiş ve bu yolda savaşım yürütmüş olanlar kısmen memleketten sürülüp çıkarılmışlar ya da zindanlara atılmışlardır; geriye kalan çoğunluk ise, Komünist Partisi gibi, mücadelenin güçlüklerinden yılarak, proletaryayı burjuvazinin pençesine yapayalnız terk etmiş, esasen derinliğine duymadıkları proleter savaşım duygusunu kaybetmiş ve fareler gibi saklanacak bir delik aramışlardır. Burjuvazi savaş alanını boş görüyor, kendisini ülkenin itirazsız efendisi olarak hissediyor ve yenik düşmüş, talihsiz proletaryanın karşısında sevinçten göbek atıyor. Burjuvazi, gücünü kıracak ve zincire vurulmuş proletaryayı kurtaracak daha kuvvetli ve şiddetli bir darbenin dışarıdan geleceğini bilmiyor ya da bilmek istemiyor; oysa proletarya, bu yardımından ötürü, burjuvaziye hak ettiği yanıtı verecektir.

Büyük savaşımın değerli öncüleri! Burjuvazinin sırtına inecek bu darbe, sizlerin önderliğiniz, sizlerin yöneltmeniz, sizlerin maddi ve manevi yardımlarınızdır! Sizlerden alacağımız böyle bir silâh, böyle bir savaşım aracı olan biz Türk muhalefeti, bu araçtan, burada proletaryayı kurtarmak ve ayakları üstünde durur hale getirmek, yaralarını iyileştirmek ve bu biçare proletaryadan dünya proletaryasının demirden bir parçasını yaratmak için azami şekilde yararlanmayı kendimiz için görev sayıyoruz. Bizim görevimizdir bu! Ve bu savaşımda, sizin yönergelerinize uyarak, hiçbir engelden yılmayarak, gözlerimiz ileriye çevrili, hedefe doğru hızla, başlarımız dik olarak yol alacağız. Mektubunuzda anlattığınız tehlikeler bizleri gölgelerimiz gibi adım adım izleyecek; fakat biz bu tehlikelerden ürkmeyeceğiz, bunlara önem vermiyoruz; çünkü biz burjuvazi için, onun bizim için olduğundan daha büyük bir tehlike oluşturuyoruz.

Şimdi çok dikkatli olmamız, işe kurnazca başlamamız,

şeytana pabucunu ters giydirmemiz gerektiği konusunda sizinle aynı fikirdeyiz; özellikle, daha önceki muhalefetleri yeni, genç, sağlıklı bir Leninist muhalefet halinde birleştirmek istediğimiz şu sırada, parolamız; tam ve kesin gizlilik ve sımsıkı beraberliktir. En küçük bir yanlışın bize önüne geçemeyeceğimiz kadar büyük zararlar verebileceğini ve bu zararın harketimizi, kısa bir süre için de olsa, felce uğratacağını biliyoruz. Bu, geri kalmış bir ülkede hızlı, canlı ve başarılı olarak çalışmak zorunda bulunan bizler için çok kötü ve tehlikeli olacaktır. Her büyük tehlikenin en büyük zaferi ve en güzel ödülü içinde gizlediğini ve onlara ulaşmak için bütün bu tehlikelere göğüslerimizi siper edeceğimize emin olmanızı bir kere daha belirtmek isteriz.

Sözlerimize son verirken, bizi kendi muhalefet saflarınıza kabul etmenizden duyduğumuz sevinci ifade eder, sizlere komünistçe ateşli selamlarımızı gönderir ve bizleri unutmamanızı dileriz.

Sayı 35, 20 Eylül 1929,
Türkiye muhalefeti adına.

Edebiyat dışında, yalnızca bir "merak" değeri taşıyan bu mektup, gerçekten İstanbul'dan gönderilmiş midir? Bu doğruysa, mektup, gizli TKP içindeki "sol muhalefet'in varlığının somut bir kanıtıdır. O takdirde, kimlerce yazılmış olabilir?

1929'a gelindiğinde, parti Vedat Nedim Tör'ün genel sekreterliğinde geçen (1925-1927) "Menşevik" dönemi atlatmış; Sadrettin Celâl Antel, Şevket Süreyya Aydemir gibi aydınlar Kemalist yönetimle uzlaşmışlar; Salih Hacıoğlu da partiden tasfiye edilerek Sovyetler Birliği'ne gidip yerleşmişti.

Ben, eski *Vakit* gazetelerinden derlenen *1927 Komünist Tevkifatı* (İstanbul: Birikim Yayınları, 1978) adlı kitaba yazdığım Sunuş'un sonlarında Nâzım Hikmet için şunları söylemiştim: "Çok geçmeden parti içinde Şefik Hüsnücü Merkez Komitesi'ne karşı muhalefete geçecek, 1929 yılında Pav-

li Adası'ndaki (İstanbul/Pendik) Muhalefet Kongresi'ne katılacak, Komintern'in 'Troçkist-Polis Muhalefeti' diye nitelediği bu harekette direnmesi yüzünden –ancak yıllar sonra dönebilmek üzere– TKP'den çıkarılacaktır." (s. 27)

(Şimdi Pendik Tersanesi içinde kalarak karaya bağlandığı için ada olmaktan çıkan) Pavli'deki kongrede Nâzım Hikmet'ten başka acaba kimler vardı? Söylendiğine göre, bu toplantıya katılanlardan biri, (Lâz İsmail - İ. Bilen tarafından ayağı kaydırılana kadar Yakup Demir takma adıyla yurt dışında TKP'yi yöneten) Zeki Baştımar'dı; ama, o sonradan Komintern'in arbitrasyon kararı üzerine, muhalefette kalmayarak Merkez Komitesi'ne boyun eğmişti.

Tarih ve Toplum, sayı 35, Kasım 1986

Komintern'in "Emperyalizme ve Sömürgeci Zulme Karşı Birlik" Adlı Yan Kuruluşu ve Dr. Şefik Hüsnü Değmer

Dr. Ernst Ritter'in Weimar Cumhuriyeti'nde Nazilerin iktidara gelmesine kadarki döneme ilişkin olarak devlet arşivlerinden topladığı, İçişleri Bakanlığı Kamu Düzeninin Denetimi ve İstihbarat Merkezi Reichskommisar'lığı raporları (*Lageberichte 1920-29 und Meldungen 1929-33*) 1979 yılında Münih'te K.G. Saur Verlag'ca yayımlanmış. Bir Giriş'le Dizinler'i içeren kitabın 400 mikrofişten oluşan bir de ek kutusu var. Kitabın ad dizininde şu kaydı buldum: Ferdi, B. (geb. 1887), alias Huesni Pascha, alias Schefik, Mehmet türkischer Kommunist.

Gerçekten, Şefik Hüsnü'nün adı, 72'inci mikrofişin 78-93'üncü sayfalarında kopyaları verilen Berlin 20 Eylül 1932 tarihli raporda geçiyor.

Daha önceki birtakım istihbarat raporlarından anlaşıldığına göre, bu solpasifist örgüt 10 Şubat 1926'da Almanya'da *Liga gegen koloniale Unterdrückung* adıyla kurulmuş. Başlangıçta, özellikle Suriye ve Fas'taki sömürgeciliğe karşı hareketlere yardımı amaçlıyormuş. İlk genel sekreteri Fritz Danziger imiş (asıl adı Wladislaus Dobos). Daha sonraki genel

sekreterleri arasında şu zevat da bulunuyormuş: Hindistanlı Chattopadhyaya (doğ. 31.10.1880 Haydarabad), ABD'den Agnes Smerdley (doğ. 23.02.1892 Osgood), Macaristan'dan Otto Louis Gibarti (doğ. 26.04.1895 Mistol), Çekoslovakyalı Bohumir Semrdal (doğ. 20.10.1880 Trebitsch), Alman Hans Jäger (doğ. 10.02.1899).

Ama asıl yönetici, bir ara genel sekreterlik de yapan Alman KP milletvekili Willy Münzenberg[1] imiş. En etkin üyeler arasında, Prof. Alfons Goldschmidt adlı (doğ. 28.11.1879 Gelsenkirsche) bir Latin Amerika uzmanı bulunuyormuş.

Liga'nın ilk kongresi 10 Şubat 1927'de Brüksel'de toplanmış ve adı *Welt Liga gegen koloniale Unterdrückung für nationale Freiheit* diye değiştirilmiş (bkz. *Rote Fahne* 19.02.1927). 20-21 Ağustos 1927'de Köln'de yapılan Yönetim Kurulu toplantısında Jawaharlal Nehru ve Henri Barbusse gibi önemli yabancılarla ilişki kurulmuş. Liga'nın Paris, Berlin ve New York'ta üç ayda bir yayımlanan *Anti-Imperialist Review* adlı yayın organından başka bir de Berlin'de *Der koloniale Freiheitskampf* diye aylık dergisi çıkıyormuş. 1929 yılının 15-16 Ocak günlerinde yine Köln'de yapılan Yürütme Kurulu toplantısından sonra, Liga'nın ikinci kongresi 22-27 Temmuz 1929'da Frankfurt am'da toplanmış.

Önceleri Albert Einstein şeref başkanı (fahrî reis) iken, 1929'dan anti-Zionist Arap propagandası nedeniyle istifa etmiş. Mart 1932 tarihli *Informationsbulletin der Liga gegen Imperialismus*'a göre, birliğin şeref başkanı Bayan Sun Yat-Sen[2]

1 Münzenberg (doğ. 1889) 1914-21 yıllarında Enternasyonal Sosyalist Gençlik Ligası'nın, daha sonra da Gençlik Kominterni'nin sekreteriydi. Birçok "cephe" hareketini perde arkasından örgütlemiştir. 1937'deki Moskova yargılamaları üzerine KP'nden ayrılmış, 1940'ta Fransa'da enterne edildiği kamptan kaçtıktan sonar asılmış olarak bulunmuştur. Katilinin Gestapo mu, NKVD mi olduğu hâlâ tartışılmaktadır.

2 Bayan Çang Kay-Sek'in kızkardeşi olan Bayan Sun Yat-Sen, kocasından çok daha solcuydu ve Çin KP'sine girmişti.

olmuş. Birlik çeşitli Avrupa ülkelerinden başka, ABD'de, Amerika'nın diğer bazı yerlerinde, Hindistan'da, Çin'de, Afrika'da vb. şubeler açmış. Berlin'de 12-15 semt grubu varmış, Almanya'da ayrıca Köln, Düsseldorf, Leipzig, Frankfurt am Main, Chemnitz, Hamburg, München, Essen ve Ramscheid'da örgütlenmiş.

Birlik komünist eğiliminin mümkün mertebe belli *olmamasına* çalışmaktadır. Bu meyanda, 18.04.1887 Selânik doğumlu ve yazılarında hep "Ferdi" namını kullanan Türk Mehmet Şefik (Hüsnü Paşa) Birliğin 01.06.1931'deki gençlik toplantısında şu açıklamayı yaptı:

> "Kitle çalışmalarımızda komünist partinin ve gazetesinin merkez nokta olarak ortaya konulmamasını prensipte kabul ediyorum. Ama bir kuruluşta birisi böyle bir teklif getirirse, buna karşı çıkmak da yanlış olurdu."

Birlik mümkün olduğunca çok kişi ve kuruluşu, komünist eğilimli olmayanları da, kendi amaçları için kazanmaya gayret etmektedir. Birliğin oturum tutanaklarından anlaşıldığı gibi, komünist olmayan üyeler komünist sekreter ve yöneticiler tarafından komünist anlayışa uygun biçimde etkilenmektedirler. Bu, emperyalizme ve sömürgelerdeki halkların ezilmesine karşı savaşımın aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin savunulması savaşımı olduğuna sürekli olarak işaret edilerek yapılmaktadır.

Çizgiye uymayan öğeler hep tasfiye edilmektedirler. Birliğin yürütme organının bir toplantısında yukarıda adı geçen Hüsnü Paşa bununla ilgisi olarak şu açıklamayı yaptı (yukarıya bakınız):

> "Burjuva önderler, sosyal demokratlar, milli reformcular ve bütün belirsiz ve sallantıdaki öğeler giderek kendilik-

lerinden ayrılıp emperyalizmin saflarına geçmektedir. Savaşımı tutarlı devam ettiren tek kuruluş, komünist partisidir."

Tarih ve Toplum, sayı 46, Ekim 1987

TKP Gözüyle CHP (1936)

Türkiye'de Sol Akımlar üstüne çalışmamın, bundan kısa bir süre önce yayımlanan 1925-1936 bölümü, gizli TKP'nin Komintern'in bir şubesi olmaktan çıkarılması anlamına gelen *Separat* (ayrılma) kararıyla son buluyor.

Bundan böyle, yasa-dışı partinin üyeleri "legale çıkacak"lar, basında ve açık örgütlerde yer alacaklar, TC Hükûmetinin Sovyet dostluğu politikasını destekleyecekler, onu sosyal ve ekonomik taleplerle sıkıştırmayacaklar, ancak ülkede Faşizm yanlısı eğilimlerin baş göstermesi olasılığına karşı uyanık olacaklardı. Yani Türk Devrimi'ne ve Kemalizme daha yumuşak ve olumlu bakılacaktı. Oysa, bu karar uygulayıncaya kadar, 1936 yılı TKP çizgisinin sertleştiği bir dönem olmuştu. Kitabımın Belgeleri arasında tam metinlerini aktardığım (herhalde Ocak ayında çıkarılan) *15'ler Hatırası*, illegal *Orak-Çekic*'in 11 sayısı, özellikle de 1930 Programının 4'üncü basımının "Birkaç Söz"ü ("Kemalist burjuvaziye satılmış, polisin uşağı, Türkiye amelesinin ve emekçi halk kitlelerinin düşmanı Nâzım Hikmet ve kumpanyası..."), bunu apaçık göstermektedir.

Sadece, bunlar gibi 1936 tarihini taşıyan (ama yılın sonlarında basıldığı anlaşılan) Togliatti'nin (Erkoli takma adıyla yazdığı) *İspanya İnkılâbının Hususiyetleri* Önsöz'ünde "desantralizasyon" anlayışının başladığı, hedef küçültülerek, General Franko'yu savunan *Cumhuriyet* gazetesi çevresine hücum edilmekle yetinildiği dikkati çekiyor.

6x9 cm. boyutlarında pellür kağıda basılmış iki formalık *İspanya İnkılâbı*'nı, ben Moskova'daki Merkezî Devrim Müzesi'nde incelemiştim. 1925-1936 kitabım basıldıktan sonra, elime yine 1936'da aynı ufak boyda hazırlanmış 79 sayfalık bir broşür geçti. Bunun da kapağı, o dönemin diğer yeraltı yayınları gibi, sanki fotoğrafçılık hakkında sıradan bir kitapçık görünüşündeydi. İlk iki sayfasında da, resim çekmekten söz ediliyordu.

Separat kararı öncesi yazıldığını sandığım bu kitapçığın tümünü üçe bölerek yayımlayacağım. Aslında, pek yeni bir şey söylemeyen bu ilk üçte birden sonrası daha ilginç; ama metnin bütünlüğünü bozmak istemedim. Bu bölümde dikkat çekici noktalardan biri, Türk Hükûmeti hizmetindeki Alman uzman ve profesörlere Faşist ajanlar diye saldırılması. Ancak bunlarla, İstanbul Üniversitesi'ndeki mülteci hocaların değil, doğrudan Alman Reich'ınca gönderilen uzmanların kastedildiği anlaşılıyor.

Kolay resim

Resim iki türlü çekilir; ya elle, yahut makine ile. Elle resim çıkarmak zordur, herkes bunu yapamaz, beceremez. Elle resim yapabilmek için epice bir meharete ve bilgiye ihtiyaç vardır. Hem öyle ki: el ve parmaklar gözlerin yerini tutabilmeli. Parmaklar gözlerin vazifesini tamamiyle yerine getirebilir.

Sonra elle resim çok uzun sürer. Ressam; paletini, fırçalarını, boyalarını alır, sehpasını diker, yapacağı resmin mo-

delini gözlerinin önüne getirir ve başlar habire boyamağa. Boyadan evvel de bir sürü işler var: yapacağı tablonun taslağını yapması lâzım. Kalemle çizecek, bozacak, silecek ki resmin ilk çizgileri meydana gelsin. Boyacılık işi de öyle sipinişi olmaz. Boyama ve rütüş ameliyesi bazan günlerce, haftalarca, aylarca ve hattâ yıllarca sürebilir.

Meselâ; Güneş vurmuş bir ormanın gölgelerle örülmüş hoş görünen bir demini tabloya almak istiyorsunuz. Fakat, fırça ile, kalem ile bu iş hemen o anda yapılamaz ki. O manzarayı tamamiyle kabartmak için, güneşin ve gölgelerin aynı kerteye gelmesini beklersiniz. Bir duman, bir yağmur sizin günlerce beklediğiniz o şahane manzarayı berbat edebilir. Ve siz yine beklemeğe koyulursunuz.

Halbuki fotoğraf öyle midir! Elinizde güzel bir makineniz var. Kırda geziyorsunuz. Yahut, denizin kıyısına uzanmışsınız. Denizin dev dalgaları kayalara çarpıyor veya ince yorgun dalgalar beyaz çay taşlarını ısırıyor. Güzel bir plaj: şemsiyeli, mayolu, çıplak, yarı çıplak vücutlar... Hemen mâkinenizin objektifini o tarafa çeviriyorsunuz... Ve.....

Başlangıç

Halk partisi ve onun hükûmeti, ülke içinde inkılâpçılığı kimseye bırakmaz. Hattâ onlar bu kadarla da kalmayarak, bütün dünyada inkılâp hareketlerine önayak olduklarını, bütün doğu ve sömürge halklarına kurtuluşları için yol gösterdiklerini bile iddia ederler. Onların ağzında, yaptıkları her iş, hattâ sosyal ve siyasal bakımdan en basit bir reformdan bile kıymetçe çok daha aşağı da olsa, derhal ve muhakkak inkılâp sözü ile adlandırılır. En basit, ufak bir ileri hareket, cihanın şimdiye kadar tanıdığı en büyük inkılâplarla bir ayarda gösterilir. Millî kurtuluş inkılâbı, şapka inkılâbı, harf inkılâbı, dil inkılâbı, ezanların ve hutbelerin Türkçeye çevirilişi inkılâbı, saylavlar frak ve simoking giymiye başladıkları için kıyafet inkılâbı, musuki inkılâbı vesaire vesaire. Günlük hadiseleri ve gazeteleri takip eden-

ler, halk partisinin ve hükûmetinin yaptığı herhangi bir yeniliğin –amacı ve istikameti ne olursa olsun– muhakkak inkılâp sözü ile beraber tekrarlandığını ve inkılâp kelimesinin Kemalistlerin ve yardakçılarının ağzında Amerikan sakızı gibi mütemadiyen çiğnendiğini ve eskitildiğini bilirler. Onun için biz bu sahada birçok misaller bulup da okuyucularımızı bıktırmak niyetinde değiliz.

Yukarıda saydığımız bütün bu inkılâplar için halk fırkası altı okundan birine inkılâpçılık adını taktı, bu sıfatı programına soktu, hükûmet de resmen bunu benimsediği için, inkılâpçılık bu bayların öz malı oldu ve patentası altına girdi.

İnkılâp sıfatı ile tavsif edilen bütün bu reformların mahiyet ve kıymetini alçaltmak aklımızdan geçmez. Onların hakikî değerlerini aşağıda sırası gelince göstereceğiz. Her yapılan reformun, sosyal sınıflar bakımından ve inkılâbı görüş noktasından incelenmesi icab eder. Eldeki bu alet ve ölçülerle sosyal hâdiselere kıymet biçmek gerektir. Bu değerin hakiki kıymetten ne daha az ne de daha çok olmamasına dikkat etmek lazımdır. İşte ve ancak o zamandır ki, yapılmış işlere doğru ve bitaraf bir kıymet biçilebilir. Sosyal hadiselerin asil kıymetlerini, amaç ve istikametlerini belirtmek için kullanılan metodlar ve ölçüler çeşitlidirler. Cemiyet içinde cereyan eden bütün hadiselerin, cemiyetin bütün sınıf ve zümrelerine göre başka değer ve önemi vardır. Her sınıf ve zümre her hadiseyi kendi bakımına, sosyal oluşuna ve durumuna göre inceler, hadiseleri kendi çıkarını göz önünde, bulundurarak ölçer ve kıymetlendirir. Çünkü her insanın şuuru, sosyal uluşu tarafından çerçevelenir, tespit edilir. Menfaatları birbirine zıt ve düşman olan iki sınıfa mensup ve sınıf şuurunu almış iki ferdin içtimaı hadiseleri ölçerken kullandıkları mihenk taşı da biribirinden ayrı çeşitte ve bazan da birbirine zıt olurlar.

Onun için cemiyet, meseleleri, sosyal hadiseler incelenirken bu hakikatların daima göz önünde tutulması zoru vardır. İnsan cemiyeti, sınıflara bölünmüş olduğu ve bu sınıfların menfaatları çoğu vakit ayrı ayrı ve biribirine zıt olabile-

ceği için, içtimaı meselelerin çözülmesinde kullanılabilecek en iyi ve en doğru mihenk taşı, en şaşmaz ölçü de karşılıklı sınıf münasebetlerini ve sınıf savaşını hiç bir zaman gözden kaçırmayan bir görüş tarzı bir kavrayış metodu ile elde edilir. Bunun içindir ki içtimai hadiselerin tetkiki içinde kullanılan usuller içinde biricik ilmî olanı ve daima muvaffakiyet ve doğru sonucu garantileyeni sınıf mücadelesi prensibini kendisine temel olarak benimsemiş olanıdır.

Her hadise ister sosyal ister tabii olsun, birçok tezatların birbiriyle çöreklendiği, kaynaştığı bir kompleksdir. Hadiselerin anlaşılabilmesi için incelenmeye muhtaç bir çok tarafları ve birçok cepheleri vardır. Hiçbir hadise donmuş ve taşlaşmış bir halde değildir. Her şey daima değişim ve oluş halindedir. Hadiselere yalnız bir yanından bakan ve onları statik, yani durgun ve taşlaşmış bir tezahür gibi görenler hiç bir zaman doğru hüküm veremezler, her zaman teşhis ve tahlillerinde aldanmaya ve yanlış düşmeye mahkümdurlar. Bundan ötürüdür ki, içtimai hadiselerin tetkiki için kullanılan usullerin içinde biricik ilmî ve daima doğru sonucu garantileyeni, içtimaî hadiseleri terkib eden elemanlar içindeki tezatları ayrı ayrı çözen ve bu tezatların birbirlerini nasıl hallettiklerini ve bir vahdet teşkil ettiklerini inceleyen ve gösteren ve bütün hadisatı hareket halinde, seyir halinde gören ve diğer hadiselerle bağlılığını tahlil eden diyalektik usulü benimsemiş olanıdır. Diyalektik ve tarihi materyalist görüş tarzı içtimaî hadiselerin tetkikinde meseleyi olduğu gibi gösteren ve doğru bir surette kıymetlendiren biricik ilmî bir sistemdir. Yegane doğru ve ilmî bir metottur.

Onun için biz de kemalistlerin inkılâpçılıklarını ve inkılâp diye tavsif ettikleri reformları ve hadiseleri bu metodun ve sistemin ince eleğinden geçireceğiz ve Marksist-Leninist usulle inceleyeceğiz.

Konumuzu iyice açabilmemiz, için millî kurtuluş inkılâbının ne olduğunu tetkik ederek işe başlamamız daha doğru olur.

Türkiye umumi harpten perişan bir halde çıkmıştı. Saltanat hükümetine kabul ettirilen Mondoros mütarekesi ve Sevr muahedesile Türkiye'nin ehemmiyetli bir çok yerleri itilaf devletlerinin süel kuvvetleri tarafından işgal edilmişti. Aslında zaten siyasî ve ekonomik bakımdan bir yarı sömürge olan Türkiye bu sefer büsbütün esaret altına alınmak isteniyordu. Bu kölelik hem Türkiye halkının durumunu daha artık fenalaştırıyordu, hem de henüz taazzuv halinde bulunan millî burjuvazinin gelişmesine engel oluyordu.

Cihan kapitalizminin harptan sonra büsbütün sarsıntılı bir hal almaya başlayan bünyevi buhranı bir taraftan, birçok ülkelerde baş gösteren yüksek inkılâp dalgaları öte taraftan, Türkiye'de emperyalist hakimiyetine ve tazyıkına karşı uyanan hareketi kuvvetlendiriyordu. Rus çarlığının kökünden sökülüp atılması işini muvaffakiyetle başaran büyük Teşrini sani inkılâbı, bütün dünya proletaryasına öz kurtuluşları için ne yapmaları lâzım geldiğini bütün açıklığı ile gösterirken, tekmil şarka ve sömürge ülkeler halklarına da emperyalist boyundurluğundan kurtulmak ve kalkınmak için yürünmesi icab eden yolu aydınlatıyordu. Dünyanın altıda biri gibi büyük bir kıt'a içide siyasal, sosyal ve ekonomik her çeşit soygun ve köleliğe son veren 7 Teşrini sani inkılâbı, cereyan ettiği sahaya çok yakın olan Türkiye'ye, kurtuluşu için maddi ve manevi yardım elini uzatıyordu. Bu tesir ve yardım, Türkiye'deki kurtuluş inkılâbını hem hızlandırıyor hem de ona muvaffakiyyet yol ve çarelerini de hazırlıyordu. Kemalizmin ideolojisini yapan ve Türkiye millî kurtuluş hareketinin tarihini yazanlar hiçbir zaman bu hakikatı itiraf etmek bitaraflığını gösteremediler. 7 Son Teşrin İnkılâbının, Türkiye millî inkılâbına yaptığı tesir hiç bir zaman ihmal edilmeyecek ve ehemmiyyetsiz görülemeyecek kadar büyük, çok büyüktür.

Türkiye'nin emperyalist devletler tarafından işgal altın-

da bulundurulması, Türkiye millî kurtuluş inkılabının kotarma zorunda olduğu vazifelerin başına, ülkenin emperyalizmin işgal ve esaretinden kurtarılması ödevini geçirdi. Böylelikle inkılâbın halkçı ve ziraî mahiyetine, ağır basan bir şekilde anti emperyalist karakter inzimam etti.

O zamanki Türkiye inkılabının önünde kotarılmak üzere duran ödevler şunlardı:

Ülkeyi emperyalist işgalinden kurtarmak ve emperyalist esaretine son vermek. Ülke içinde emperyalizmin dayanağı olan ve derebeylere, ruhânilere ve komprador burjuvaziye dayanan ve onların hakimiyetini temsil eden saltanat hükûmetini devirmek, saltanatı yıkmak,

Ziraî meseleyi halletmek,

Millî meseleyi kotarmak,

Din ve devlet işlerini birbirinden ayırmak,

Kadınların erkeklere müsaviliğini tanımak, vasaire.

Kemalist inkılâbının hakiki mahiyetini anlayabilmek için inkılâbın bu ödevlerden hangilerini başardığını hangilerini de başarmadığı ve niçin başardığını inceleyelim. Bunun için de evvelâ inkılabın hegemonisinin kimlerin elinde olduğunu, muharrik kuvvetlerin hangi sınıf ve zümreler olduğunu incelememiz lâzımdır.

Türkiye millî inkılâbının hegemonisi, son yıllarda ve harp esnasında yavaş yavaş sanayi burjuvazisi halini almaya başlamış milli burjuvazinin, Anadolu ticaret burjuvazisinin elinde idi. Muharrik kuvvetler de Türkiye proleteryası ve köylülüğü idi. Devrimiz proletarya inkılâpları devresi olduğu halde, inkılâbın hegemonyasının millî burjuvazi elinde kalışının bir çok sebepleri vardır:

O zamanki Türkiye'nin endüstrisi çok zayıf ve onun etrafında toplanmış olan işçiler de azdı. Yani, Türkiye proletarya sınıfı cemiyet itibariyle zayıftı. O zamanlar Türkiye proletaryasının inkılâpta önderlik rolünü oynayabilmesi için zaruri olan teşkilatları yoktu. İşçi sınıfının rehberi olabilecek, işçi sınıfının rehberi olabilecek, işçi sınıfının köylü kütleleri üzerinde hegemonyasını gerçekleştirecek bir fırkası,

yani kuvvetli bir Komünist Partisi yoktu. Demek ki Türkiye proletaryası keyfiyetçe de zaif ve teşkilatsızdı.

Bundan başka da, Türkiye'de proletaryanın bilhassa toplu bulunduğu Istanbul, Izmir, Adana gibi şehirler ve mıntıkalar emperyalist işgalinin altıda bulunuyordu. İnkılâp, proletaryanın çok az ve çok dağınık bulunduğu bir sahada cereyan ediyordu.

İşte önemli olduğu için bilhassa saydığımız bu sebepler altında Türkiye proletaryası, inkılâbın hegemonyasını eline alamamış, onu millî burjuvaziye kaptırmıştı. İnkılâbın hegemonyasının milli burjuvazi elinde bulunuşu, inkılâbın talii ve takib ettiği seyri üzerinde çok müessir olmuştur. Onun için bu noktaya bilhassa ehemmiyet vermek icab eder.

Kemalistler inkılâplarının şark milletlerine ve sömürge halklarına kurtuluşları için örnek bir yol gösterici olduğunu iddia ederler. Bu, sömürge ve yarı sömürgelerde cereyan etmekte bulunan ve bundan sonra gelecek olan inkılâpların ve millî kurtuluş hareketlerinin hakiki karakterlerini anlamamak demektir. Sömürge ve yarı sömürge ülkelerin millî burjuvazilerinin inkılâba ihanetleri, sınıfî karakterleri itibarile emperyalizmin ajanlığını yapmaları ve emperyalizmin elinde birer oyuncak vaziyetinde bulunmaları; bütün dünya proletaryasının inkılâbî kalkınmaları ve sömürge ve yarı sömürge ülkeleri proletaryasının, Komünist Partilerinin idare ve rehberliği altıda önemli bir rol oynayacak kadar kuvvetli ve teşkilatlı olması, geniş köylü kütlelerini doğru yola sevk edebilecek kudrette bulunması ve nihayet dünyanın altıda birinde sosyalizmin muvaffakiyeti, oralardaki inkılapların karakterlerinin Kemalist inkılâbınınkinden büsbütün farklı olmasına sebep olacaktır. Oralardaki millî kurtuluş inkılâpları proletaryanın hegemonluğu altında yürüyecektir ve hakiki bir halk inkılâbı olacak ve halk kütlelerinin öz kurtuluşlarını garantileyen işçi ve köylü hakimiyetlerini kuracaktır. Nitekim Çin inkılâbı ve öteki sömürge ve yarı sömürgelerdeki inkılâbî ayaklanmalar ve

hareketler bize bunun göze batan birer misalini vermektedir. Kemalistlerin bu iddiası kendi yaptıkları işlerini ehemmiyetli göstermek ve pofpoflamak için giriştikleri gayri ilmî bir iddiadır, bir safsatadan başka bir şey değildir.

Kemalist inkılâbının karakterini belirtmek için dokunduğumuz bu umumî düşüncelerden sora, inkılâbın birer birer ödevlerine geçelim.

Anti emperyalist savaş

Millî burjuvazi, emperyalizme karşı mücadele etmekle ve Türkiye'yi emperyalist işgalinden kurtarmakla Türkiyenin kurtuluş ve inkılâbı adına hakikaten iyi bir iş görmüş oluyordu. Millî burjuvazi, emperyalizme karşı savaşında bütün Türkiye halkının menfaatini temsil ediyordu. Türkiye demokratik inkılâbının tahakkuku için hakikaten her şeyden evvel emperyalizmin ülkeden kovulması şarttı. Türkiye o zamanlar hem siyasal hem de ekonomik bakımdan bir yarı sömürge idi. Emperyalistlerin süel işgalına son vermekle, emperyalistlerin Türkiye sınırları içinde elde ettikleri siyasal hakları ve üstünlükleri, kapitülasyonları yok etmekle, Türkiye'nin siyasal bakımdan özgürlüğü temin edilmiş oluyordu. Yalnız siyasal istiklâl, ülkenin emperyalizm köleliğinden kurtulması için hiç bir zaman yetişemezdi. Emperyalist sermaye Türkiye'de yıllardan beri adamakıllı kökleşmişti. Osmanlı devletine yaptığı istikrazlara ve ayrı ayrı zamanlar ve şartlar altında koparttığı kapitülasyonlara dayanarak, emperyalist sermaye Türkiye'de kendisine iyi bir yer temin etmişti. Ülke ekonomisinin can damarları mahiyetinde olan demiryolları ve deniz yolları teşkilâtı, liman ve rıhtım idareleri, çok ağır ve yıkıcı müsaadelerle olmak şartıyla emperyalist sermayenin elinde toplanmıştı. Halkın hayatı ile alâkadar ve büyük şehirlerin canı sayılabilecek bütün nafia şirketleri, elektrik, tramvay, havagazı, su vesaire şirketleri emperyalistlerin inhisarı altındaydı. Endüstride en büyük hisse, en büyük fabrikalar ve müesseseler de emper-

yalistlerindi. Memleketin dış ticareti de hemen hemen tamamen Avrupa sermayesinin idaresi altındaydı. Türkiyenin bütün ticaret ve kredi işlerini elinde tutan belli başlı bankaların hemen hemen hepsi ecnebi idi. Yani bir ağızda kısa ve toplu söylemek istersek, Türkiye'nin ekonomisine emperyalizm hâkimdi. Türkiyenin ekonomik kumanda yerleri ecnebi sermayenin elinde idi.

Bu durum bütün Türkiye halkının menfaatine uygun değildi. Emperyalist sermayenin Türkiye ekonomisini bu suretle elinde bulundurması, sınıf olarak hakimiyetini kuran millî burjuvazinin de işine elvermiyordu. Ülke içindeki müstahsil kuvvetlerin istismarından büyükçe bir pay almak, millî burjuvazinin hem gelişmesi hem de genel olarak yaşayabilmesi için, hakimiyetini kuvvetlendirip devamlılaştırabilmesi için bir zaruretti.

Onun içindir ki millî burjuvazi siyasal hakimiyetini kurduktan sonra memleketin ekonomik alanda da efendisi olabilmek için uğraştı. Emperyalistlerin elinde bulunan ekonomik kumanda yerlerini kendi eline almaya çabaladı. Millî Burjuvazi, daha inkılâbın cereyanı zamanında, ülkeyi emperyalizmin süel işgalinden temizlerken aynı zecri tedbirlerin tatbiki suretiyle emperyalizmin ekonomik işgal ve hakimiyetine son veremedi. O, emperyalist sermayeye ait müesseseleri millîleştirecek kadar inkılâpçılık gösteremedi. Onun sınıfı karakteri buna mani oluyordu. Millî burjuvazi, emperyalist mülkiyetine karşı bu tarzda müdahelenin daha ilerilere giderek kendi mülkiyetlerine de dokunmasından korktu. Mülkiyet hakkını muazzez, yüksek ve dokunulmaz bir mefhum olarak tutan burjuvazinin bu işe cesaret edebilmesine tabii ki imkân yoktu. Kemalist burjuvazi, kendi ekonomik varlıklarının ve inkişaflarının kısmen de emperyalist sermayenin taliine bağlı olduğunu da pek alâ biliyordu. Millî burjuvazi, emperyalist sermayeyi gücendirmek istemiyordu. Onun için millî burjuvazi, ecnebi sermayenin tazyikinden kurtulmak için onun da gönlünü yapmak yolunu tercih etti. O, emperyalizm ile uyuşa-

rak ve anlaşarak kendisine de bir pay çıkartmayı daha münasip ve faydalı buldu. Bu imtiyazları ve müesseseleri satın almak suretiyle meseleyi halletmeye uğraştı. Kemalizmin bu alandaki teşebbüsleri, müspet bazı neticeler vermekle beraber, meseleyi kökünden halledemedi. Demiryollarını, liman ve rıhtım müesseselerini satın aldı, fakat bugünkü Türkiye emperyalizme karşı bağlılığını kaldırmış bir durumda değildir. Bu bahse sonra gene döneceğiz.

Millî burjuvazi, ülke içinde ekonomik egemenliğini kurmak için ecnebiler elinde bulunan ekonomik kumanda yerlerini ele geçirmekle beraber uzun harp yıllarının yıktığı ve harab ettiği müesseseleri yeniden canlandırmak ve işe yarar bir hale sokmak ve esasen bunlar hiç bir zaman ihtiyaca yetişemeyeceği için de bir çok yenilerini kurmak, yeni fabrikalar açmak mecburiyetinde idi. Fakat bütün bu işleri başarmak için lâzım olan sermaye millî burjuvazinin elinde yoktu. Henüz genç fakir olan millî burjuvazi muhtaç olduğu bu sermayeyi kendi kendine ve kendi vasıtaları ile tedarike uğraştı. O, hıristiyan millî azlıklardan kalan malları ve mülkleri sermayeleştirerek elinde topladı. Devlet ve bütçe vasıtalarından artık derecede faydalandı. Halkın, elinde toplanmış bütün paraları seferber etmeye gayret etti. Ve yeni sermaye terakümünü çoğaltmak için çok sıkı ve şiddetli bir soygun ve tazyik rejimi tatbik etti. Fakat bütün bunlar millî burjuvazinin emellerinde tam muvaffak olabilmesine yetişemedi. Millî burjuvazi bu teşebbüslerinde muvaffak olabilmek için dışarının yardımına ihtiyaç hisseti. Dışardan yardım ise ya emperyalist cepheden veyahut ta anti emperyalist cepheden, Sosyalist cihandan yeni Sovyetler Birliğinden olabilirdi. Hiç bir istilâ ve soygun emeli beslemeden, inkılâp ve Türkiye halkının kurtuluşu namına elini uzatan Sovyetlere mukabil, emperyalist sermaye kendi çıkarını düşünerek Türkiyeyi eskisi gibi kendisine bir soygun şeyi haline getirmeye çalışarak ve Türkiye'yi ekonomik bakımdan ve hattâ siyasal bakımdan kendisine bir alet yapmak heves ve hırsile yardım edebilirdi. Ancak

bu maksatlarla yardıma yanaşabilirdi. Sovyetlerin inkılapçı ve halkçı dostluğuna dayanarak ve bu dostluğu büsbütün kuvvetlendirerek ve her sahaya teşmil ederek ülkenin siyasi ve ekonomik özgürlüğünü emniyet altına almak hiç şüphesiz ki Türkiye halkının ve inkılâbın menfaatına uygun bir iş olurdu. Fakat ne idelim ki Kemalist burjuvazi bu yolu bilhassa tercih etmekten çekiniyordu. O, bir burjuva sınıfı olarak kendi tali ve geleceğini daha ziyade burjuva dünyasına ve burjuva rejimlerine bağlıyordu. Bundan ötürüdür ki Kemalist burjuvazi, halkın menfaatini ve inkılâbın icablarını hiç düşünmeden, yalnız kendisi için az zararlı olmak şartile emperyalizmin dostluk ve teveccühünü kazanmayı kendisine faydalı buldu. Kemalist burjuvazi böylelikle, istediği dostluğu temin etmek ve muhtaç olduğu sermayeyi bulmak için emperyalizme karşı müsaadekâr ve yumuşak bir tavır takındı. Muhtelif vesileler ve müsait vaziyetler yaratarak, bir çok usullere baş vurarak emperyalist sermayenin memlekete girmesine çalıştı ve uğraştı. Kemalist burjuvazi, Sovyetler birliğinden gördüğü, hiç bir menfaat karşılığı olmayan samimi ve inkılâpçı dostluğun kendisine verdiği maddî menfaatları büyük bir hırsla sineye çekerken, bu dostluğu ve bağlılığı emperyalist cihanın hırsını ve tamamını gıcıklamak için de kullandı. Sovyetlerden elde ettiğini emperyalistlere gösteriyor, onlardan daha fazla koparmaya çalışıyordu. Böylelikle, Sosyalist cihan ile emperyalist cihan arasında sallanan ve manevralı bir siyasa takib eden kemalist burjuvazi bu maksatlarında oldukça muvaffak ta oldu. Fakat emperyalizmin en ufak bile olsa her hangi bir dostluğu altında, görünen veya gizli bir menfaat hissi, bir dalaverası vardır. Emperyalistler, kemalizmin bütün bu yaltaklıklarına rağmen kendilerini oldukça ağır tuttular ve pahalı satmak için çok nazlı davrandılar. Emperyalistler, Türkiyeye sermaye ihracını daha çok makineler sokmak, inşaat yapmak istihsal vasıtaları göndermek ve saire yolile yaptılar. Böylelikle, bir çok sanayi şubelerinde kendi durumlarını sağlamlaştırdılar. Aynı zamanda metropol

memleketlerdeki istihsallerine bu suretle sürüm de bulmuş oluyorlardı.

Kemalistler az zararlı olmak şartile emperyalistlerden istikrazlar yapmak, krediler açtırmak teşebbüslerine de giriştiler. Fakat, bunlar müspet ve memnuniyetbahş neticeler veremedi. Bir taraftan Sovyetler Birliğinden 8 milyonluk istikraz akdedilirken, İsmet İnönü Avrupa gezisine de çıktı. Oradan da bir şeyler koparmak istedi. O, Türkiye ticaretinde ve yeni kurulan endüstrisinde oldukça önemli bir ölçüde asığları olan faşist İtalya'ya da o arada başvurdu. İtalyan emperyalizmi istenilen 30 milyon liretlik istikrazdan ancak, 10 milyonu para olarak veriyordu. Öteki 10 milyonunu da borçlara sayacak ve geri kalan 10 milyona karşılık ta Türkiyeye mal satacaktı. Bu nihayet Osmanlı imparatorluğundan yaptığı istikrazlara pek benziyordu ve bittabi tahakkuk edemedi.

Kemalist burjuvazinin muhtaç olduğu sermayeyi Türkiyeye göndersinler diye emperyalistlere karşı müsaadekâr davrandıklarını yukarda söylemiştik. Kısaca anmak icab ederse şunlar söylenebilir. Kemalizmin anti emperyalist karakterinin millî mücadeleden beri bir hayli azaldığını ve zayıfladığını görüyoruz. Bir taraftan Kemalist burjuvazi, emperyalist sermayenin memlekete gelmesinin temini için emperyalizme karşı güttüğü siyasasını gevşetiyor yumuşatıyordu, öte taraftan muayyen bir müddet mücadeleden sonra, kendisine okkalı bir pay çıkarmak şartile eski komprador burjuvazile anlaşan ve bu nispette de emperyalist sermayeyle alâkası çoğalan ve giriştiği teşebbüslerinden ötürü bizzat kompradorlaşmaya başlayan kemalist burjuvazinin sosyal bünyesinde bir istihale prosesi gidiyordu. Millî burjuvazinin kompradorlaşan bu zümresinin tazyiki ve genel olarak burjuvazinin emperyalizm ile bağlanmak teşebbüsleri tabiatile kemalizmin emperyalist sermayeye karşı güttüğü siyasaya günden güne tatlılaştırıyordu. Halk fırkasının anti emperyalist karakteri, böylelikle gittikçe körlenmektedir. Emperyalizme karşı hulus çakmak

için kemalist burjuvazi az fedakârlıklara mı katlandı? Fakat yanlış anlaşılmasın bu fedakârlıkların heppisi, el kesesinden develer kurban etmek kabilinden, yalnız halkın ve inkılâbın zararınadır.

Kemalist burjuvazi, Misakı Millî sınırları, içinde olduğu halde, Musuldan vazgeçti. Onu İngilizlere ufak bir menfaat karşılığı olarak terk etti.

Emperyalist sermayeye emniyet telkin edebilmek için eski düyunu umumiyeyi tanıdı. Hiç bir şekilde Türkiye halkının en ufak bir menfaatı için harcanmayan, sultanların sefahatı ve vezirlerin keyfi için savrulan bu paraların ödenmesi hem de altın para ile ödenmesi, memleketin ekonomik durumunu büsbütün kötületmiş ve emekçi halkın üzerindeki ağır yükleri bir kat daha ağırlaştırmıştır.

Dünyunu umumiyeye karşılık olarak gümrük varidatı gösterildi ve gümrükler kontrol altına kondu. Hatta daha ileriye giderek burjuvazi devletin gelir ve masraf defterlerini ve hesaplarını ve bütçeyi alacaklıların kontrolü altına koydu. Fransız ve İngiliz alacaklıların mümessili olarak iki müfettiş Ankara'ya geldi ve Türkiye finansını teftiş ittiler.

Millî burjuvazi ülkede emperyalistlere bir çok yeni imtiyazlar verdi hattâ yalnız kendi elinde bulundurmak istediği inhisarları bile ona peşkeş çekti, kibrit inhisarını 10 milyon dolara sattı.

Kemalistler, kendilerine de bir pay vermek şartile, emperyalist sermayenin Türkiye'ye gelip her çeşit teşübbüsler kurmasına müsaade etti hattâ bu kurulları himaye ve teşvik etti.

Amme hizmetlerini gören müesseseleri satın almaya uğraşırken bazılarını da yeni kurmak şartile emperyalistlere peşkeş çekti. Son senelerde bir çok şehir ve kasabaların elektrik işleri ecnebi sermayedarlar eline geçti. Bu alanda İtalya bilhassa ileri gitti.

Bütün bunlar ülkenin ekonomik özgürlüğü aleyhine değil mi? Bütün bunlar halkın ve inkılâbın zararına değil mi? Sanayi makineleri ve endüstri eşyası bakımından, ticare-

ti bakımından, bankacılık bakımından emperyalizme kuvvetle bağlı olan Türkiye'nin ekonomik bağlılığı böylelikle giderilebilir, ülkenin ekonomik özgürlüğü emniyet altına alınabilir mi?

Kemalist burjuvazinin ekonomik kumanda yerlerini eline almak hususundaki gayretleri hiç kuşkusuz ki müspet teşebbüslerdir, fakat kâfi değildir. Emperyalist sermayenin elinde bulundurduğu ekonomik teşebbüsleri birer birer temizlerken yenilerine kat'iyen imkân vermemek icab eder. Emperyalist sermayenin elinde tuttuğu müesseseler devletleştirilirken, daha zecrî yollardan yürümek ve halkın kesesine zarar vermeyecek usuller tatbik etmek lâzımdır Eski ve yeni komprador burjuvazinin emperyalizme karşı takip ettiği uyuşucu siyasa ve kemalizmin bununla uzlaşılığı halkın ve inkılâbın menfaatı zararındadır. Halk kütlelerinin, hangi millet ve ırktan olursa olsun komprador burjuvaziye ve onların yardakçıları liberallere karşı, emperyalizmin memleketteki hakimiyetini kuvvetlendirmekte fayda bulan her çeşit irticaya karşı, kemalistlerin bizzat kompradorlaşan ve kompradorları tutan kanadına karşı ve kemalizmin sağdan gelen bu gibi teşebbüslere karşı güttüğü uzlaşıcı siyasası aleyhine şiddetle mücadele etmesi icab eder. Bütün halk kitleleri kendi menfaatleri icabı emperyalizme karşı var kuvvetiyle mücadele etmelidir, halk fırkasının uzlaşıcı temayüllerinin tahakkukuna meydan vermemelidir. Halk kitleleri, emperyalizmin ekonomik ve kültürel alanda memlekete yerleşmesine imkân vermemelidir.

Emperyalizmin Türkiyeli olan ve yıllardan beri buraya gelerek yerleşmiş bulunan ajanları yetişmiyormuş gibi, ayrıca paramızla da mütehassıs adı altında bir sürü yenilerini getiriyoruz. Türkiye'deki, Ankara'daki profesörlerin mütehassısların yüzde doksan beşi Alman faşizminin mümessilidirler. Malî sermayenin, istilacılığın en koyu en su katılmadık mürteci unsur olan faşizmin mümessillerinin, Türkiye ekonomik ve siyasal köleliği için efendilerinin hesabına her şeyi yapmaktan kat'iyen çekinmesi ihtimal olmayan bu

heriflerin inkılâpçı Türkiye'de mütehassıs olarak işi ne? Hiç faşist profesörleri Türkiye gençliğini inkılâpçı ve halkçı yetiştirirler mi? İşçi sınıfınının ve inkılâbın en azılı ve hunhar düşmanı olan Hitler faşizminin bir adamı, Türkiye işçisinin durumunu incelemek ve iyileştirmek için mütahasıs olarak Ankara'ya getirildi. Bu mütahassıs yeni yapılacak iş kanununun tatbikatı ve iktisat bakanlığındaki iş bürosunun idaresi ile uğraşıyor. Bu koyu işçi düşmanının fikirleri hiç Türkiye amele sınıfı için faydalı olabilir mi?

Dünyada inkılâpçı, halkçı ve hakiki cumhuriyetçi mütahassıslar, bilginler yok mu da, yahut az mı da, Türkiye'de inkılâbın ve halkçılığın kökleşmesi ve kuvvetlenmesi için inkılâpçı ve halkçı kültürün yayılması için bu inkılâp ve halk düşmanı herifler, mütahassıs diye, profesör diye buraya getiriliyor? Zavallı Türkiye halkı da kendi varlığı ve kurtuluşu üzerine boyuna eritici ve yakıcı zehirlerini akıtan, bir sistem içinde bu zararcılığına ara vermeden devam eden bu yılanları koynunda beslemeye mecbur ediliyor. Hem de ne besleyiş? Her birine en aşağı bin, binbeşyüz lira aylık veriliyor; temin edilen öteki şartlar ve kazançlar da üstüne caba... Profesör diye kürsülerimize çöreklenen bu yılanlar, inkılâpçı ve halkçı bir terbiye ve kültür alması icab eden gençliğimize, en gayri ve en mürteci faşist fikriyatını ve emperyalist burjuvazinin çürük ve kokmuş fikriyatını aşılıyorlar. Bütün ülke ve istisnasız bu heriflerin mütahassıs ve profesör diye yerleştikleri bütün müessese ve daireler bu zararlı mikroplardan temizlenmelidir, talebeler bu faşist profesörlerin derslerine girmemeli ve bunların yerine inkılâpçı ve halkçı bilginler getirilmesi için savaş açmalıdır.

Halkın ve ülkenin öz menfaatı kat'iyen emperyalizm ile anlaşmakta değildir. Halkın yüksek menfaatı hiçbir zaman emperyalizm ile dostluk için feda edilmelidir. Halkın menfaatleri, Sovyetlerle daha sıkı bir ittifak ve her alanda çok daha sıkı dostça bir iş birliği temin etmekle korunur. Bu samimi iş birliği Türkiye'nin hem siyasal, hem ekonomik, hem kültürel sahada kurtuluş ve özgürlüğünü her

zaman için garanti altına alır. Bu dostluk, memlekette endüstri kuruluşunu da ekonomik kalkınmayı da hiç bir menfaat ve karşılık beklemeden yapar ve sona erdirir. Ülkeyi, emperyalizme siyasal ve ekonomik bakımdan bir av olmaktan ebediyyen kurtarır. Muhtaç olduğumuz inkılapçı kültürün yükselmesine ve yayılmasına can ve gönülden yardım edecek ve yayılmadan çalışacak bilginler ve otoriteler göndererek mütahassıs ve profesör ihtiyacımızı da giderebilir. Ancak hakiki inkılâpçı ve anti emperyalist ve barışsever yegâne devlet olan proleter devletiyle, Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri birliği ile yapılacak böyle bir dostluktur ki, Türkiye'nin her sahada istiklâl ve kurtuluşunu ve gelişmesini emniyet altına alabilir. Türkiye halkı bu ihtiyacı bugün hissetmekte ve bu dostluğu bugünkü şekli ile bile neler temin ettiğini görerek, ilerlediği takdirde getireceği faydaların büyüklüğünü tasavvur edebilmektedir. Sovyetlerin, hiç kimsenin yapamayacağı derecede müsait şartlarla Türkiye'nin endüstri kuruluşuna ne kadar yardım ettikleri artık bu gün su götürmez bir hakikat olmuştur. Kayseri ve Nazilli bez kombinaları bunun büyük ve kuvvetli bir delili hiç şaşmaz ve aldatmaz bir şahididir. Türkiye halkı bu hakikatlar karşısında Sovyetlerin dostluğunun büyük ve ihmal edilmez önemini anlamıştır ve bu dostluğun muayyen bir azlığın ve halk düşmanı bir zümrenin gayret ve mukavemetine rağmen daha içli dışlı ve her sahaya şamil bir hale getirilmesinin yolunu da bulacak ve bunun için de mücadele edecektir. Umumî menfaatın icab ettirdiği bu mücadeleye bütün emekçi halk, talebe ve münevverler girmelidir ve bu yolda hep beraber ilerlemelidir.

Saltanatın devrilmesi ve Cumhuriyetin kurulması

Millî burjuvazi, Türkiye emperyalizmin süel işgalinden kurtulduktan sonra saltanatı yıktı, saltanat hükümetini devirdi. Türkiye saltanat idaresi, ülkedeki reaksiyoner zümrelerin hakimiyetini temsil eden ve onlara dayanan bir hüku-

met, mürteci bir kuruldu. O, emperyalizmin ajanı ve sadık bir uşağından başka bir şey değildi. Ülkenin siyasal ve ekonomik hakimiyetini kendisine almak ve memleketin efendisi olmak isteyen millî burjuvazinin saltanatın devrilmesi işini yapması gayet tabii bir şeydi. Saltanat ve tarafdarları millî kurtuluşun amansız iç düşmanlarıydı. Onların ezilmesi ve kaldırılması lâzımdı.

Saltanat idaresini kuran kemalist burjuvazi kendi diktatörlüğünü kurdu. Bu diktatörlük irticaa ve sağa vurmakla beraber, asıl irtica düşmanı olan inkılâpçı sol cepheye de amansız bir düşman olarak saldırdı. Kurulan yeni devlet şekli cumhuriyet olmasına rağmen, inkılâbın vazifesi olarak yapmak mecburiyetinde olduğu ve vadettiği bir çok şeyleri yapmadıktan başka tamamen zıddını ve aksini yaptığı da oldu. İnkılâbın doğurduğu bu yeni cumhuriyetin demokratik bir idare olması, halkın tabiî ve demokratik bütün haklarını tanıması ve halkın üzerinde yükselmesi lazımdı. Halbuki millî burjuvazinin yaptığı cumhuriyet halk aleyhdarı bir teşekkül oldu ve bu halkın en basit demokratik haklarını ayaklar altına aldı. Emekçileri siyasal serbestlik haklarından, cumhuriyetin ve medeniyetin en kuvvetli temel ve desteği olan medeni haklardan mahrum etti. Onları istedikleri gibi fırkalarını kurmaktan menetti. Memlekette parti faaliyetini kendi inhisarı altına aldı. Halkın öz menfaatları için çalışan, halk için çarpışan yegâne parti olduğu halde Komünist Partisinin serbest olarak çalışmasına müsaade etmedi. İnkılâbın hakiki müdafileri Komünistleri ve candan inkılâpçıları her gün bir az daha artan bir şiddetle takib ettirdi, onları hapislere attırdı, medeniyet ve cumhuriyetin en basit kaidelerini hiçe sayarak bu inkılâpçılara görülmedik işkenceler yaptırdı.

İşçilerin sınıf mücadelesi esası üzerine kurulmuş bütün teşkilatlarını dağıttı ve bu gibi teşekküllerin yeniden kurulmasına şiddetle mani oldu. Bu işlerde ön ayak olan işçileri ve işçi rehberlerini tevkıf ettirdi, işten attırdı.

Emekçilerin haklarını koruyan, inkılâbın ilerlemesini is-

teyen ve kökleşmesi için çalışan inkılâpçı gazeteleri kapattırdı ve bir daha müsaade etmedi.

Halka intihabatta reylerini serbestçe ve istediklerine verememeleri için her türlü usullere baş vurdu. Saltanat hükümeti zamanından kalma iki dereceli intihap sistemini, cumhuriyet ve demokrasiye hiç yakışmayacak bir orta çağ âdeti olan bu seçim şeklini değiştireceğini ve tek dereceliyi kabul edeceğini vadettiği halde, yerinde bıraktı. Böylelikle halkın tanımadığı, bilmediği ve istemediği adamlara rey vermeye mecbur ediyor.

Teşkilâti esasiye kanununda söz, fikir vb. yazı serbestliği tanındığı halde bunları yalnız kara kaplı kitapta kalmaya mahkum müzelik bir mefhum haline sokuldu. Yapılan kanunlu veya kanunsuz işlerle bu mukaddes tanınması icab eden beşeri haklar, birer paçavraya çevrildi. Söylediği sözler, beslediği fikirler ve yazdığı yazılar için yıllarca hapislerde yatanların, çeşitli işkencelere maruz bırakılanların haddi hesabı yoktur.

Şehir ve köy işçilerine sekiz saat iş gününü kabul etmedi, onların haklarını korumak için, başvurabilecekleri biricik müdafaa vasıtaları olan grev hakkını tanımadı. Elhasıl inkılâpçı, halkçı olan bir rejimin bir idarenin ilk ağızda yapmaya mecbur olduğu ve onlar olmadan yaşayamayacağı tabii ve basit ne kadar demokratik haklar ve kaideler varsa onların hiçbirini yapmadı, hattâ bir çoklarının tam tersini yaptıkları da pek çoktur. Tabii bunun da sebepleri vardır. Şöyleki:

Milli burjuvazi, yarıda bırakıp ihanet ettiği inkılâbı halk kütleleri daha ileri götürürler de kendi hakimiyetini sarsarlar diye korkuyordu. İnkılâbın onların bıraktığı yerden daha ileri gitmesi onlar için tehlikeli ve zararlı olabilirdi. Onun için inkılâbın önüne sed çekmek gerekti. Bu sed de ancak, halka inkılabi hamleler için kalkınma değil kıpırdanma hak ve imkânlarını vermemekle olabilirdi; onların elinden siyasal hürriyetlerini almakla, onları adamakıllı tazyık edip göz açtırmamakla mümkün olabilirdi. Nitekim de öyle oldu.

Bundan başka millî burjuvazi, yukarda da söylediğimiz gibi, muhtaç olduğu sermayeyi toplamak ve genel olarak sermaye biriktirme işini hızlandırmak ve kuvvetlendirmek için geniş emekçi kütlelerini çok sıkı bir soygun rejimi altında bulundurma ihtiyacını duyuyordu. Demokratik hakların tanınması ile bunlara imkân tasavvur edilemezdi. İşçileri ve emekçi kütleleri alabildiğine soymak için en küçük bir fırsatı kaçırmayan millî burjuvazi, tabiidir ki kendiliğinden iş gününü kısaltmak iş şartlarını daha insanî bir şekle sokmak gibi şeylere yanaşmak istemezdi.

Halbuki bu ağır soygun rejimini, bu acı zehiri emekçi kütlelere hiç mukavemetsiz yutturabilmek için, onların ellerini ayaklarını kıskıvrak bağlamak lazımdı. Emekçileri bu aşırı soygun rejimine karşı mukavemetsiz bir hale getirmek için de, bütün bu mukavemete vasıta olabilecek ne kadar haklar, teşkilâtlar, serbestlikler ve mücadele imkânları varsa hepsini kaldırmak, baltalamak icab ediyordu. Bu soygun ve tazyik rejimine karşı yapılacak her türlü mukavemet hareketini şiddetle ve en bayağı usullerle ezmek icab ediyordu.

Milli burjuvazi diktatörlüğü, bütün teşkilât ve varlığı ile bu işi yaparken, emekçilerin sınıf şuurunun uyanmasına engel olmaya onu körleştirmeye de elinden geldiği kadar gayret ediyor. Onlara mütemadiyen Türkiye halkının sınıfsız bir vahdet bir topluluk teşkil ettiğinden bahs ediyor, işçileri esnafla ve patronla bir arada teşkilâtlandırıyor. Yani emekçilerde, hakları ihtiyaçları ve istekleri için mücadele imkânlarını maddeten ortadan kaldırdıktan sonra, bu mücadele şuur ve ihtiyacını da boğmaya, öldürtmeye çalışıyor. Emperyalist sermayenin iltifatını kazanmak ve memlekete teşrifini temin etmek maksadile her çeşit inkılâpçı tezahürleri ve işçi hareketlerini iyice bastırmak ve Türkiye'ye geldiği takdirde istedikleri gibi ve devamlı bir soygunda kütle tarafından hiç bir mukavemete rastlamayacaklarına, emperyalist sermayenin inancını kazanmak ve onu tatmin etmek için de, bu antidemokratik rejim, bu tazyik

siyasası lazımdı. Terör lazımdı. Millî Burjuvazî bu bakımdan da kendisini emperyalistlere karşı kuvvetli göstermek için bu baskı siyasasını gütmek mecburiyetini hissediyordu. İnkılâbın ferdasında başlayan bu haksızlık ve baskı rejimi bugüne kadar öylece devam etmiş, günden güne şiddetlenerek bugün artık çekilmez bir hale gelmiştir. On üç yıldır, işçilere vadedilen iş kanunu nihayet kapunun ağzına geldi. Doğura doğura koca dağ bir fare doğurdu. Nihayet çıkacak olan iş kanunu, hem fena hem de noksandır. Ziraat işçileri bundan da mahrum bırakılmaktadır. Bu iş kanunu endüstri işçilerinin bugüne kadar gördükleri haksızlıkları kanunlaştırmaktan başka bir şey yazmıyor. İş kanunu işçilerin eline ayağına vurulacak bir zincirden başka bir şey değildir.

İşte kemalist diktatorası Bu sebepler altında emekçi kütlelere karşı acı bir şiddet ve baskı rejimi tatbik etmektedir. Emekçi kütlelerin inkılaptan, serbestlik ve tabii hakları namına aldıkları nasibleri sıfırdır. Halbuki kemalist burjuvazi, kendisinin yaptığı yarı inkılâbın muhafazası ve yaşaması için, ülkenin emperyalizme karşı korunması için, inkılâbın irticaa karşı müdafaa ve himayesi için bizzat bu emekçi kütlelere muhtaçtır. Ancak emekçi kütleler, inkılabın bekçiliğini yapabilirler. Ancak onlar, inkılâp için ve irticaya karşı mücadele edebilirler. Bunun için de emekçi halka umumî düşmanlara karşı mücadele imkânları verilmelidir. Şehir ve köy emekçisine siyasal serbestlik verilmelidir.

Ancak emekçi kütlelerin siyasal serbestliği ve inkılâpçı mücadele teşkilâtlandırır ki, irticanın baş kaldırmasına engel olabilir, anti emperyalist mücadeleyi kuvvetlendirip, ilerletebilir, elhasıl ülkenin ve bütün halkın umumî menfaatlarının korunması için kuvvetli ve güvenilebilir bir zaman teşkil edebilir.

Emekçi kütleler ve onların münevverleri ülke içinde demokrasi ve siyasal serbestlik için mücadele açmanın zamanının geldiğini artık anlamıştır, bu sahada faaliyete de geçmelidir. Bu sahada açacağı mücadelede muvaffakiyet,

emekçi kütleler için muhakkak ve kat'idir. Artık bu işin sırası gelmiştir, ağlamayan çocuğa meme vermezler.

Zirai mesele

Ülkenin emperyalist işgalinden kurtarılması zarureti gerçekleştikten sonra inkılâbın daha ileriye giderek, zirai inkılâp olamamasının sebepleri de ayrıca incelenmeye değer, önemli meselelerdir. İnkılabın Türkiyede zirai meseleyi halletmesi lazım gelirdi, inkılâbın esas mahiyeti bunu icab ettirdi. Bu niçin olamadı?

Kurtuluş harbi zamanında ve ondan evvelki yıllarda silahlanmış bulunan köylü kütleleri, niçin ellerindeki silâhlarını zirai inkılâbın gerçekleşmesi için kullanmadılar?

Bunu anlatmak için sayacağımız sebeplerin her birisi ayrı ayrı uzun boylu incelenmeye değer konulardır. Fakat biz broşürümüzün büyüklüğünü göz önünde tutarak kısa kesmek zorundayız. Yukarda inkılâp hegemonyasının millî burjuvazi eline geçişinin, inkılabın tali ve seyri üzerinde çok büyük tesirleri olduğunu söylemiştik. Millî burjuvazi, büyük toprak sahipleriyle anlaşmıştı ve çok zaman ve çok yerde onlarla beraber yürüyordu. O, köydeki bu müttefikinin menfaatını bozacak ve onun iştihasını kaçıracak uzun boylu işlere girişemezdi. Bundan başka millî burjuvazi sınıfî karakteri bakımından da büyük erazi mülkiyetine karşı yürüyemezdi. Çünkü o, nihayet elindeki mülkiyeti genişletmek, arttırmak amacile ortaya atılıyor ve kayıtsız şartsız mülkiyetin kutsal varlığını korumak isteğiyle yolunda ilerliyordu. Esasen çeşitli yollar ve usullardan sonra millî burjuvazi içinde de yeni yeni büyük toprak sahipleri türemeye başlamıştı. Bu şartlar altında millî burjuvazinin, inkılâbın ziraî bir inkılâp olarak tamamlanmasına göz yumması, müsaade etmek istememesi hele bizzat kendisinin ön ayak olması tabii idi. Millî burjuvazinin bu durumuna ve bu çeşit hareketine rağmen köylülüğün bu işi başaramamasının sebeplerine gelince, onlarda bir çoktur. Köylülüğün inkılâbî

hamleler yapabilmesi ve giriştiği kalkınmalarını inkılâp istikametine sürebilmesi için proletaryanın rehberliğine şiddetle ve kat'i ihtiyacı vardır. Ancak proletaryanın yol göstericiliği sayesindedir ki köylüler, kendisini dinin, yobazların, reaksiyonerlerin tesirinden kurtarabilir ve ayaklanmasını, hareketlerini kendi öz menfaatına uygun durumda inkılâbî hamleler haline sokabilir. Aksi takdirde köylülük mevcut rejimin, omuzlarına yüklediği ağırlıklara karşı gelmek isterken de asıl kendisinin candan düşmanı olanların tesir ve nüfuzundan kendisini kurtaramaz. Onlara kapılır. Hattâ irticaa ve kendi öz düşmanlarının en başında gelen derebeylerine bile alet olabilir.

Halbuki evvelce de kaydettiğimiz gibi Türkiye'de proletaryası, köylülüğe rehberlik yapabilecek, onları hakiki menfaatları için doğru yolda mücadeleye sevk edebilecek durumda değildi. Proletarya zayıftı, köylülükle rabitası azdı.

Türkiye, ziraatta kapitalizmin gelişimi bakımından çok bariz farklar gösteren mıntıkalara ayrılmıştır. Bunların içinde kapital zemin oldukça inkişaf ettiği ve sosyal farklılaşmanın kök saldığı yerler olmasına rağmen koyu derebeylik artıklarının bulunduğu henüz tabii istihsalın cari olduğu ve pederşâhi münasebetlerin hüküm sürdüğü yerler de vardır ve az değildir. Bu bakımdan doğu, orta ve batı Anadolu arasında büyük hususiyet farklılıkları vardır. Bu itibarla oralarda yaşayan köylülerin sosyal ve ekonomik durumları ayrı ayrı ve buna bağlı olan ihtiyaç ve istekleri de başka başka idi. Bu vaziyet köylülüğün şuur derecesini de birbirinden farklı bir halde bulunduruyordu. İşte köylülük arasında; ihtiyaçları, istekleri ve düşünüşleri bakımından bu kadar keskin farklar bulunuşu, aralarında bir birlik bulunmayışı, aynı amaç uğrunda hareket birliğine imkân vermiyordu. Esasen proletarya da bu vahdeti yaratacak iktidarda değildi.

Türkiye ziraatında kapitalizmin az yerleşmiş olması ve kapitalizmden evvelki sosyal münasebetlerin ve istihsal şartlarının oldukça ağır basacak bir durumda bulunması,

o zamanlar Türkiye köylerinde sınıf tezatlarının keskin bir hal almasına pek müsait değildi. Derebeylik ve pederşâhi münasebetler, sınıf tezatlarını kül altında ateş gibi tutuyordu. Bilhassa doğu ve kısmen de orta Anadolu'daki aşiret hayatı, pederşahî münasebetlerinin çok keskin bir şekilde devam ettiği bir müessisedir. Buralardaki müthiş soygun ve tazyık pederşahî münasebetlerinin hususîyetleri itibarile perdeleşmiş olmasına rağmen, çok daha keskin ve çok daha yıkıcıdır. Bu soygun ve tazyikin bu şiddetine rağmen Türkiye köylüsünde sosyal farklılaşma yetişir kertede ilerleyip derinleşmemiş ve köylülerin sınıf şuuru da henüz canlanmamıştı, onun öz menfaatlarının icab ettirdiği hareketlere sevk edecek kadar yükselmemişti.

Millî burjuvazi, inkılâbın bir halk inkılâbı bir zıraî inkılâp haline çevrilmesine bütün kuvvetile engel olmak istediğini ve bunun sebeplerini yukarda söylemiştik. Kemalistler, anti emperyalist savaşın kabartıp körüklediği milli öç duygularını, dinî hisleri istediği istikamete çevirmeye muvaffak oldular. Ülkenin emperyalist orduları tarafından işgal edilmesi kemalistlerin, kütlelere hareketlerinde vermek istediği yolu ve istikameti açmak ve düzeltmek hususunda büyük tesiri olmuştur. Emekçi kütleler dışardan gelen düşmanlara karşı sevk edilip saldırtılırken öte taraftan da Hıristiyan milli azlıklara karşı da tahrik edilmiştir. Emekçi kütleler yaşayışlarındaki kötülüğün yalnız Hıristiyan millî azlık burjuva ve arazi sahiplerinin yüzünden geldiğine inandırılmış ve bu yarım ve sakat düşünceye düşürülmüştür. Emekçi kütlelerin soyguncularına ve istismarcılarına karşı açtığı savaş bu soyguncuların yalnız bir parçasına munhasır bıraktırılmış ve Türk ve müslüman arazi sahipleri, çiftlik beyleri ve derebeyleri bu darbeden masun tutulmuş ve kurtarılmıştır. Türkiye köylüsü şuursuz olarak bu tesirin altına düşmüş ve kendi öz kurtuluşunun tamamının nerede olduğunu ve nasıl elde edebileceğini tayinden aciz kalmıştır.

Millî burjuvazinin ve onunla beraber yürüyen toprak sahiplerinin köylülere ettikleri vaadler, köylü kütleleri üze-

rinde beklenilen uyuşturucu tesiri yapmıştır. Millî burjuvazinin attığı, köylü efendimizdir gibi sahte şiarları köylülüğün kalın ve kaba bir soygunu altında köle bırakılması isteğinin gerçekleşmesi şartlarını hazırlamakta ve olgunlaştırmakta müessir olmuşlardır.

İşte en önemli sebepler olarak gösterdiğimiz bu şartlar altında Türkiye köylülüğü burjuvaziye rağmen inkılâbı daha ilerilere götürerek bir ziraî inkılâp halini alması işinde muvaffak olamamıştır. Hem de bütün bu işten de kazançsız çıkmıştır. O kadar ki özel şahıslara ait büyük toprakların müsaderesinden ve köylüye bedava dağıtılmasından vazgeçtik; evkafa, tekkelere ait çiftlikler, hıristiyan millî azlıkların bırakıp gittikleri arazi bile köylüye verilmemiş ve millî burjuvazi ve yardakçıları tarafından deve yapılmıştır. Böylelikle millî burjuvazi arasında yeni yeni toprak sahipleri, yeni yeni ziraat sermayedarları yetişmiştir. Emvali metrukeden ve emlâki miriyeden olan bu erazinin üstüne yatan bu beyler, köylüyü istismar ve tazyık işinde eskilerden hiç te aşağı kalmamışlar ve hatta bir çok yeni soygun yolları bularak bir çok sahalarda eskilerine rahmet okutacak bir durumdadır, o kadar haris ve aç gözlüdürler.

Millî burjuvazi köye sermayedarlığın sokulması için çalışmış ve gelişmesini, derinleşmesini temin etmek için birçok tedbirler almıştır. Fakat umumiyetle köyde yapılan bu reformlar, kemalist burjuvazinin sınıf olarak inkişafını kolaylaştıran ve kendi sınıfı hakimiyetini emniyet altına alan islâhattan başka bir şey değildir. Millî burjuvazi, müttefikleri olan büyük toprak sahiplerini eski soygunculuk ve tazyiklerinde serbest bırakarak ve bunun için kendilerine yardım edip imkânlar hazırlayarak dostluğunu sağlamlaştırmış ve böylelikle köyde kendi durumunu kuvvetlendirmiştir. Köyde yapılan bütün işlerden, alınan bütün tedbirlerden, girişilen bütün ıslahattan köylünün hiç bir nasibi yoktur. O zavallının nasibi yine topraksızlık, yine soygun, yine sefalettir. Köylünün menfaatına uygun gelmeyen aşarın kaldırılması ile köylünün biraz rahat nefes alacağını zanne-

denlerin de az sonra ağızları açık kalmıştır. Çünkü yeni kanun vergiler erazi ve mahsulât üzerinden alınanlar ve bütün yükünü daha ziyade müstehlik kütlelerin sırtına vuran bilvasıta vergiler köylünün malî durumunu büsbütün bozacak kadar ağır olmuştur. Köydeki bu yeni şartlar ve para iktisadiyatının eskiye nazaran daha fazla sokuluşu, köylerde kütlevî fakirlik ve sefaletin büyümesini ve genişlemesini hızlandırmakta, köylerden şehirlere karın tokluğuna iş bulmak için gelen köylülerin akınlarını çoğaltmakta ve köyde sosyal farklılaşmayı kolaylaştırmaktadır.

Kemalist burjuvazi, derebeylikle ancak sınıf olarak kendi inkişafına engel olduğu ve elinde emniyetle bulundurmak istediği iktidar ve hakimiyetine zarar verdiği nispette mücadele etmiştir. Millî burjuvazinin derebeyliğe karşı açtığı bu mücadelenin sınıfı bir yandan kendi inkişaf ve hakimiyetinin yolunu ve imkânlarını emniyet altında bulunduracak kadar genişti, öte yandan da geniş köylü kütlelerin soygunundan kendisine de bir pay ayırtacak kadar mütecaviz ve atılgandı. Bu mücadele hiç bir zaman geniş köylü kütlelerinin öz menfaatlarını ve haklarını korumak ve kurtarmak için yapılmamıştı. Millî burjuvazi zaten bunu yapmak istemezdi ve istemez de. Bunun sebebini az aşağıda göreceğiz.

Millî burjuvazinin gerek inkılâp esnasında gerek ondan sonra güttüğü ziraî siyasa yüzünden, sosyal ve ekonomik bakımdan geniş köylü kütlelerin lehine her hangi önemli bir değişiklik olmamıştır. Köy iktisadiyatında geniş köylü kütlelerin durumu eskisine bakış uzun boylu değişmemiştir. Türkiye köylerinin bir çoğunda yine derebeylik ve yarı derebeylik hüküm sürer. Geri kalanında da her zaman bu eski devir artıklarına tesadüf edilebilir. Türkiyede hâlâ uçsuz bucaksız araziyi içinde toplayan köylere sahip beyler ağalar vardır. Bunlar topraklarında oturan köylünün kendisine evine ve ailesine de sahip olan zorbalardır. Türkiyede hâlâ günlerle yürümekle bitmeyen eraziye ve içindekilere efendilik eden mütegallibe vardır. Türkiyede hâlâ bir

çok köyleri içine alacak kadar geniş çiftlikler ve bu çiftliklerin işgal ettiği saha içinde topraksız sayısız köylüler vardır. Türkiye'deki topraksız köylülerin sayısı yüzbinleri aşar. Ona mukabil ekilebilen arazinin çok mühim bir kısmı ve en iyileri bir avuç toprak beyinin elinde toplanmıştır. 33 bin kadar büyük toprak sahibinin elinde bütün ekilen arazinin yüzde 35'i toplanmıştır. Halbuki Türkiyenin köylü nüfusu 13 milyonu tutuyor. Zengin toprak sahiplerinin elindeki erazinin iki mislinden az arazi 13 milyon köylünün hissesine düşüyor. Hem şunu da unutmamak lâzımdır ki fakirlerin elinde bulunan topraklar verimlilik bakımından en berbat en çok olanlarıdır. Verimli ve sulak topraklar zengin bey ağaların inhisarlığı altındadır.

Türkiye'nin hemen hemen her mıntıkasında topraksızlık yüzünden toprak sahiplerinin yanında yarıcılık ve ortakçılık ve marabacılıkla oluşan köylü aileleri pek çoktur ve bunların sayısı bilinmez. Bu yarıcı ve ortakçılar kendi aletleri ve vasıtalarile çiftlik beyinin veya toprak ağasının toprağında çalışırlar, vergi payı, tohum hakkı çıktıktan sonra mahsuldan geri kalanın yarısını veya üçte ikisini hattâ bazı yerlerde ve bazı zamanlarda daha fazlasını ağaya verirler. Ağanın vesaitile çalışanlar da pek çoktur. Bunlar da mahsulun tohum, alet payı vergi karşılığı ve diğer bütün masrafları çıktıktan sonra en mühim kısmını toprak sahibine terk ederler. Bütün bu ortakçılık ve yarıcılık şekilleri derebeylikten kalma orta çağa ait istihsal münasebetlerinin devamından başka bir şey değildir.

Türkiye köylüsünün mühim bir kısmı topraksızlıktan muzdarib ise de hemen hemen müstahsil bütün köylüler murabahacının esiridir. Murabaha ve tefecilik inkılâptan sonra kalkmadıktan başka daha asri ve modern bir çok yeni şekiller alarak da katmerleşmiştir. Ziraat maddeleri işleyen fabrikalar köylülere avans vererek mahsulların daha kaldırmadan satın alırlar. Avans işinde köylü fabrikatöre bağlıdır. Mahsulunu bedavadan urup eksiğine ona satmaya mecburdur, daha doğrusu vermeye... Çünkü borcu

ve faizi çıktıktan sonra, zaten mahsul da para etmediği için köylünün eline para namına hiç bir şey geçmediği de çok defa vakidir. Hattâ doğrudan doğruya devletin malı olan ve yahut devletin de hissesi bulunan fabrikalar da, sanayi bankaları da aynı şeyi yaparlar. Pamuk pancar ve saire gibi şeyler eken bu zavallı köylüler, Sümer bankın İş bankasının, Ziraat bankasının ve endüstri şirketlerinin kuvvetli boyunduruğu altındadırlar. Resmen birer devlet müesseseleri olan ziraî islah istasyonları verdikleri tohum vesilesile köylüleri mahsullarını yalnız Sümer banka, yahut inhisar idarelerine veyahut her hangi alâkadar diğer resmi müessiselere satmaya mecbur ederler. Hem de yok pahasına. Türkiye köylüsünün çok büyük bir kısmı borç içinde olduğu için mahsulunu satmakta serbest değildir. Onu burnundan yakalayan alacaklısına vermeye mecburdur.

Türkiye köylüsü banka ve ticaret sermayesinin de borçlusu olarak kölesidir. Ticaret sermayesi bugün köyde murabahacı rolünü oynar. Zengin ağaların eski mültezimlerin tefeciliği de büsbütün dayanılmaz bir durumdadır. Elhasıl Türkiye köylüsü bugün çeşitli borçlar altında çok acıklı bir haldedir. Boyuna ödediği borcu bir türlü bitiremez. Mütemadiyen çalıştığı halde eline hiç para geçmeyen köylü aileleri pek çoktur.

Görülüyor ki Türkiye iktisadiyatının iç yüzü kemalist inkılâbından sonra mühtahsil kütleler menfaatına değişmemiştir. Bir çok sahalarda da köylünün istismarını arttırmıştır. Türkiye geniş köylü kütlelerinin derebeylik ve yarı derebeylik artıkları yüzünden çektiği sıkıntıların üzerine yeni yeni soygun şekilleri de binmiştir. Köylülüğün derebey ve yarı derebeylere esareti devam ederken büyük bir tahalükle sermaye biriktirmeğe gayret eden ve bunun için de bir insaf tanımayan millî burjuvazinin haris pençesi altında kımıldayamaz bir hale gelmiştir.

Kemalist burjuvazinin, millî kurtuluş inkılâbında ve ondan sonra da zirai meseleyi taramadığını ve bunun sebeplerini gördük. Acaba bundan sonra da bu işi yaparlarmı,

yapmak isterler mi? Türkiye köylülüğünü bu günkü sıkıntılı durumundan kurtaracak kadar inkılâpçılık gösterebilirler mi? Şimdi de onu düşünelim:

Halk fırkasının köydeki destekleri emekçi köylülük sırtından ve onun zararına geçinen zümrelerdir. Kemalist burjuvazi, yavaş yavaş sermayedarlaşmaya başlamış derebey ve yarı derebeylere el ele vermiş bir vaziyettedir. Koyu derebeyleri ve toprak ağaları diye mecbur kaldıkları için yahut ta menfaatlarının korunduğunu gördükleri için köyde kemalist burjuvaziye arka olmaktadır. Bizzat kemalist burjuvazi içinden de bir çok büyük toprak sahipleri ziraat burjuvaları yetişmiştir. Bunun için halk fırkası, tabiatile büyük toprak mülkiyetinin kayrılmasında ve korunmasında menfaatdardır. O, hiç bir zaman büyük toprak beylerinin ellerindeki araziyi tazminatsız olarak alıp ta topraksız köylüye bedava dağıtmaya yanaşamaz. O, büyük toprak sahiplerinin ellerindeki bir çok aletleri, makineleri ve iş hayvanları alıp ta bedelsiz olarak fakir köylüye veremez. Çünkü kemalistler bilirki, böyle bir hareket, halk fırkasının köyde bindiği dalını bizzat kendsinin kesmesi demektir. Bu bakımdan kemalistlerin köyde toprak sahasında yapacağı reformların büyük arazi sahiplerine ve çiftlik beylerine dokunmaması şarttır. Öyleyse bu sahada yapılacak reformlar da topraksız ve fakir köylülerin ağzına bir parmak bal çalmaktan başka bir şey değildir. Ve olamaz. Netekim şimdi hazırlanmakta olan ve sık sık her vesile ile bahs edilen yeni toprak kanunu da bunu gösteriyor. Yirmi bin dönümden fazla arazisi olanlardan fazlası istimlâk edilecek para ve yahut toprak için devletin çıkaracağı bonolarla ödenecek ve vade ile ödenmek şartile isteyen muhtaç köylüye verilecekmiş. Köylüde borç boğazdan aşkın. Bugün köylülerin pek çoğunun yıllık kazancı yalnız vergi borçlarını ödemeye yetişmeyecek kadar kıt. Vergi borçlarından hapishanede yatan köylülerin haddi hesabı yok. Yol parasını verebilip te amelei mükellefe olarak yolda çalışmak angaryasından kendini kurtarabilecek babayiğitlere bu gün fakir

ve orta köylü kütleleri içinde rastlamanın imkânı yok. Vergi borçlarına mahsuben köylerde haraç mezad satılmamış eşya kalmadı. Haciz memurları ve salgınlar köylerde birer ölüm ve açlık timsali gibi dolaşıyorlar, geçtikleri yeri kurutuyorlar. Bankalara tüccarlara şirketlere ve çeşitli muhabaracı ve tefecilere olan bitmez tükenmez borçlar da düşünülürse bugünkü köylülüğün de büyük bir borç cenderesi içinde kıvrandığını görmeye yetişir. Bu şartlar altında artık köylüde yeniden borca girerek toprak alacak iktidar tasavvur edilebilir mi? Köylü aldığı mahsulundan ziraat bankasına olan borcunu ödeyemiyor da banka bunları tecile mecbur kalıyor. Öyleyse köylü borç para ile dağıtılacak bu toprakları, ya hiç istemiyecek, almayacak yahut alanlar da faydasını göremeyecek, yani toprağın bedelini değil faizini bile ödeyemeyecek. Bu toprak dağıtma işi yine toprak sahiplerini kuvvetlendirecek, işlerine yaramayan toprakları satmak suretiyle zengin edileceklerdir. Köylü kütlelerine ise bu iş her zamanki gibi yine yıkım olacaktır. Bundan başka Türkiye köylü kütlelerinin elinde onun bugünkü ihtiyaçlarını bile giderecek kadar alet, vasıta ve iş hayvanı yoktur. Üst üste Türkiyede köylü ailesi başına orta hesapla bir çift öküz bile düşmez. Halbuki bunların pek çoğunu toprak gibi, çok mahdut ellerde bulunduğu düşünülürse bir tek öküzü olan köylülerin, hiç öküzü olmayan köylülerin sayısının ne kadar mühim olduğunu tasavvur kabildir. Bugün Tükiyede hayvanı olmadığı için bizzat kendisini çiftine koşan köylüler pek çoktur. Köylülerin bu vasıtasızlığı ve parasızlığı yanında onlara verilecek işletilmemiş topraklardan ne fayda olabilir? Çorak toprakları kara saban sökebilir mi? Nerede kaldı ki köylülerin bazılarında saban bile yok. Öyleyse yapılacağı vadedilen toprak reformu, Türkiyede toprak meselesini kotaramayacaktır. Bu reform, zengin köylülerin elinde daha fazla ve münbit toprakların toplanmasından başka bir şeye yaramayacaktır. Köy burjuvazisinin bir kat daha zenginleşmesine ve gelişmesine imkân verdikten başka bir iş görmeyecektir. Öyleyse, bu sa-

hada yapılan reform, nasıl olurda köylülük meselesini inkılâpçı bir şekilde kotarılması sayılabilir? Bilfiil inkılap esnasında ziraî meseleyi halletmek istemeyen kemalist burjuvazi, inkılaptan sonra geçirdiği tekamülü sonucu olarak, büsbütün halledemeyecek bir hale gelmiştir. Onun için Türkiye işçi sınıfı, emekçi köylülüğü, kemalist burjuvazisinden kendi kendine zirai meseleyi kotaracağı ummamalıdırlar. İşçi sınıfı ve emekçi köylü kütleleri, kemalist burjuvaziyi ve halk fırkası hükûmetini buna mecbur etmelidir, zorlamalıdır. Yoksa ağlamayan çocuğa meme vermezler. Topraksız, aç, tohumsuz ve borç içinde bulunan milyonlarca köylü, proletaryanın önderliği altında bu meseleyi kendisi halletmelidir. Çiftlik sahiplerinin derebeylerinin topraklarını, aletlerini, hayvanlarını, tohumlarını zaptedip kendi aralarında paylaşmalıdır. Türkiye köylüsünün çok ağır ve karışık bir borçlanma yükü altında, inlediğini gördük. Kemalist burjuvazi köylünün bu günkü borçlanma şekliyle menfaatdardır. Bu gün köylüye alacaklı olarak çullanan murabahacıdan tutunuz da, tüccarlar ve fabrikatörlere kadar bütün zümreler halk fırkasının menfaatını gözettiği kimseleri içinde toplar. Köylüyü murabaha tesirinden ve borcundan kurtarmak için aldığı bütün tedbirler, en fazla işin iç yüzünü göstermemek için dışına vurulan bir ciladan başka bir şey değildir. Köylerde ziraat bankasının açtığı kredi kooperatifleri mahiyeti ve ve bünyesi itibarile fakir ve orta köylüye bir şey verecek durumda değildir. Onlar zengin köylülerin teşekkülüdür. Oraya hiç değilse, en aşağı zenginleşmeye yüz tutmuş orta halli köyler girebilir. Bu kredi kooperatiflerinin söylenildiği gibi fakir müstahsilleri korumak ödevleri için çalıştıkları farzı muhal olarak kabul edilse bile bütün bu teşkilât devede kulak dahi olamaz, devenin kulağındaki bir pire kadar ancak olabilir. Çünkü bugün Türkiye'de ancak 661 tane kooperatif vardır. Bu kooperatiflerin içindeki ortak sayısı 64 bindir. Görülüyor ya, Türkiye köylüsünün sayısı nerde kooperatiflerin içine aldığı ortaklarının sayısı nerde?

Ziraat bankasına borçlu olan köylülerden borcunu veremeyecek durumda olanların borçları bir yıl müddetle tecil edildi. Gelecek sene köylünün durumu daha mı iyileşecek ki? Bu yıl tohumsuz kalan köylülere Ziraat bankası aile başına 45 kilo tohumluk buğday nedir ki? Gelecek yıl mahsul iyi olsa bile bu köylüler bir sene sonrası için yine ekmeksiz ve tohumsuz kalmaya mahkûmdur. Bu şartlar içinde de köylüler mütemadiyen borçlarını ödeyemeyecek durumdan kurtulamayacak demektir.

Vergilerin azaltıldığı da büyük bir yaygara ile etrafa ilân edildi. Sayım vergisi indirildi, yüzde altmıştan yüzde yirmiye kadar azaltıldı. Fakat çok azaltılan vergiler develerden beygirlerdendi. Hangi fakir köylünün elinde deve ve beygir var? Bu işte faydalanan iyice zengin köylüler ve ağalar oldu demektir. Şöyle böyle orta halli olan köylüler ellerindeki bir kaç koyun ve keçi için yine fazla vergi verecek. Bütün bunlar köylünün kangren olmuş sızlayan yarasına bir merhemmidir, bir merhem olabilir mi? Bu gün Türkiye'de orta halli köylüler bile sefalet ve açlık içindedir. Geçenlerde bizzat bir burjuva gazetesi itiraf etmişti. Bir devlet müfettişi misafir olarak indiği bir evde köylünün bir kibriti dörte bölerek kullandığını görmüş. Sefaletin ve yoksulluğun derecesini ölçün; hem de bu evine misafir olabilecek kadar vakti hali yerinde olan bir köylü! Misafir ağırlayabilecek bir durumda olan bir köylü! Kibriti kemali itina ile dörde bölerse, kutuyu koynunda büyük bir kıskançlık ihtimam ile taşırsa, geri kalan milyonlarca köylünün evinde şefk yüzü görmediği, karanlıkta oturduğu kolayca anlaşılabilir.

Bu şartlar içinde kemalistlerin köylüleri kurtarmak için yaptıkları islahat inkılâp deye tavsif edilirse gülünç olur. Hattâ bu reformların içinde bir az inkılâpçı ve halkın menfaatını koruyucu bir karakter aramak abes olur. Köylülerin borcundan harcından kurtulması için, kayıtsız şartsız bütün borçlar affedilmelidir. Eski vergi borçları silinmelidir, bundan sonrası için de vergileri toprak sahiplerine, zengin

çiftlik beylerine ve zengin köylülere yükletilmelidir, bunların kazancına göre alınmalıdır. Köylülerin yine bizzat kendileri bu dertlerine çare bulabilirler. Kemalistlerin yaptığı reformlardan meded ummak boştur. Köylüler borçları için hacz edilen eşyayı satınalmamalıdır. Haciz eşyasına hiç bir alıcı çıkmamalıdır. Böylelikle eşyalarının haciz afetinden kurtulmasını emniyet altına almış olurlar. Murabahacılar ve tefecilere karşı şiddetle mücadeleye girişmelidirler, hiç bir şekilde alacaklarını tahsil için gelen murabahacıları köylerine sokmamalıdırlar. Bütün köylüler bir olarak, vergi borçlarını defterden silinmesi için hükûmete ayak diremelidirler.

İşte bütün şimdiye kadar yazdığımızdan anlaşılıyor ki, millî inkılâp en mühim işi olan ziraî meseleyi halletmemiştir. Bu sahada köy halkının menfaatına uygun ehemmiyetli hiç bir iş görmemiştir ve kendi haline bırakılacak olursa kemalist burjuvazi ve onun hükûmeti de bu alanda hiç bir iş yapacak değildir. Her zaman ve her iş için olduğu gibi bu sefer de gayret dayıya düşüyor demektir.

Milli mesele

Şimdi de inkılâbın kotarmak mecburiyetinde olduğu mühim meselelerden milli meselenin halledilip edilmediğini ve bu hususta hangi yoldan yürüdüğünü inceleyelim:

Hristiyan millî azlıklar burjuvazisi öteden beri, Türkiye sınırları içinde emperyalizmin ajanlığını yapmakta idiler. Onlar ülke içinde emperyalizm kökleşmesi ve emperyalist sermayenin yerleşmesi için birer basamak vazifesini görüyorlardı. Emperyalist sermayesinin emtiasının, memlekete sokulması ve Türkiye milli azlık burjuvazisine karşı açılan mücadele, antî emperyalist mücadelenin bir parçasıdır. Hiç kuşku götürmez ki hristiyan servet kaynaklarının istismarında, millî azlıklar burjuvazisinin rolü çok mühimdi. Bunun için hristiyan millî azlıklar burjuvazisine ve toprak sahiplerine karşı açılan mücadele, emperyalizmin memleket

sınırları dışına koğulması ve inkılabın korunması bakımından haklı ve zarurî bir mücadeleydi, inkılâpçı bir mücadeleydi. Bütün millî azlıkları bir birlik olarak almak doğru değildir, bu millî azlıklar da muhtelif sınıf ve zümrelere ayrılmıştır. Hristiyan millî azlıkları proletaryasının menfaatı ile burjuvazisinin menfaatlari arasında dağlar gibi fark vardır. Millî azlık emekçileri; menfaatları ve sosyal durumları bakımından burjuvazilere benzemez. Onlar Türk emekçisine, öz burjuvazisinden ziyade daha yakındır. Halbuki kemalist burjuvazi onların hepsini bir kazana attı, sınıf farklarından faydalanarak millî azlık emekçilerine el uzatmış olsaydı, bütün Türkiye halkı ile beraber kendilerinin de düşmanı olan burjuvazilerine karşı mücadelesinde millî azlık emekçilerinin de kuvvetinden istifade ederdi. Bu, burjuvaziye karşı açılan mücadele de haklı olduğu nispette, şiddetli ve adil bir mücadele olurdu. Anadolu ve inkılâbın cereyan ettiği saha bütün millî azlıklardan temizlenmiş olduğu halde bunların dışında kalan yerlerde millî ekalliyet burjuvazisi hâlâ vardır, hem de ötekilerden çok daha domuz! Bu burjuvazi hâlâ memleket içinde emperyalizmin ajanlığını yapıyor, bu burjuvazi hâlâ bütün Türkiye halkı ve Türkiye inkılâbının zararına emperyalist sermayenin ülke içindeki durumunu kuvvetlendirmeye çalışıyor. Bilhassa İstanbul bu tiplerin çok sık ve toplu bir halde rastlandığı yerdir. Kemalist burjuvazi hristiyan millî azlıklara karşı açtığı mücadeleyi buraya kadar uzatamadı, Kemalist burjuvazi İstanbuldaki büyük hristiyan yahudi ve ticaret burjuvazisine karşı da mücadele etti, fakat bu mücadele onların ellerinde bulundurdukları soygun imkânlarından kendilerine de bir pay çıkartmak için oldu ve o kadarını elde edince durdu ve kemalistler, hatta daha ileriye giderek, büyük hristiyan ve yahudi burjuvazisinin yardımcısı ve koruyucusu oldu. Bu gün bu hristiyan kompradorların ellerinde bulundurdukları bütün iktisadî kurullarda muayyen bir hisse kemalist burjuvazinin elindedir. Onların hiç bir şirketi yoktu ki heyeti idaresinde bir kaç meb'us bulunmasın. Bu meb'uslar ve kemalist

burjuva mümessilleri, bu gün artık bu kompradorlarla kaynaşmış bir halde bulunuyorlar ve onların menfaatını koruyorlar, çünkü işten kendi çıkarları vardır. Kemalizmin bu kompradorlaşmış zümresine karşı mücadele etmek, halkın ve Türkiye inkılâbının menfaatı iktizasındadır.

İşte kemalist burjuvazi, Anadoludaki millî azlıkları oradan koğdu ve ellerinde bulundurdukları servetleri kendisine mal etti ve muhtaç olduğu sermayeyi biriktirmek hususunda bundan faydalandı. Millî meselenin bu tarafı böylece halledildi. Halbuki Türkiyede millî mesele yalnız bu kadar değildi. Türkiyede hristiyan olmayan millî azlıklar da vardır. İnkılâbın kotardığı bu millî mesele bu günde bütün şiddetiyle devam etmektedir. Bu millî azlıklar da bilhassa Kürtler ve Lazlardır. Kürtler bugünkü Türkiye nüfusunun her halde bol bol altıda birini tutar, oldukça kalabalık bir millettir. Demokratik inkılâbın millî azlıklara kendi mukadderatlarını kendilerinin istedikleri gibi tayin etmesi hakkını tanınması ve vermesi, belli başlı vazifelerindendir. Halbuki kemalistlerin bu sahada yaptıkları tamamen aksinedir. Emperyalizmin, saltanat ve hilafetin ajanlığını yapan, onların yardakçısı olan Kürt derebeylerine ve aşiret reislerine ve şeyhlerine karşı açtığı siyasal mücadele, Kürt meselesinin hallinden çok uzaktır. Kürt meselesinin başarılması ancak Kürdistanda ziraî meselenin halledilmesile mümkindür. Orada derebeyliği ve şeyhlerin nüfuzunu kökünden kazımak lâzımdır. Yoksa Kürt derebeylerinin muvakkat bir zaman için Türkiyenin başka taraflarına sürgün edilmesi vaziyeti kat'iyen değiştirmez ve değiştirmemiştir de. Kemalist burjuvazi ve yardakçıları bugün Türkiyede bir Kürt meselesi olmadığını söylerler. Halbuki Kürdistan dili başka, ırkı başka, kültürü başka ayrı bir milletle meskun olmakla beraber ekonomik ve sosyal bakımdan Türkiyenin Türklerle meskun olan diğer mıntakalarından büsbütün başka bir varlık teşkil etmektedir. Bu kıt'a ekonomisi bakımından bir bütünlük ve birlik kurmaktadır. Kürdistanın Türkiye ile alâka ve rabıtası, arazisinin tabii teşekkülâtının çok arızalı oluşu ve

yollarının mahdut ve gayri muntazam bulunuşu yüzünden pek zayıftır. Bundan ötürü Kürdistan, ekonomisi bakımından Türkiyeye pek bağlı değildir. Bu şartlar altında Türkiye ile Kürdistanın millî bir vahdet teşkil etmesine imkân yoktur. Kemalistlerin bahsettikleri millî vahdet ve Kürtlerin de Türk oldukları iddiası, gayri ilmî ve Türk burjuvazisinin Kürdistan halkını soymak ve ezmek için güttükleri millî tazyik siyasalarını maskelemek için uydurdukları bir numaradan başka bir şey değildir. Kürdistanın kendi sınırları içinde başlı başına millî bir varlık kurdukları, Türk burjuvazisinin onları temsil için yani Türkleştirmek için oralara zorla yerleştirdikleri Türklerin bile Kürtleşmesile de açıkça görülür.

Kürtlere karşı tatbik edilen siyasa apaçık meydandadır, görünen köy kılavuz istemez. Bu siyasa şudur: Kürtlerin millî şuurlarını körletmek, millî kültürlerini yok etmek, aralarındaki millî cereyanları bastırmak ve ezmek ve Kürtleri Türkleştirmek. Bütün bunların gerçekleşmesi için Türk burjuvazisinin güttüğü yol alel'ade tazyik ve tedhiş yoludur. Kültürel sahada yapılan faaliyet hemen hemen hiç denecek kadardır. Kemalistlerin takib ettiği bu siyasa ile Kürtlük meselesinin halledilmesine imkân yoktur. Bil'akis bu durum, Kürtlük meselesinin daha ziyade keskinleştirmektedir. Bu gün Kürtlük meselesi bütün şiddetile ortada duruyor.

Son zamanlarda şarka fazla önem veriliyor. Fakat bütün bunlar, Kürtlerin iyiliği ve kurtuluşu için yapılmıyor, sırf oradaki müstahsil kuvvetlerin daha iyi istismarını temin etmek için yapılıyor. Kürdistan iki katlı tazyik ve soygun altındadır. Bir taraftan kendi beylerinin ve aşiret reislerinin amansız soygunu diğer taraftan Türkiye burjuvazisinin bir sömürge gibi tazyik ve istismarı Kürdistan halkının vaziyetini büsbütün fecileştirmektedir. Hakiki menfaatlarının nerede olduğunu bilmeyen Kürdistan halkı kendi beylerinin ve şeyhlerinin idaresile irticaa alet oluyorlar. Emperyalizmin nüfuzu altında hareket ediyorlar. Kürdistan halkının kurtuluşu yalnız Türkiye burjuvazisine karşı millî istiklâl için uğ-

raşmakla katiyen mümkün olamaz. Çünkü bu emellerinde muvaffak oldukları kabul edilse bile onlar istiklala kavuşamayacaklar, irtica ve emperyalizmin esiri olacaklardır. Orada bu suretle teşkil edilecek sözde millî hükûmet, emperyalizmin ve irticaın bir karargâhından başka bir şey olmayacaktır. Ve Kürtlere hiç bir kurtuluş temin edemeyecektir. Kürdistanda millî mesele zirai mesele ile düğümlenmiş bir durumdadır. Onun için Kürdistan halkının kurtuluşu ancak bir taraftan kendi derebeyleri ve aşiret reislerine, şeyhlerine öte taraftan da onları millî kölelik ve tazyik altında bulunduran Türk burjuvazisine karşı mücadele ile mümkündür. Kürtler bu mücadelelerini Türkiye proletaryasının önderliği altında ve Türkiye emekçilerile beraber yapmalıdır. Onlar için kurtuluş ancak bu yol ile mümkündür.

Lazistan için de aynı şeyler tekrar olunabilir. Görülüyor ki Kemalist burjuvazi bu millî azlıklara karşı, onlara kendi dillerile tedrisat yapan mektepleri açmamak, dillerinin ve kültürlerinin inkişafına yer vermemek, hattâ orduya zabit ve yüksek mekteplere talebe olarak kabul etmemek ve her vesile ile millî şuuru ezmek ve öldürmek siyasası takib ediyor. Bunun inkılâpçı hiç bir tarafı yoktur. Halbuki inkılâpçı bir şekilde bu mesele halledilmek isteniyorsa, istiklâl hakkı da dahil olduğu halde kendi mukadderatlarının kendileri tarafından tayin edilmesi hakkının tanınması icab eder. Kemalistlerin ihanet ettikleri inkılâbı daha ileri götürmek vazifesini üzerine alan Türkiye proletaryası, emekçi halkı yapacakları inkılâpta kendilerile beraber yürüyecek. Kürdistan halkının bu haklarını temin edecektir. Kürdistan halkı, bu suretle feci ve sefilane yaşayışlarının sebebini kendi beylerinin, reislerinin ve şeyhlerinin soygununda ve tazyikinde ve Türk burjuvazisinin istismar ve ezgisinde görmelidirler. Ancak hakiki düşmanlarını ve samimi dostlarını ve müttefiklerini iyice bildikten sonradır ki Kürtler, irticaın ve emperyalizmin bir aleti olmaktan kurtularak kendi öz kurtuluşlarını ve mukadderatlarını da bütün Türkiye emekçilerinin kurtuluş ve mukadderatlarına bağlarlar

ve Türkiye halk inkılabının tahakkukuna çalışan kuvvetli bir faktör haline girerler.

İnkılâbın öteki vazifeleri

Şimdiye kadar saydığımız ve incelediğimiz bilhassa önemli vazifelerinden sonra, inkılâbın ikinci derecedeki vazifelerine geldik. Bunlarda din ile devlet işlerini birbirinden ayırmak, kadınlara müsavat hakkı vermek vesaire gibi olanlardır. Kemalist burjuvazi saltanat hükümetinin yardakçıları, irticaın kumkuması olan yobazlara karşı mücadele etti. Bu yobazların devlet işindeki tesirlerini kırdı, nufuzlarını parçaladı. Hatta müslüman ve hristiyan ruhanilerinin sivil kıyafetle gezmesi mecburiyetini bir kanunla tespit etti. Halk fırkası, dini bir vicdan meselesi olarak ilân ediyor. Bunlar çok iyi ve burjuva demokratik inkılâbının yapmak mecburiyetinde olduğu şeylerdi. Fakat bu sahada çok daha ileri gidilebilirdi. Bugün din ve devlet işleri birbirinden ayrı iken, din vicdana müteallik bir iş sayılırken devlet idaresi içinde, devlet bütçesile beslenen diyanet işleri riyaset ve idaresinin ne lüzumu vardır? Evkaf hâlâ, dinin hakim olduğu eski devirlerin bir mümessili olarak ortada yaşıyor ve camilerin imamların masrafını çekiyor. Nereden? Halktan aldığı vergilerle: Mademki din herkesin kendisinin bileceği bir iştir, öyleyse neden herkes din için vergi vermeye mecbur tutulsun. Bugün köylerde her evden ayrıca cami parası deye bir para toplanır. Neden buna müsaade edilsin? Bu din müesseseleri, kendi gelirlerini kendi müdavimlerinden toplasınlar! Halbuki işin iç yüzü biraz daha derinden tetkik edilecek olursa kazın ayağının öyle olmadığı görülür. Filhakika bugün Türk ceza kanununda dinî siyasete alet ittihaz edenler mücrim sayılırlar ve cezaya çarptırırlar. Fakat bizzat burjuvazi ve onun hükümeti dini kendi siyaseti için bir alet olarak kullandı mı, tabii meşrudur! Din ile devleti büsbütün ayırmak kemalist devletinin işine elvermiyor. Onu el altında ve emre amade bir halde bulundurarak istediği za-

man istediği şey mutekid halka bu vasıta ile aşılamak her zaman için kullanılacak fena bir kanal değil! Kemalizmin dini bu şekilde kullandığı gayet açık...

Resmen lâyık olduğunu ilân eden Türkiye cumhuriyeti, kuranı Türkçeleştirmek, ezanları Türkçeleştirmek şuretile bizzat kendisi din ile alâkadar oluyor. Filhakika dinin büsbütün serbest bırakılmasındansa böyle bir kontrol altında tutulması, hiç şüphesiz ki daha iyi. Fakat kemalist burjuvazi kendisi de kendi reaksiyoner fikirlerini ve fikriyatını mutekid halka aşılamak için dini alet olarak kullanmamalıdır. Halkı camiler ve evkaf için vergi vermeye mecbur etmemelidir. Bu işi de tamamen serbest bir hale sokmalıdır. Camilere gidenler orada kendileri para versinler. İşte ancak o zaman devlet ve din işleri birbirinden tamamen ayrıldığı gibi burjuvazi de din ile halk arasından çekilir.

Kadınlarla erkeklerin müsaviliği meselesine gelince: bu da gerçekleşmiştir. Filhakika bugün kadınlar erkeklerin yaptığı her şeyi yapıyor. Meb'us seçiyor ve seçiliyorlar. Bu ileri adımı takdirle karşılamamak mümkün değil. Fakat bunun da bu kadarla kalmaması lâzım gelirdi. Kadınların fabrika ve müesseselerde çalışması kapitalist cemiyeti için önüne geçilemez bir zarurettir. Kadınların daha ucuza çalışması henüz yeni iş hayatına atıldıkları ve bu alanda tecrübesiz oldukları için mücadele kabiliyet ve şuurlarında erkeklere nazaran daha zayıf oldukları için patronlar, birçok işlerde kadınları tercih bile ederler. Babalarının ve kocalarının kazançları bütün ailenin geçinmesine yetişemeyecek kadar az olduğu için kadınlar ve kızlarda daima çalışmak mecburiyetinden kendilerini kurtaramazlar. Kadınların çalışma müsaviliğini kabul eden kanun aynı zamanda, kadın sayinin korunması yollarını da emniyet altına almalıdır. Kadınlar gece çalıştırılamamalıdır. Hamile kadınlara doğurmazdan evvel ve sonra tam ücretle ikişer ay izin verilmelidir. Emzikli kadınlara çocuklarını iş esnasında emzirmek için müsaade verilmelidir. Kadınların fizyolojik kuruluş ve ihtiyaçlarını göz önünde tutarak onların tahammül

edemeyeceği ağır işlerde çalıştırılmalarına göz yummamalıdır. Ve ilah...

Yani kadınlarla erkeklerin müsaviliği kabul edilirken kadınların hususi teşekkülleri ve cemiyet içindeki analık vazifeleri ve saire unutulmamalıdır ve bunlar da garanti altına alınmalıdır. Kadınların erkeklerle müsaviliği yalnız kadınların, erkeklerin yaptığı her şeyi yapabilmelerinin temininde inhisar ederse, bu müsavat yarım demektir. Ayni işe ayni ücret verilmelidir. Kadın sayi erkeğinkinden daha fazla istismar edilmemelidir. Neden bir erkek işçinin yaptığı bir işi yapan bir kadına o erkeğin aldığından daha az ücret veriliyor? Bunun müsaviliği neresinde? Kadınlar erkeklere yalnız siyasi müsavat vermek, işi yarım tutmak demektir. İktisadi müsavat da verilmelidir ve bu kanunlarla tespit edilmelidir. Ücretlerin tesbitinde cinsiyet farkı gözetilmemelidir. Şimdi patronlar yeni çıkacak olan iş kanunu projesindeki kadınların geceleri çalıştırılmaması hakkındaki maddeye itiraz ediyorlar, eğer patronlar kadınlara aynı iş için aynı ücreti vermeye mecbur edilirlerse bak o zaman bu maddeye hiç itiraz ederler mi?

İşte Türkiyede kadınlık meselesi de bütün bu söylediklerimiz tahakkuk ettikten sonradır ki inkılâba hakikaten yakışır şekilde kotarılmış olur. Yoksa, bu tarzda yalnız burjuvazinin işine elveren şekilde ve onun için kârlı bir iş olarak halledilmiş demektir.

Bütün şimdiye kadar yazdıklarımız kemalist inkılâbının mahiyeti ve takib ettiği seyri hakkında kâfi derecede fikir verir. Bu inceleme bize kemalist inkılâbının, bir halk inkılabı olması lazım gelirken sonradan halkın aleyhine dönmüş bir burjuva inkılâbı olduğunu gösterir ve ispat eder.

Öteki reformalar ve netice

Şimdiye kadar kemalist inkılâbının mahiyetini kısaca tahlil ettik. Kemalist burjuvazinin inkılâpta oynadığı rolü ve inkılâba nasıl niçin köstek vurduğunu, inkılâbın vazifelerini

yapıp yapmadığını ve neden yapmadığını gördük. Kemalistlerin diğer inkılâplarına yani şapka inkılâbı, dil inkılâbı, tarih inkılâbı ve saireye gelince, bunlar üzerinde çok durmak istemiyoruz. Esasen onların üzerinde durmaya da değmez. Bunlar hiç bir zaman bir inkılâp değildir ve olamaz. İnkılâp, cemiyetin müstahsil kuvvetlerinin inkişaf derecesile istihsal münasabetlerinin birbirine uygun gelmemesile olur. Müstahsil kuvvetler, kendi inkişaf derecelerine uygun olan istihsal münasebetleri isterler. Ve bunun doğması imkânlarını hazırlar. Meselâ burjuva inkılabı, müstahsil kuvvetlerin bu meyanda endüstrinin inkişafile artık derebeylik istihsal münasebetlerine uygun olmayan bir hal almasından çıkar. Sanayiin inkişafa başladığı yerlerde derebeylik, istihsal münasabetleri bu inkişafa engel olurlar. Sanayiin daha fazla inkişaf edebilmesi için, para iktisadiyatının yerleşmesi, şehirle köy arasında mübadelenin kuvvetlenmesi, sanayiin muhtaç olduğu serbest iş kuvvetini istediği kadar bulabilmesi için iş kuvvetinin pazarda bir meta olarak satın alınabilmesine mani olan toprakbendliğin kalkması ve saire lâzımdır. Halbuki derebeyliğin inhisarcı toprak mülkiyeti ve tabii iktisadiyat münasabetleri buna manidir. Onun için bu münasebetlerin ortadan kaldırılması lüzumu bir zaruret halini alır, burjuvazi derebeyliğe karşı mücadele eder ve hakimiyeti kendi eline alır. Ondan sonrada cemiyetin üst müesseselerini de kendi hakimiyet ve inkişafına uygun bir hale sokar.

Yani inkılâp cemiyetin iç bünyesinde, temelinden bir değişiklik demektir. İnkılâp idareyi ve hakimiyeti elinde tutan sınıfın yıkılmasını ve daha müterakki ve daha ileri bir sınıfın iktidarı ele almasını intaç eder. Cemiyetin temelinde olan bu esaslı değişiklik tabiatile cemiyetin üst teşekküllerine de tesir eder. Onları da kendine uygun bir şekle sokar. İşte böylece, inkılâbın ne olduğunu kısaca anlattıktan sonra, Türklerin şapka giymesinin ve yahut Latin harflerini kabul etmesinin bir inkılâp sayılamayacağı ve bunların birer reformadan ibaret olduğu kendi kendine meydana çıkar.

Şimdi çok kısa olmak şartile bu reformaların da biraz üzerinde duralım. Eski fesler ve sarıklar muhakkak ki eski ve geri bir zihniyetin misalidir. Hele o dızgallı yobazların katmerli enseleri üzerinde dürüm dürüm sarıkları muhakkak ki irticaın o başlarda çöreklenmiş olduğunun maddî bir delilidir. Başlardan bunu atmak ve garplilerin giydiği şapkayı giymek bu geri zihniyetin bir az daha yontulması demekti ve iyi ileri bir reformadır. Fakat kafalardan irticaî zihniyetleri tamamen kaldırmak için şapka giymek kâfi gelmez. Bugün giyilen şapkaların altında ne mürteci kafalar gizleniyor... İrticaa karşı şiddetle mücadele etmek lâzımdı. Onun kökünü kazımalıdır. İrticaı besleyen derebeylik müesseseleri ve geri teşekkülleri kökünden sökülmelidir, bir. Halbuki bu yapılmadı. İkincisi kafalarda eski zihniyetin ve eski inkılâbın yer bulamaması için o kafalar inkılâpçı ideoloji ile doldurulmalıdır. Halbuki halka inkılâpçı terbiye adına verilmiş şey yalnız burjuvazinin bugün elde ettiklerini korumak ve menfaatlarını müdafaa etmek için öğretilmiş şeylerdir. Kütlelerin birer hakiki inkılâpçı olarak yetişmesi için her türlü çarelere başvurulmalıdır. Halbuki burjuvazi kendi hakimiyet ve soygunundan mahrumiyet ve fedakârlık korkusu ile bunun tamamen aksini yaptı ve yapıyor. Onun içindir ki, bugün köylerde bir çok şapkalı zavallı başlar irticaın önünde hâlâ hürmetle eğiliyor ve irtica yılanı memlekette hâlâ zehrini akıtacak saf başlar bulabiliyor. Onun içindir ki bu reforma da ileri olmakla beraber yarımdır.

Yeni harflerin ve dilin kabulu reformuna gelince: hiç kuşkusuz ki, bu da iyi bir şey, ileri bir harekettir. Eskiliği yıktıktan başka halkın daha çabuk okuyup yazma öğrenmesini ve okuduğunu daha çabuk anlamasını imkân altına alıyor. Fakat bugün hâlâ Türkiyede okumak yazmak bilmeyenler büyük bir çokluktur. Okuyup yazma öğrenmek yeni harflerin kabul edilmesile kolaylaştırıldı. Fakat maarif ve mektepler her zaman işçi ve köylü çocuklarına kapalı kaldı. İlk tahsil mecburi olduğu halde, bir taraftan ilk tah-

sili yapabilecek durumda olan çocukları hepsine içine alabilecek kadar çok mektep yok, maarif bütçesi buna müsait değil, diğer gayri müstahsil ve yersiz masraflarından çokluğundan ona sıra pek düşmüyor. Bu yüzden mektepsiz kalan çocuklar pek çoktur. Diğer taraftan daha ilk tahsil çağına gelmeden babasının ve ailesinin iktisadî durumu yüzünden kitap defter alamayacağı için mektebe gidemeyen talebe de çok fazladır, hatta daha yedi yaşlarında iken de belki de daha genç olduğu halde köyde babası ve anası ile beraber çalışmak ve yahut ta ebeveyninin kazançları geçinmelerinde yetişemediği için fabrikalarda üç beş kuruş ücretle didinmek mecburiyetinde kalan yavruların sayısı da her halde mektebe gidebilenlerden daha aşağı değildir. Emekçi kütlelerin bugünkü ekonomik durumları düzeltilmezse, ücretler ve kazançlar geçinmeye yetişebilecek bir yüksekliğe ulaştırılmazsa her zaman mektebe gidemeyen çocukların sayısı yüz binleri bulacaktır. Bundan başka yalnız ilk tahsil esasen kâfi değil. Yüksek tahsilden vazgeçtik, orta tahsil kütleye mal edilmelidir. Halbuki bugün Türkiyede orta tahsil bile yalnız zengin burjuva çocuklarına verilmiş bir imtiyaz vaziyetindedir. Kitap ve defter, kalem ve saire gibi masrafları veremeyecek durumda bulunan aileler bugün çokluğu tutuyor. Bu masrafı gözden çıkarabilecek va'ziyette orta halli ailelerin çocukları da eğer tesadüfen orta mektebin bulunduğu bir şehirde oturuyorsa, ne alâ! okuyabilir. Değilse o da yok. Orta tahsil yatılı mektep ücretleri değme babayiğidin veremeyeceği kadar çok ve ağır. Bedava yatılı talebe sayısı da aksine çok az. Meselâ bu sene bütün Türkiyede liselere bedava yatılı talebe olarak yalnız üç yüz kişi alındı. Bütün bu gösterdiğimiz sebeplerden ötürü bugün maarif kütleye inmemiştir. Tahsil zengin çocuklarının inhisarı altında kalmaya mahkûmdur. Yeni harflerle okuyup yazmayı öğrenmek kolay. Çocuklar mektebe gidemedikten sonra ne faydası var! Bu reformanın da tamamlanması için kütlenin kültür seviyesi yükseltilmelidir ve maarif kütleye indirilmelidir. Bunun için de bü-

tün mektepler emekçi çocuklarına ve gençlere bedava olduktan başka, onların kitap ve saire masrafları da parasız yeyip yatmaları da temin edilmelidir. Fabrikalarda çalışan ve çalışmak mecburiyetinde olan gençler de aynı şekilde tahsilden mahrum edilmemelidir. Fabrikalarda mektepler ve gece kursları açılmalıdır. Bundan başka reformun hakikaten memlekette kültürün yükselmesine yarayan tam bir reforma olabilmesi için mekteplerde verilen terbiye ve tahsilin inkılâpçı bir sisteme dayanması zarureti vardır. Ancak o zamandır ki, Türkiye gençliği hakikaten irticaa karşı koyacak ve yarının daha büyük inkılâplarını yapabilecek birer unsur olarak yetiştirilebilirler. Memleket sınırları içinde emperyalizmin ajanlığını yapan, emperyalist burjuvazinin çürük ve kokmuş fikriyatını çocuklara aşılayan, misyonerlik propagandası yapan ecnebi papas mektepleri kapatılmalı, ona mukabil gençliğe hakiki inkılâpçı Marksist terbiye veren mektepler açılmalıdır. Yüksek mekteplerdeki faşizm ve emperyalizm ajanı profesörler işlerinden atılmalı yerlerine inkılâpçı ve halkçı bilginler getirilmelidir. Ancak o zamandır ki yeni harflerin kabulu reformasına hakikaten tam bir reforma deye bakabiliriz. Yoksa bugünkü maarif sistemile bu harf reforması güdük ve yarımdır. Dilin Türkçeleştirilmesi işi için de söylenecek şeyler aynen harfler için söylenilen şeylerdir.

Kemalistlerin yaptığı reformalar içinde belli başlı mühim olanlarına dokunduk. Şimdi de bir iki sözle kemalist burjuvazi tarafından bu reformların niçin her birinin ayrı ayrı birer inkılâp gibi gösterilerek şişirildiği hakkında söyleyelim. Türk dili ve Türk tarihini tetkik ve saire gibi şeyler, kütleleri bugünkü bulundukları durumlarının bütün çekilmezliği ve ağırlığı içinde avutmak ve onların dikkatlerini asıl hayati meselelerle uğraşmaktan alakoyarak bu gibi harici şeylerle oyalamak içindir. Kemalizm, vaziyeti icabı halka inkılâpçı ve tatminkâr bir ideoloji veremediği için onu bu gibi ehemmiyetsiz şeylerle doyurmaya çalışıyor. Türk dilinin en eski bir dil olduğunu, Türk medeniyetinin en eski bir

medeniyet olduğunu iddia etmek ve bu ilmi veya gayri ilmi iddiaların etrafında gayet büyük gürültüler koparark, kütleye yaymak bilhassa münevver gençliği bugünün meselerile uğraşmaktan ve onları düşünmekten alakoymaktır. Bugün bütün medeni âlemce tanınmış ve teslim edilmiş haklardan Türkiye emekçileri mahrum bırakıldıktan sonra, Türk medeniyeti eski bir medeniyetmiş, sen bugüne bak! Hakiki, ileri ve inkılâpçı medeniyetin icapları memleket içinde yer bulmadıktan sonra, halk için en basit siyasal ve medeni haklar verilmedikten sonra, bu fikirleri genç kafalara yerleştirmeye çalışmak halkı, içecek ayranı yokken atla gezmeye çıkmaya kandırmak demektir. Bütün bu şimdiye kadar yazdıklarımızı dikkatle okuyanlar, düşünerek üzerinde duranlar içinde bilmeyiz ki hâlâ kemalistlerin inkılâpçı olduklarına inananlar, yaptıkları inkılâpçı cümleciliklerine ve şarlatanlıklarına kananlar bulunacak mı?

Düşünebilen herhangi bir kafanın bu dolmaları yutacağına biz kendi hesabımıza kat'iyen ihtimal vermiyoruz, aksini iddia edenler beri gelsin!

Tarih ve Toplum, sayı 111-112-113,
Mart-Nisan-Mayıs 1993

Donald Quataert Anlatıyor[1] (Eylül 1986)

New York'un, beni yetiştirmekten başka Eastman Kodak ve Xerox firmalarının merkezi olmakla ünlü Rochester yöresinde 1941'de doğdum ve büyüdüm; ailemin sekiz çocuğunun ikincisiyim. Üniversitede bir yıl okuduktan sonra, bir Amerikan elektronik şirketinde çalışmaya başladım. Ertesi yıl, 19 yaşımdayken, ilk kez Türkiye'ye geldim. O zamanın birçok Amerikalısı gibi, ben de Türkiye ya da halkı hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmiyordum. Hatta, Samsun'da bir radar üssü kurmakta olan bu elektronik şirketindeki işi kabul etmeye karar verdiğim zaman, ailemle birlikte bir dünya atlası açıp, gideceğim yerin tam nerede olduğuna baktık. Samsun'da geçirdiğim iki yıl, ömrümde bir dönüm noktası oldu.

Bu ülke ve halkıyla çok ilgilendim. 1963'te ABD'ye ve üniversiteye dönünce, Ortadoğu tarihine ilişkin çeşitli dersler aldım. 1966'da Boston Üniversitesi'ni bitirdikten sonra, 1968'de Harvard'da Ortadoğu İncelemeleri masterı yap-

1 *Tarih ve Toplum*'un 33. sayısında Eylül 1986'da "Yaşayan Türkologlar" bölümünde "Donald Quataert'le Söyleşi" başlığıyla yayımlanmıştır. Bu önemli emek tarihçimiz 10 Şubat 2011'de 70 yaşını doldurmadan vefat etti. SUNY'de profesördü – M.T.

tım, 1973'te de Los Angeles'taki California Üniversitesi'nde Tarih doktoru oldum. 1970-1971'de doktora tezim için Başbakanlık Arşivi'nde araştırma yapmak amacıyla dokuz ay Türkiye'de kaldım. Sonra da 1975'te, 1981'de ve bu yıl aynı arşivde araştırmalarda bulundum. 1974'ten beri Houston Üniversitesi Tarih Bölümü'nde öğretim üyeliği yapıyorum ve halen doçentim (associate professor).

Benim için, Osmanlı Tarihi son derece heyecan verici bir araştırma alanı. Osmanlı İmparatorluğu, altı yüzyıldan uzun bir süre boyunca, üç kıt'ada, gerçekten düzinelerce ayrı ayrı etnik ve dinsel grubu başarıyla yönetmiş, tarihin büyük imparatorluklarından biriydi. Ve tarihçi için ne mutlu ki, Osmanlı Devleti, kayıtları herhangi bir hasara uğramadan, görece barışçıl bir biçimde çökmüştür. Başbakanlık Arşivi'nde Osmanlı yaşamının her evresini kapsayan milyonlarca belge var. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun ardıl devletlerinden biridir ve bu zengin arşive sahip olması, onun için büyük bir bahtlılıktır. Bu arşiv, sadece Türkiye'nin değil, Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya, Suriye, İsrail, Libya ve Lübnan gibi yirmi küsur devletin de tarihini içermektedir. Başbakanlık arşivi bu kadar zengin ve bu kadar değerli olduğu içindir ki, belgelerinin onları kullanmak isteyen bütün bilimadamlarına açık tutulması son derece önemlidir. Türk hükûmetinin şimdi bir arşiv reformuna girişmiş olmasından dolayı çok mutluyum. Osmanlıca eğitimi görmüş yeni görevliler işe alınıyor; bunlar şimdiye değin kataloglanmamış birçok belgeyi araştırıcılara sunacaklardır. Hükûmet, belgelerin nem ve ısı derecesi denetli bir ortamda korunmalarını sağlayacak yeni bir arşiv binasının yapımı için de büyük meblağlar harcamış bulunuyor. Bundan sonra atılacak yaşamsal önemde bir adım, arşivleri onlardan yararlanmak isteyen bütün yetkili bilimadamlarına açmak olacak. Büyük Britanya, Fransa, Batı ve Doğu Almanya, ABD arşivleri gibi, Osmanlı arşivleri de, siyasal eğilimine ve hangi ülkeden geldiğine bakılmaksızın, bütün araştırmacılara açılmalıdır.

ABD'deki Osmanlı ve Türk araştırmaları, son yıllarda büyük bir ilerleme göstermiştir, ama şimdi bazı güçlüklerle karşı karşıyadır. 1970'ten bu yana, Osmanlıca malzeme kullanabilen Amerikalıların sayısı gayet arttı. 1970'te ABD'de böyle bir avuç uzman vardı; onlar da yalnızca Harvard, Princeton ve Chicago Üniversiteleri gibi bir-iki büyük kurumdaydı. O tarihte Osmanlı tarihine karşı bir ilgi patlaması oldu. Bunun nedenlerinden biri, Amerika hükümetinin Türkçe, Farsça, Arapça ya da Çince gibi zor, fakat önemli dilleri öğrenmek isteyen öğrencilere cömert bir mâlî yardımda bulunmaya başlamasıydı. Bir neden de, hizmet sürelerini tamamlayan Barış Gücü gönüllülerinin geri dönmeleri ve çalıştıkları ülkeler hakkında lisans-üstü incelemeler yapmalarıydı. Bugün ABD'de öğretim üyesi olan birkaç düzine Osmanlı ve Türkiye uzmanı var. Bunların birçoğu, tıpkı benim gibi üniversitelerinin yegâne Ortadoğu uzmanı durumundalar ve geniş bir çeşitlilikte dersler okutmak zorundalar.

Ben örneğin, Arap-İsrail çatışması, 600-1300 yılları arasında ve çağdaş dünyada Ortadoğu dersleri veriyorum. Okuttuğum Osmanlı tarihi, bu derslerin bir parçası oluyor. Osmanlı ve Türk incelemelerinin, bugün, ne yazık ki, gelişmesi gerektiği gibi gelişmediği kanısındayım. Osmanlı tarihi öğrencilerinin sayısı, yakın geçmişte muhtemelen hiç artmadı. Bu durum, ABD'nin uyguladığı Yeni-Yalıtıklık (infiratçılık) siyasetinden ve Amerikalı öğrencilerin çoğunun okulu bitirince, geniş kapsamlı bir eğitim almaya devam etmek yerine, para kazanmak kaygısına düşmelerinden ileri gelmektedir. Bu tutumlara karşı, biz Osmanlı uzmanlarının doğrudan doğruya yapabileceğimiz pek bir şey yok. Fakat ABD'ndeki biz Osmanlı tarihçileri, Osmanlı ve Türk incelemelerinin bir durgunluğa girmesinden kısmen sorumluyuz. Örneğin, üniversitelerdeki Amerikan tarihi ve siyaset bilimi okutan meslektaşlarımıza, Osmanlı tarihinin onlar için neden önemli olduğunu kanıtlayamadık. Osmanlı ve Türk incelemelerinin ana akım içinde

yer almak yerine, zihinsel bir merak konusu olarak kalmasına gözyumduk. Osmanlı tarihinin başlıca temalarını, Avrupa ve dünya tarihinin genel akışıyla ilişkilendiremedik. Böyle olunca da, iki kadro arasında bir seçim yapmak durumunda kalan üniversite yöneticileri, nadiren Osmanlı tarihinden yana çıkıyorlar ve mevcut para başka yerlere gidiyor. Biz Osmanlı ve Türkiye uzmanları, araştırmalarımızın sonuçlarını, diğer alanların, Amerika ve Avrupa tarihlerinin sonuçlarıyla bütünleştirmek için daha çok çalışmalıyız. Öteki uzmanlık alanlarındaki meslektaşlarımıza, Osmanlı tarihinin insan deneyiminin kenarlarında bir yerde değil, ta göbeğinde yer aldığını göstermeliyiz.

Benim araştırma yapıp ders okuttuğum onbeş yıl boyunca gerek ABD'de gerekse Türkiye'de Osmanlı historiyografisi çok ilginç bir evrim geçirmiştir. Ben Osmanlı incelemelerine ilk başladığımda, en iyi araştırma ve yazılar, siyasal ve diplomatik tarihle ilgiliydi. Şimdiyse, besbelli ki, çoğu bilginler toplumsal ve ekonomik olaylara ilişkin konuları araştırmaktadırlar. Bu durum, kısmen Avrupa ve Amerika tarihlerindeki gelişmeyi yansıtmaktadır. Örneğin, "Cambridge Okulu" bazı Osmanlı tarihçileri için bir gündem belirlemeye yardım etmiştir.

Türkiye'de bilginlerin ABD'deki Ottomanist meslektaşlarına oranla müthiş bir üstünlükleri var – bu da, Osmanlı arşivlerine mekânsal yakınlıkları. Ben araştırma yapmak isteyince, çantalarımı toplamam, Amerika'dan buraya gidiş-dönüş uçak bileti parası bulmam, evimi ve ailemi bırakmam ve binlerce mil aşmam gerekiyor. İstanbul ve Ankara'daki meslektaşlarım içinse, arşiv hemen köşe başında, buna karşın, halen, arşivi kullanan genç kuşaktan Türk bilginlerinin sayısı, şaşılacak kadar az. Hükûmetin başlattığı arşiv reformu, bir ölçüde, genç bilimadamlarının bu alana girmelerini teşvik edecektir. Ancak, Türk üniversitelerinin tarihçilere verdiği aylıklar da bir hayli yükseltilmelidir. Bugünkü ücret yapısının, birçok genci üniversitede araştırıcılık yapmayı bir meslek olarak benimsemekten, dolayısıyla

da Osmanlı arşivleriyle uğraşmaktan alıkoyduğunu sanıyorum. Ayrıca, devlet uluslararası toplantılara katılmak isteyen bütün yetenekli Türk bilginleri için de bir fon kurmalıdır. Bu önlem, Türk akademisyenler topluluğu içinde fikirlerin akışını daha hızlandıracaktır. Nihayet, devlet ya da belki özel Türk şirketleri, konu bakımından sınır koymaksızın, genç insanları Osmanlı dil ve tarih çalışmalarına teşvik edecek araştırma bursları kurmalıdırlar.

Birçok ülkeden bilimadamları, Osmanlı geçmişinin inceleme amacıyla canlandırılmasına çalışıyorlar; benim gibi Amerikalılar da önemli katkılarda bulunmaya devam edeceklerdir. Fakat Türkiye'den de, şu sıra araştırma yapanlardan çok daha fazla sayıda bilginin bu konuyla uğraşmalarına fena halde ihtiyaç vardır. İnceleme alanına daha çok sayıda genç insan girmezse, yakında, Türkiye'nin Osmanlı geçmişinin bir bölümünün büsbütün yitip gitmesi olasılığı gerçek bir tehlikedir. Bunu önlemek (ve gençleri tarihe çekmek) için, daha büyük mâlî ödüller ve eksiksiz bir araştırma ve yayın yapma özgürlüğü olması şarttır.

Ben şimdi, Avrupa'nın endüstri devrimi çağında, Osmanlı el sanatlarının ve sanayinin tarihi üstünde çalışmaktayım. Çoğu tarihçiler, bence yanlış olarak, Avrupa'dan ucuz ithal mallarının akması sonucunda Osmanlı sanayilerinin çöktüğü zenaat kesiminin de sürekli kalıcı bir gerilemeye uğradığı kanısındalar. Ben, Osmanlı sanayi ve zenaatlarının bundan daha karmaşık ve ilginç bir öyküsü olduğuna inanıyorum. Bazı sanayiler gerçekten çökmüştür, ama bazıları da çökmemiştir. Bunların birçokları kendilerini başarılarıyla yeniden örgütlemişler ve üretimlerini sürdürmüşlerdir. Ama ondokuzuncu yüzyılda on binlerce işçi çalıştıran yeni sanayiler de doğmuştur. Benim yaptığım araştırma, Osmanlı zenaat kesiminin, çoğu Osmanlı tarihçilerinin sandıklarından çok daha diri, uyarılara yanıt verici, kendisini yeni koşullara uyarlayıcı ve başarılı olduklarını kanıtlamaktadır. Bu araştırma projesi, beni üç yıldan fazla bir zamandır uğraştırdı; gelecek yıl, bulgularımı bir kitap halin-

de yazmaya başlayacağımı umuyorum. Öteki büyük tasarım, dördü Türk, biri Amerikalı beş başka tarihçiyle birlikte, 1300'den 1914'e Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal ve ekonomik tarihi üstüne bir yapıt hazırlamak. Herbirimiz bir dönemden sorumlu olacağız; ben 1800-1914'ü yazacağım. Bu kitabın, Türkiye, ABD ve Avrupa'da Orta Doğu ve Osmanlı tarihi için bir ders kitabı olarak işe yarayacağını umuyoruz.[2]

KAYNAKÇA

Kitap

Social Disintegration and Popular Resistance in the Ottoman Empire, 1881-1908 (New York, 1983). [*Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş* çev. Sabri Tekay, İletişim Yayınları, 2017 (Birinci Baskı: Yurt Yayınları, 1987)].

Makaleler

"Machine Breaking and the Changing Carpet Industry of Western Anatolia, 1860-1908", "The Economic Climate of the 'Young Turk Revolution' in 1908", *The Journal of Modern History*, 1979. On Demand Publication. D 1147-1161. *Journal of Social History* (Spring 1986), 473-489.

"The 1908 Young Turk Revolution: Old and New Approaches", The Middle East Studies Association, *Bulletin* (1979), 22-29.

"The Silk Industry of Bursa, 1880-1914, *Collection Turcia*, III. Jean-Louis Bacque-Grammont and Paul Dumont. eds., Paris, 1983, 481-503.

"Limited Revolution: The Impact of the Anatolian Railway on Turkish Transportation and the Provisioning of Istanbul, 1890-1908", *Business History Review*, Summer 1977.

Tarih ve Toplum, sayı 33, Eylül 1986

2 *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914*, ed. Halil İnalcık ve Donald Quataert, Cambridge University Press, 1994.

İşçi Hareketi Tarihçileri Uluslararası Konferansı Linz Notları

İşçi Hareketi Tarihçileri Uluslararası Konferansları'nın 23. Linz toplantısı, 8-12 Eylül 1987 tarihleri arasında yapıldı.

Konferans iki ana konudan oluşuyordu:

– 1917/18'de Barış Sorunu ve İşçi Hareketi,

– İşçi Hareketi Tarihini Yeni İletme Biçimleri (Kitle İletişim Araçları)

Bu bölümlerden ilkine, Hollanda'daki Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü'nden Dr. Orhan Silier'le birlikte, "1911-22 Yılları Arasında Türk Solcuları ve Savaş" başlıklı (İngilizce) bir bildiri sunarak katıldık. Bildirinin benim hazırladığım bölümlerinde, Türk okuyucuları için pek yeni bir şey yoktu. *Tarih ve Toplum*'da, *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-25, Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler ve Bilineceği Bilmek*'te daha önce yayımladığım malzemeden bazı noktaları toparlayıp aktarmakla yetindim. Orhan'ın, çalıştığı kurumun arşivinden yararlanarak yaptığı katkılarda ise, iki önemli yenilik vardı.

Bunlardan biri, 1917 Stockholm Kongresi'ne katılan Türklerle ilgili. Benim *Türkiye'de Sol Akımlar* kitabımda, şöyle yazıyor:

> "Savaşın sonlarına doğru, toplumcu ilkelere uygun bir barış sağlanması için birtakım Hollandalı ve İskandinavyalı solcuların önayak oluşu ve Rusların desteklemesiyle, 1917'de Stockholm'de yapılmak istenen bir uluslararası sosyalistler toplantısına Türklerin de katılmasını, İttihat ve Terakki Hükûmeti faydalı görmüştür. Bu amaçla, birinci kere Nissim Masliyah, Dr. Âkil Muhtar ve Hüseyinzade Ali [Turan] beyler, ikinci kere de yine Nissim Masliyah ve Salâh Cimcoz beyler Stockholm'e gönderilmişlerdir. Fakat, bir Türk Sosyalist partisini temsil etmek iddiasında olan bu 'evvil-solcu' delegeler, konferansa kabul edilmemişlerdir." (2009, s. 65)

Dipnotlarına göre, delegelerin adları, Avram Galanti'nin *Türkler ve Yahudiler*'inden (hattâ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*'nde, Dr. Hüseyinzade Ali'nin 14 Temmuz günü Rosanof'la tartışırken söylediği bazı sözleri aktarmakta!); yetki belgeleri onaylanmayarak geri çevrildikleri, (bu "burjuva-polis" partisinin kuruluş öyküsünü de anlatan) Sovyet tarihçisi A. Şnurov'un *Kemalist Devrim ve Türkiye Proletaryası* incelemesiyle Amerikalı Tarihçi G. Harris'in *Türkiye'de Komünizmin Kaynakları* kitabından.

Şimdi ise, ortak bildirimizde, Orhan şunları söylemektedir:

> "Stockholm Konferansı'nı Örgütleme Komitesi'nin tutanakları ve (arşivdeki) ilgili malzeme, bu iddiaları doğrulamıyor. Örgütleme Komitesi'nin belgeleri, Türkiye'den gelen iki delegenin [Prof. Alli Hüssein ve milletvekili Mazliach] barış ve uluslararası antlaşmalar genel konusu üstüne sözlü açıklamalar yaptıklarını ortaya koyuyor.[1] *Conféren-*

1 *Comité Organisateur de la Conférence Socialiste Internationale de Stockholm, Stockholm* (Stockholm: Tideus Förlag, 1918), s. XIV-XV, 365-67. [Bu dipnotuna, ben de şunu ekledim: "Ancak, yukarıda anılan İttihatçı delegelerin gerçekten partilerinin sol kanadından oldukları belirtilmelidir. 11 Nisan 1923 tarihli

ce Socialiste Internationale de Stockholm: Programmes déposés par les Partis başlıklı, teksir edilmiş bir metinde ise, durum biraz farklı bir biçimde anlatılıyor. Buna göre, Hollanda-İskandinavya Komitesi, 12 Temmuz'da 'bilgi almak için, Türkiye'deki işçi örgütlerinin bir delegasyonu'nu kabul etmiştir. 'Türk Sosyalistleri' başlığıyla yayımlanan görüşme özeti, 'Konferansa katılmak ve Türk Sosyalistlerinin Uluslararası (enternasyonal) Sosyalist Büro'ya üye olmalarını sağlamak amacıyla iki sosyalistin geldiğini belirtiyor. Bu özette, Türk delegelerinin Boğazlar ve Ermeni sorunu üstüne görüşleri sunulmaktadır.[2]

Hollanda-İskandinavya Komitesi'nin Camille Huysmaus'un eliyle tutulan zabıtlarda, bu iki delegeyle yapılan, yukarıda andığımız özet ve sözlü açıklamanın notlarında değinilen konulardan başka noktaların da kapsandığı bir görüşmenin tutanakları vardır.[3] Bu zabıtlarda, delegelerin Konferansa kabul edilmeleri sorunu iki kez geçmekle birlikte, ne burada ne de Konferansla ilgili diğer belgelerde, konunun kesin bir karara bağlandığına dair herhangi bir belirti bulunmaktadır.

Eldeki malzemeden, bazı Avrupa partilerinin azınlık grupları ve çeşitli Asya ve Afrika ülkeleri delegeleri gibi, Türk delegasyonunun da Örgütleme Komitesi'nce dinlendiği sonucuna varabiliriz. Ama zaten Konferans resmen hiç toplanmamış olduğu için, delegasyonun kabul veya red edilmesi sorununun pratik bir önem taşımadığına inanıyoruz."

Bir de şu var: Toplantı aralarında yarenlik ettiğimiz Avusturyalı tarihçilerden öğrendik ki, Osmanlı Hükümeti'ne, böyle bir sosyalist parti kurup Stockholm'e delege gönderme

---

London Times gazetesinin bir haberine göre, Salâh Cimcoz yeni TBMM seçimlerine 'sosyalist aday' olarak katılmıştır."]

2 *Conférence Socialiste Internationale de Stockholm: Programmes deposes par les Partis* (y.y.: 1917), teksir, s. 213, 127-28; IISG, Col. IIJut., D 240.

3 *IISG, Bureau Socialiste Internationale* Koleksiyonu, D 47.

fikrini, o 'zamanki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Hariciye Nâzırı Czernin'in önerdiği, yayımlanmış bazı kaynaklarda yazılıymış. Ancak, bize bu bilgiyi aktaranlar, söz konusu öğüdün tutulduğunu bilmiyorlardı. Onların akıllarında kalan olası kaynakları ise, kendimiz görüp doğruladıktan sonra açıklamamız daha uygun olacak.

Orhan'ın sağladığı öteki yeni bilgi, Mustafa Suphi'nin ilk Komintern Kongresi'nde yaptığı konuşmasıyla ilgili. Özgün tutanaklarda yer almayan, ancak 6 Mart 1919 tarihli *İzvestiya* gazetesinde yayımlanan bu konuşmanın Türkçe çevirisi, benim *Türkiye'de Sol Akımlar* kitabımın (2009, s. 484-485). sayfalarında çerçeve içinde verilmektedir.

Orhan'ın Amsterdam'dan Japon çalışma arkadaşı Akito Yamanuçi, Enstitü'deki H. Sneevliet koleksiyonunda Türklerle ilgili bazı materyel bulunduğuna dikkati çekmiş. İkinci Dünya Savaşı sırasında Naziler tarafından kurşuna dizilen bu Hollandalı, Ulaştırma İşçileri Sendikacısı, vaktiyle Komintern'de hayli etkinmiş (örneğin, Çin Komünist Partisi'nin kuruluşuna katılmış), 1932'de Sovyet Partisiyle bozuşmuş ve hareketten ayrılmış. Sonra da bağımsız bir sosyalist olarak yaşamış. İşte bu zatın Enstitü'ye intikal eden kâğıtları arasında (D 189), Orhan M. Suphi'nin 1919 Komintern konuşmasının tam metnini bulmuş: '*Berich aus der Türkei' von Gen. Suphi.* Bu belge, *İzvestiya*'da çıkan metnin aynıymış, ama orada yayımlanmayan son bir paragrafı da içeriyormuş. Benim kitabımdaki çevirinin son cümlesini yineleyerek veriyorum:

> "Türk Proletaryasının bütün gücüyle, dünya sosyal devriminin [içtimaî inkılâbının] desteklenmesi ve daha da geliştirilmesi için çalışacağına eminiz. Ve eğer dünya devrimi, proletaryanın zaferiyle taçlanırsa, efsanevî İstanbul şehrini [Komünist] Enternasyonal'in başkenti olarak öneriyoruz.

> Hayal ediyoruz ki, dünyanın her köşesinden, her ulusundan ve ırkından binlerce proletarya temsilcisinin toplanma zamanı gelince, bu amaç için dünyanın en geniş ve en güzel yapısını, Ayasofya'yı seçeceklerdir. Ve o zaman, bu mabedde, Bizans patriklerinin olsun, Müslüman halifelerinin olsun, bütün tarih boyunca sözünü ettiklerinden daha gerçek, eşitlik ve özgürlük söylevleri verilecektir. Böylelikle, uğruna onca insanın kurban edildiği, Hilâl'le Salib'in arasındaki doğaya-aykırı savaş da sona ermiş olacaktır."

Kendi bildirimizden sonra, birkaç kelimeyle de, konferans hakkındaki genel izlenimlerimi anlatayım. 1964 yılından beri aralıksız sürdürülen bu forum, Merkezi Avrupa Solunun sorunları üstünde odaklaşıyor. Doğu-Batı diyaloğuna olanak vermesi, daha doğrusu Alman Solları (SPD – Federal Almanya Sosyal Demokratları ile SED – Demokratik Almanya'nın "Sosyalist Birlik" adını taşıyan KP'si) arasında bir tartışma alanı olması, toplantıların galiba hem güç kaynağı, hem de zayıflık nedeni. Böyle bir buluşma vesilesi sağladığı için düzenli olarak sürdürülüyor. Ama örgüte, bu kaygı egemen olduğu için de, bilimsel açıdan daha çok yarar getirebilecek konu ve yaklaşımlar zülfüyare dokunmasın diye baştan engelleniyor. Avusturyalı ve İsviçreli Alman tarihçileri, daha çok Batı solundan yana ağırlık koyuyor. Demokratik Alman bilginleri parlak kişiler. Fakat bürokratik ve didaktik Sovyet, Çin ve diğer sosyalist ülke temsilcileri, onlara destekten çok yük oluyorlar. Amerikalı, Japon, Hintli, İranlı, Türk vb. Avrupa dışı ülkelerin delegeleri, sadece toplantı işlevini görüyor. Aslında, Avrupa bile tam temsil edilmemekte: İngiliz, Belçikalı, İberikli vb. delegeler yok. Orhan Silier, bu yapının değiştirilmesi ve gerçekten "uluslararası" adına yaraşacak bir biçime geçilmesi gerektiği kanısında. Bense, bu işin sahiplerinin, çerçeveyi bile bile böyle tanımladıkları, herhangi bir yapısal değişiklik düşünmedikleri duygusuna kapıldım.

Tabiî, bu tür toplantıların en önemli yararı, kimilerinin adını duyduğunuz, yazılarını okuduğunuz insanlarla yüzyüze gelip konuşmak ve o arada, sizi ilgilendiren konular üstüne yeni ipuçları yakalamak.

Tarih ve Toplum, sayı 47 Kasım 1987

"19. ve 20. Yüzyıl Türkiye Sol Tarihi ile ilgili araştırma ve dökümantasyon çalışmalarında Sorunlar ve Perspektifler" genel başlıklı uluslararası seminer, 28 Eylül - 1 Ekim tarihleri arasında, Hollanda Hristiyan Demokrat Sendikalar Birliği'nin (CNV), Amsterdam'dan aşağı yukarı bir saat mesafede şirin bir kasabada olan Putten'deki tesislerinde yapıldı. Burada, otel, lokanta ve kafeterya pavyonlarından başka, elverişli bir toplantı salonu da vardı. Seminere çağırıldıkları halde, çeşitli ülkelerden değişik nedenlerle gelemeyenler oldu. Fakat, bizden iki arkadaşın pasaport alamadıkları için katılamamaları, hem üzücü hem de utandırıcıydı. Halil Berktay'ın yurt dışına çıkmasına, İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi'nce adlî tahdit konulmuştu. Yıldırım Koç'un da benzer bir yargılama takıntısı çıkmıştı. (Oysa, hakkında açılmış bir dava dolayısıyla aynı durumda bulunan Aziz Nesin'e, Federal Almanya Dışişleri Bakanlığı'nın "rica"sıyla pasaport verildiğini, Amsterdam dönüşü, Kitap Fuarı'nı gezmek için uğradığım Frankfurt'ta kendisinden öğrendim.)

Amsterdam'daki Uluslararası Sosyal Tarih Entitüsü'nün Türkiye Bölümü'nce düzenlenen semineri, Enstitü'nün bağlı bulunduğu Hollanda Kraliyet Bilimler Akademisi'nden Prof. Dr. P.J.D. Drenth bir sunuş konuşmasıyla açtı. Bundan sonra, dört gün süren toplantıda altı oturum yapıldı.

Hollandalı Türkolog Alexander de Groot'un başkanlığındaki ilk oturumun konusu, "Genel olarak Türkiye'nin son 150 yıllık dönemi ile ilgili sosyal ve ekonomik tarih çalışmaları ve bu çalışmaların kuramsal, yöntemsel sorunları" idi. Burada okunan ilk iki bildiri (Korkut Boratav ve Macaristan'dan Bayan Judith Balazs), sınıfsal yaklaşım üstünde durdular; özellikle, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde "bürokrasi"nin "burjuvazi"den bağımsız bir sınıf sayılıp sayılamayacağını tartıştılar. Alpaslan Işıklı ise, işçi hareketi açısından, son 150 yıllık tarihimizin bazı özgün ve özgül yanları üstünde durdu. Dördüncü konuşmacı, Zafer Toprak ise, Sosyal Tarih kavramı Emeğin Tarihi olarak anlaşılsa bile, bu alana ne gibi yeni yaklaşımların girebileceğini anlattı. Halil Berktay gelebilseydi, bu oturumda "burjuva-demokratik devrim" anlayışı açısından Türkiye yakın tarihi üstüne yorumlarını açıklayacaktı. Paris'ten Taner Timur da, özel nedenlerden ötürü toplantıya gelemedi, fakat "19. yüzyıl Osmanlı Değişimi üzerine Gözlemler" başlıklı bildirisini gönderdi.

"Türkiye Sosyal Tarihinin son 150 yıllık dönemi ile ilgili araştırmalarda kaynak sorunu ve dökümantasyon" konusundaki ikinci oturumu ise, dergimizde zaman zaman yazılarını gördüğünüz Alman Türkolog Dr. Robert Anhegger yönetti. Burada, konuşmacılar sırasıyla, Prof.Dr. Tarık Zafer Tunaya, Şükrü Hanioğlu, Mesut Gülmez ve Paris'ten Şehmus Güzel'di. Gelemeyen Yıldırım Koç, 1960 sonrasına ilişkin araştırmaların belgelendirilmesi konusundaki tebliğini yazılı olarak göndermişti.

Prof.Dr. Cahit Talas'ın başkanlığında yapılan üçüncü oturumun konusu ikiliydi: biri İşçi ve Sendika Hareketi tarihçiliğimizin, ötekiyse Sol ve Sosyal Düşünceler tarihçiliğimizin durumu ve başlıca sorunları. İlk konudaki esas raporu sunacak olan Sovyetler Birliği'nden R.P Kornienko ne geldi, ne de bildirisini gönderdi. (Sonradan Enstitü'ye ulaşan bir telgrafta, rahatsızlandığı için toplantıya katılamadığı açıklandı.) Dolayısıyla, bu bildiri üstüne tartışma raporları sunmaları plânnlanan Frankfurt'tan Oya Baydar (Engin) ile İstanbul'dan Kemal Sülker (Okur), kendi başlarına bağımsız yorumlar sunmak durumunda kaldılar. İkinci konunun raporunu ben hazırlamıştım. Rasih Nuri İleri ve Murat Belge, benim sunduğum eleştirel envanter denemesini tartıştılar. (Sayın İleri, benim *Kadro* düşünüşünü, sınıf mücadelesini yadsımakla birlikte, gerek anti-emperyalizmiyle gerekse "profesyonel devrimci"den gelen "inkılâpçı münevver" görüşüyle Leninist olarak nitelememe itiraz etti.)

Hollanda'nın Ankara'daki Sosyal İşler Ataşesi Herman v. Renselaar'ın yönettiği dördüncü oturumda üç ayrı konu tartışıldı. Fransa'dan François Georgeon, son dakikada babasının hastalanması nedeniyle gelememişti. Hollandalı yakın dönemler Türkiye uzmanı Erik Jan Zürcher, bizim sosyal tarihimiz üzerine yurt dışında yapılan araştırma ve belgelendirme çalışmaları ve bunların Türkiye'deki benzer çalışmalarla işbirliği olanakları hakkında bildiri okudu. Batı Berlin'den Yunanlı genç araştırıcı Panayotis Kuparanis, Türkiye Sosyal Tarihi ile ilgili çalışmaların Balkan ülkeleri sosyal tarihi alanındaki çalışmalarla bağları ve işbirliği olanakları üzerinde durdu. (Bana son derece önemli görünen bu bildiriyi, Panos Almanca olarak hazırlamıştı, İngilizce'ye çevirerek okudu ve metni yazılı olarak sonradan göndermeye söz verdi. Yararlanabilmemiz için, seminerin yayımlanmasını bekleyeceğiz çaresiz.) Programa göre, üçüncü sırada ol-

makla birlikte, yukarıda saydıklarımdan önce tartışılan konu ise, yeni bir sosyal tarih çalışma alanı olarak İşçi Göçüydü. Asıl bildiriyi Hamburg'tan Hakkı Keskin sundu. Brüksel'den Doğan Özgüden ile Hollandalı uzman R. Penninx de tartışma raporları okudular. Penninx Batılı antropolog ve sosyologların bu konuyla ilgili araştırmalarında saptadıkları tutum ve davranışları, gerek örgütler, gerekse bireyler düzeyinde, işçi örgütleri ve göçmenler açısından kategorilere ayırarak anlattı. Bu konunun tartışılmasına, bize ev sahipliği eden CNV Yürütme Kurulu üyelerinden Türkiyeli sendikacı Talip Demirhan da katıldı. Bakanlığı sırasında Avrupa'ya işçi göçünün ilk kez düzenlendiği Prof. Talas'ın yaptığı açıklamalar ilginçti.

Prof. Sadun Aren'in başkanlık ettiği beşinci oturum, sosyal tarihimizle ilgili araştırma ve belgelendirilme çalışmalarının önümüzdeki on yıl için gösterdiği perspektifleri konu alıyordu. Katılmacılar bakımından en çok fire veren, bu toplantıydı. Fransa'dan Paul Dumont ve Rusya'dan Nikolay Kireev başka uluslararası toplantılara gittikleri için gelememişlerdi. ABD'nden Donald Quataert ise, kendisi gelmemekle birlikte, bildirisini göndermişti. Dolayısıyla geleceğe yönelik olarak, bu alanda neler yapılmasını umabileceğimiz ve neler yapılması gerektiğini anlatmak, iki Türk araştırıcısının üstüne kaldı. USTE Türkiye Bölümü yöneticisi Dr. Orhan Silier, "beslenmeden boş zaman faaliyetlerine, çalışma ve barınma koşullarından cinsel yaşama, toplumsal direnişlerden dinsel pratiklere kadar pek çok ve gittikçe de çeşitlenen alanlara eğilen bu bu disiplinde son derece yaygın bir katkılar bütününe gereksinim" olduğunu vurguladı. Ülkemizde, uzun vadede bir Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Araştırmaları Entitüsü'nün kurulmasının hedeflenmesi gerektiğini belirtti. ODTÜ'den Prof.Dr. İlhan Tekeli de, sosyal tarih araştırmalarında dönemleştirme yapıldığı gibi, mekânsal

bölgelere ayırma yapılmasının da önemini ortaya koydu. O akşam, Zafer Toprak sosyal tarihimizin nerelere uzandığını örnekleyen bir saydam (dia) gösterisi sundu.

Altıncı ve son oturumu, Prof. Tunaya yönetti. Konu son 150 yılın kapsamlı bir tarihinin nasıl yazılabileceğiydi. Sovyetlerden Y.N. Rozaliev çağrılı olduğu halde gelmemişti. Sırasıyla, Bochum Üniversitesinden Prof.Dr. Fikret Adanır, Prof. Aren, Prof. Talas, ve Paris'ten yurttaşımız Dr. Stefanos Yerasimos konuştular. Adanır, Disiplinlerarası ve Karşılaştırmalı araştırmaların gerekliliği üzerinde durdu. Aren, sanayileşme sürecinin sınıfsal yapımız üstündeki etkilerinin incelenmesinin bir ekip çalışmasıyla yapılabileceğini belirtti. Talas, işçi hareketini ele alan sosyal politika araştırmalarının neler olabileceğini anlattı. Yerasimos ise, "150 yıl önce etnik kriterlere dayanarak ulusal bir devlet olarak bir Türkiye haritası çizilseydi, bu Türkiye bugünküne göre epey daha batıya kaymış olacaktı. Oysa bugün, anakronik bir görüşle günümüzün Türkiyesi geriye doğru aksettirilmekte ve tüm tarih ya da en azından Osmanlı tarihi, bizi bugünkü Türkiye Cumhuriyetine götüren huni biçiminde bir süreç içinde düşünülmektedir" gözlemini yaptıktan sonra, "1923 öncesi Türkiye sosyal tarihine etnik unsurların kendi içlerindeki dokuları ve aralarındaki ilişkileri ele alarak yaklaşma zorunluluğu"nu vurguladı. Seminer, USTE direktörü Dr.Erik Fischer'in kapanış konuşmasıyla bitti.

Kuruluşu hakkında, Fahri Aral arkadaşımızın Mart 1988 tarihli 51. sayımızda ayrıntılı bir yazı yazdığı, USTE'nün Türkiye Bölümü, bugüne değin Dr. Orhan Silier'in himmetleriyle önemli çalışmalar yapmıştı. İlk olması yüzünden biraz fazla genel kalmış olmakla birlikte, bu uluslararası seminer de çok yararlı geçti. Fakat ne yazık ki, Enstitü yönetimiyle anlaşmazlığa düşen Dr. Silier şimdi görevinden ayrılma kararında. Bu durumun kendisi açısından başlıca neden-

leri, onun özgün malzemeyi Türkiye dışında bir merkeze büsbütün bırakmama konusundaki titizliği, böylesi bir çalışmada gözetilmesi gereken güvenlik kaygısı, bu iş için en geniş kapsamda çeşitli örgütlerden temsilcilerle ilişki kurmak istemesinin bazılarınca yanlış anlaşılması ve çalışmaları sağlıklı bir biçimde sürdürmek için Enstitü ile sözleşmesinde öngörülen maddi olanakların kendisinden esirgenmesi diye özetlenebilir. Gerçekten, sosyal tarihimizin özellikle 12 Eylül döneminde yok edilmeye çalışılan kaynaklarının korunması ve araştırıcıların faydalanmasına sunulması amacıyla, ülkemizde sağlam bir kurumsal yapılaşmanın yaratılması, kendi tarih mirasımıza karşı, hepimiz için acil bir görev niteliği taşıyor.

Tarih ve Toplum, sayı 59, Kasım 1988

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden itibaren ayrı bir siyasal hat oluşturan sol hareketin tarihi II. Meşrutiyet'in yarattığı coşkuyla birlikte izlenebilir hale gelmişti. Ancak Birinci Dünya Savaşı'yla beraber yaşanan sarsıntılar arasında solun tarihine dair izler çeşitli kesintiler ve kopmalara maruz kaldı. Solun tarihi, Anadolu'daki savaş ve direniş döneminde hem Sovyetler'le ilişkiler hem de Ankara hükümetinin gösterdiği yaklaşımla yeni bir biçim aldı.

Mete Tunçay, uzun yıllara yayılan araştırmalarında Türkiye'de solun tarihini kendi bütünlüğü içinde takip etmeye çalışırken, II. Meşrutiyet'ten 1930'ların sonuna uzanan bir tarihsel kesitte konunun çeşitli yönlerini, eksik parçalarını, tek-partinin kuruluşu ve iktidarı sırasında sol hareketlerin konumlarını ve hükümet karşısındaki pozisyonlarını, Sovyetler Birliği ile ilişkilerini, parti yapısı ve çalışmalarını, sol örgütlenmeler içinde yer alan bireylerin etki ve önemlerini bir arada incelemeyi gözeten bir yaklaşım ortaya koyar. Tunçay'ın ulaşabildiği arşivlerin, belgelerin, anıların, yazı ve kitapların yanı sıra sonradan bulabildiği kaynaklar da elbette solun tarihi üzerine araştırmaların bir parçasıdır. *Türkiye Sol Tarihine Notlar*, 1984-1993 arasında yazarın *Tarih ve Toplum*'da yayımlanan sol üzerine araştırmalarına dair yazılarını bir araya getiriyor. ■

THG
0727575
GVY

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-2216-1
9 789750 522161